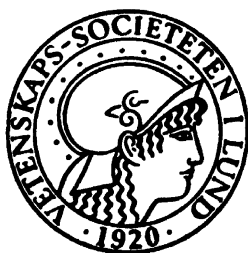

Vetenskaps-societeten i Lund
Årsbok 2021

REDAKTION Daniel Möller

FORMGIVNING Stilbildarna i Mölle, Frederic Täckström

TRYCK Livonia Print Ltd, Riga, Lettland 2021

ISBN 978-91-985286-3-3

ISSN 0349-053X

Innehåll

Artiklar

Erik Bengtsson

Politiska möten i Skåne under 1800-talets sista tredjedel 5

Katarina Bernhardsson

Självbiografiska berättelser om sjukdom 19

Johanna Lindbladh

Förundersökningen med Dmitrij Karamazov 43

Kjell Å Modéer

Europeisk tradition visavi transatlantisk utmaning 63

Eleonora Narvselius

Vems hus, vems hem? 93

Martin Sunnqvist

”Så vill Jag, till befrämjande av Eder önskan, härmedelst
antaga förenämnde underdåniga anbud.” 111

Anna Thomasson

Hybrid som begrepp och fenomen 129

Louise Vinge

Evert Taubes möte i tyfonen 141

Helle Vogt

Brutalitet i teori og praksis 151

David Wästerfors

Agerar ett foto? 161

Minnesord

Anders Jarlert

Antoon Geels 181

<i>Kjell Å Modéer</i>	
Michael Stolleis	183
<i>Jörgen Ehrensvärd</i>	
Irma Silverschiöld	189

Vetenskapssocieteten i Lund

Matrikel	191
Stadgar	209
Skriftförteckning	213
Register 1920–2020	221
Artikelförfattare	251

Politiska möten i Skåne under 1800-talets sista tredjedel

Erik Bengtsson*

VILKEN OCH HURDAN var vägen till demokrati i Sverige? År 2021 firas hundraårsjubileet av den allmänna och lika rösträttens införande i landet. Kring jubileumsåren med reformernas beslut och genomförande har också en rad intressanta historiska publikationer lagts fram (Holgersson och Wägnerud 2019; Ericsson och Sundevall 2019). I denna forskning och den från de senaste två decennierna har mycket ljus kastats på reformerna som genomfördes, deras framsteg och begränsningar, och aktörerna kring detta (se inte minst Berling Åselius 2005; Florin 2006; Lundberg 2007). Vad jag intresserar mig för här är snarare vägen till, eller bakgrunden för, de reformistiska situationerna under 1900-talets första två decennier. Ur vad för slags politisk kultur växte rösträttsrörelserna och krafterna för reform fram?

För att besvara detta tror jag att vi behöver fler studier av svensk politik efter representationsreformen 1865–66, som ersatte ståndsriksdagen med en tvåkammarriksdag av modernt snitt. Denna reform etablerade inget demokratiskt system – i runda slängar hade en femtedel av vuxna män rösträtt till andra kammaren och 2 procent av männen till första kammaren (jfr Bengtsson 2019) – men väl ett system med regelbundna val och med

* Forskningen bakom kapitlet har finansierats av ett anslag från Riksbankens Jubileumsfond, ”Dynamiska bönder? Om aktörskap och ojämlikhet i Sveriges modernisering”, P16-0412:1. Denna text bygger särskilt på det pågående arbetet ”The nineteenth century evolution of popular politics in Sweden and its implications for democratization”, som bör konsulteras för mer information och diskussion om källor, metodologi med mera. Kontakt: erik.bengtsson@ekh.lu.se.

riksdagspartier som åtminstone runt valet kunde konkurrera om väljarnas gunst. Statsvetenskaplig forskning visar också hur just regelbundna val och konkurrens mellan olika kandidater främjar framväxten av demokrati, genom att stimulera det politiska intresset och genom att åtminstone bland de med rösträtt främja en demokratisk kultur av jämlikhet och självbestämmande, vilket i sin tur kan stärka kraven på reformer som fördjupar dessa värden i samhället (Miller 2015). Därför blir det så viktigt att studera svensk politik efter 1866: det var ur detta (oligarkiska) system som den svenska demokratin sprang, genom rösträttsreformer 1907 och 1918 (implementerade 1909 och 1921). För att förstå den svenska demokratin måste vi därför också förstå perioden omedelbart efter 1866.

Forskningsläget om politiken efter 1866 är dock tämligen grunt. Två stora förändringar är välbelagda: för det första, för att citera statsvetaren Leif Lewins inflytelserika lärobok *Ideologi och strategi*, ”tullfrågan på 1880-talet, vilken lade grunden till det moderna partiväsendet och väckte svenska folket ur dess politiska apati” (Lewin 2017, s. 48). För det andra, arbetarrörelsen och specifikt det socialdemokratiska partiet, som träder in i svensk politik på 1880-talet och i kraft av sin dominant roll i 1900-talets politik tagit en central plats i den politisk-historiska forskningen (se Nilsson 1993). Vad hände då utöver tullfrågan och arbetarrörelsen, mellan 1866 och 1900-talets början? Det finns en rad framträdande studier, som har det gemensamt att de behandlar den politiska eliten: regeringarna (Sundberg 1961), riksdagen (Hultqvist 1954; Nilsson 1994) och partierna (Thermaenius 1928, Carlsson 1953). Men vad för politiska frågor berörde vanligt folk under denna period? Vad engagerade dem, vad fick dem upp från sofflocket, vad för frågor debatterades ute på landsbygden, långt från Helgeandsholmen? Hur utvecklades – om någon – en demokratisk kultur bland medborgarna? Eftersom rösträtten var så begränsad under denna period fungerar inte valresultaten som någon pålitlig barometer för en bredare folklig opinion. Ändå så är Peter Esaiassons moderna klassiker till avhandling, *Svenska valkampanjer 1866–1988* från 1990, en av de studier som tar oss närmast opinioner utanför riksdagen. Likt Sten Carlsson på 1950-talet tar Esaiasson – i alla fall som kortast – upp relationen mellan riksdagsmän och väljare, och i några fall också de utan rösträtt som gjorde sin röst hörd på andra sätt, på offentliga möten, genom petitioner och så vidare. För att förstå vägen till svensk demokrati på riktigt, tror jag dock att vi måste studera också den bredare folkliga politiken under perioden efter 1866.

Valdeltagandet i riksdagsvalen var före ”tullvalet” 1888 lågt, kring en femtedel till fjärdedel av de röstberättigade männen. Detta har lett till slutsatser som Herbert Tingstens (1967, s. 15), att ”hos intet annat folk med jämförlig bildningsgrad synes vid denna tid det politiska intresset ha varit så ringa”, eller Lewins (2017), att ”politisk apati” rådde fram till tullvalet 1887. Syftet med föreliggande artikel är att utforska just frågan om politiskt intresse och politisk aktivitet utanför riksdagen, i de bredare befolkningslagren.

Allmän opinion och fördemokratisk politik

Jag använder mig här av en snäv uppsättning källor: rakt igenom tidningsmaterial. Tidningsmaterial har några fördelar för politisk-historisk forskning, jämfört med andra typer av källor. Klassisk politisk historia har i hög grad använt sig av är personliga arkiv, dagböcker, brev och anteckningar. Dessa är enastående för att förstå individers motiv och tänkande, men bär med sig problemet att det mest är eliten som gett upphov till sådana arkiv. En annan vanlig typ av källa är organisationers arkiv: politiska partier, eller civilsamhällorganisationer som varit aktiva politiskt. Detta är förstas nödvändigt för att förstå några av den politiska historiens aktörer, men är svårt för perioden före 1890-talet då partiväsendet var svagt utvecklat, och kommer förstas för den delen alltid bara ge perspektivet från *ett* parti eller *en* aktör, vilket inte är önskvärt här eftersom jag vill ge en bredare och mer deskriptiv bild av folklig politik. Gentemot de två första typerna av källor har sedan (t.ex. Carlsson 1953; Esaiasson 1990) tidningsmaterial använts. Fördelen med detta är att man får ett bredare perspektiv på politiken jämfört med vad personarkiven och organisationsarkiven ger; fler röster kommer till tals. Nackdelen är snarast att perspektivet blir ytligare: förutom av utgivarna själva ger tidningarna inte samma nära perspektiv till de politiska aktörerna. Men att materialet låter fler aktörer träda fram passar mina syften: eftersom jag vill veta vad för typ av politiska frågor som mobiliserade, och vad som diskuterades i offentligheten bortom riksdagen och den politiska eliten, är tidningarnas bredd utmärkt användbart.

Tidningarnas bevakning av politiken har använts flitigt av tidigare forskning, inte minst Sten Carlsson (1953) om 1890-talet, men idag har det tack vare digitalisering av historiska tidningar blivit oerhört mycket enklare att arbeta med dessa som källor. Kungliga biblioteket började 2014 digitalisera

historiska dagstidningar och tack vare en stor donation från Lisbet Rausing och Peter Baldwin, har man sedan 2018 kunnat sätta upp som ambition att digitalisera *samtliga* dagstidningar i KB:s samlingar fram till och med utgivningsåret 1906 (Karlsson 2019).¹

Tack vare de sökbara, digitaliserade dagstidningarna, är det relativt enkelt och smidigt att forska på detta material. Men man måste ju börja någonstans. Jag har valt att söka på ordet ”folkmöte”, eftersom det var ett betydelsebärande begrepp i denna tid. Den inskränkta rösträtten innebar att bara en liten minoritet av befolkningen direkt kunde påverka vad som hände på riksdagen. Dessutom stod det i riksdagsordningarna från 1810 och 1866 att varje riksdagsman själv skulle ta ställning i aktuella frågor, utan att instrueras av eller beakta vad väljarna tyckte (Carlsson 1953, s. 34). Inte desto mindre rörde det sig då och då i den bredare befolkningen, med politiska aktiviteter och politiska möten. De senare gick under denna tid betecknade nog under rubriken ”folkmöte”. Detta begrepp förekommer här och var i den historiska forskningen, men behandlingen av det är motsägelsefullt: ibland framstår det som en marginalföreteelse, ibland som viktiga katalysatorer för politiska skeenden. Thermaenius (1928, s. 85) menar i sin avhandling om Lantmannapartiet att folkmöte var den tidens term för valmöte men att vi bara har belägg för att sådana ägde rum i städerna samt på Södertörn utanför Stockholm. För det sena 1860-talet talar han dock om en reformistisk folkmötesrörelse (ibid., s. 228–229). Belägg för en viktigare roll för folkmöten får vi också från de liberalkonservativa politikerna Granlund och Key i sin valpamflett från 1869, *Andra kammarens män under riksdagarna 1867–1869*. Där anklagar de rabulisten Jöns Pehrsson i Svaneryd för att ha hotat första kammaren med folkvilja och folkvälde: ”han tvekade ej att anrycka emot den [första kammaren] i spetsen för sina ’plebier’, den nyliberala kohorten och åtskilligt annat tvetydigt folk, som håller folkmöten i vester och söder.” (Granlund och Key 1869, s. 27) På andra ställen talas det också om att det sommaren 1870 hölls folkmöten med upp till 1000 deltagare på den skånska landsbygden; från ett av detta ger ett politikerbrev en skildring av bland andra bonderiksdagsmannen Per Nilsson i Espös deltagande:

Per Nilsson höll flera efter folkets omdöme lysande tal angående fortbildningen ävensom i frågan om rösträtten, däruti han var av motsatt tanke med herrar org, Mårtensson och Öberg. Det hurrades och skreks bravo

då gubben gick an på känslorna, såsom Du och han stundom kan, emellertid upphöjdes han härför vid detta tillfälle. Såsom ortens riksdagsman ansåg jag mig oakttat min ringa förmåga, vilken du känner, likväl skyldig att deltaga i diskussionen med några ord. Per Nilsson ville helst hava en tregradig skala i rösträtten, medan jag förordade en tiogradig, vilket också blev mötets beslut. (Cit. ur Holmqvist 1980, s. 75f.)

Min slutsats av dessa olika utspridda omnämmanden av ”folkmöten” är att detta är ett fascinerande fenomen att gå till botten med. I och med den elitcentrerade tendensen i tidigare politisk-historisk forskning om tvåkammarriksdagens första decennier vet vi inte så mycket om den bredare folkliga politiken. Vidare så möjliggör de digitaliserade tidningsdatabaserna ett brett, induktivt angreppssätt för att studera folkmöten, helt enkelt genom att söka på ordet ”folkmöte”.

Själva företeelsen folkmöte är alltså lovande nog för att ge ett brett perspektiv på folklig politik under 1800-talets sista tredjedel. Men att söka på ”folkmöte” 1866 till 1900 i KB:s tidningsdatabas ger över 30 000 träffar – en ohanterlig mängd. För att begränsa uppgiften har jag valt att fokusera på Skåne, och bara på hälften av åren: 1866–70, 1876–80, 1886–90, 1896–1900. Skåne är ett tillräckligt stort och varierat område – industristäder i Malmö och Landskrona, militärer i Karlskrona, universitetsstaden Lund, slättregioner med bördigt jordbruk såväl som skogigare, mer glesbefolkade regioner – för att ge en bred bild av politiken. Regionen är också tillräckligt stor för att inhysa tidningar av skiftande politisk orientering – konservativa *Snällposten/Sydsvenska Dagbladet*, mer liberala *Kristianstadsbladet*, socialistiska *Arbetet*, och så vidare (om de starka politiska tendenserna i denna tids tidningar, se Gustafsson och Rydén 2001). Skåne ger förstås inte en representativ bild för svensk politik som helhet, men man måste börja någonstans, och denna studie bör i allra högsta grad ses som explorativ och preliminär.

Folkmöten i Skåne 1866–1900

Redan det sena 1860-talet visar på ett förvånansvärt livligt politiskt liv i de skånska tidningarna. I början av augusti – timat mellan skörden för hö och råg – 1867 hölls ett stort panskandinaviskt folkmöte i Stehag. Att det skedde i Stehag var på grund av vacker natur, tillgänglighet till en vänligt inställd

markägare, och att järnvägsknuten gjorde att långväga gäster kunde ta sig dit (*Snällposten*, 1867-06-29). Redan 8 juni rapporterade Landskronatidningen *Korrespondenten* att ”Ett större folkmöte för hela provinsen Skåne lär sig i sommar komma att hållas i Stehag för afgifvande af en opinionsyttring mot den orimliga kommunala rösträtten.” Tidningen visste också att berätta att ”Flera af Danmarks framstående män lära komma att delta i mötet”, vilket är intressant med tanke på att Danmark sedan sin liberala konstitution av 1848 hade ett mycket mer demokratiskt politiskt system. Det väcker frågor om dansk-svenskt policylärandeprocesser, frågor som tidningsmaterialet tyvärr ej besvarar; rapporteringen efter mötet säger föga om danskarnas bidrag till diskussionerna. Styrkan i tidningsmaterialet är som sagt mer bredden än djupet, och bredden visas också att möten om den kommunala rösträtten hölls också på andra platser i Skåne sommaren 1867: Eslöv, Hässleholm, Attarp med flera ställen. Angående Attarp rapporterades det också om en typ av praktiska problem som förekom med dessa utomhusmöten, som alltid var beroende av en markägare. I Attarp hade herr Atterbom, som hyrde ut marken, gjort det mer för vinsten än för idealen om rösträtt, och han skapade därför också problem för mötet genom att hyra ut platsen bredvid till serveringar och ”den store trollkarlen” Olivo. Dessa aktiviteter mer inriktade på njutning än på nytta störde folkmötet och flyttade detta, som enligt arrangörerna omfattade 10 000 personer och enligt *Kristianstadsbladet* 6 000, närmare järnvägen. Under själva mötet talade en präst för broderskap och jämlikhet som rotat i evangeliet, ett bleckblåsband spelade, och tal hölls av en lokal tryckare, den radikala redaktören F.T. Borg, riksdagsmannen Jöns Pärsson med flera. Mötet antog ett gemensamt uttalande för jämlik kommunal rösträtt för alla skattebetalare och antog det Nyliberala partiets program – ”nyliberal” betydde något annat i det sena 1860-talet än idag; då var det snarare en mer socialt radikal, republikansk liberalism i motsats till den äldre marknadsliberala Manchesterliberalismen (jfr Hultqvist 1954, kap. II; Wallin 1961, s. 151–155).

Mötet i Attarp och dess fokus på den kommunala rösträtten också i Stehag var typiskt för det sena 1860-talet. Nyliberalerna och deras kampanj för ett mer demokratiskt Sverige, som en besviken reaktion på 1866 års representationsreform, förekom i flera år, t.ex. i Osby 1869 där mötet tog ställning för allmän kommunal rösträtt, en mera aktiv riksbank, folkbeväpning och folkhögskolor (*Kristianstadsbladet* 1869-05-26). Nyliberalernas anspråks-

fulla program väckte också motstånd, mest komiskt uttryckt i Valborgsfesten i Lund 1869 där studenterna enligt *Kristianstadsbladets* indignerade rapportering förlöjligade ”En radikalt-nyliberal Stockholms-demokrat från Eslöv”. På den existerande ordningens sida befann sig också den konservativa *Snällposten*, som 10 juni 1869 raljerade över folkmötenas anspråk på att ge en röst åt vanligt folk:

Folkmöten höra nu till ordningen för dagen, och säkert hafva dessa sin stora betydelse för den väckelse de gifva åt allmogen, om man än icke kan tillerkänna dem den betydelse såsom opinionsyttringar, som man från ett visst håll synes vilja tillägga dem. Allmogen, som bevisar dessa möten, saknar med sin nuvarande bildning förmåga att tränga till djupet af frågorna, hvarföre det någongång händer att man ropar bravo åt en talare, sedan man fort förut uttryckt alldeles samma bifall åt en motsatt åsigt, som blifvit förfäktad af en annan talare. Sådant förräder snarare okunnighet än tanklöshet [...].

Folkmötenas kritiker klagade återkommande på att mötenas deltagare uppvisade ouppfostrat beteende, såväl som att mötenas uttalanden var regisserade (jfr Wallin 1961, s. 157).

På folkmötenas sida av politiken kritiserade man däremot den etablerade politikens brist på ideologisk spännvidd, och begränsningar. Liberala *Kristianstadsbladet* dömde sommaren 1870 (29 juni) ut riksdagens partipolitiska schatteringar som ”grått i grått”:

Kan man begära, att folket skall vara belåtet med en representation af ”grått i grått”. De två starkaste partierna, hvilka vid riksdagen rivalisera om väldet, äro ju båda, om än skiljaktiga, dock ense i ett, att vara grå till sina politiska meningar.²

Det sena 1870-talets folkmöten kretsade kring samma treenighet av frågor som var så stora tio år tidigare: kommunal rösträtt, nationell rösträtt, och reform av försvaret och beskattningen. 1886–1890 uppträder mera nytt. Redan 1880 har något nytt dykt upp i form av den positivistiska rörelsen med dess förespråkare doktor Anton Nyström. Nu växer den organisatoriska floran ytterligare, och de politiska frågorna breddas. Den berömda tullfrågan är ämne för många möten 1886 och de efterföljande åren. Riksdagsman-

nen Ivar Månsson i Trää arrangerade januari 1886 ett möte i Åkarp där 200 personer deltog och tog ställning för spannmålstullar – i alla fall om vi ska tro på rapporten i konservativa *Sydsvenska Dagbladet*; enligt *Kristianstadsbladet* så ”talade [några] för spannmålstullar, andra mot, och mötets betydelse var sålunda lika med noll.” (Båda tidningarna återopade från utgåvorna 11 januari 1886.) Den andra stora nyheten i materialet år 1886 är den socialistiska arbetarrörelsen. I januari rapporterar *Sydsvenska Dagbladet* (12 januari) att ”socialistledaren” August Palm kallar till ett möte om en nyligen publicerad artikel av C.O. Berg om nykterhet och socialism, för att polemisera med denna. 700 till 800 personer deltog i mötet varav de flesta höll med Palms åsikter. Palm, den berömde agitatorn, förekom upprepade gånger under 1880-talets sista år. Sommaren 1886 rapporterade *Sydsvenska Dagbladet* (15 juni) att Palm höll möte i Furulunden, i Limhamnstrakten, med ”en ganska stor mängd menniskor der, både slödder och hyggligt folk”. Efter att jordägaren med hjälp av polisen avhyste mötet fick Palm ordna ”åt sig en provisorisk talarestol på en bänk och började att på sitt vanliga sätt dundra mot öfverklassen”. Den vänster som uppträder i tidningsmaterialet i det sena 1880-talet är dock inte bara den socialistiska utan också en bredare rörelse. 16 juni 1886 rapporterar *Helsingborgs Dagblad* om ett möte över pingsthelgen vid Löfvestads åsar ”hvertill inbjudning utfärdats af åtskilliga arbetare och fredsföreningar i södra Skåne”. Mötet, som enligt tidningen samlade omkring 5 000 deltagare, hade två diskussionsfrågor. Den första var ”i hvad förhållande stå freds-, nykterhets- och arbetarefrågorna till hvarandra. Man blev öfverens om att dessa frågor föra till ett samma mål, nemligen mensklig förbättring och böra stå i det innerligaste förhållande till hvarandra.” Den andra frågan var: ”varför befinner hantverk, lantbruk och arbetsklassen i betryck?” Blandningen av idealism och det materiella är typiskt för det sena 1880-talets möten, som pendlar mellan ”ett lefve för menskligheten” och oro för arbetslöshet, fattigdom och superi. Att mötet vid Löfvestads åsar slutade med två dansbanor, traktering och en karusell är också talande för det sociala elementet i folkmötena, hela vägen sedan 1860-talet. Fredsfrågan var också återkommande på 1880- och 1890-talen, med rapportering inte minst om den nationella frågan i Rumänien, Grekland, Bulgarien och på Balkan, och på 1890-talet ökade rapporteringen om en fredsrörelse som arbetade för etablerandet av en internationell skiljedomstol. (Om denna rörelse jfr Egefur 2020, s. 21.)

Det sena 1890-talets folkmöten är i hög grad en fortsättning på det sena 1880-talet. Just som Tingsten (1967), Lewin (2017), Esaiasson (1990) och andra påvisat, så sammanföll tullstriden 1887 med en upphettning av det politiska klimatet och ett ökat valdeltagande bland de röstberättigade. Den ökade politiska aktiviteten märks också i tidningsmaterialet, på så sätt att rörelserna som uppträder under 1880-talet – arbetarrörelsen, rösträttsrörelsen – finns kvar och är mycket aktiva. Dessutom så är under 1890-talets andra hälft också den mer konservativa sidan av det politiska spektrumet mer aktiv med folkmöten, som vid det här laget också är ett begrepp som i valtider tycks användas utbytbart med ”valmöten”, men också fortfarande kan bära en bredare betydelse. Mitt tidningsmaterial uppvisar föga innovationer inom folkmötesverksamheten, utan snarare en bild av en plåt av förhöjd politisk aktivitet och en starkare politisk kultur av deltagande och opinionsyttringar.

Avslutande reflektioner

Jag vill föreslå att folkmötena kan ses som en av de viktigaste arenorna för demokratisk socialisering i Sverige. 1865–66 års representationsreform etablerade ett oligarkiskt styrsystem och folkmötena utmanade den tidens regerande idéer om vem som hade rätt att vara med och bestämma – som vi sett i kritiken i *Snällposten* 1869 och i Lundastudenternas raljans Valborg samma år. Historikern Magnus Olofsson (2019, s. 72) har nyligen kommenterat att begreppet folkmöte förekom flitigt i det sena 1800-talets svenska press men att bruket ”avtog drastiskt från mitten av 1890-talet, samtidigt som ’demonstrationståg’ börjar användas allt mer från och med 1889. Det gamla folkmötet konkurrerades troligen på kort tid ut av demonstrationståget som den främsta mötesformen.” Under de trettio eller så åren som folkmötet var den främsta formen för politiskt deltagande för de många utan rösträtt, socialiserades en mängd människor in i politiskt arbete: diskussioner, omröstningar, polemik med politiska konkurrenter. En mängd möten ägde rum i Skåne under dessa år, och flera av dem med ett stort antal deltagare: 20,000 i Stehag 1867, 7 000 i Attarp 1868, 1 000 i Åsadal 1870, 1 000 vid rösträttsmötet i Malmö 1880, 5 000 vid arbetar- och fredsmötet vid Löfvestad 1886, 2 000 vid ett bondedominerat möte i Gärsnäs 1886, 2 000 vid ett fredsmöte i Glimminge skog 1887, 7 000 vid en socialistledd rösträttsdemonstration i Malmö 1887, 3 000 i Sätöfta 1893, och så vidare.

I allmänhet rör sig mötena på den vänstra sidan av politiken: liberaler, radikaler, republikaner, socialister, särskilt före 1887 då också konservativa börjar hålla folkmöten, i samband med tullfrågan. De återkommande kraven över hela perioden är rösträttsreform (kommunalt och till riksdagen), nedskärningar på militärbudgeten, och bankkritik.

Vilka de människor som deltog var, är förvisso svårt att få exakt information om från tidningarna. Namnen på talarna anges alltid och ofta även de som vad med och diskuterade, ibland också arrangörerna. Men det djup vad gäller de allmänna deltagarna, som man kan få av en organisationsstudie (ett politiskt parti eller en politisk rörelse), baserad på ett organisationsarkiv, kan man inte få utifrån tidningsmaterialet. De allmänna deltagarna omtalas såsom ”en mängd folk, deribland många qvinnor och barn”, ”en del af traktens herremän, de mest framstående bönderna, några skollärare m. fl.”, ”mest allmoge”, ”många enfaldiga frälsebönder, som sällan varit utom sin socken och som hvarken läsa tidningar eller andra böcker än de religiösa”, ”både slödder och hyggligt folk”, ”af olika samhällsklasser”, ”söndagsklädda arbetare och andra intresserade”, ”idog arbetarebefolkning”, och så vidare.³

Inte desto mindre säger tidningarnas bevakning av ”folkmöten” något intressant om Sveriges politiska kultur under perioden. Som jag kommenterat i början av kapitlet brukar tullfrågan 1887 lyftas fram som en avgörande vändpunkt i svensk politisk historia och det var den definitivt, men vad tidningsmaterialets bredare blick utanför de parlamentariska rummen och utanför den mindre delen av befolkningen som hade rösträtt, visar är de vågor av politisering som pågick också före 1887, och oberoende av konflikterna om spannmålstullar.⁴ Tullstriden hettade definitivt upp den officiella politiken och ökade konfliktfrekvensen mellan parterna, vilket också ökade det politiska intresset bland väljarna. Men de återkommande vågorna av folkmöten sedan 1860-talet visar att politiseringen av samhället pågick också före 1887: förståelsen att sociala problem är politiska och kan hanteras politiskt, i motsats till den officiella mycket snäva definitionen av vad som var politiskt. Svenbjörn Kilander (1991, s. 67–76) har påvisat just hur snäv den officiella definitionen av politik var, som att de fattigas levnadsstandard i det sena 1860-talet enligt den politiska eliten var bortom politikens räckhåll. De många folkmötena stod så sett för politisering, att frågor om levnadsstandard, fred, nykterhet, arbetslöshet och rösträtt knöts ihop i skiftande ideologiska ramverk och byggen. De precisa ideologierna

är svåra att fånga utifrån tidningsmaterialet och kräver andra metoder och källor, men vad jag tror att den breda studien av folkmöten i Skåne utifrån tidningsmaterialet kan bidra med, är en bild av hur utbredd den politiska aktiviteten ändå var i Sverige under 1800-talets sista tredjedel. Något som, vill jag mena, hade implikationer för Sveriges möjlighet att demokratiseras och att göra det stabilt, eftersom demokratins överlevnad kräver medborgare som tror på de demokratiska metoderna och är villiga att delta politiskt. Vilket under 1800-talet skedde inte minst genom folkmöten.

Noter

- 1 <https://feedback.blogg.kb.se/forums/topic/digitalisering-och-tillgangliggorande-av-svenska-dagstidningar-1734-1906/>
- 2 Partierna som åsyftas är det Ministeriella partiet och Lantmannapartiet. Om konkurrensen mellan dessa två se t.ex. Thermaenius (1928, kap VI–VII); Wallin (1961, kap. 9).
- 3 Citaten kommer från *Snällposten* 1869-07-05; *Korrespondenten* 1869-09-21; *Kristianstadsbladet* 1870-01-15; *Snällposten* 1870-06-20; *Sydsvenska Dagbladet* 1886-06-15; *Eslöfs Tidning* 1887-07-07; *Arbetet* 1896-05-18; *Arbetet* 1896-06-03.
- 4 Lehmann and Volckartt (2014, s. 30) argumenterar att ”the tariff debate was one of the most important political conflicts in modern Swedish history” och att den ”gave rise to the emergence of a ’political mass market’”. Esaiasson (1990, s. 86) säger från sitt perspektiv av valkampanjer att ”Tullstriderna utgjorde inledningen på en period med alltmer organiserade valkampanjer. Kännetecknande för 1890-talets politiska opinionsbildning är att den gamla motviljan mot organiserade kampanjinsatser så sakteliga började övervinnas. Nykterhetsrörelsen, frikyrkorörelsen och fackföreningsrörelsen hade stor betydelse för svenska folkets begynnande organisatoriska mognad.” Han pekar också på två viktiga politiska rörelser bortom tullfrågan på 1890-talet: rösträttsrörelsen till vänster, och rörelser om unionen med Norge till höger.

Referenser

- Bengtsson, Erik. (2019) ”The Swedish Sonderweg in Question: Democratization and Inequality in Comparative Perspective, c. 1750–1920”. *Past & Present*, 244 (1), 123–161.
- Berling Åselius, Ebba. (2005) *Rösträtt med förhinder: Rösträttsstrecken i svensk politik 1900–1920*. Stockholm: Stockholm Studies in History 82
- Carlsson, Sten. (1953) *Lantmannapolitiken och industrialismen: partigruppering och*

- opinionsförskjutningar i svensk politik 1890–1902*. Stockholm: Lantbruksförbundets Tidskrifts AB.
- Egefur, Fredrik. (2020) *Gränslösa rörelser för fred 1889–1914: Aktörskap, strategi och begreppsvärld hos socialistisk och liberal fredsaktivism*. Doktorsavhandling i historia, Lunds universitet.
- Ericsson, Martin och Fia Sundevall. (red.) (2019) ”Tema: Rösträttsbegränsningar i den svenska demokratin”. *Arbetshistoria* 44 (2–3): 5–72.
- Esaiasson, Peter. (1990) *Svenska valkampanjer 1866–1988*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Florin, Christina. (2006) *Kvinnor får röst: Kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*. Stockholm: Atlas Akademi.
- Granlund, Viktor och Emil Key. (1869). *Andra kammarens män under riksdagarna 1867–1869*. Stockholm: A.L. Norman.
- Gustafsson, Karl Erik och Per Rydén (red.) (2001). *Den svenska pressens historia, II: Åren då allting hände (1830–1897)*. Stockholm: Ekerlids
- Holgersson, Ulrika och Lena Wängnerud (red.). (2019) *Rösträttens århundrade: Kampen, utvecklingen och framtiden för demokratin i Sverige*. Göteborg och Stockholm: Makadam förlag.
- Holmqvist, Eric. (1980) *Aristokrater, bönder och byråkrater: Skånska riksdagsmän på 1800-talet*. Stockholm: Liber.
- Hultqvist, Per. (1954) *Riksdagsopinionen och ämbetsmannaintressena: från representationsreformen till 1880-talets början*. Göteborg: Wettergren och Kerber.
- Karlsson, Tobias. (2019). ”Databasen Svenska dagstidningar – mycket text, mindre kontext”. *Historisk Tidskrift* 139 (2): 408–416.
- Kilander, Svenbjörn. (1991) *Den nya staten och den gamla: En studie i ideologisk förändring*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Lehmann, Sibylle och Oliver Volckart. (2010) ”The political economy of agricultural protection: Sweden 1887”. *European Review of Economic History* 15: 29–59.
- Lewin, Leif. (2017) *Ideologi och strategi: Svensk politik under 130 år*. Sjätte reviderade upplagan. Stockholm: Carlsson bokförlag
- Lundberg, Victor. (2007) *Folket, yxan och orättvisans rot: betydelsebildning kring demokrati i den svenska rösträttsrörelsen diskursgemenskap, 1887–1902*. Umeå: H:ström.
- Miller, Michael K. (2015) ”Democratic Pieces: Autocratic Elections and Democratic Development since 1815”. *British Journal of Political Science* 45 (3): 501–530.
- Nilsson, Torbjörn. (1993) ”Forskning om svensk politisk historia 1866–1920”, i B. Lövgren, (ed.) *Svensk politisk historia: en kommenterad litteraturoversikt*. Stockholm, pp. 65–117.
- Nilsson, Torbjörn. (1994) *Elitens svängrum: Första kammaren, staten och moderniseringen 1867–1886*. Doktorsavhandling i historia, Stockholms universitet.
- Olofsson, Magnus. (2019) ”Frihet med förhinder: Demonstrationer i Sverige 1849–1921”, s. 65–83 i Ulrika Holgersson och Lena Wängnerud (red.) *Rösträttens århundrade*:

Kampen, utvecklingen och framtiden för demokratin i Sverige. Göteborg och Stockholm: Makadam förlag.

Sundberg, Per. (1961) *Ministärerna Bildt och Åkerhielm: En studie i den svenska parlamentarismens förgårdar.* Stockholm, Stockholms högskola.

Thermaenius, Edvard. (1928) *Lantmannapartiet: Dess uppkomst, organisation och tidigare utveckling.* Doctoral dissertation, Uppsala University.

Tingsten, Herbert. (1941) *Den svenska socialdemokratins idéutveckling 1.* Pocketutgåva. Stockholm: Aldus/Bonniers, 1967. Ursprungligen utgiven 1941.

Självbiografiska berättelser om sjukdom

En introduktion till en levande genre

Av Katarina Bernhardsson

DE HAR BLIVIT allt vanligare de senaste decennierna – berättelser där författaren skriver om personliga upplevelser i mötet med sjukdom, lidande och död. Det kan handla om redan kända människor som släpper in läsaren bakom kulisserna till sitt liv, det kan handla om författare och andra intellektuella som genom att ge sig i kast med en sjukdomsberättelse fortsätter sitt författarskap, och det kan handla om människor som gör sin röst hörd för första gången när de väljer att berätta om den sjukdom de upplevt.

Såväl i böcker som i bloggar och andra medier möter vi berättelser om sjukdom och sjukdomsupplevelser av olika slag. Vi får ta del av hur livet påverkas av upptäckten av en sjukdom eller tilldelandet av en diagnos som i ett slag förändrar personens liv: sjukdomen blir ett biografiskt brott i en tänkt livsbana, något som formar en berättelse om hur det normala övergår i avvikelse och begränsning av livet.¹ I andra fall är det berättelser som handlar om sjukdom eller funktionsvariation som funnits länge: kroniskt, medfött eller från tidig barndom. Ytterligare andra berättelser gestaltar ett sjukdomstillstånd som ett sätt att tänka eller uppleva tillvaron.

Insikten att dessa berättelser kan behandlas som en egen genre har funnits i ett par decennier i Sverige, men ingen större, övergripande studie har gjorts.² Ett flertal artiklar finns som lyfter fram specifika verk eller diagnoser, och också bidrag som föreslår hur analysen kan utvidgas till andra medier utöver boken, som är den traditionella publiceringsformen för genren. Här ger jag en översiktlig introduktion till genren som helhet, särskilt publiceringen i bokform och dess svenska utveckling, med målet att erbjuda en grund för vidare forskning.

Sjukdomsberättelsen – en genre med många kontexter

Personliga berättelser om sjukdom har getts olika benämningar: *illness narratives*, *patient narratives*, *patient stories*, *pathography*, *autopathography*.³ Man kan också se beteckningar som utgår från en specifik sjukdom eller ett särskilt tillstånd, som exempelvis *cancer stories* eller *stories of survivorship*. Ser man internationellt finns det ingen konsensus om vilken beteckning som är att föredra, men i Skandinavien har termen patografi fått ett ganska stort genomslag. Alla de föreslagna namnen har sina problem: *illness narratives*, ursprungligen definierat av antropologen och psykiatern Arthur Kleinman, är så pass brett att det inte bara handlar om självbiografiska skildringar, att placera ”patient” i beteckningen betonar ett patientskap som bara är en del av sjukdomsupplevelsen, och på ett liknande sätt riskerar *patografi* att klinga alltför medicinskt när författaren är någon som vill beskriva sitt liv.⁴ Jag kommer framöver framför allt att använda benämningarna självbiografisk sjukdomsberättelse och patografi, och mitt intresse är här sjukdom generellt och inte någon enskild diagnos.

Den självbiografiska sjukdomsberättelsen eller patografen kan definieras som självbiografiska eller biografiska berättelser om personliga erfarenheter av sjukdom, skrivna av den sjuka eller en nära anhörig till denna. Genren täcker in erfarenheter av sjukdom, medicinsk behandling och stundtals av döende, allt skrivet utifrån ett individuellt och personligt perspektiv.⁵ Det ”personliga” i definitionen är viktigt här, det vill säga att det inte är en berättelse skriven med distans till den sjukdom och den sjuka person som omskrivs. Det är därför jag behåller termen ”självbiografisk” när jag talar om genren även när en anhörig skriver – också då är det en självbiografisk berättelse, utifrån anhörigpositionen.⁶ Anne Hunsaker Hawkins, som myntat termen patografi i dess moderna form, skriver att genren ”returns the voice of the patient to the world of medicine, a world where that voice is too rarely heard, and it does so in such a way as to assert the phenomenological, the subjective, and the experiential side of illness”.⁷ Termen *autopathography*, förslaget av Thomas Couser, är en ytterligare precisering som vill särskilja den sjukas perspektiv från patografi som en bredare genre.⁸

Dessa individuella berättelser om sjukdom är en heterogen grupp. De är intressanta både som enskilda berättelser och som ett fenomen som berättar om vår samtida kulturella förståelse av sjukdom, liv och död, i en tid som

präglas av en kraftfull medicinsk vetenskap och ett intresse för individuella berättelser. Genren ger inblickar och lärdomar på flera olika plan, och den är intressant för en mängd discipliner, förutom litteraturvetenskap och andra estetiska vetenskaper också exempelvis sociologi, psykologi, vårdvetenskap, filosofi, språkvetenskap, etnologi, medievetenskap och medicinhistoria, liksom tvärvetenskapliga fält som medicinsk humaniora.

Inom litteraturvetenskapen kan patografin ses som en undergenre till självbiografin eller *life writing*, en genre som har en mängd olika subgenrer.⁹ Sidonie Smith och Julia Watson skriver i *Reading Autobiography* om det svårfångade och mångfasetterade i självbiografiskt berättande: ”We might best approach life narrative, then, as a moving target, a set of shifting self-referential practices that, in engaging the past, reflect on identity in the present.”¹⁰ Denna känsla av ständig rörelse och svårdragna gränser fångar väl in berättelser och gestaltningar av sjukdom, lidande och död. Självbiografiskt skrivande utmärks av anspråket på autenticitet och kan med Philippe Lejeunes termer uttryckas i form av ett kontrakt: ”ett kontrakt med läsaren vari bland annat självbiografikern lovar att det som sägs i självbiografin är sant, i varje fall subjektivt sant”.¹¹ Detta visar på de anspråk som finns i genren, samtidigt som berättelserna är skapade och utformade med mer eller mindre konstnärliga ambitioner: varje verk är en helhet med början, mitt och slut; val och bortval; berättelsestrukturer och allusioner; förväntningar från omvärlden och på genren; symboler och metaforer; perspektiv och experiment – det vill säga det har en tydlig litterär dimension.

Som flera forskare påpekat är den berättande texten långt ifrån den enda intressanta formen för att representera sjukdom. Andra konstnärliga uttryck är konst, fotografi, animation, grafiska berättelser, teater, performance, digital konst och datorspel för att bara nämna några.¹² Den berättande texten kan också publiceras i olika medier.¹³ Smith och Watson skiljer på två termer: ”We employ the term *life writing* for written forms of the autobiographical, and *life narrative* to refer to autobiographical acts of any sort.”¹⁴ En mer traditionell patografi hör därmed hemma inom *life writing*, medan de anspråk som gjorts på att utvidga termen till också andra former av gestaltning kan placeras inom det bredare *life narrative*.

Intresset för sjukdomsberättelser kan, som redan nämnts, placeras in i flera olika kontexter, och i etablerandet av fälten *narrativ medicin* och *medicinsk humaniora* har genren en given plats.¹⁵ Här kompletterar den andra

texttyper, som till exempel journalanteckningen och den medicinska fallberättelsen – två genrer med mycket strikta regler – och vad som kan kallas *clinical story*, det vill säga en berättelse skriven ur en reflekterande läkares synvinkel.¹⁶ Patografen erbjuder här möjligheter att nå berättelser och erfarenheter om sjukdom, formulerade av den drabbade människan snarare än från ett medicinskt perspektiv, och utifrån den sjukas vilja att berätta sitt liv och återskapa ett meningssammanhang i det, och inte exempelvis som ett svar på intervjufrågor. Den fenomenologiska synen hjälper oss att se vad det är dessa berättelser här kan erbjuda. Fredrik Sveneaus skriver i *Sjukdomens mening* att den kropp som först och främst skadas i sjukdomen är ”inte den biologiska (även om det naturligtvis också inträffar) utan den levda.” Att denna kropp är levd innebär inte bara att den är levande, utan också att den är upplevd och meningsskapande: ”Vad som trasas sönder i och genom den levda kroppen är alltså inga biologiska funktionssamband, utan ett meningsmönster.”¹⁷ Det är denna fenomenologiska och upplevelseorienterade aspekt som Hawkins särskilt lyfter fram som patografens bidrag till medicinen. Den kan också sättas i samband med antropologen Arthur Kleinmans åtskillnad av tre olika dimensioner av sjukdom, *illness*, *disease* och *sickness*, där medicinen gärna fokuserar på *disease*-dimensionen, sjukdomen som biologisk entitet, och riskerar att glömma bort *illness*, det vill säga den mänskliga upplevelsen av symptom och lidande.¹⁸

Även fiktiva skönlitterära verk kan ge individuella perspektiv på upplevelser och erfarenhet av sjukdom, utan patografens uttalade anspråk på att vara självbiografiska. Gränsen mellan skönlitteratur och självbiografi är inte alltid enkel att dra, eftersom skönlitteratur naturligtvis också i många fall bygger på vad Sara Stridsberg i en intervju kallar för ”en självbiografisk skärva” och gestaltar erfarenheter, om än i fiktiv form.¹⁹ Poesi har ofta en annan relation till det fiktiva än vad prosa har, och kan därför inte enkelt placeras i ena eller andra facket. Man kan också argumentera för att denna gräns inte alltid är viktig, utan att skönlitterärt berättande kan ses som en viktig komponent också inom den patografiska genren. Oddgeir Synnes och Hilde Bondevik argumenterar för att inkorporera litterära självframställningar i form av romaner och poesi och läser verk som ”står i eit spenn mellom sjølvbiografi og skjønnlitteratur og legg opp til ein sjølvbiografisk lesnad” vilket de menar öppnar för nyanserade insikter om sjukdom, liv och död.²⁰ Linda Nesby menar detsamma och påpekar att ”en drofting av pato-

grafiens genre og funksjon dreier seg om å se hvordan litteratur overordnet sett kan bidra med innsikt om sykdom og sykdomserfaringer som supplerer en biomedisinsk forståelse.²¹ John Wiltshire påpekar at relationen mellom medicinen og dessa berättelser är ”much more interesting and complex than the notion of an alternative, or even of a supplementary, epistemology recognizes: there is a kind of intertwining, a multicultural dimension to the patient’s interaction with medicine.”²² Interaktionen mellan samhälle, kultur, litteratur, medicin och det självbiografiska berättandet är väl värt att studera närmare.

Arthur Frank jämför de personliga sjukdomsberättelserna med postkolonial litteratur och dess ”demand to speak rather than being spoken for and to represent oneself rather than being represented or, in the worst cases, rather than being effaced entirely.”²³ Också sjukdomsberättelsen kan ses som ett uttryck för en strävan att representera sig själv i stället för att bli representerad, att göra sin röst hörd. Spänningen mellan hur någon annan definierar den sjuka och det egna perspektivet är ofta synlig i de självbiografiska berättelserna, där författaren gör motstånd både mot att bli definierad av sin sjukdom, och på andra människors villkor. Samtidigt kan anspråket diskuteras – vem är det som på detta sätt kan göra sin röst hörd, vilken typ av patienter och vilka berättelser?²⁴ Frågan gäller berättarens bakgrund och kunskap, där det finns en övervikt av redan skrivande personer och ett intresse för kända människors berättelser. Den gäller också diagnoser och typ av sjukdomsbana. Villkoren ser olika ut beroende på publiceringsplats och medium, och samtidigt som kända människor fortsätter att locka läsare har genren också demokratiserats, både genom förändringen av bokproduktion och tillkomsten av sociala medier.

Den självbiografiska sjukdomsberättelsen kan alltså sägas befinna sig i mer än ett spänningsfält – mellan det medicinska, det personliga och det kulturella, mellan olika konstnärliga uttrycksformer och medier, och mellan det självbiografiska och det fiktiva. Inom denna ram finner vi berättelser som använder sig av olika uttrycksmedel och har högst olika anspråk med det de berättar. Också de möjliga läsarna av genren skiljer sig åt. Thomas Couser fångar komplexiteten i mottagarpositionen genom en bild av hur olika delar av publiken kan visualiseras som koncentriska cirklar. Den inre cirkeln består då av personer med samma diagnos, anhöriga till dem, vårdare och sörjande. Här finns ett intresse för exempelvis information, tröst och

också ett terapeutiskt perspektiv. Berättelserna ger ”formal public expression to their experience”. För en mindre direkt involverad läsekrets förmedlar berättelserna vad de i den inre cirkeln genomlever och ”teach those who are well how to respond to those who are ill”. Ytterst finns den läsande allmänhet som är mer inriktad på den estetiska läsoplevelsen, mer intresserad av sjukdomsberättelsernas poetik än politik.²⁵ För olika skildringar kommer olika cirklar att dominera. Vissa översätts till ett eller flera andra språk och blir då i än högre grad en del av en större, yttre cirkel med både existentiella och estetiska anspråk. Tre berättelser om sjukdom och död som blivit mycket lästa, bland annat i Sverige, är Jean-Dominique Baubys *Fjärilen i glaskupan*, Joan Didions *Ett år av magiskt tänkande* och Paul Kalanithis *När andetagen blir till luft*.²⁶ Bland svenska patografier gäller detta exempelvis Ulla-Carin Lindquists bok om hennes insjuknande i ALS, *Ro utan åror*, som översatts till ett flertal språk.²⁷

Sjukdomsberättelserna kan i många fall läsas som en sorts rapportering ”hem” till en frisk värld som den sjuka lämnat – en sådan dikotomi mellan sjukt och friskt är naturligtvis förenklad, men den finns ofta som en underström i berättelserna. Kristian Gidlund beskriver det i sin *I kroppen min* som att han skriver ”om krig. För jag står bortom en frontlinje. Min alldeles egna. Jag är en krigsfånge, som på något oförklarligt sätt lyckas kommunicera med mitt hemland.”²⁸ Detta bildspråk, om den sjuke som en krigsfånge och krigskorrespondent i ett, fungerar väl i relation till Gidlunds egen yrkesbakgrund som journalist. Det påminner också om Susan Sontags klassiska metafor, som Gidlund kan sägas bygga vidare på. Sontag inleder sin essä *Sjukdom som metafor* med en bild av sjukdomen som ett eget land, och insikten att vi alla förr eller senare behöver acceptera att vi har ett dubbelt medborgarskap och därmed är medborgare också i detta andra kungadöme.²⁹ Den här typen av rumsliga metaforer som gör upplevelsen av främlingskap begriplig är inte ovanliga i sjukdomsberättelser. Över huvud taget är sjukdomsmetaforik ett givande område att studera.³⁰

Några föreslagna kategoriseringar

Inom studiet av den självbiografiska sjukdomsberättelsen finns några förslag till uppdelningar och distinktioner som försöker tydliggöra genren. Här nämner jag kort några av de mest använda.

Arthur Frank delar i *The Wounded Storyteller* upp genren i tre typer av berättelser. Den första innehåller så kallade *restitution narratives*, alltså berättelser vars intrig går ut på en fullständig återställelse till det normala, berättelser som försöker ”outdistance mortality by rendering illness transitory”. Den andra kategorin är *chaos narratives*, som han ser som en sorts anti-narrativ, ”sucked into the undertow of illness and the disasters that attend it” som kan egentligen inte kan berättas, men kaosets röst kan identifieras och berättelsen rekonstrueras.³¹ Den tredje kategorin, slutligen, är *quest narratives*, berättelser där den sjuka hittar ett sätt att acceptera och hantera sjukdomen och försöker använda sjukdomserfarenheten på ett konstruktivt sätt. Därmed blir dessa sistnämnda skildringar till berättelser ”that affirm life beyond restitution”.³² De flesta publicerade sjukdomsberättelser faller inom Franks sistnämnda kategori, om än det går att hitta berättelser också från de andra, eller där dessa tillstånd får tar större plats. Kategoriseringen är en påminnelse om de två poler som denna typ av berättelser balanserar mellan, en pol där livet återställs och inga slutsatser egentligen behöver dras utifrån sjukdomen, och en pol där det inte är möjligt att få ihop det som händer till ett sammanhang. I *quest narratives* ges möjligheten att bearbeta och ompröva, samtidigt som de andra berättelsetyperna kan finnas närvarande. I exempelvis dagboksformen och poesin kan det kaotiska bryta fram. Ett exempel är Andreas Lundbergs *Storm i den pelare som bär* som består av dagboksanteckningar författaren inte själv minns att han skrivit. Boken inleds: ”Det här är en text inifrån ett svart hål varur ingen kommunikation egentligen är möjlig. Jag har inget klart minne av att ha skrivit den”.³³

Shlomith Rimmon-Kenan gör en indelning där hon intresserar sig för berättelsens relation till det berättande jagets känsla av identitet. Hon ser tre grundläggande strukturer. I den första betonas *kontinuitet*, att skribenten försöker återskapa ett sammanhang mellan det förflutna och nuet. I den andra är betoningen i stället på *transformation*, att skapa ett sammanhang mellan nuet och framtiden genom att i stället för kontinuitet koncentrera sig på en vändpunkt, som kan kopplas samman med en ny framtid. Den tredje betonar i stället kaos; den är fragmenterad och försöker motstå hoplappandet av en narrativ identitet.³⁴

Slutligen delar Anne Hunsaker Hawkins upp sin framställning av genren efter några grundläggande ”myter” som hon identifierar i genren. Hon diskuterar några sådana kulturella metaforer som också är relevanta för det

svenska materialet: idén om pånyttfödelse, sjukdom som kamp eller strid och sjukdom som en resa.³⁵ Hawkins avslutar med ”the myth of narrativity”, alltså den kulturella idén om berättandet i sig som värdefullt, där tre viktiga aspekter är idén om den personliga sanningen, berättandet som *empowering* och berättandet som potentiellt läkande.³⁶ Detta stråk, berättandets kraft i sig, är något som finns närvarande i många berättelser, både implicit och explicit.

Genrens svenska utveckling

Det går inte att enkelt säga när den moderna självbiografiska sjukdomsberättelsen som genre tog form i Sverige. Ett tentativt svar är att publicerade självbiografiska böcker om sjukdom dök upp här mot slutet av 1960-talet, ungefär ett decennium senare än vad Hawkins anger för USA.³⁷ Det handlar dock om få titlar och inget som vid den tiden sågs som en genre. En djupare analys av böckernas relation till andra litterära genrer som bekännelse-litteratur, liksom till andra mediala genrer, skulle med fördel kunna göras.

En artikel i *Läkartidningen* från 2007 försöker ringa in den svenska genren med kvantitativa mått. Den hittar några få titlar från 1960-talet, och därefter en långsam ökning i utgivningen, som först vid 1980-talets mitt når upp till fler än tjugo titlar per år.³⁸ En sådan beräkning är avhängig både hur man definierar genrens gränser och vilken typ av utgivning man söker bland – exempelvis anger artikelförfattarna att de inte tagit hänsyn till egenutgivning – så detta är återigen ett tentativt påstående. Från 1960-talet hittar de Lena Larssons *Som patient*, Harald Wollstads *Sjukjournal* och en antologi från 1969.³⁹ 1973 kom Tora Dahls *När jag blev sjuk*, som rättfram berättar om sjukdomen och bemötande i vården.⁴⁰

I det följande kommer jag att översiktligt beskriva genren och ge exempel på verk ur den, utan att på något sätt vara uttömmande eller strikt representativ. Det finns många röster som inte kommer att nämnas här och diskussionen har en viss övervikt mot kroppslig sjukdom.⁴¹

Ett förhållandevis tidigt exempel som gjorde intryck när den publicerades är Maria-Pia Boëthius *Skalliga damen* från 1988.⁴² En bok som kom i översättning 1985 och betydde mycket för genreförståelsen var Peter Nolls självbiografi om den egna stundande döden, *Den utmäta tiden*, utgiven med ett förord av läkaren och författaren Georg Klein.⁴³ En tidig självbiografisk berättelse om anorexi är Ann-Charlott Daher Larssons *Ormen och jag*, som

liksom många efterföljande berättelser om anorexi använder en negativt laddad personifiering av sjukdomen – i detta fall en orm – för att förmedla maktlösheten som sjuk.⁴⁴

På tidigt nittiotal kom flera verk som varit med och format vår bild av genren: Maj Fants och Leif Silberskys berättelser om de egna sjukdomarna, ALS respektive cancer, och två berättelser om att vara anhörig: Merete Mazzarellas bok om moderns död och Ulla Isakssons berättelse om maken som drabbas av demens.⁴⁵ I *Boken om E* namnger Isaksson aldrig sin man utan kallar honom för E, samtidigt som många läsare förstas visste att denne E var litteraturvetaren och författaren Erik Hjalmar Linder. Det är en intressant aspekt av utvecklingen inom genren, och överhuvudtaget av skrivandet om egna erfarenheter, att de nyare berättelserna mer sällan undviker att använda namn.

En annan praktik värd att studera närmare är inramningen av sjukdomsberättelserna i form av för- eller efterord. Det är inte ovanligt att verken har ett efterord, ofta av en läkare som skriver en faktatext om sjukdomen i fråga, och det är möjligt att diskutera användandet av dessa paratexter.⁴⁶ En annan typ av sammanhang är den som skapades runt Sofia Åkermans skildring av självskadebeteende och självsvält, *Zebra flickan*, 2004, där en nätgemenskap kring boken senare utvecklades till en förening för ungdomar med ätstörning och självskadebeteende.⁴⁷

Om jag skulle placera något verk som det som fick genren att bli tydlig i Sverige skulle jag välja Ulla-Carin Lindquists *Ro utan åror* som gavs ut 2004, tio år efter Fants berättelse om samma sjukdom, ALS.⁴⁸ Den skrevs av en person som många hade en relation till eftersom de sett henne i tv-rutan som nyhetsankare i många år, det var en dramatisk berättelse som slutade med döden, och den berättades i mer än ett medium – förutom den egna boken också i ett reportage som sändes nära bokens utgivning.⁴⁹ En liknande multimedial eller transmedial lansering fick också den berättelse som kan sägas vara en senare generations slutgiltiga etablering av genren, Kristian Gidlunds *I kroppen min* från 2013. Gidlund, som också han skrev om en sjukdom med dödlig utgång, publicerade sin sjukdomsberättelse först som blogg, därefter överförd till bok, och gjorde såväl sommarprogram som var med i andra intervjuer och journalistiska sammanhang.⁵⁰ Sveriges Radios program *Sommar i P1* är en av de mediala plattformar som konsekvent gett utrymme för personliga sjukdomsberättelser.⁵¹ Här är bokgenren i samklang

med ett både medialt och litterärt intresse för personliga berättelser ur verkligheten, vad Christian Lenemark kallar för en ”verklighetshunger”.⁵² Under tjugohundralet har utgivningen av sjukdomsberättelser fortsatt. Kända såväl som okända har berättat om sin individuella sjukdomserfarenhet. Idrottare och andra kända människor som kanske inte brukar skriva böcker berättar sina historier tillsammans med medförfattare.⁵³

Patografiernas titlar är också intressanta att studera i sig, allt ifrån en som fångar viljan att hjälpa andra, *Boken jag saknade när jag fick bröstcancer*, via en som visar en livsinställning, som *Livet även om jag dör*, till en ordlek som både signalerar att det är en berättelse om AIDS och en berättelse om livsglädje, *Mitt positiva liv*.⁵⁴ Det energiska språkbruket kring cancer tryfferat med svordomar, som syns i rörelser som hashtaggen #fuckcancer, återspeglas i titlar som *Jag vill fan leva* och *En hel jävla bok om cancer*.⁵⁵ Mer kontemplativa titlar syns i exempelvis *Cancerland tur och retur* och *Stängt pga hälsosjäl*, liksom i den tidigare nämnda ALS-berättelsen *Ro utan åror* med dess allusion på folkvisan ”Vem kan segla förutan vind”.⁵⁶

Många verk handlar om allvarlig sjukdom – där cancer är den vanligaste diagnosen – men det finns också de som sticker ut, som Sverker Sörlins *Räds-lan för svaghet. En berättelse om sjukdom, smärta och löje*.⁵⁷ Som undertiteln antyder handlar det om en diagnos som har väckt munterhet, inte minst genom kulturhistorien – nämligen gikt. Sörlin diskuterar alla dimensioner av sjukdomen, också det mycket smärtsamma som gör den till en allt annat än enkel sjukdom. I Linda Skugges *45 – Morbus Addison* är det den kroniska, sällsynta diagnosen Addisons sjukdom som behandlas.⁵⁸ Ett annat exempel på en sjukdom som inte handlar om att ställas inför sin egen dödlighet men ändå kan genomtränga allt är Niklas Schiölers *Kontrollöga* om tvångssyndrom, där språket spelar en viktig roll.⁵⁹ Språket är också viktigt i Isabella Nilssons *Nonsensprinsessans dagbok. En sjukskrivning*, som handlar om anorexi men framför allt använder dagboken till att skriva sig bort från sjukdomen och använda nonsens, poesi och språklekar som en sorts läkande kraft; ett exempel är 22 decembers ”Hippokondri: överdriven oro över att inte ha alla hästar hemma”.⁶⁰ Dessa är exempel på berättelser som inte handlar om ett plötsligt sjukdomsfall så mycket som ett sätt att hantera livet med ett sjukdomstillstånd. En berättelse som Linda Boström Knausgårds *Oktoberbarn* handlar både om sjukdom och ägnar mycket utrymme åt psykiatrins behandling av den.⁶¹

Många intressanta böcker befinner sig på gränsen mellan självbiografi och fiktion. Ett exempel är Beate Grimsruds *En dåre fri*, om schizofreni.⁶² Grimsrud återkom sedan till sjukdom i en roman som utgick från hennes bröstcancerdiagnos, vilken utkom strax innan hon gick bort.⁶³ I samma gränsland, där vagheten i genrebeteckning ger viss frihet, befinner sig Anders Paulruds *Fjärilen i min hjärna* som jag diskuterat på annat håll.⁶⁴ Poesi som tar sig an ett självbiografiskt sjukdomsstoff finns det många goda exempel på, till exempel Jenny Tunedals *Rosor skador*, en poetisk gestaltning av demens i anhörigperspektiv, och Reidar Eknens *Efter flera tusen rad*, skriven från föräldraperspektiv om en cancersjuk dotter.⁶⁵

Det finns många anhörigberättelser som gjort avtryck, exempelvis Tom Malmquists *I varje ögonblick är vi fortfarande vid liv*, som handlar om sambons oväntade och chockartade dödsfall i samband med deras dotters födelse, Annika Koldenius *Vi var alltid beredda*, som beskriver en lång tid av att vara förälder till ett sjukt barn och Lina Schollin Asks bok om att förlora ett barn, skriven av en förälder som också själv är barnläkare.⁶⁶ En intressant typ av text är läkarpatografen, alltså en sjukdomsberättelse skriven av en läkare, som i och med sjukdomsfallet kombinerar kunskaper om *disease* med insikter om *illness*. Jonatan Wistrand skriver i sin avhandling *Läkaren som patient* om hur man kan läsa denna typ av berättelser som två roller författaren försöker få att gå ihop.⁶⁷ I Sverige har exempelvis psykiatern Clarence Crafoord skrivit om hjärtattack, läkaren och författaren Karin Wahlberg om koloncancer och psykiatern och onkologen Pia Dellsons skriver i *Väggen. En utbränd psykiaters anteckningar* korta, underfundiga dikter om det dubbla i patientupplevelsen som läkare.⁶⁸

I skrivande stund finns inga tecken på att genren avmattats, tvärtom. Niklas Rådström har nyligen utkommit med en berättelse som sin sjukdom, och att stå inför den egna möjliga döden, liksom Yvonne Hirdman, Kristina Sandberg och Ewa Fröhling – alla i olika typer av cancer: leukemi, bröstcancer och livmoderhalscancer.⁶⁹ När Göran Greider, poet och chefredaktör på *Dalademokraten*, blev sjuk i blodcancer skrev han en rapport om det på ledarsidan – ett ganska speciellt forum för en patografisk berättelse – med en både humoristisk och vemodig dikt om att känna sig utlämnad och hjälplös.⁷⁰ Vem vet, kanske skriver han så småningom en bok – så som exempelvis Henning Mankell gjorde, efter att först ha rapporterat om sin sjukdom i *The Guardian* och *Göteborgsposten*.⁷¹

En spännande aspekt av sjukdomsberättelserna är deras intertextuella relationer – till litteratur om sjukdom, till den medicinska berättelsen, och till genren sjukdomsberättelser och dess framväxt. Dessa relationer är många och här vill jag bara kort ta upp en: hur ofta författarna förhåller sig till Susan Sontags *Sjukdom som metafor*. Många läser den och använder sig av hennes tankar – explicit eller implicit, instämmande eller kritiskt. Agneta Klingspor skriver uttryckligen att hon inte klarar av att läsa Sontag när hon är under behandling: ”Sontag är för intellektuell för henne nu. Hon vill bara veta om strålning, cellgifter, biverkningar, punkt för punkt, hela processen”.⁷² Niklas Rådström sätter samman tankarna från Sontag med en fransk guideboks sakliga redovisningar av ett slagfält från första världskriget och den egna kroppen som en krigsskådeplats – en personlig variant av metaforiken kring sjukdom som en strid.⁷³ Också Yvonne Hirdman läser Sontag, och hon diskuterar själva berättandet och medvetenheten om genren. Hon skriver i sin dagbok varje dag under behandlingens 205 dagar, men när en vän säger: ”Bara du inte skriver nån cancerdagbok, [...] det är väl ett fack du inte vill hamna i?” blir svaret: ”Nej för sjutton, säger jag. Just ’för sjutton’, som om det vore 1959.”⁷⁴ Likväl skriver hon.

Avslutning

Självbiografiska sjukdomsberättelser är en dynamisk och levande genre som gestaltar personliga upplevelser och erfarenheter av sjukdom, lidande, behandling och död. Det är en genre som kan sättas samman med olika kontexter och har potential att studeras utifrån många olika perspektiv, vare sig det är berättelsen och dess förutsättningar som intresserar eller de olika erfarenheter som förmedlas. Det finns mycket mer att säga om sådant som röst och perspektiv, metaforik, medier, möten mellan livsvärldar, berättelser och motberättelser, pedagogisk potential och genrens historia än som fått plats här, och jag hoppas att denna introduktion kan stimulera till vidare studier i ämnet, både inom olika akademiska discipliner och inom tvärvetenskaplig forskning. Arthur Frank skrev för ett kvarts sekel sedan i sin *The Wounded Storyteller* att ”Illness calls for stories”.⁷⁵ Till detta kan man tillägga att ”Illness narratives call for research”.

Noter

- 1 För diskussioner av *biographical disruption* och *disrupted lives*, se Michael Bury. ”Chronic illness as biographical disruption”. *Sociology of Health and Illness*, vol. 4, nr 2, 1982, s. 167–182 och Gay Becker. *Disrupted Lives. How people create meaning in a chaotic world*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1997.
- 2 En tidig artikel som diskuterar denna och andra typer av berättelser om sjukdom är Lars-Christer Hydén & Pia Bülow. ”Tidens väv: om sjukdomsberättelser”. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 3–4, 2004, s. 70–83. I min avhandling diskuterar jag genren i relation till litterära skildringar av sjukdom och ägnar ett kapitel åt *Fjärilen i min hjärna* som balanserar mellan patografi och skönlitteratur. Katarina Bernhardsson. *Litterära besvär. Skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa*. Lund: Ellerströms, 2010; Anders Paulrud. *Fjärilen i min hjärna*. Stockholm: Bonniers, 2008.
- 3 Exempel på hur dessa termer används och utmärkta, grundläggande böcker i ämnet är Arthur Kleinman. *The Illness Narratives. Suffering, Healing, and the Human Condition*. New York: Basic Books, 1988; Arthur W. Frank. *The wounded storyteller. Body, illness, and ethics*. Chicago: University of Chicago Press, 1995; G. Thomas Couser. *Recovering Bodies. Illness, Disability, and Life Writing*. Madison: University of Wisconsin Press, 1997; Anne Hunsaker Hawkins. *Reconstructing Illness. Studies in Pathography*. West Lafayette: Purdue University Press, 1999; Shlomith Rimmon-Kenan. ”The story of ‘I’. Illness and narrative identity”, *Narrative*, vol. 10, nr 1, 2002, s. 9–27; Lisa Diedrich. *Treatments. Language, Politics and the Culture of Illness*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007; och Ann Jurecic. *Illness as narrative*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2012.
- 4 Shlomith Rimmon-Kenan skriver att hon uppfattar en så medicinskt klingande term som patografi alienerande. Arthur Frank argumenterar mot termen med motiveringen att han aldrig hört någon sjuk person använda beteckningen om sin egen berättelse. Det är relevanta invändningar, samtidigt som termen är både klargörande och förhållandevis vedertagen. Rimmon-Kenan, 2006, s. 249, 254. Frank, 1995, s. 190f.
- 5 Hawkins, 1999, s. 1.
- 6 Jfr Hawkins, 1999, s. 3.
- 7 Hawkins, 1999, s. 12.
- 8 Couser har också föreslagit termen *autosomatography*, som en ytterligare precisering. G. Thomas Couser. ”Body Language: Illness, Disability, and Life Writing”, *Life Writing*, vol. 13, nr 1, 2016, s. 3–10.
- 9 Sidoine Smith och Julia Watson räknar i ett appendix upp sextio undergenrer till självbiografin, och bland de mer kända som dagbok, brev, omvändelseberättelser och autoetnografiska berättelser finns även mer specifika som *autothanatography*,

- addiction narrative* och *Cousers autosomatography*. Sidoine Smith & Julia Watson. *Reading autobiography. A guide for interpreting life narratives*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010.
- 10 Smith & Watson, 2010, s. 1.
  - 11 Eva Haettner Aurelius. *Inför lagen. Kvinnliga svenska självbiografier från Agneta Horn till Fredrika Bremer*. Lund: Lund University Press, 1996.
  - 12 Stella Bolaki. *Illness as Many Narratives. Arts, Medicine and Culture*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016. Christian Lenemark. "Att gestalta sjukdom. Grafiska självbiografier om cancer." *Tidsskrift för litteraturvetenskap*, nr 1, 2019, s. 17–29. Christian Lenemark. "Doing Illness. Cancer Narratives in Digital Media." *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr 31, 2019, s. 251–267. Lasse Raaby Gammelgaard. "Chaos Narrative and Experientiality in the Graphic Memoir: The Case of Thomas H. Nøhr's Cirkus." *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr 31, 2019, s. 89–105. Nina Henriksen, Tine Tjørnhøj-Thomsen & Helle Ploug Hansen. "Illness, everyday life and narrative montage: The visual aesthetics of cancer in Sara Bro's *Diary*". *Health*, vol. 15, nr 3, 2011, s. 277–297.
  - 13 Carsten Stage. "Cancer narratives on social media as 'small stories'. An investigation of positioning, supportive (dis)alignment and tellability crises in cancer storytelling on Instagram." *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr 31, 2019, s. 269–286. Linda Nesby & Anita Salamonsen. "Youth blogging and serious illness". *Medical Humanities*, vol. 42, 2016, s. 46–51. Katarina Bernhardtsson. "Berättelser om brist: Bloggar om ofrivillig barnlöshet", *LIR journal*, nr 5, Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet, 2015, s. 39–58. Yvonne Andersson. "Bloggarna och döden" i Anja Hirdman (red.): *Döden i medierna. Våld, tröst och fascination*. Stockholm: Carlsson, 2012. För en populärt hållen introduktion om sjukdomsbloggar, se Sara Natt och Dag. *Den bloggande patienten. Hur påverkas patient, anhörig och vård?* Stockholm: Gothia förlag, 2012. Olika typer av berättelser kring moderskap, i olika genrer, lyfts fram i Margaretha Fahlgren & Anna Williams (red.). *Mamma hursomhelst. Berättelser om moderskap*. Stockholm: Gidlunds, 2018.
  - 14 Smith & Watson, 2010, s. 4.
  - 15 Se Cole, Thomas R., Nathan S. Carlin & Ronald A. Carson. *Medical Humanities. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. Katarina Bernhardtsson. "Medicinsk humaniora", i Ola Sigurdson (red.). *Kultur och hälsa. Ett vidgat perspektiv*. Göteborg: Göteborgs universitet, 2014. Rita Charon. *Narrative Medicine. Honoring the Stories of Illness*. Oxford: Oxford University Press, 2006. Rita Charon, Sayantani DasGupta, Nellie Hermann, Craig Irvine, Eric R. Marcus, Edgar Rivera Colón, Danielle Spencer & Maura Spiegel. *The Principles and Practice of Narrative Medicine*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
  - 16 Här är det kanske mest kända författarnamnet den amerikanske neurologen Oliver

- Sacks. Sacks har ett omfattande författarskap inom genren och har också skrivit en personlig sjukdomsberättelse, Oliver Sacks. *A leg to stand on*. London: Duckworth, 1984. Se även uppställningen på s. 10 i Anders Palm. *Medicinsk humaniora*. Lund: Medicinska fakulteten, 2019. https://www.med.lu.se/intramed/nyhetsarkiv/190902_medicinsk_humaniora (hämtad 2021-05-14).
- 17 Fredrik Svenaeus. *Sjukdomens mening. Det medicinska mötets fenomenologi och hermeneutik*. Stockholm: Natur och kultur, 2003, s. 77. Jfr Havi Carel, *Illness. The cry of the flesh*. New York: Routledge, 2019.
  - 18 Kleinman, 1988, s. 3–6. Jfr termen *biopsychosocial*.
  - 19 Erika Josefsson, ”Stridsberg befriar Beckomberga”, *Arbetsbladet/TT* 20/8 2014; jfr Katarina Bernhardsson. ”Inskriften och inifrånskriften. Sara Stridsbergs Beckomberga. *Ode till min familj* (2014) och Sven Stolpes *I dödens väntrum* (1930)”, i Roddy Nilsson & Maria Vallström (red.). *Inspärrad. Röster från intagna på sjuksjukhus, fängelser och andra anstalter 1850–1992*. Lund: Nordic Academic Press, 2016.
  - 20 Oddgeir Synnes & Hilde Bondevik. ”Litterare strategier og sjolvopplevd kreft”. *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, vol. 21, nr 2, 2018, s. 161–182.
  - 21 Linda Hamrin Nesby. ”Patografien som genre og funksjon. Ulla-Carin Lindquists *Ro utan åror. En bok om livet och döden* (2004) og Ole Robert Sundes *Penelope er syk* (2017)”. *Edda*, årg. 106, nr 1, 2019, s. 54–68.
  - 22 John Wiltshire. ”Pathography? Medical Progress and Medical Experience from the Viewpoint of the Patient”. *Southerly*, vol. 66, nr 1, 2006, s. 22–36.
  - 23 Frank, 1995, s. 13.
  - 24 Couser, 1997, s. 4f. I en artikel föreslår Peter Graham beteckningen *metapathography* för verk skrivna av redan etablerade författare som inte upptäcker en röst i och med sjukdomen utan återkommer till en redan existerande röst. Graham gör många viktiga poänger i sin läsning men jag finner beteckningen onödigt värdeladdad. För en längre diskussion om detta se Bernhardsson, 2010, s. 247f. Peter W. Graham, ”Metapathography. Three unruly texts”, *Literature and Medicine*, vol. 16, nr 1, 1997, s. 70–87.
  - 25 Couser, 1997, s. 292f.
  - 26 Jean-Dominique Bauby. *Fjärilen i glaskupan*. Stockholm: DN bokförlag, 1997. Joan Didion. *Ett år av magiskt tänkande*. Stockholm: Atlas, 2007. Paul Kalanithi. *När andetagen blir till luft*. Stockholm: Norstedts, 2016. Mer om Bauby ur pedagogiskt perspektiv finns i Katarina Bernhardsson, Immi Lundin & Evelina Stenbeck. *Litteratur och läkekonst. Nio seminarier i medicinsk humaniora*. Göteborg: Makadam, 2021.
  - 27 Ulla-Carin Lindquist. *Ro utan åror. En bok om livet och döden*. Stockholm: Norstedt, 2004.
  - 28 Kristian Gidlund. *I kroppen min. Resan mot livets slut och alltings början*. Stockholm:

- Forum, 2013a, s. 118, 191. För analyser av Gidlund, se Linda Nesby. "Pathographies and Epiphanies: Communicating about Illness". *European Journal of Scandinavian Studies*, vol. 49, nr 2, 2019, s. 278–294 och Christian Lenemark. "På liv och död. Om Kristian Gidlunds *I kroppen min* och autopatografins mediala former". *LIR journal*, nr 5, 2015, s. 192–210.
- 29 Susan Sontag. *Sjukdom som metafor. Aids och dess metaforer*. Stockholm: Natur och kultur, 2001.
- 30 Sontag, 2001; Martha Stoddard Holmes. "After Sontag: Reclaiming Metaphor", *Genre*, vol. 44, nr. 3, 2011, s. 263–276; Anna W. Gustafsson, Charlotte Hommerberg & Anna Sandgren. "Coping by metaphors: The versatile function of metaphors in blogs about living with advanced cancer". *Medical Humanities*, vol. 46, nr 3, 2020, s. 267–277.
- 31 Frank, 1995, s. 98, 115.
- 32 Frank, 1995, s. 96.
- 33 Andreas Lundberg. *Storm i den pelare som bär*. Stockholm: Modernista, 2019 [2016], s. 5.
- 34 Rimmon-Kenan, 2002. Rimmon-Kenan har delvis inspirerats av Arthur Frank till den sistnämnda kategorin, men är kritisk mot hans beskrivning av kaosnarrativ som hon menar är alltför narratologiskt förenklad, se s. 23f.
- 35 Hawkins, 1999.
- 36 Hawkins, 1999, s. 188. Hawkins diskuterar också konstruktionen av döden, idén om *healthy-mindedness* och några ideologiska myter som hon finner i 1990-talets amerikanska patografier.
- 37 Hawkins, 1999, s 3. Det finns dock några tidigare tillfällen där patografier om speciella sjukdomar skrevs före 1950, påpekar Hawkins, som sanatorieberättelser från 1930- och 40-talen och polioberättelser från mitten av seklet. Hawkins, 1999, s. xv, 244. Det finns mer att utforska vad gäller denna förhistoria för genren i Sverige, liksom på vilket sätt utvecklingen hör samman med framväxten av patientorganisationer. För en populär diskussion om sanatorieberättelser i Sverige se Sven O. Bergkvist & Erik Ransemar (red.). *Soten, diktarna och de vita slotten*. Stockholm: Carlsson, 1995.
- 38 Karl Häggblom & Per-Olof Mattsson, "Patografen – den sjukas egen journal", *Läkartidningen*, vol. 104, nr 47, 2007, s. 3548–51. Ytterligare kvantitativa studier av genren skulle vara intressanta; verken är nu betydligt fler än de 244 som identifierades i denna artikel 2007.
- 39 Lena Larsson. *Som patient*. Stockholm: Wahlström & Widtstrand, 1965. Harald Wollstad. *Sjukjournal*. Stockholm: Gumnessons, 1968. Roland Hentzel & Gustaf Lundgren (red.). *Att leva med sin sjukdom*. Stockholm: Natur och kultur, 1969.
- 40 Tora Dahl. *När jag var sjuk*. Göteborg: Författarförlaget, 1973.
- 41 En bibliografi som listar sjukdomsberättelser, som dock har några år på nacken,

- är Lena Jönsson & Barbro Selander. *Människan i sjukdom och kris. Romaner, diktsamlingar och faktaböcker*. 5. omarb. uppl. Lund: BTJ förlag, 2008. Här är kategoriseringen gjord efter diagnos.
- 42 Maria-Pia Boëthius. *Skalliga damen. En bok om cellgifter – och om livsglädje*. Stockholm: Bonniers, 1988.
  - 43 Peter Noll. *Den utmätta tiden*. Stockholm: Bromberg, 1985
  - 44 Ann-Charlott Daher Larsson. *Ormen och jag. Om en kamp mot anorexia*. Stockholm: Atlantis, 1990.
  - 45 Leif Silbersky & Olov Svedelid. *Och tiden den stod stilla*. Stockholm: Sellin & partner, 1992; Merete Mazzarella. *Hem från festen*. Helsingfors: Söderström, 1992. Ulla Isaksson. *Boken om E*. Stockholm: Bonnier, 1994. Maj Fant. *Klockan saknar visare*. Stockholm: Natur och kultur, 1994.
  - 46 Se t.ex. Daher Larsson, 1990; Lindquist, 2004.
  - 47 Sofia Åkerman. *Zebraflickan*. Västerås: Författarhuset, 2004. Åkerman har återvänt till sin historia och berättat den igen med halvtannat decenniums distans i Sofia Åkerman. *Ärr för livet*. Stockholm: Natur och kultur, 2020.
  - 48 Lindquist, 2004.
  - 49 Andreas Franzén. ”Min kamp mot tiden”, *Sveriges Television* 10/3 2004.
  - 50 Gidlund, 2013a; Kristian Gidlund. *I kroppen min. Vägskäl*. Stockholm: Forum, 2013b. En genomgång av Gidlunds mediala och kulturella genomslag och diskussion av sjukdomsberättelsens transmediala dimension finns i Lenemark, 2013.
  - 51 Sommarprogram om sjukdomsupplevelser är ofta mycket populära hos lyssnarna, och sedan ”lyssnarnas sommarvärd” etablerades 2007 har en majoritet av programmen handlat om sjukdom, sorg och död. Sveriges Radio. ”Om Lyssnarnas Sommarvärd och tidigare värdar”, 1/4 2014, <https://sverigesradio.se/artikel/5825821> (hämtad 2021-05-14). En av de tidigare sommarvärdarna är Tina Jansson som också skriver en blogg på <https://harpasione.blogg.se/> (hämtad 2021-04-15). Delar av bloggen gavs ut i boken Tina Jansson. *Om det bara var jag*. Stockholm: Cordia, 2011.
  - 52 Lenemark, 2015.
  - 53 Tina Nordlund & Simon Bank. *Genom helvetet. Om fotboll, kärlek och anorexi*. Älvsjö: Big bok, 2006. Emma Igelström & Carina Olofsson. *Simmar-Emma: Min kamp mot bulimin*. Stockholm: Forum, 2006. Klas Ingesson & Henrik Ekblom Ystén. *Det är bara lite cancer. Om livet, döden och myten om mig själv*. Göteborg: Offside Press, 2015.
  - 54 Ingrid Wachtmeister. *Boken jag saknade när jag fick bröstcancer*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1997. Lars Hagström. *Livet även om jag dör*. Stockholm: Bonnier, 2001. Andreas Lundstedt & Cecilia Blankens. *Mitt positiva liv*. Stockholm: Norstedt, 2012.
  - 55 Karin Björkegren Jones. *Jag vill fan leva*. Stockholm: Pocketförlaget, 2014. Charlotta Lindgren. *En hel jävla bok om cancer*. Vindeln, 2016.

- 56 Karin Wahlberg. *Cancerland tur och retur*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2016. Agneta Klingspor. *Stängt pga hälsosjäl*. Stockholm: Mormor, 2010. Lindquist, 2004.
- 57 Sverker Sörlin. *Rädslan för svaghet. En berättelse om sjukdom, smärta och löje*. Stockholm: Weyler, 2014.
- 58 Linda Skugge. *45 – Morbus Addison*. Stockholm: Piratförlaget, 2018.
- 59 Niklas Schiöler. *Kontrollöga*. Rävlanda: Fri Press förlag, 2018.
- 60 Isabella Nilsson. *Nonsensprinsessans dagbok. En sjukskrivning*. Lund: Ellerströms, 2018, s. 162.
- 61 Linda Boström Knausgård. *Oktoberbarn*. Stockholm: Modernista, 2019.
- 62 Beate Grimrud. *En dåre fri*. Stockholm: Bonnier, 2010
- 63 Beate Grimrud. *Jag föreslår att vi vaknar*. Stockholm: Bonniers, 2020.
- 64 Bernhardsson, 2010.
- 65 Jenny Tunedal. *Rosor skador*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2017. Reidar Ekner. *Efter flera tusen rad*. Göteborg: Författarförlaget, 1974.
- 66 Tom Malmquist. *I varje ögonblick är vi fortfarande vid liv*. Stockholm: Natur och kultur, 2016. Annika Koldenius. *Vi var alltid beredda*. Stockholm: Weyler, 2014. Lina Schollin Ask. *Klättra så högt du vill för du är ju ändå redan död*. Stockholm: Norstedts, 2019.
- 67 Wistrand, 2019.
- 68 Clarence Crafoord. *Hjärtats oro. Anteckningar från ett vardagligt sjukdomsfall*. Stockholm: Natur och kultur, 2004, Wahlberg, 2016. Pia Dellson. *Väggen. En utbränd psykiaters noteringar*. Stockholm: Natur och kultur, 2015. För en diskussion av Dellson, se Jonatan Wistrand. "Distressed doctors: a narrative and historical study of work-related mental discomfort among practising physicians". *Medical Humanities*, vol. 46, 2020, s. 250–256.
- 69 Niklas Rådström. *Som har inget redan hänt*. Stockholm: Bonniers, 2021. Yvonne Hirdman. *Behandlingen. 205 dagar i kräfterike*. Stockholm: Ordfront, 2019. Kristina Sandberg. *En ensam plats*. Stockholm: Norstedts, 2021. Ewa Fröling. *Moder liv*. Stockholm: Romanus & Selling, 2021. Sandbergs bok gav också under senvåren 2021 upphov till en kultursidesdebatt om litteraturkritiken och sjukdomsberättelser, efter en negativ recension av Linda Skugge på *Expressens* kultursida.
- 70 Göran Greider. "Jag har cancer – men den kommer att botas", *Dalademokraten* 27/1 2021.
- 71 Sista krönikan av Henning Mankell i *The Guardian* publicerades 6/10 2015, "Eventually the day comes when we all have to go". Henning Mankell. *Kvicksand*. Stockholm: Leopard, 2014.
- 72 Klingspor, 2010, s. 28. För en analys av intertexterna i Agneta Klingspors och Anders Paulruds berättelser se Katarina Bernhardsson, "The patient as reader. The uses of intertexts in two Swedish pathographies", *Tidsskrift för Forskning i Sygdom*

og *Samfund*, nr 31, 2019, s. 221–234. Klingspors relation till andra berättelser om bröstcancer diskuteras i Christian Lenemark. ”Det lutar åt cancer’. Agneta Klingspors *Stängt pga hälsosjäl* och kvinnliga bröstcancerberättelser”, i Maria Sjöberg (red.), *Allvarligt talat. Berättelser om livet*. Göteborg: Makadam, 2018.

73 Rådström, 2021, s. 101–104.

74 Hirdman, 2019, s. 104.

75 Frank, 1995, s. 54.

Referenser

- Andersson, Yvonne. ”Bloggarna och döden”, i Anja Hirdman (red.). *Döden i medierna. Våld, tröst och fascination*. Stockholm; Carlsson, 2012.
- Aurelius, Eva Haettner. *Inför lagen. Kvinnliga svenska självbiografier från Agneta Horn till Fredrika Bremer*. Lund: Lund University Press, 1996.
- Bauby, Jean-Dominique. *Fjärilen i glaskupan*. Stockholm: DN bokförlag, 1997.
- Becker, Gay. *Disrupted Lives. How people create meaning in a chaotic world*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1997.
- Bergkvist, Sven O. & Erik Ransemar (red.). *Soten, diktarna och de vita slotten*. Stockholm: Carlsson, 1995.
- Bernhardsson, Katarina. *Litterära besvär. Skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa*. Lund. Ellerströms, 2010.
- Bernhardsson, Katarina. ”Medicinsk humaniora”, i Ola Sigurdson (red.). *Kultur och hälsa. Ett vidgat perspektiv*. Göteborg: Göteborgs universitet, 2014.
- Bernhardsson, Katarina. ”Berättelser om brist: Bloggar om ofrivillig barnlöshet”, *LIR journal*, nr 5, Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet, 2015, s. 39–58.
- Bernhardsson, Katarina. ”Inskriften och inifrånskriften. Sara Stridsbergs *Beckomberga. Ode till min familj* (2014) och Sven Stolpes *I dödens väntrum* (1930)”, i Roddy Nilsson & Maria Vallström (red.). *Inspärrad. Röster från intagna på sinnerjukhus, fängelser och andra anstalter 1850–1992*. Lund: Nordic Academic Press, 2016.
- Bernhardsson, Katarina. ”The patient as reader. The uses of intertexts in two Swedish pathographies”. *Tidsskrift för Forskning i Sygdom og Samfund*, nr 31, 2019, s. 221–234.
- Bernhardsson, Katarina, Immi Lundin & Evelina Stenbeck. *Litteratur och läkekonst. Nio seminarier i medicinsk humaniora*. Göteborg: Makadam, 2021.
- Björkegren Jones, Karin. *Jag vill fan leva*. Stockholm: Pocketförlaget, 2014.
- Boëthius, Maria-Pia. *Skalliga damen. En bok om cellgifter – och om livsglädje*. Stockholm: Bonniers, 1988.
- Bolaki, Stella. *Illness as Many Narratives. Arts, Medicine and Culture*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016.
- Boström Knausgård, Linda. *Oktoberbarn*. Stockholm: Modernista, 2019.

- Bury, Michael. "Chronic illness as biographical disruption". *Sociology of Health and Illness*, vol. 4, nr 2, 1982, s. 167–182.
- Carel, Havi. *Illness. The cry of the flesh*. New York: Routledge, 2019.
- Charon, Rita. *Narrative Medicine. Honoring the Stores of Illness*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Charon, Rita, Sayantani DasGupta, Nellie Hermann, Craig Irvine, Eric R. Marcus, Edgar Rivera Colón, Danielle Spencer & Maura Spiegel. *The Principles and Practice of Narrative Medicine*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Cole, Thomas R., Nathan S. Carlin & Ronald A. Carson. *Medical Humanities. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Couser, G. Thomas. *Recovering Bodies. Illness, Disability, and Life Writing*. Madison: University of Wisconsin Press, 1997.
- Couser, G. Thomas. "Body Language: Illness, Disability, and Life Writing", *Life Writing*, vol. 13, nr 1, 2016, s. 3–10.
- Crafoord, Clarence. *Hjärtats oro. Anteckningar från ett vardagligt sjukdomsfall*. Stockholm: Natur och kultur, 2004.
- Daher Larsson, Ann-Charlott. *Ormen och jag. Om en kamp mot anorexia*. Stockholm: Atlantis, 1990.
- Dahl, Tora. *När jag var sjuk*. Göteborg: Författarförlaget, 1973.
- Didion, Joan. *Ett år av magiskt tänkande*. Stockholm: Atlas, 2007.
- Diedrich, Lisa. *Treatments. Language, Politics and the Culture of Illness*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007.
- Dellson, Pia. *Väggen. En utbränd psykiaters noteringar*. Stockholm: Natur och kultur, 2015.
- Ekner, Reidar. *Efter flera tusen rad*. Göteborg: Författarförlaget, 1974.
- Fahlgren, Margaretha & Anna Williams (red.). *Mamma hursomhelst. Berättelser om moderskap*. Stockholm: Gidlunds, 2018.
- Fant, Maj. *Klockan saknar visare*. Stockholm: Natur och kultur, 1994.
- Frank, Arthur W. *The wounded storyteller. Body, illness, and ethics*. Chicago: Univ. of Chicago Press, 1995.
- Franzén, Andreas. "Min kamp mot tiden". *Sveriges Television*, 10/3 2004.
- Fröling, Ewa. *Moder liv*. Stockholm: Romanus & Selling, 2021.
- Gammelgaard, Lasse Raaby. "Chaos Narrative and Experientiality in the Graphic Memoir: The Case of Thomas H. Nøhr's Cirkus". *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr 31, 2019, 89–105.
- Gidlund, Kristian. *I kroppen min. Resan mot livets slut och alltings början*. Stockholm: Forum, 2013a.
- Gidlund, Kristian. *I kroppen min. Vägsäl*. Stockholm: Forum, 2013b.
- Graham, Peter W., "Metapathography. Three unruly texts", *Literature and Medicine*, vol. 16, nr 1, 1997, s. 70–87.
- Greider, Göran. "Jag har cancer – men den kommer att botas", *Dalademokraten* 27/1 2021.

- Grimsrud, Beate. *En dåre fri*. Stockholm: Bonnier, 2010.
- Grimsrud, Beate. *Jag föreslår att vi vaknar*. Stockholm: Bonnier, 2020.
- Gustafsson, Anna W., Charlotte Hommerberg & Anna Sandgren. "Coping by metaphors: The versatile function of metaphors in blogs about living with advanced cancer". *Medical Humanities*, vol. 46, nr 3, 2020, s. 267–277.
- Hagström, Lars. *Livet även om jag dör*. Stockholm: Bonnier, 2001.
- Hawkins, Anne Hunsaker. *Reconstructing Illness. Studies in Pathography*. West Lafayette: Purdue University Press, 1999.
- Henriksen, Nina, Tine Tjørnhøj-Thomsen & Helle Ploug Hansen. "Illness, everyday life and narrative montage: The visual aesthetics of cancer in Sara Bro's *Diary*". *Health*, vol. 15, nr 3, 2011, s. 277–297.
- Hentzel, Roland & Gustaf Lundgren (red.). *Att leva med sin sjukdom*. Stockholm: Natur och kultur, 1969.
- Hirdman, Yvonne. *Behandlingen. 205 dagar i kräfterike*. Stockholm: Ordfront; 2019.
- Holmes, Martha Stoddard. "After Sontag: Reclaiming Metaphor", *Genre*, vol. 44, nr. 3, 2011, s. 263–276.
- Hydén, Lars-Christer & Pia Bülow. "Tidens väv: om sjukdomsberättelser". *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 3–4, 2004, s. 70–83.
- Hägglom, Karl & Per-Olof Mattsson, "Patografin – den sjukes egen journal", *Läkartidningen*, vol. 104, nr 47, 2007, s. 3548–51.
- Igelström, Emma & Carina Olofsson. *Simmar-Emma: Min kamp mot bulimin*. Stockholm: Forum, 2006.
- Ingesson, Klas & Henrik Ekblom Ystén. *Det är bara lite cancer. Om livet, döden och myten om mig själv*. Göteborg: Offside Press, 2015.
- Isaksson, Ulla. *Boken om E*. Stockholm: Bonnier, 1994.
- Jansson, Tina. *Om det bara var jag*. Stockholm: Cordia, 2011.
- Jansson, Tina. <https://harpasione.blogg.se/> (hämtad 2021-04-15).
- Josefsson, Erika. "Stridsberg befriar Beckomberga", *Arbetarbladet/TT* 20/8 2014.
- Jurecic, Ann. *Illness as narrative*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2012.
- Jönsson, Lena & Barbro Selander. *Människan i sjukdom och kris. Romaner, diktsamlingar och faktaböcker*. 5. omarb. uppl. Lund: BTJ förlag, 2008.
- Kalanithi, Paul. *När andetagen blir till luft*. Stockholm: Norstedts, 2016.
- Kleinman, Arthur. *The Illness Narratives. Suffering, Healing, and the Human Condition*. New York: Basic Books, 1988.
- Klingspor, Agneta. *Stängt pga hälsosjäl*. Stockholm: Mormor; 2010.
- Koldenius, Annika. *Vi var alltid beredda*. Stockholm: Weyler, 2014.
- Larsson, Lena. *Som patient*. Stockholm: Wahlström & Widtsrand, 1965.
- Lenemark, Christian. "På liv och död. Om Kristian Gidlunds *I kroppen min* och autopatografins mediala former". *LIR journal*, nr 5, 2015, s. 192–210.
- Lenemark, Christian. "Det lutar åt cancer". Agneta Klingspors *Stängt pga hälsosjäl* och

- kvinnliga bröstcancerberättelser, i Maria Sjöberg (red.), *Allvarligt talat. Berättelser om livet*. Göteborg: Makadam, 2018.
- Lenemark, Christian. ”Att gestalta sjukdom. Grafiska självbiografier om cancer.” *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 1, 2019, s. 17–29.
- Lenemark, Christian. ”Doing Illness. Cancer Narratives in Digital Media.” *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr 31, 2019, 251–267.
- Lindgren, Charlotta. *En hel jävla bok om cancer*. Vindeln, 2016.
- Lindquist, Ulla-Carin. *Ro utan åror. En bok om livet och döden*. Stockholm: Norstedt, 2004.
- Lundberg, Andreas. *Storm i den pelare som bär*. Stockholm: Modernista, 2019 [2016].
- Lundstedt, Andreas & Cecilia Blankens. *Mitt positiva liv*. Stockholm: Norstedt, 2012.
- Malmquist, Tom. *I varje ögonblick är vi fortfarande vid liv*. Stockholm: Natur och kultur, 2016.
- Mankell, Henning. *Kvicksand*. Stockholm: Leopard, 2014.
- Mankell, Henning. ”Eventually the day comes when we all have to go”. *The Guardian*, 6/10 2015.
- Mazzarella, Merete. *Hem från festen*. Helsingfors: Söderström, 1992.
- Natt och Dag, Sara. *Den bloggande patienten. Hur påverkas patient, anhörig och vård?* Stockholm: Gothia förlag, 2012.
- Nesby, Linda & Anita Salamonsen. ”Youth blogging and serious illness”. *Medical Humanities*, vol. 42, 2016, s. 46–51.
- Nesby, Linda Hamrin. ”Patografien som genre og funksjon. Ulla-Carin Lindquists *Ro utan åror. En bok om livet och döden* (2004) og Ole Robert Sundes *Penelope er syk* (2017).” *Edda*, årg. 106, nr 1, 2019, s. 54–68.
- Nesby, Linda. ”Pathographies and Epiphanies: Communicating about Illness”. *European Journal of Scandinavian Studies*, vol. 49, nr 2, 2019, s. 278–294.
- Nilsson, Isabella. *Nonsenssprinsessans dagbok. En sjukskrivning*. Lund: Ellerströms, 2018.
- Noll, Peter. *Den utmäta tiden*. Stockholm: Bromberg, 1985.
- Nordlund, Tina & Simon Bank. *Genom helvetet. Om fotboll, kärlek och anorexi*. Älvsjö: Big bok, 2006.
- Palm, Anders. *Medicinsk humaniora*. Lund: Medicinska fakulteten, 2019. https://www.med.lu.se/intramed/nyhetsarkiv/190902_medicinsk_humaniora (hämtad 2021-05-14).
- Paulrud, Anders. *Fjärilen i min hjärna*. Stockholm: Bonniers, 2008.
- Rimmon-Kenan, Shlomith. ”The story of ‘I’. Illness and narrative identity”, *Narrative*, vol. 10, nr 1, 2002, s. 9–27.
- Rådström, Niklas. *Som har inget redan hänt*. Stockholm: Bonniers, 2021.
- Sacks, Oliver. *A leg to stand on*. London: Duckworth, 1984.
- Sandberg, Kristina. *En ensam plats*. Stockholm: Norstedts, 2021.
- Schiöler, Niklas. *Kontrollöga*. Rävlanda: Fri Press förlag, 2018.

- Schollin Ask, Lina. *Klättra så högt du vill för du är ju ändå redan död*. Stockholm: Norstedts, 2019.
- Silbersky, Leif & Olov Svedelid. *Och tiden den stod stilla*. Stockholm: Sellin & partner, 1992.
- Skugge, Linda. *45 – Morbus Addison*. Stockholm: Piratförlaget, 2018.
- Smith, Sidoine & Julia Watson. *Reading autobiography. A guide for interpreting life narratives*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010.
- Sontag, Susan. *Sjukdom som metafor. Aids och dess metaforer*. Stockholm: Natur och kultur, 2001.
- Stage, Carsten. "Cancer narratives on social media as 'small stories'. An investigation of positioning, supportive (dis)alignment and tellability crises in cancer storytelling on Instagram." *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr 31, 2019, s. 269–286.
- Svenaues, Fredrik. *Sjukdomens mening. Det medicinska mötets fenomenologi och hermeneutik*. Stockholm: Natur och kultur, 2003.
- Sveriges Radio. "Om Lyssnarnas Sommarvärd och tidigare värdar", 1/4 2014, <https://sverigesradio.se/artikel/5825821> (hämtad 2021-05-14).
- Synnes, Oddgeir & Hilde Bondevik. "Litterare strategier og sjolvopplevd kreft". *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, vol. 21, nr 2, 2018, 161–182.
- Sörlin, Sverker. *Rådslan för svaghet. En berättelse om sjukdom, smärta och löje*. Stockholm: Weyler, 2014.
- Tunedal, Jenny. *Rosor skador*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2017.
- Wachtmeister, Ingrid. *Boken jag saknade när jag fick bröstcancer*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1997.
- Wahlberg, Karin. *Cancerland tur och retur*. Wahlström & Widstrand, 2016.
- Wiltshire, John. "Pathography? Medical Progress and Medical Experience from the Viewpoint of the Patient". *Southerly*, vol. 66, nr 1, 2006, s. 22–36.
- Wistrand, Jonatan. *Läkaren som patient. Dokumentära och litterära vittnesmål under 1900- och 2000-tal*. Lund: Medicinska fakulteten, 2019.
- Wistrand, Jonatan. "Distressed doctors: a narrative and historical study of work-related mental discomfort among practising physicians". *Medical Humanities*, vol. 46, 2020, s. 250–256.
- Wollstad, Harald. *Sjukjournal*. Stockholm: Gummessons, 1968.
- Åkerman, Sofia. *Zebraflikan*. Västerås: Författarhuset, 2004.
- Åkerman, Sofia. *Ärr för livet*. Stockholm: Natur och kultur, 2020.

Förundersökningen med Dmitrij Karamazov

Dostojevskijs kritik av förnuftet
och vittnesmålet som en alternativ sanning

Av Johanna Lindblad

Inledning

Låt mig i alla händelser få betrakta er som mina mycket goda vänner i denna stund i mitt liv, i denna stund av förnedring, då min heder och ära står på spel! Ni tar väl inte illa upp om jag säger detta, mina herrar, ni tar väl inte illa upp? [...] Och smådetaljerna, mina herrar, alla de där små advokatknepen, kan vi väl strunta i, utbrast Mitja förtjust, annars vet man inte var det hela slutar, eller hur? (Dostojevskij 1880/1987, 513)

Citatet är hämtat från det förhör som hålls med Dmitrij Karamazov i ”Nionde boken. Förundersökningen” (489–559) i Fjodor Dostojevskijs roman *Bröderna Karamazov*. Dmitrij (Mitja) har anklagats för mordet på sin far Fjodor Pavlovitj Karamazov. En förundersökning har inletts under ledning av undersökningsdomare Nikolaj Parfjonovitj och åklagare Ippolit Kirillovitj. Förhöret med Mitja är en viktig del av förundersökningen. Efter detta följer ett par olika förhör med vittnen som alla sker i den huvudmisstänktes närvaro. Allt protokollförs av undersökningsdomarens sekreterare, ”en ung rödligt man klädd i ett slags mycket sliten och sjabbig jaktrock” (503). När förhørsprotokollet har undertecknats av samtliga närvarande läser undersökningsdomaren upp ”Utslaget” för Mitja. Här framgår att den åtalade förklarar sig icke skyldig till de brott han har åtalats för på alla punkter men ”utan att kunna anföra något till sitt försvar” (556). Eftersom både vittnena och omständigheterna ”helt och hållet tala emot honom” (556) beslutades

med stöd i Strafflagen att Mitja skulle häktas fram till det att rättegången mot honom skulle äga rum. Den bevisning som läggs fram mot Mitja är tung och i princip allt pekar mot att det är han som har begått mordet. I slutet av romanen och efter de utdragna rättegångsscenerna döms Dmitrij för ett brott han inte har begått: mordet på sin far.

Förhöret med Mitja gestaltas i tre kapitel som samtliga ordnar under rubriken ”En själs vandring genom tre prövningar”: ”Första prövningen”, ”Andra prövningen”, ”Tredje prövningen”. Dessa tre ”prövningar” av Mitja har i Dostojevskijforskningen hamnat lite i skymundan för de detaljerat återgivna rättegångsscener som följer i slutet av romanen, och som ofta sätts i relation till Dostojevskijs stora intresse för brott och straff, samt hans kritik av det västerländska förnuftet och de reformer av det ryska rättssystemet som genomfördes 1964 i Ryssland (Conlon 2014, Lisanjuk & Kirillova 2019, Ovagim 2021). I det följande ska jag undersöka hur Dostojevskij, under dessa tre prövningar, ägnar sig åt att pröva västerländsk förnuftstro genom att rannsaka rannsakingmetoden: Kan vi nå fram till sanningen om människan med hjälp av den exakta mätmetoden, empirisk bevisning och kausala förklaringsmodeller? Fallet Mitja visar vad som händer när en personlig bekännelse gestaltas i en juridisk kontext, och en samtida läsare kan sätta dessa förhörsscener i relation till två mycket olika aspekter av vittnesmålet som har aktualiserats i senare tid. Å ena sidan ger Mitjas krav på att man inte ska fixera sig vid bevismaterial och konkreta detaljer (”smådetaljerna”) en skrämmande föraning om de skenrättegångar som femtio år senare skulle komma att fungera som effektiv propaganda under 1930-talets Stalinterior. Per-Arne Bodin nämner i sitt kapitel ”Moskvarättegångarna som teater” att det i den ryska kulturen, från Dostojevskij och Tolstoj, via avantgardismens 1920-tal (Cassiday 2000) och slutligen skenrättegångarna på 30-talet, finns en särskild ”fixering vid rättegången som fenomen” (Bodin 2016, 136):

Rättegångarna blev i en tid då kyrkan nästan upphört att fungera en ny och världslig ritual med människooffer som kulmen. Varje rättegång upprepade den tidigare, samma mönster, samma anklagelser, samma erkännanden och samma dödsdomar. Vad som i hög grad saknades var bevismaterial och konkreta detaljer (*ibid.*, 139).

Å andra sidan visar Mitjas kamp värdet av en alternativ metod för sanning, i stånd att inkludera känslomässiga och personliga erfarenheter, vilket har blivit en viktig forskningsgren både inom den dokumentära konsten (litteratur, film, teater), men också inom den historieforskning som använder personliga dokument (brev, vittnesmål, dagböcker) som källmaterial samt inom psyko-terapi och traumateori (Ellis 2012, Jungstrand 2020, Laub 1991, Lindbladh 2003, Lindbladh 2017). Denna personliga form av vittnesmål bygger inte på teknisk bevisning och kartläggning av rationella motiv och utifrån Mitjas perspektiv, som vill använda förhørsrummet för sin uppriktiga bekännelse, vittnar förhørsledarnas ”fixering” vid bevismaterial om en bristande tillit till hans berättelse, något som hindrar dem från att leva sig in i hans berättelse och lita på att de händelser han väljer att återge är relevanta för hans erfarenhet av det förflutna.

Mitjas kamp med förnuftet

I *Bröderna Karamazov* pågår en intensiv kamp mellan förnuft och tro. I sin bok *Kamp med förnuftet* (2019) har Elena Namli utförligt redogjort för denna kamp med utgångspunkt i en filosofisk analys av det persongalleri som ingår i *Bröderna Karamazov*. I centrum för hennes analys står de tre bröderna Mitja, Ivan och Aljosja: den känslomässige Mitja, den förnuftsstyrda Ivan och troende Aljosja. Ivan är den som i tidigare forskning har tillskrivits en huvudroll i romanens idékamp mellan förnuft och tro (Bachtin 1991, Leatherbarrow 1992, Terras 1981). Denna kamp återspeglar en konflikt inom Dostojevskij och hans tvivel på sin egen tro visar sig i hans ständiga oro över att inte lyckas framställa sina goda och troende romankaraktärer (Aljosja, furst Mysjkin i *Idioten*) på ett trovärdigt sätt (Namli 2019, 56; von Wright 1994, 91). Ivan är den av bröderna som med hjälp av sitt förnuft försöker förstå och acceptera världsordningen på ett universellt plan. I kapitlet ”Revolt” utmanar Ivan sin yngre bror Aljosja genom att för sin lillebror redogöra för all ondska han har bevittnat i världen och noga antecknat i en bok. Resonemanget följer det klassiska teodicéproblemet: Om Gud är god och allsmäktig, hur kan då ondska och lidande finnas i världen? Kulmen på Ivans revolt mot Gud och Aljosjas tro möter läsaren i Ivans poem ”Storinkvisitorn”, där Ivan slutligen ger efter för frestelsen att underkasta sig en auktoritär makt (Storinkvisitorns världsliga maktstyre) och byta bort sin fria vilja (tron på människans förmåga

att välja det goda framför det onda) mot frid i sin själ (bröd och fred). Den dialog som utspelar sig mellan Jesus och Storinkvisitorn i Ivans poem speglas av den dialog som tar form mellan Aljosja och Ivan i romanen. Jesus och Aljosjas svar till sina tvivlande samtalspartners (Storinkvisitorn och Ivan) gestaltas i enlighet med det ortodoxa kärleksbudskapet, genom tystnad och en kyss: Jesus som går fram till Storinkvisitorn och ”kysser sakta hans nitioåriga blodlösa läppar” (291), och Aljosja som gick fram till sin bror och ”kysste honom mitt på munnen” (292).

Mitja brukar med rätta beskrivas som känslomänniskan, den passionerade brodern som handlar innan han tänker, öppen inför världen och andra människor, benägen att låta sig inspireras av sina upplevelser och förändras i dialogen med andra människor. Namli menar att även Mitja kämpar med förnuftet och att hans kamp ”symboliserar Rysslands vägran att följa Västeuropa i dess rationalism” (Namli 2019, 103). Det är framförallt Mitjas ovilja att kalkylera och handla enligt den egna nyttan samt hans villighet till självuppgiffring som Namli förknippar med lidandets framskjutna ställning i den ryska kulturen: ”Mitjas insikt handlar enligt Dostojevskij om människans enorma djup och hennes gränslösa lidande” (*ibid.*, 81). Istället för att förklara Mitjas kamp i ljuset av lidandeproblematiken kommer jag i det följande belysa en annan aspekt av denna kamp, nämligen Mitjas ihärdiga försök att under förundersökningens förhör lägga grunden för en alternativ metod för kunskap. Framför rannsakningsmetodens instrumentella förhållningssätt till världen föredrar han en metod baserad på tillit, inlevelse, ansvar och bekräftelse.

Förundersökningen med Mitja

Namli går inte närmare in på förhörsscenerna under förundersökningen i *Bröderna Karamazov*, men nämner däremot rättegången mot Mitja: ”Mitja är oskyldig till mordet men lyckas inte övertyga andra om det. Han saknar nämligen en vanlig förmåga att se sin egen nytta, vilket blir tydligt under rättegången, då Mitja inte kan följa de spelregler som styr rättegången och därför uppfattas av alla som vild och oförståndig.” (*ibid.*, 75). Utgångspunkten för min förestående analys av förhören under förundersökningen är att Mitja, både under förundersökningen och rättegången inte *vill* följa spelreglerna. Mitja är inte bara en ostyrig och passionerad känslomänniska, oförmögen till impuls kontroll, självbevarelsedrift och anpassningsförmåga.

Han är också en av Dostojevskijs många idébärare, i detta fall idén om att hans vittnesmål utgör en alternativ form av kunskap som måste formuleras och verifieras i dialogen med en annan människa. Mitja är smärtsamt medveten om att den metod som förhørsledarna baserar sitt sanningsökande på inte är i stånd att nå fram till sanningen om hans eget handlande under den kaotiska period som nu är ämne för granskning i en förundersökning. Mitja är därför helt ointresserad av att försvara sig gentemot de bevis som presenteras under förundersökningen och istället lägger han all sin kraft på att försöka ändra spelreglerna, så att han kan skapa den situation som krävs för att hans personliga bekännelse ska falla i god jord: en dialog baserad på tillit och ömsesidig respekt, vilket det inledande citatet visar: ”Låt mig i alla händelser få betrakta er som mina mycket goda vänner i denna stund i mitt liv”.

Vittnesmålets två kontexter: personlig bekännelse och rättslig prövning

I sin bok *Dostojevskijs poetik* beskriver Michail Bachtin den kritik Dostojevskij riktade mot sin samtids psykologi, en vetenskap som Dostojevskij menade gjorde sig skyldig till en förenkling av människan och hennes handlande, inte minst så som denna psykologiska vetenskap kom till uttryck i det enligt västerländskt snitt reformerade rättssystemet i Ryssland på 1860-talet (Bachtin 1991, 68–69):

Till den samtida psykologin – så som den kom till uttryck i vetenskaplig litteratur, skönlitteratur och domstolarnas rättspraxis – hade Dostojevskij en negativ inställning. Han såg i den ett för människan förödmjukande förtingligande av hennes själ som bortser från hennes frihet, oavslutbarhet och den särskilda *obestämdhet–obeslutsamhet*, som hos Dostojevskij själv utgör huvudobjektet för skildringen; ty Dostojevskij framställer alltid människan *på tröskeln* till ett sista beslut, i ett ögonblick av *kris* och då hon står inför en avgörande, *icke förutbestämbar* vändpunkt i sitt själsliga liv. [...] Men särskilt belysande för förståelsen av Dostojevskijs konstnärliga position är hans kritik av rannsakningspsykologin, som i bästa fall är en ”käpp med två ändar”, dvs. som med lika stor sannolikhet tillåter att man fattar beslut som ömsesidigt utesluter varandra, och i värsta fall innebär en lögn som förnedrar människan.

Bachtin går inte närmare in på att beskriva förhörsscenerna med Mitja, men menar att de skiljer sig markant jämfört med de förhör med Rodion Raskolnikov i *Brott och straff*, som sker under ledning av den ”utmärkte rannsakningsdomaren Porfirij Petrovitj” (*ibid.*, 69). Istället för rannsakningspsykologins förenklade mätmetod använder Porfirij det Bachtin benämner ”en särskild dialogisk intuition som tillåter honom att tränga in i Raskonikovs ofullbordade och obestämda själ” (69), något som han menar definitivt inte är fallet i *Bröderna Karamazov* (69–70):

Alla de som dömer Dmitrij saknar förmåga att på ett verkligt dialogiskt sätt närma sig honom och tränga in i hans personlighets ofullbordade kärna. De söker och ser i honom bara en faktisk, *tingslig bestämdhet* av upplevelser och handlingar, och inordnar dem under redan bestämda begrepp och schemata. Den verklige Dmitrij blir kvar utanför deras dom (han kommer att döma sig själv).

Med sedvanlig psykologisk exakthet visar Dostojevskij vari skillnaderna mellan två olika kunskapsmodeller består. Mitja befinner sig i en personlig kris och är i ett stort behov av att pröva det nya jag som håller på att ta form inom honom i dialogen med en annan människa. Man kan säga att han efterlyser en rannsakningsdomare som likt Porfirij i *Brott och straff* kan närma sig honom på ett ”verkligt dialogiskt sätt” (se citat ovan). Förhørsledarna däremot, är av naturliga skäl fullt upptagna av att med hjälp av empirisk bevisföring och kartläggning av rationella motiv binda eller fria Mitja för det brott han står anklagad. Genom att på detta vis låta två vitt skilda kontexter för erfarenhetsgestaltning kollidera, kan Dostojevskij visa vad rannsakningspsykologin, och i en förlängning den förnuftsbaseade psykologiska vetenskapen i det samtida Ryssland, gick miste om i synen på människan och hennes handlingar. Det som driver Mitjas handlande under de här förhören är en viktig pusselbit i forskningen om Dostojevskijs etiska, religiösa och epistemologiska uppgörelse med västerländsk förnuftstro. Detta är inte en aspekt som kan förklaras med utgångspunkt i den kamp mellan förnuft och tro som utspelar sig på ett universellt och gudomligt plan i *Bröderna Karamazov*. Det är istället på det mellanmännsliga planet denna kamp utspelar sig, närmare bestämt mellan Mitja, som strävar efter att få till stånd en dialog baserad på ömsesidig tillit, och förhørsledarna som har till uppgift att binda eller fria Mitja från det

brott han står anklagad för genom verifiering av bevis och en klarläggning av möjliga motiv. Medan den kommunikationssituation Mitja eftersträvar förutsätter tillit och tro, utgår förhørsledarna från en kommunikation som bygger på misstänksamhet och tvivel.

Mitjas uppriktiga bekännelse

Detta förhör infaller vid en tidpunkt i romanen då Mitja befinner sig i en personlig kris och bara dagarna innan har han planerat att ta sitt liv. Han plågas av olycklig kärlek och samvetskval, framförallt över att han tror sig ha mördat faderns betjänt Grigorij Vasiljev. När Mitja under förhöret får reda på att Grigorij inte dog av den misshandel Mitja har utsatt honom för, blir han enormt lättad och beskriver sin nya situation som omvälvande: ”O, mina herrar, jag har återuppstått och är liksom pånyttfödd...” (505). Nu råkar tidpunkten för Mitjas bekännelse sammanfalla med att han befinner sig i ett förhör, misstänkt för fademord, och han riktar sin bekännelse till dem som har till uppgift att pröva de indicier och bevis som binder honom till mordet på Fjodor Karamazov. Men Mitja ger sig inte och han vet att den metod han förespråkar – en dialog baserad på tillit, empati och etik – är den enda metod som kan fånga sanningen om honom själv och vad som faktiskt har hänt.

Det mest utmärkande med de förhör som sker inom förundersökningen är att Mitja, trots de starka indicier som förhørsledarna lägger fram i bevisningen mot honom, inte anstränger sig det minsta för att bemöta deras anklagelser. Eller rättare sagt: Mitja försvarar sig, men han gör det på sitt eget speciella vis. Han vet själv att han är oskyldig till det brott han nu har anklagats för och är fast förvissad om att hans oskuld kommer att klargöras, bara han får möjligheten att lägga fram ett ärligt och sanningsenligt vittnesmål. Mitjas uppriktighet torde det inte vara någon som betvivlar. Han inleder förhöret med att bekänna sig skyldig till ett mord. Inte det mord han nu står anklagad för, men däremot mordet på Grigorij, som han har klubbat ner med en mortelstöt utanför sin fars hus samma natt som fadern mördades:

Jag är inte skyldig! Jag är skyldig till en annans blod, till en annan gubbes blod, men inte till min fars. Och jag beklagar det! Jag har slagit ihjäl... jag slog ihjäl gubben, jag slog ihjäl honom, slog ner honom... Men det är hårt att bli ansvarig för det här genom ett annat blod, ett fruktansvärt blod, som

jag inte är skyldig till... Det är en fruktansvärd anklagelse, mina herrar, det är som ett slag mitt för pannan! Men vem har dödat min far, vem dödade honom? Vem kan ha dödat honom, när det inte var jag? Det är alldeles obegripligt, befängt, orimligt!... (503)

När åklagaren meddelar Mitja att den gamle betjänten har repat sig efter misshandeln är Mitjas lättnad enorm: ”O, jag tackar er, mina herrar! O, hur har ni återupprättat mig, gett mig nytt liv på ett enda ögonblick!” (504). Nu är Mitja fri från åtminstone den värsta delen av den skuld som har plågat honom den senaste tiden, och därmed fast förvissad om att de ska kunna klara upp detta förargliga missförstånd på ett ögonblick: ”För eftersom jag vet att jag inte är skyldig, så måste vi väl kunna klara upp det i en blink! Eller hur? Inte sant?” (505). Men för att lyckas med detta och vinna klarhet i alla de orediga tankar och ambivalenta känslor som de senaste dagarnas erfarenheter har väckt inom honom måste Mitja skapa ett gott samtalsklimat mellan sig själv och sina förhørsledare. Han ser också helst att man inte avbryter honom hela tiden, utan låter honom tala till punkt. Dessa ständiga inpass om allsköns oväsentligheter – ”smådetaljerna”: läs bevis, indicier och möjliga motiv i brottsutredningen – stör Mitja något oerhört och flera gånger tvingas han be förhørsledarna att lägga dessa ”struntsaker” åt sidan: ”Aj aj, mina herrar, låt oss inte komma in på såna där struntsaker: hur, när och varför, och varför just så där mycket pengar och inte så där, och allt det där tramset...” (512).

Varför är det då så viktigt för Mitja att förhørsledarna inte ständigt avbryter honom med frågor om smådetaljer, till exempel varför han höll en mortelstöt i handen (det misstänkta mordvapnet) när han befann sig utanför sin fars hus, samma natt som fadern mördas. En möjlig förklaring hade kunnat vara att Mitja inte vill erkänna den starka bevisning som riktas mot honom under förhöret, men den läsare som har bekantat sig med den orädda och passionerade Mitja som tidigare i romanen har försatt sig i minst sagt knepiga situationer, utan minsta kalkyl om konsekvens och nytta, förstår att rationell självbevarelsedrift inte är en plausibel förklaring till Mitjas agerande. Under förhöret kullkastas också denna förklaringsmodell när Mitja visar att han inte är det minsta rädd för anklagelsen i sig. Han vet att han är oskyldig till det här mordet, och drar sig därför inte för att påtala hur övertygande den bevisning som nu läggs fram mot honom faktiskt är: ”Ha-ha! Jag ursäktar

er mina herrar, jag ursäktar er fullständigt! Jag är själv upprörd ända in i mörken, för vem kan det då vara som slagit ihjäl honom, när allt kommer omkring, om det nu inte är jag? Inte sant? Om det inte är jag, vem kan det *då* vara?” (506–507).

***Vittnesmålet och åhörarens inställning:
tillit respektive misstänksamhet***

Vittnesmålet i egenskap av att utgöra en personlig bekännelse eller bevis i en juridisk kontext representerar två olika modeller för sanning med diametralt skilda metoder för verifiering. Förhören med Mitja blir exempel på en kommunikationssituation där mottagare och avsändare har helt olika uppfattning om samtalets kontext och syfte, vilket får scenerna att framstå som ett förväxlingsdrama, där oförmågan att förstå varandras respektive utgångspunkt för talsituationen skapar en komisk effekt. Den komiska effekt som uppstår i kontrasten mellan dessa två olika utgångspunkter (förhörsmetodens bevisföring och bebyggelsens uppriktighet) är omisskännlig, men frågan är vilken filosofisk aspekt av Dostojevskijs förnufts kritik som denna kontrastering bidrar till att synliggöra? En viktig filosofisk ledtråd i dessa förhör är Mitjas irritation över den ”fixering” vid bevismaterial som genomsyrar situationen. För att återknyta till frågan varför det är så viktigt för Mitja att inte bli avbruten med dessa ”smådetaljer”, så är en möjlig tolkning att förhørsledarnas utgångspunkt får Mitja att känna sig som en skurk och att dessa, som han uttrycker det, ”struntsaker” lägger sig mellan honom och åhörarna som en ”barriär”, vilket också är ett ord Mitja använder för att förklara sin situation: ”Nu inser jag själv att ett sådant förtroende inte är möjligt, eftersom vi jämt och ständigt kommer fram till den där eviga fördömda barriären! Och nu är vi framme vid den igen! Det är hopplöst!” (526). Mitja värjer sig alltså mot de spelregler förhørsledarna utgår från, och påpekar istället vikten av ett ”ömsesidigt förtroende”:

Och... om inte de där små struntsakerna hade varit, hade vi kunnat göra upp det här meddetsamma. Jag återkommer alltså till de där små struntsakerna. Jag står till ert förfogande, mina herrar, men, för tusan, det krävs ömsesidigt förtroende – att ni har förtroende för mig och jag för er – annars får vi aldrig nåt slut på det här. (510)

När Mitja efter flera försök att lätta upp stämningen och skapa ett gott samtalsklimat återigen möter de båda männens likgiltiga blickar, och när de ännu en gång ber Mitja att ”övergå till ’mera väsentliga ting’” (515) inser han att ingen av dem är ett dugg intresserade av vare sig honom som person eller hans uppriktiga försök att förstå, och han tappar modet. De strategiska frågorna, det ständiga antecknandet, de granskande blickarna och de irrelevanta detaljerna misstänkliggör honom som person och detta hindrar honom från att lägga fram sitt uppriktiga vittnesmål. Han kommer ändå att framstå som skyldig:

Men ni måste i alla fall hålla med mig om att ni kunde bringa vår Herre själv ur fattningen med sådana där frågor: var jag gick, hur jag gick, när jag gick och vad jag gått och trampat på? Jag kommer att bli alldeles förvirrad, om ni tänker hålla på så där, och då kommer ni genast att kunna göra mig till syndabock, och vad kommer det att leda till? (512)

Behovet av den andre. Mitja och mannen från källarhålet

Mitja anser att rannsakningspsykologins bild av världen och människan är alldeles för snäv och saknar förmåga att beskriva hans tankar och handlingar. Intressant i sammanhanget är att denna metod faktiskt inte är i stånd att omfamna det invecklade händelseförlopp Mitja har varit med om att skapa under dessa händelserika dagar, och att den faktiska utgången av rättegången blir felaktig: Mitja döms för ett brott han inte har begått. Mitja handlar nämligen just på det där vankelmodiga sätt, som Bachtin menar utmärker flera av Dostojevskijs huvudpersoner, nämligen ”*på tröskeln* till ett sista beslut, i ett ögonblick av *kris* och då hon står inför en avgörande, *icke förutbestämbar* vändpunkt i sitt själsliga liv” (Bachtin 1991, 68–69). Det är länge som läsaren lämnas i ovisshet huruvida Mitja har begått mordet på sin far eller ej, och den kritiska tröskelscen då Mitja står med mortelstöten höjd över sin fars huvud bryts abrupt och på ett för Dostojevskij karakteristiskt sätt: ”Mitja visste inte längre vad han gjorde och plötsligt tog han upp mortelstöten ur fickan.....” (432). I romanen sträcker sig detta utelämningsstecken över en dryg rad och visar tydligt att Mitja nu har ställts inför ett avgörande val i sitt liv, en riktig tröskelsituation.

Det händelseförlopp som gestaltas i *Bröderna Karamazov* illustrerar Dostojev-

skijs negativa inställning till den samtida psykologin som han menar reducerar människan till ett rationellt och egoistiskt, autonomt nyttoväsen, något som i ett nästa steg berövar individen från möjligheten till ett reellt val: förmågan att välja den oegennyttiga handlingen framför den egennyttiga, om det så är den goda och självupppoffrande handlingen eller den självdestruktiva handlingen. *Anteckningar från källarhållet* är den första roman i vilken Dostojevskij gör upp med det västerländska förnuftstänkandets inflytande på den ryska kulturen och George Henrik von Wright har i sin beskrivning av Dostojevskijs kritik av förnuftet utgått från källarmänniskan (von Wright 1994, 99):

I *Anteckningar från källarhållet* vänder sig Dostojevskij framförallt mot den förenklade psykologi som ligger bakom 1800-talets framstegstro och förnuftsoptimism och som, även om den inte längre i teorien är favoriserad, i praktiken kan sägas vara en av grundvalarna för det moderna samhället. Kärnan i denna psykologi, som har djupa rötter i europeisk rationalism, är att människan framför allt är egoist. Alla hennes frivilliga handlingar blir till emedan de, medvetet eller omedvetet, anses gagna henne på något sätt. Altruism och självupppoffring har uppstått sålunda att människan lärt sig inse att den ohöjda egoismen inte alltid betalar sig bäst. Ordstävets ”ärlighet varar längst” är ett utmärkt uttryck för denna egoistmoral.

Källarmänniskan har i sina anteckningar förklarat krig mot den rationella handlingsmänniskan, vars handlingar är möjliga att förutbestämma enligt naturlagarna, med en precision som vore han eller hon en tangent på ett piano. Detta är handlingar som kan härledas till idén om den rationella och egennyttiga individen. Källarmänniskans isolering i ett källarhål framkallar en plats som bjärt kontrasterar mot det kristallpalats som på 1860-talet var en gängse metafor för det ”paradis på jorden” som västerländsk framstegstanke och ingenjörskonst hade för avsikt att skapa. Genom att framställa sig själv som så motbudande som möjligt, driven av destruktiv lusta snarare än förnuftig egennytta, gör källarmannen sig själv till ett levande bevis för förnuftsprincipens tillkortakommanden: ”att människor ändå är människor och inte pianotangenter” (Dostojevskij 1864/1989, 40). Han passar minsann inte in i modellen av den rationella och egennyttiga förnuftsmänniskan: ”Två gånger två blir även utan min vilja lika med fyra. Och det kallar ni fri vilja!” (41).

Precis som mannen i källarhållet passar Mitjas person och handlingsmönster inte in i den västerländska idén om den egennyttiga individen, vars autonoma jag är kapabelt till ett i alla lägen förnuftigt förhållningsätt till livet och andra människor i sin omgivning, ytterst baserat på den egna nyttan i ett rationellt system och en reciprok moralsyn. Men, till skillnad från källarmänniskan har Mitja inte valt en isolerad tillvaro i ett källarhål där han kan bevisa sina destruktiva böjelser (*ergo*: människan är inte egennyttig) och fullkomliga ointresse (*läs*: panikslagna behov) av att bli bekräftad av andra människor i sin omgivning (*ergo*: människan är inte en autonom individ). Mitja är en handlingens man, men absolut inte den förnuftsstyrda handlingsmänniska som källarmänniskan polemiserar mot nerifrån sitt hål, nämligen den revolutionära förnuftsmänniskan i Nikolaj Tjernysjevskijs roman *Vad bör göras?* (1863), en roman som kom att bli en revolutionär husbibel för den yngre generation ”västsinnade” (*zapadniki*) i 1860-talets Ryssland, de så kallade ”sönerna” (*deti*). Mitja är snarare en känslostyrd handlingsmänniska. Likt källarmannen styrs inte heller han av egennyttan, men till skillnad från källarmannen erkänner Mitja sitt behov av att bekräftas av andra människor och han ser dialogen som en nödvändig grundval för att skapa sanningen om honom själv. Han söker till och med bekräftelse hos de förhørsledare som nu är i full färd med att lägga fram en bevisning mot honom, i syfte att binda honom vid ett fadermord!

Rationella motiv kontra det fria valet i ett möjlighetsfält

Den bild av de senaste dagarnas händelser i Mitjas liv, och som nu presenteras genom några av de bevisföremål som undersökningsdomaren plockar fram ur sin stora portfölj och placerar på bordet framför Mitja, överensstämmer inte alls med Mitjas bild av vad som har hänt. Mortelstöten i koppar – det misstänkta mordvapnet – är ett sådant föremål. När förhørsledarna undrar med vilken avsikt Mitja grep detta föremål, står han svarslös. Det är inte så att han i panik letar efter en bortförklaring. Han har helt enkelt ingen aning om varför han grep mortelstöten, detta var något han gjorde i farten, utan något särskilt bakomliggande motiv. Följande dialog utspelar sig mellan Mitja och förhørsledarna när mortelstöten har plockats fram:

Och så berättade Mitja hur han gripit mortelstöten och skyndat iväg.

– Men vad hade ni för avsikt med föremålet ifråga, när ni beväpnade er med ett sådant verktyg?

– Avsikt? Ingen avsikt alls! Jag bara grep den och sprang.

– Men varför, om ni inte hade någon avsikt med den?

– Mitja höll alldeles på att koka över av ilska. Han såg stint på ”gossen” och grinade mörkt och ilsket. Det började kännas mer och mer pinsamt för honom att han genast hade börjat berätta så öppenjärtigt och med så översvallande känslor om sin svartsjuka för ”sådana där typer”.

– Strunta i mortelstöten! brast han plötsligt ut.

– Nja, tyvärr kan vi nog inte det, ser ni.

– Jaså, nåväl, för att försvara mig mot hundar. Det var ju mörkt och så...

För alla eventualiteter. (516)

Förhørsledarnas försök att placera in Dmitrijs handlingar i ett tankemönster baserat på förnuftsmässig kalkyl och rationella motiv förutsätter en kausalitet mellan intention och handling, vilket inte är att rekommendera om man vill förstå Mitjas känslostyrda handlingsmönster. Per Thomas Andersen har närmat sig *Bröderna Karamazov* med utgångspunkt i ”affektiv narratologi” (*affective narratology*) och detta teoretiska ramverk kan fånga en viktig aspekt av Mitjas handlingar: ”with his [Mitja’s] emotionally based way of acting and reacting, he brings about situations where his feelings fit in. In other words: Emotions create events; it is not events that create emotional responses.” (Andersen 2019, 54). Mitja låter sig alltså, menar Andersen, påverkas av det han ser och hör runtomkring sig, och hans känslor får ta plats i en processuell interaktion med den situation han befinner sig i. Mortelstöten råkade helt enkelt komma i hans väg när han i vredesmod rusade förbi denna plats. Kanske var det så att han grep den, eftersom den passade in i hans dåvarande sinnesstämning.

Litterär gestaltning av handlingar och händelser: möjlighetsfältet

Passagen med mortelstöten har tagits upp av Gary Saul Morson då han exemplifierat Dostojevskijs kritik av rannsakningsmetodens förenklade psykologi. För Dostojevskij, menar Morson, är det en omöjlighet att uppräta

en linjär och kausal förbindelse mellan Mitjas motiv (orsak) och handling (verkan) eftersom detta skulle utesluta det komplicerade fält av möjligheter inom vilket Mitjas handlingar utspelar sig och där en salig blandning av motiv, känslor och slumpfaktorer påverkar det slutgiltiga utfallet av hans handlingar. Morson menar att Dostojevskij inte bara tematiskt kritiserar rannsakningsmetodens tendens att förenkla brottslingens handlingar, utan att han även i utformningen av romanernas händelseförlopp och karaktärernas handlingar ägnar sig åt att motbevisa detta förenklade sätt att beskriva livet och människans handlingar: "For Dostoevsky, intention is rarely linear or singular. More often, it changes in interaction with other ongoing experiences and exists among a plurality of shifting sideshadows." (Morson 1994, 142). Morson knyter denna betoning på nuet (*presentness*) och det som händer i nuet (*eventness*) till en berättarteknik som han menar är utmärkande för Dostojevskij, nämligen *sideshow*:

It [*sideshow*] allows us to see what might have been and therefore changes our view of what is. In this way, *sideshow* restores our sense of the middle realm of possibility, for time itself becomes a succession not just of points of actuality but also of fields of possibility (Morson 1994, 11–12).

Tack vare denna berättarteknik menar Morson att Dostojevskijs karaktärer ställs inför val som är reella (*real and palpable*): "For choice in *Karamazov* is real and palpable – that is one of the novel's fundamental lessons – and alternatives always *sideshow* every choice and every motive." (Morson 1994, 140).

I gestaltningen av ett händelseförlopp där en mängd indicier faktiskt pekar mot att Mitja är skyldig till ett brott han faktiskt inte har begått, kan Dostojevskij skapa evidens för behovet av en modell för kunskap som gestaltar handlingar på ett mer nyanserat vis än den förenklade psykologi som rannsakningsmetoden grundas på. Mitja går i tankar att mörda sin far, han berättar det på krogen och i flera andra möten med människor. Han har också hotat sin far och handgripligen misshandlat honom och slutligen begett sig till sin fars hus mitt i natten med en mortelstöt i fickan. Men, just när Mitja faktiskt ställs inför det reella valet – att drämma mortelstöten i faderns huvud eller inte – så är det någonting som gör att han trots allt inte mördar honom. Precis som källarmänniskan, vars irrationella och paradoxala

personlighet inte kan pressas in i mallen för den förnuftsmässiga och rationellt styrda handlingsmänniskan, är Mitjas personlighet rik och mångbottnad, driven av en existentiell lust att nyttja sin fria vilja, något som kräver en metod i stånd att omfatta den komplexa verklighet som dessa personer är i stånd att framkalla.

Dostojevskijs särskilda förkärlek för möjlighetsfältet i sin berättarkonst är ett sätt att litterärt bevisa det faktum att människans komplexitet kräver en finkalibrerad metod om hennes handlingar, tankar och känslor ska kunna beskrivas. Mitjas erfarenhet grundar sig på en sanning (det som har hänt tidigare i romanen) som inte går att förklara medelst förhørsledarnas snäva metod (kauslighet, rationella motiv). Det Mitja efterlyser under förhören är mycket riktigt en metod som har vissa likheter med litterär gestaltning: för att skapa ett uppriktigt och trovärdigt vittnesmål lägger han stor vikt vid *hur* han återger sina erfarenheter, och mycket viktigt är också *vem* som lyssnar, eller rättare sagt *hur* åhörarna lyssnar. Mitja reagerar därför ofta mot förhørsledarnas uppsyn när han berättar. Deras objektiva och neutrala förhållningssätt, deras oberörda, granskande blickar och anvisningar om vad som ska antecknas i förhørsprotokollet får honom att helt tappa fattningen. När förhørsledarna till exempel ber Mitja återge exakt vad som hände där i sovrummet, då han enligt egen utsaga i sista stund hejdade sig från att mörda sin far, beskriver han detta förlopp andäktigt, likt en religiös uppenbarelse: ”Enligt min mening, mina herrar, enligt min mening var det så här” (519). När han sedan höjer blicken mot sina åhörare blir han vansinnig:

Nu först höjde han blicken mot sina åhörare. Dessa satt och iakttog honom med som det föreföll helt orubbad uppmärksamhet. En slags krampaktig ilska grep Mitja ända in i själen.

- Hör ni mina herrar, ni hånar mig! avbröt han sig plötsligt.
- Vad är det som kommer er att tro det? anmärkte Nikolaj Parfjonovitj.
- Ni tror inte ett ord på vad jag säger, det är vad jag menar! Jag förstår ju mycket väl, att det här är en väsentlig punkt: gubben ligger där med krossad skalle och jag – med min sorgliga beskrivning av hur jag tänkte slå ihjäl honom och hur jag redan hade gripit tag i mortelstöten, och så springer jag plötsligt bort från fönstret... Ett vackert poem! På vers! (519)

Med hela sitt väsen upplever Mitja hur rannsakningsmetoden urholkar trovärdigheten av hans berättelse. Detta har ingenting med det slående i den faktiska bevisbörda som nu riktas mot honom, utan är resultatet av en kommunikationssituation som utesluter medmänsklighet, tillit, förståelse och beredvillighet att leva sig in i hans berättelse. Den sanning Mitja försöker gestalta under förhöret är ett uppriktigt vittnesmål om sina egna handlingar. Det är avgörande att mottagaren får tillgång till de olika handlingsalternativ han ställdes inför i det förflutna och att de kan föreställa sig den miljö han befann sig i och leva sig in i de komplexa tankar och ambivalenta känslor han då upplevde. Denna form av sanning påminner om fiktionskontraktet mellan författare och läsare, då läsaren väljer att fortsätta läsa och därmed skjuta upp tvivlet på fiktionens sanningshalt, med tanke på att den fiktiva texten är meningsfull och läsvärd (*suspension of disbelief*). Betraktat utifrån förhørsledarnas perspektiv blir bilden en annan, och Mitjas utförliga redogörelse, gränsande till skrönans mustiga berättarglädje, är inte helt lätt att hantera för dem:

När han (Mitja) kom fram till berättelsen om Chochlakova blev han rentav lite smått upplivad på nytt och tänkte börja berätta en ny liten pikant historia om denna fina lilla dam, som egentligen inte hörde till saken, men då avbröts han av undersökningsdomaren som artigt och vänligt anmodade honom att övergå till ”mera väsentliga ting”. När han så till sist, efter att ha beskrivit sin förtvivlan, berättade om den där stunden, när han, just efter att ha lämnat Chochlakova, rentav hade övervägt att ”fortast möjligt skära halsen av någon för att komma över tre tusen”, avbröt de honom på nytt för att anteckna att han ”övervägde att skära halsen av någon”. (515)

Vi ser här hur Mitjas väg till sanning är problematiskt sammanvävd med tendensen att krydda berättelsen, ett vanligt inslag i skrönan och muntlig berättarkonst, för att hålla mottagarnas intresse vid liv, något som självklart inte gynnar Mitjas situation under förundersökningen. Samtidigt visar hans önskan om att förhørsledarna ska leva sig in i det han berättar, att även en dokumentärt baserad kunskap – i detta fall erfarenhetsgestaltning i ett vittnesmål – kan vara betjänt av en mottagare som är villig att för en stund skjuta upp sitt tvivel på sanningshalten i det som berättas.

Avslutande resonemang

Genom att låta Mitjas personliga bekännelse gestaltas i en juridisk kontext kan Dostojevskij belysa två olika former av sanning. Båda sanningar kan etiketteras som ”vittnesmål”, men deras kontext, syfte och metod är vitt skilda. Mitjas vittnesmål är retoriskt, eftersom hans erfarenhetsgestaltning är beroende av att bekräftas av ett etiskt subjekt: någon som lyssnar, svarar och tar ansvar, någon som är beredd att leva sig in i hans berättelse och som han kan spegla sina känslor i. Förhørsledarnas syn på vittnesmålet är evidensbaserat och för dem saknar denna dialogiska och mellanmänskliga samvaro helt betydelse. Den granskande likgiltighet Mitja möter i deras blickar framkallar en intensiv vrede hos Mitja, och han känner sig kränkt och förminskad, etiskt men också epistemologiskt, eftersom en viktig kunskap om hans erfarenheter och handlingar hamnar utanför deras kunskapsramar. I just den här romanen visar det sig att rannsakningsmetoden är felbar, oförmögen att omfamna Mitjas komplexa personlighet vars handlingsmönster bryter mot rannsakningsmetodens förförståelse av den rationella, autonoma och egennyttiga människan.

Mitjas krav på en förundersökning utan bevis är givetvis absurda, och att använda bekännelsen i förhørsrummet, och dessutom avfärda betydelsen av konkreta bevis, ger en ond aning om Stalinterrorns bruk av domstolen som skådeplats för framtvungade bekännelser i syfte att tjäna som propaganda. Samtidigt visar Dostojevskij med sin trovärdiga gestaltning av Mitjas känsla av frustration och utsatthet inför förhørsledarnas likgiltighet att den tillitsfulla dialogen har en epistemologisk bärkraft som rannsakningspsykologin saknar. För Mitja, som vill använda förhørsrummet för sin uppriktiga bekännelse, framstår förhørsledarnas ”fixering” vid bevismaterial om en brist på tillit. Mitja menar att detta misstänksamma förhållningssätt hindrar förhørsledarna från att leva sig in i hans berättelse och att de därför inte kan bedöma autenticiteten i de erfarenheter han nu anstränger sig för att återge på ett så innerligt och äkta vis som möjligt.

Istället för att läsa Mitjas kamp med förnuftet i ljuset av det ortodoxa kärleksbudskapets betoning av lidandet som en väg till sanning (Mitjas erfarenhet av lidande och självuppoffring) menar jag att Mitjas kamp med förnuftet gestaltas i hans medvetna strävan efter att upprätta en dialog, baserad på tillit, med sina förhørsledare. Dessa två mycket olika förhållningssätt

till vittnesmålet som här gestaltas aktualiserar den motsättning som finns mellan Aljosjas tro och Ivans tvivel, men nu på det mellanmännsliga planet: Dmitrijs metod, som bygger på dialogen, och därför är i behov av ett etiskt subjekt som är beredd att lyssna och lita på hans bekännelse (tro), och förhørsledarnas metod, som innebär ett objektivt och rationellt förfarande, baserat på empirisk bevisning och kritiskt ifrågasättande (tvivel). Den fråga som dessa förhörsscener väcker är vad som händer om en förenklad psykologi baserad på idén om individens autonomi och egennytta blir rättesnöre även i andra existentiellt avgörande situationer i livet.

Referenser

- Andersen, Per Thomas (2016): *Story and Emotion in Dostoevsky's The Brothers Karamazov*, Story and Emotion. A Study in Affective Narratology, Universitetsforlaget, 31–74, DOI: <https://doi.org/10.18261/9788215028255-2016>
- Arutjunan, Ovagim (2021): Dmitrij Karamazov i ego sovest vo vremja doprosa. *Zakon.ru*, Läst den 15 maj 2021, https://zakon.ru/blog/2021/1/8/dmitrij_karamazov_i_ego_sovest_vo_vremya_doprosa
- Bachtin, Michail (1963/1972): *Problemy poetiki Dostojevskogo*. Moskva
- Bachtin, Michail (1963/1991): *Dostojevskijs poetik*. I översättning av Lars Fyhr och Johan Öberg. Gråbo: Anthropos förlag
- Bodin, Per-Arne (2016): *Från Bysans till Putin. Historier om Ryssland*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag
- Cassiday, Julie (2000): *The Enemy on Trial. Early Soviet Courts on Stage and Screen*. DeKalb, Ill.: Northern Illinois Univ. Press
- Conlon, Brian (2014): The Judicial Reforms of 1864: How and Why one of Nineteenth-Century Russia's Greatest Writers Criticized the Nation's most Successful Reform, *Russian Law Journal*, vol. II:4, 7–62.
- Dostojevskij, Fjodor (1864/1989): *Anteckningar från källarhållet*. I översättning och med efterord av Ulla Roseen, Stockholm: Atlantis
- Dostojevskij, Fjodor (1880/1987): *Bröderna Karamazov*. I översättning av Staffan Dahl, Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Dostojevskij, Fjodor (1880/1956): *Zapiski iz podpolja*. Ingår i *Sobranije sotjinenij v desiati tomach*, vol. 4. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo chudozjestvennoj literatury
- Dostojevskij, Fjodor (1880/1958): *Bratja Karamazovy*. Ingår i *Sobranije sotjinenij v desiati tomach*, vol. 9–10. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo chudozjestvennoj literatury
- Ellis, John (2012): *Documentary: Witness and Self-Revelation*. London: Routledge
- Jungstrand, Anna (2020): *Det dokumentära och litteraturen*. Lund: Ellerströms förlag

- Laub, Dori (1991): *An Event without a Witness: Truth, Testimony, and Survival. Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*. Eds. Shoshana Felman and Dori Laub. New York: Routledge, 75–92
- Lindbladh, Johanna (2003): *Att berätta i tid och rum. Människans unika värde och dess upplösning i Dostojevskijs och Petrusjevskajas berättarkonst*, Lund: Lund Slavonic Monographs, nr 6.
- Lindbladh, Johanna (2017): The Polyphonic Performance of Testimony in Svetlana Aleksievich's *Voices from Utopia*, *Canadian Slavonic Papers*, 59, 3–4, s. 281–312
- Lisanjuk, Jelena & Natalja Kirillova (2019): Truth and Legal Argumentation in Fyodor Dostoevsky's *The Karamazov Brothers*, *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosofija. Sotsiologija. Politologija*. No 48, 193–204, DOI: 10.17223/1998863x/48/19
- Leatherbarrow, William (1992): *Fyodor Dostoevsky. The Brothers Karamazov*, Cambridge: Cambridge University Press
- Morson, Gary Saul (1994): *Narrative and Freedom. The Shadows of Time*, New Haven: Yale University Press
- Namli, Elena (2009/2019): *Kamp med förnuftet. Rysk kritik av västerländsk rationalism*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag
- Terras, Victor (1981): *A Karamazov Companion. Commentary on the Genesis, Language, and Style of Dostoevsky's Novels*. Madis. Wis.: University of Wisconsin Press

Europeisk tradition visavi transatlantisk utmaning

Exemplen Carl Fehrman och Jöran Mjöberg

En biografisk essay

Av Kjell Å Modéer

Prolog

Det verkar ha funnits en märklig outtalad mänsklig kyla, ett främlingskap och en social distans mellan de två samtida lundensiska litteraturvetarna Carl Fehrman (1915–2010) och Jöran Mjöberg (1913–2006). Kanske var den ensidigt uppfattad. Jag har länge sökt en förklaring till relationen mellan dessa två mångfacetterade personligheter. Frågan har legat och skavt. Carl och Jöran var båda mina vänner från en äldre generation. Med Carl samarbetade jag sedan slutet av 1970-talet och många år framåt i styrelsen för Einar Hansens forskningsfond. Han övertog ordförandeskapet efter stiftaren Einar Hansen och jag var skattmästare. Vi hade ett både förtroendefullt, angenämt och trofast samarbete. Jag beundrade Carls bildning och vältalighet och särskilt hans eleganta och slagfärdiga samtalston med en utpräglad akademisk lundensisk touch. Hans ironiska infall, snabba replikväxling och välfunna kommentarer uppskattades särskilt av de danska styrelseledamöterna. Jöran lärde vår familj att känna i början av 1980-talet, när vi upplevde ett år i Charlottesville vid Thomas Jeffersons *University of Virginia*. Hans önskan var att komma dit. Han närde drömmen att få komma till Jeffersons bostad Montecello vid foten av ”*Blue Ridge Mountains*” i Appalacherna. Hans upplevelse av den Jeffersonska miljön blev också stark. I efterhand tvekade han inte att kalla den homogena nyklassiska Palladiomiljön vid universitetet för ”världens skönaste universitet”.¹ Vi blev goda vänner och umgicks *en famille*. Jöran var en hängiven vän av såväl nord- som latinamerikansk kultur och

Carl Fehrman, professor i litteraturhistoria med poetik i Lund 1958–1980. I likhet med Jöran Mjöberg en flitig medarbetare i Lundagård under beredskapstiden. Han skrev bland annat en uppmärksam och kritisk ledare mot Fredrik Böök och dennes beryktade tyskvänliga 4 oktobertal 1940. ”Att vara i pakt med stormens demoner, att tveklöst låta sig kastas av förändringens vind – detta kan knappast ställas som idealet för dagens studenter”, skrev han. I Lundagård skaldade Q: I slaskspalt har du låtit färlan gå/på de profeter små och smärre/i ledare lagt fram din synpunkt på/Tegnér, Fredrik Böök och Stormens herre.

en engagerad kännare av den historiska kulturen i *colonial America*. Vi åt regelbundet lunch tillsammans, ofta på någon gästgivargård i Lunds periferi. Vi älskade hans charmfulla ungdomliga nyfikenhet och utstrålning, hans vidsyn, generositet och varma omtanke.

Till Carl hade jag en annan mer distanserad vänskapsrelation vilken i hans fall också förstärktes av ålderskillnaden. Jag upplevde att han tyckte att jag ibland kunde gå över gränsen för mitt engagemang i forskningsfonden sedan jag tagit över ordförandeklubban efter honom. Var det så, tänkte jag, att han, *le doyen*, upplevde att vi plötsligt konkurrerade om donatorn Einars Hansens gunst? På motsvarande sätt framkom återkommande hos Jöran hans subalternrelation till Carl. Jöran nämnde, som jag minns det, ett antal i sig bagatellartade yttranden och replikskiften dem emellan. Men för Jöran verkade de efter hand ha blivit närmast traumatiska. De var tillräckliga för att befästa hans uppfattning att Carl dem emellan betraktade sig som *primus inter pares*. I den vänbok som Jöran fick till sin 90-årsdag har Carl på sin ålders höst tecknat ett uppskattande porträtt av sin vän sedan studietiden, men det har undertexter som den känslige Jöran kanske kunde uppfatta som nedlåtande. När Jöran beskrev deras inbördes relation kunde man uppleva kylan dem emellan. Varför var det så? De hade ju samtidigt många gemensamma upplevelser.

Här ska inte göras någon psykologisk analys av deras biografier. Det är i stället en jämförelse mellan två lundensiska litteraturvetare, deras skilda

Jöran Mjöberg, 1913–2006, litteraturforskare, nazistmotståndare och Karlfeldt-kännare. Universitetslektor i Växjö 1968–1980. Som pensionär kom han tillbaka till Lund. Erhöll professors namn 1989. – Han var Lundagårdsredaktör 1937. Kritiserade i tidningen professor Karl Olivecronas protyska inställning och dennes försök att urskulda sig i krigets slutskede. Upptog i den sk. ”Vestvendningen” efter kriget och var ”professor of comparative litterature” på Harvard University 1949–1953, en period som gjorde outplånliga avtryck på honom och hans forskning. – Q-teckning i Lundagård.

kunskapsområden och nätverk som fascinerar. Dynamiken dem emellan vill jag söka i ett större sammanhang utifrån två förklaringsmodeller. Med en kunskapshistorisk metod vill jag identifiera de nätverksmodeller som främst lundahistorikerna Johan Östling och David Larsson Heidenblad presenterat och utvecklat.²

Kronologiskt anknyter artikeln också till Johan Östlings avhandlingstema och metod beträffande synen på det akademiska kunskapsbygget i Sverige under beredskapsåren och i den tidiga efterkrigstidens Sverige. Artikeln vill visa på det paradigmskifte som ägde rum beträffande kognitiva strukturer och värderingar. Detta särskilda fenomen har i den norska lärdomshistorien kallats för *Vestvendingen*, dvs. det klara uppbrottet från förkrigstidens tyska kulturberoende och kontinentaleuropeisk kunskapsstruktur till förmån för en angloamerikansk, som efter krigsslutet 1945 blev alltmer dominerande.³

Det fanns alltså vid tidig efterkrigstid en tydlig, främst generationsbaserad uppdelning av den svenska (ut)bildade eliten. Det fanns de som lutade sig mot en traditionell, närmast värdekonservativ kunskapssyn, och det fanns de med en mer modern som generellt sett kunde uppvisa alternativ, vara progressiv och tvärvetenskaplig. För juristerna fanns samtidigt en uppdelning mellan företrädarna för en realistisk, dogmatisk och en öppen tvärvetenskaplig (komparativ, rättssociologisk).

Men från *Stunde Null* 1945 utmanades den traditionellt europeiska kulturorienteringen av en amerikansk, som successivt blev allt starkare. Juristen – och humanisten – Stig Strömholms reserverade syn beträffande amerikansk

kultur bekräftar detta påstående. ”Av den amerikälängtan som var vanlig bland svenska akademiker i min generation, åtminstone bland naturvetare, medicinare och samhällsvetare, var jag så gott som fullständigt oberörd”, skriver Strömholm i sina minnen. ”Förargligt nog var skälen sannolikt en blandning av okunnighet och europeisk dumhögfärd.”⁴

Min egen kunskapssyn beträffande efterkrigstidens USA är färgad av det rättsliga perspektiv jag studerat i flera sammanhang – och som jag själv varit en del av.⁵ Min amerikanska vändpunkt kom under ett sabbatsår i USA. Det blev en ”signifikativ biomständighet” för att tala med Theodor Fontane. Den metodsyn präglad av kritik, mångfald och komparation som jag mötte i USA blev avgörande för min vetenskapssyn. Men hur var förhållandet inom litteraturhistorien/ litteraturvetenskapen? Både Carl och Jöran representerade under efterkrigstiden den komparativa litteraturvetenskapen. Den europeiska anknytningen – främst till Kontinentaleuropa med Tyskland och Frankrike – hade djupa rötter. Men 1945 verkar inte ha blivit någon dramatisk brytpunkt, milstolpe eller paradigmskifte. Den kom snarare 1968 då litteraturvetenskapen utmanade litteraturhistorien.⁶

För den unga generation i Sverige som 1939 hade planerat en akademisk karriär kom många hinder i vägen. Beredskapsåren innebar återkommande inkallelser till militärtjänstgöring med oregelbundenhet till följd som splitt-

Olle Holmberg, professor i litteraturhistoria med poetik i Lund 1937 – 1959, hade många strängar på sin lyra. Han var ”mytomspunnen, krävande och inspirerande” (Per Erik Ljung), men hans ”ironiska, någon sällan gång även gemytliga replikkonst, färgad av anglosaxiskt understatement, kunde tillfälligt blomma upp t.ex. vid ett postseminarium, även om han var föga av en sällskapslivets man och utpräglad njugg på de personliga kontakternas plan.” (Jöran Mjöberg) – Q-teckning i Lundagård.

rade arbetet med avhandlingen. För historikern Ivar Seth, som valt att skriva om kulturpolitiken vid det sydsvenska universitetet i Greifswald till 1815, var arkivmaterialet för avhandlingen under krigsåren otillgängligt i Nazityskland och efter kriget på andra sidan järnridån. Han fick arbeta med det material han hade samlat på sig före kriget. Seth disputerade hösten 1952.⁷

Utgångspunkten: Lund i en politisk kontext

Det var Sven Stolpe som enligt Ivar Harrie gav mellankrigsgenerationen beteckningen ”ung generation”.⁸ Enligt Harrie hade ”den nya generationen” med sin ”livstro, internationalism och ny sexmoral” slagit rot hos de intellektuella med ”härstamning ur ämbetsklassen och akademisk bildning”, som fyllde 20 år efter 1920 och trädde in i offentligheten under åren 1928–32.

I svansen på denna unga generation kom Jöran, född 1913 och Carl två år yngre, född 1915. Båda växte upp i akademiska miljöer i Lund. Jörans far var litteraturocenen och rektorn vid katedralskolan i Lund Josua Mjöberg (1876–1971) och Carls far, professorn i kyrkohistoria i Lund Daniel Fehrman (1874–1941). Båda skrev de in sig vid filosofiska fakulteten och i Göteborgs nation, Jöran 1931 och Carl 1933.

Det finns en tredje huvudrollsinnehavare i detta lundensiska tidsdrama: professorn i litteraturhistoria med poetik Olle Holmberg. Han tillhörde fronten i ”den unga generationen”. Han hade disputerat i Lund 1922 på en avhandling om romantikern Carl Jonas Love Almquist under Algot Werins och Fredrik Bööks överinseende. Avhandlingen gav honom docentur och för tiden fram till 1937, då han fick sin professur, var han samtidigt mycket engagerad med journalistik som recensent i *Dagens Nyheter*. Han tillhörde entusiasterna när Thomas Mann fick Nobelpriset 1929 och han följde tillkomsten av Manns exilromaner *Josef och hans bröder*⁹ och *Doktor Faustus*, och skrev därutöver en liten bok om Manns förhållande till det tredje riket.¹⁰

”Det finns verkligen många intressanta ting i Lund: små näktergalar t.ex. som sitter i träden och visslar – och små kandidater, licentiater och professorer som går under träden och faller ironiska anmärkningar.” Yttrandet hade kunnat tillskrivas Stig Ahlgren men är Bo Strömstedts – en av Olle Holmbergs många studenter.¹¹ Bland Lunds många briljanta professorer passade citatet i hög grad in på professor Holmberg. Ingvar Holm har kallat honom inte bara den mest skarpsinnige av dem alla. Han var ”genial, spirituell, ele-

gant”.¹² Ironin var hans farliga vapen. Den odlades också bland hans många namnkunniga vänner i det ikoniska 1920-talets Lund bland andra Frans G. Bengtsson,¹³ Hjalmar Gullberg,¹⁴ Sigfrid ”Tristan” Lindström¹⁵ och Ivar Harrie. Efter femton år som docent fick Olle Holmberg omsider sin professur 1937. Tillsättningsärendet var minst sagt infekterat. Två av de sakkunniga, elever till Henrik Schücks historiska skola, nedvärderade honom, men sedan den föreslagne dragit tillbaka sin kandidatur blev han utnämnd.¹⁶ Därmed satt Lundaskolan säkert på tronen, och både Jöran och Carl tillhörde den första generationen doktorander i hans seminarium.

Carl hade efter studentexamen vid Katedralskolan i Lund 1933 skrivit in sig vid universitetet hösten samma år. Han började läsa nordiska språk. Målet var en fil.mag-examen med också engelska och filosofi, ”och som hägrande sista ämne det som då hette litteraturhistoria med poetik.”¹⁷ Från 1920-talets Lund hade ämnet litteraturhistoria fått beteckningen ”ädelhumaniora” och en av dess främsta företrädare hette Olle Holmberg.

Carl och den jämnåriga Staffan Björck (1915–1995) blev tidigt Holmbergs favoritelever, och de båda följdes åt som studenter, kollegor och emeriti i en livslång vänskap. Björck disputerade 1946 på en avhandling om Heidenstam.¹⁸ Alltsedan tiden som ”två unga litteraturstuderande [gick de båda] sida vid sida” och smidde planer om att gemensamt ge ut en bok om dikt-skapandets process.¹⁹ ”Det var naturligt att en sådan idé uppstod i Ragnar Josephsons stad, i den tid då konstprofessorn byggde Skissernas museum och första upplagan av *Konstverkets födelse* kom ut.”²⁰ Också Staffan är en viktig aktör i vår kontext.

Jöran och Carl kom till universitetet under de dramatiska åren i början av 1930-talet då världens många svaga demokratier ömsade skinn och fick totalitära och auktoritära regimer med starka ledare. Redan som novischer hade Carls och Jörans generation från Lunds horisont upplevt hotet från Tyskland, och hur den nazistiska ideologin också fick näring i Lund.

Både Jöran och Carl tog från studentåren aktivt och engagerat avstånd från nazismen och Hitler-Tyskland. Det blev Carl som efter Fredrik Bööks uppmärksammade 4-oktobertal vid Tegnérfesten 1940 i en ledare i *Lundagård* ”Böök, Tegnér och stormens herre” hårdast kritiserade Bööks famösa tal.²¹

Båda var under studietiden aktiva i skilda redaktioner för studenttidningen *Lundagård*, som sedan 1920-talet blivit en viktig nod för de generationsöverskridande lundensiska kulturkretsar som vägrade acceptera tidens auktoritära

och diktatoriska utveckling. Jöran var tidningens redaktör 1936–1937. Båda skrev flitigt i *Lundagård*. Jöran kom också att öppet anklaga juridikprofessorn Karl Olivecrona, när denne från sin protyska position i krigets slutskede 1944 sökte göra avbön i tidningen.²²

Jörans motstånd demonstrerades också på skilda arenor. Samtidigt som han skrev på sin avhandling författade han en viktig och angelägen bok om *Dikt och diktatur*, som utkom 1944, och är ett viktigt samtida kulturdokument. I sina rapsodiska memoarer återkom han gång efter annan till sin engagerade, liberala och antityska position under dessa år. Medan Carl fokuserade på sin avhandling verkar Jöran ha varit mer splittrad. Redan under studietiden fängslades Jöran av Pär Lagerkvist som modern nydanande poet;²³ 1941 skrev han i *Ord och Bild* en artikel om Pär Lagerkvist,²⁴ och om hur dennes expressionistiska uttryck snabbt fick efterföljare i både Sverige och Finland.

Mellankrigstidens humanister hade också en nära anknytning till journalistiken. Den blev också en del av moderniteten. Fredrik Böök hade sedan 1920-talets början varit knuten till *Svenska Dagbladet* som kritiker, Olle Holmberg skrev kritik i *Dagens Nyheter* i fyrtio år (1925–1965). Carl Fehrman anknöt till den traditionen och var knuten först till *Sydsvenska Dagbladet* och sedan från 1956 till *Svenska Dagbladet*, där han i många år satt i styrelsen, och skrev både understreckare och kritik. Staffan Björck å andra sidan knöts av Herbert Tingsten (då nybliven chefredaktör) till *Dagens Nyheter* 1946 och han var därefter i många år en av den tidningens mest inflytelserika kritiker.

Också Olle Holmberg var en övertygad nazistmotståndare. Under beredskapstiden tillhörde han ”en av universitetets främsta motståndsmän i kampen mot det totalitära barbariet”.²⁵ I Holmbergs seminarium i litteraturhistoria hade Jöran, Carl och Staffan en gemensam mötesplats. Deras doktorsavhandlingar växte fram under beredskapstiden mellan olika perioder med militärtjänstgöring. Carl mindes att han och Jöran under de gemensamma studieåren träffades ”nästan dagligen i seminarierum, på bibliotek, på gamla Atén i Akademiska Föreningen, i hemmamiljö och på utflykter.”²⁶

De hade också nittiotalisterna som gemensamt tema för sina avhandlingar. Alla hade de valt nationella författare. Carl studerade Oscar Levvertin, Jöran skrev om Erik Axel Karlfeldt och Staffan om Verner von Heidenstam. Det var, underströk Carl långt senare, inte ”ämnesläraren” som valt deras avhandlingstema.

Under tidiga studieår tedde sig för oss 90-talet som en i tiden inte alltför avlägsen, fortfarande intressant litterär epok. Den väntade på att bli närmare skärskådad. Var och en av oss träffade på egen hand, efter eget skaplynne sitt val. Säkert bidrog också på sitt sätt själva tidsläget till beslutet att stanna vid svenska diktares verk. Det andra världskriget skulle ha omöjliggjort forskning inom främmande länders litteraturer och på utländska bibliotek.²⁷

Det svenska kulturklimatet under de mörka åren präglades av en historisk nationalism och patriarkalisk historicism. För vissa fick den också religiösa övertoner.²⁸

Både Jöran och Carl hade en både en respektfull och distanserad relation till sin professor. För Jörans vidkommande var relationen betydligt mer kritisk än Carls. Carl delade i stort Olle Holmbergs elitistiska och hierarkiska syn på sin akademiska verksamhet. Per Rydén talar också i sina memoarer om att Olle Holmberg ”på olika sätt matchade fram” sina favoritelever Carl Fehrman och Staffan Björck. ”Men den mindre favoriserade Jöran Mjöberg hade en annan bild (av sin handledare) som jag inte helt har kunnat frigöra mig från.”²⁹ Jöran har också framhållit hur Holmbergs ”välslipade och glänsande kvicka essayer och [- - -] recensioner i Dagens Nyheter hade skaffat honom en välförtjänt ryktbarhet i vida litteraturintresserade kretsar”. I en snabbskiss har Jöran markerat Holmbergs ”ironiska, någon sällan gång även gemytliga replikkonst, färgad av anglosaxiskt understatement, [som] kunde tillfälligt blomma upp t.ex. vid ett postseminarium, även om han var föga av en sällskapslivets man och utpräglad njugg på de personliga kontakternas plan.” Han betonade också att Holmberg som lärare var kvalificerat opedagogisk och i tentamen helt saknade den ”skapande konstruktiva fantasi som idealtentatorn bör besitta”.³⁰ Undertexten framhåller verkligen vilken kritisk position han intog till sin ämnesföreläsare.

Det fanns tidigt något gränslöst i Jörans kulturella kunskapssökande. Under studietiden stimulerades han av ”spirituella personligheter från kulturländer och kulturstäder”. Inom litteraturen var det exempelvis de brittiska författarna D.H. Lawrence med sin ”mytiska förtrollning” och Aldous Huxley, vars ”eleganta tidsanalyser och kulturhistoriska essäer, pepprade med en viss naturvetenskaplig cynism mitt i all deras humanistiska lidelse” som gjorde

starka intryck. Men framför allt William Faulkner, vars sydstatsromaner med ”deras väv av passion, grymhet och universellt medlidande [- - -] skapade beslutet att en gång se den värld där de utspelar sig.”³¹

Lund – den svenska essäistikens epicentrum

Olle Holmberg och hans doktorander fostrades in i den moderna essayistikens värld. 1900-talets litteraturvetare i Lund fascinerades av och prioriterade i hög grad den litterära essyen.³² Kanske visade sig detta mest uttalat i deras syn på essayistiken. Att skriva litterära och historiska essayer var sedan 1920-talet en väl utvecklad och populär prosaform. Denna litteraturform odlades av ”kulturpersonligheter” som hämtades ”än så länge från universitet och högskolor”, konstaterade Ivar Harrie.³³ ”Den gamla akademiska karriären [hade] blivit förlängd med svindlande möjligheter bortom och över professuren”. Essayer var nyckeln till den nya marknaden. Harries definition var slagfärdig: ”Litteratur om litteratur i tidningsformat. [- - -] Tidningssesyen ville varken tända sitt ljus vid vetenskapen eller låna eld från skönlitteraturen; den ville själv vara och bedömas som skönlitteratur *sui generis*, att värderas efter normerna elegans och esprit.” 1920-talets essayistik jämfördes med ”den företeelse antikforskarna brukat kalla den silverlatinska retoriken” [- - -] Den kunde en tid – men ej i längden – fresta en allvarlig tänkare som Olle Holmberg till att gestalta inflationsårens dance-macabrehumör i ödsliga och snurriga lekar av kulörta paradoxfyrvärkerier.”³⁴

Genren angav riktlinjerna för dem som studerade till kulturpersonligheter. ”Alltså skrev den nya studentgenerationen essayer; det kom snart att höra till allmänbildningen att på detta sätt fortsätta skolans uppsatsskrivningar. Gesällproven avlades i den nya studentpressen”, dvs. i Lund från 1920 i studenttidningen *Lundagård*.

Olle Holmberg var i Lund en tongivande aktör för 1920-talets ”lundahumanism” med dess disciplinöverskridande inspiration. Och litteraturvetenskapen präglades vid denna tid av essayistiken. Med Hans Larsson och Fredrik Böök som förebilder hade den unga generationens litteratörer Frans G Bengtsson, Ivar Harrie, Stig Ahlgren och kanske främst Olle Holmberg etablerat den moderna essayistiken.³⁵ Redan på 1920-talet framstod hans essaysamlingar som viktig litteratur.³⁶ Hans doktorander växte upp i detta litteraturklimat, vilket från 1945 också understöddes av den finlandssvenske kulturpersonligheten Hans

Ruin, som detta år lämnade Helsingfors och Åbo för en vital exiltillvaro i det som han såg som Hans Larssons Lund och där Olle Holmberg aktivt verkade för hans etablering och även för en professur till honom.³⁷

Åtskilliga samtida lundahumanister – inte minst Carl – erinrade sig också den betydelse som universitetslektorn i engelska språket, poeten och författaren Arthur Henry King från Cambridge hade för deras kunskapsutveckling både under och efter kriget. Både Ruin och King förmedlade viktiga impulser till den intellektuella lundamiljön.

Det tyska och det nordiska

Förutom intresset för den nationella litteraturen odlade humanisterna under beredskapstiden det nordiska intresset. Hos Jöran var detta engagemang särskilt framträdande. Han hade ett uttalat empatiskt engagemang för de nordiska författarna – särskilt de norska. Ett litet häfte ”Norsk krigslyrik” som spreds 1941 gjorde ”ett outplånligt intryck” på honom och hans likasinnade. Långt senare mindes han, att ”vi såg upp till Norge och norrmännen, vi kanske också idealiserade dem, men det var något som lyfte oss över vardagen och ibland kunde få oss att glömma vår egen eftergiftspolitik mot det nazistiska Tyskland, vår brist på politisk handling i neutralitetens dödvatten.”³⁸ Men också de finlandssvenska författarna uppmärksammades.³⁹

Motståndet till det nazistiska drabbade i hög grad också intresset för den tyska kulturen.⁴⁰ Även om det sena 1940-talets litteraturvetare också fortsättningsvis intresserade sig för tysk kultur och litteratur var det för den bildade allmänheten egentligen bara Goethe och den exildrabbade nobelpristagaren Thomas Mann som höll uppe detta intresse.⁴¹

Thomas Mann verkar liksom Hjalmar Gullberg ha varit två av Olle Holmbergs favoritförfattare. Thomas Manns roman *Josef och hans bröder* hade utkommit under Manns exil i fem delar under 16 år, det sista bandet i Kalifornien 1943. Olle Holmberg utgav som nämnts 1944 en vägledning till denna romancykel.⁴² Thomas Mann framstod alltmer uttalat som en litterär ikon, vilken representerade det kontinentaleuropeiska kulturarv som fascinerade både Olle Holmberg och Carl Fehrman. De anmälde i sina respektive tidningar *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* Manns båda exilromaner, *Josef och hans bröder* och *Doktor Faustus*.⁴³

Från sin kaliforniska exil skrev Thomas Mann efter fredsslutet att nu skulle

hans landsmän inte känna sig som tyskar utan som människor, för det handlade ju inte om en självbefrielse, utan om att de genom yttre makter måste föras tillbaka till mänsklighet.⁴⁴ Han skrev 1943–47 sin uppgörelseroman med nazismen *Doktor Faustus*, en bok som både Olle Holmberg och Carl med beundran recenserade.

Lundagård: En gemensam arena för nazistiskt motstånd

Studenttidningen *Lundagård* blev som nämnts ett viktigt journalistiskt forum för Olle Holmberg och hans doktorander. Deras kritiska pennor bidrog till motståndet mot nazismen. Också vid fakulteten markerade Olle Holmberg sin position. Han engagerade sig kraftfullt 1944 i ett ärende rörande förordnandet av en lektor i tyska språket. Professor Erik Rooths förslag till kandidat hade nominerats av tyska legationen i Stockholm.⁴⁵ Denna politiska inblandning i universitetets angelägenheter fick Olle Holmberg att till protokollet markera vikten av att hålla rent framför egen dörr:

[Ä]ven en stor författare har yttrat sig i detta ärende, en tysk författare som inte ens männen av typen Rooth riktigt har vågat sig på: Goethe. Han skriver följande rader:

Ein jeder kehre vor seiner Tür
und rein ist jeder Stadtquartier.

Vår dörr, port och trappa, vårt stadskvarter är det som tillhör Lunds universitet.⁴⁶

Också Hjalmar Gullberg som genom sin krigslyrik markerat sin kulturpolitiska position uppmärksammades 1944 med att utnämnas till hedersdoktor vid filosofiska fakulteten i Lund. Både Olle Holmberg och Carl Fehrman tillhörde Gullbergs vänner och följde hans författarskap; de skulle också ge ut var sin bok om honom, Carls bok var tematisk, analytisk och vetenskaplig,⁴⁷ Olle Holmberg rubricerade sin bok som en vänbok.⁴⁸ Det är ett vänporträtt han tecknar. När Gullberg i maj 1944 promovrades framförde han vid middagen dikten *Ungdomsstaden*, där han uttalade sitt emotionella ställningstagande till tidens apokalyptiska situation:

Det ryker ur den stora dödsfabriken,
 Där benmjöl blir av raka ryggar malt.
 Sätt vadd i örat – och du slipper skriken.
 Men hjärtat lär sig aldrig slå neutralt.

Två disputationer i Carolinasalen

Så kom våren 1945. Carl Fehrman disputerade i slutet av april och Jöran Mjöberg i den första majveckan. Carl disputerade på sin avhandling om *Levertins lyrik*,⁴⁹ och Jöran försvarade sin avhandling om Erik Axel Karlfeldt och speciellt dennes relation till den folkliga kulturen.⁵⁰ De tillhörde alltså en ung forskargeneration som under Olle Holmbergs inseende fick upp ögonen för 1890-talet som litterärt skede. Det var, mindes Carl, ”en i tiden inte alltför avlägsen, fortfarande intressant litterär epok”.⁵¹

Carls disputation blev en uppvisning i lärdom och bildning. Fakultetsopponenten Fredrik Böök var imponerad och föreslog att respondenten för författandet skulle erhålla betyget ”*Med utmärkt beröm godkänd*” på grund av ”de ovanligt mångsidiga och grundliga kunskaper han visat. De omfattar litteraturhistoria, konsthistoria, i någon mån musikhistoria, de berör också filosofiska och språkliga ämnen, de sträcker sig till medeltida perioder och österländska miljöer; man kan utan överdrift tala om en humanistisk bildning ovanlig hos en så ung forskare.”⁵²

Ämnesföreträdaren Olle Holmberg inledde sitt yttrande med att framhålla avhandlingens första kapitel om den europeiska bakgrunden till denna lyrik: ”symbolismen och därmed besläktade strömningar i Frankrike, pre-rafaelismen och Swinborne i England, Wagner i Tyskland. [- - -] Författarens litteraturhistoriska och stilhistoriska apercuer och motivhistoriska undersökningar är, utan att röra sig eller timpligen kunna röra sig på helt oväntade banor, mycket givande. Hans beläsenhet är perfekt. [- - -] Då han yttrar sig om teoretiska och idéhistoriska sammanhang är det utan diletterism eller famlande.” Beträffande Carls analys av dikten ”Kung Salomo och Morolf” erkände Holmberg ”oförbehållsamt förtjänsten i författarens upptäcktsfärd bland verkets tankar och skönheter. Den lärdom, finhet och ackuratess, den smak och behärskning som alltigenom präglar denna avhandling kunde i och för sig göra den värd något av de två högsta betyg som sektionen i vederbörliga fall kan utdela. En klar förutsättning för

dessas betyg förefaller dock böra vara att den avhandling det gäller ger en i viktiga punkter ny uppfattning av sitt ämne. Att så icke här blivit fallet är säkerligen inte författarens skuld, utan ämnets och det läge i vilket forskningen om ämnet befunnit sig vid det tillfälle då lic. Fehrman gripit sig an med det. Om jag alltså inskränker mig till att föreslå betyget *Med beröm godkänd* är det emellertid med betoning av att jag förlägger avhandlingen vid detta omfattande betygs översta gräns och anser det utan tvekan böra föranleda docentkompetens." Holmbergs något reserverade inställning fick betygsnämnden att reagera. Samtliga ledamöter – "utom prof. Holmberg" – föreslog betyget *Med utmärkt beröm godkänd*.

Beträffande försvaret var Olle Holmberg mer generös. "Lic. Fehrmans försvar var modest utan att vara undfallande, elegant utan att brista i saklighet, vittnande om vidsträckt lärdom, utan att flyta ut över ämnets gränser. Jag föreslår betyget "*Med utmärkt beröm godkänd*".⁵³

Betygsnämnden biträdde vid sitt sammanträde enhälligt det framförda förslaget och sektionen beslöt i enlighet härmed för författandet med röst-siffrorna 6–3 *Med beröm godkänd* – tre professorer röstade för det högre betyget *Med utmärkt beröm godkänd* – och för försvaret röstade alla: *Med utmärkt beröm godkänd*.⁵⁴

Den judiske författaren Levertin fick således ett äreminne genom Carls avhandling, försvarad i Lund den 28 april 1945. Två dagar senare tog Adolf Hitler livet av sig i sin bunker i Berlin. Carl framhöll på det spexikava sätt han kunde formulera sig, att det förelåg ett kausalt förhållande mellan dessa två händelser (!).

En vecka senare var det Jöran Mjöbergs tur att stå i katedern i Carolinasalen och försvara sin avhandling om Karlfeldt. Han hade fått förkortad spikningstid. Det hade uppstått problem med tryckeriet – en inte helt ovanlig händelse detta år, då antalet doktorsavhandlingar var fler än vanligt.⁵⁵ Fakultetsopponent var lundadocenten Gunnar Ahlström, som 1937 hade disputerat på en avhandling om Georg Brandes *Hovedstrømninger*. Respondentens opponent var professorn i konsthistoria Gerda Boëthius, föreståndare för Zornsamlingarna i Mora. "Det var onekligen den främsta kritiska expert som stod till buds."⁵⁶ Hon kom också med allvarliga invändningar mot avhandlingen, som Olle Holmberg tog upp i sitt yttrande. Den kortfattade översikt som författaren hade gett "över utvecklingen av folkets i Dalarna känsla av att tillhöra ett utvalt, privilegierat landskap innehåller

för stora luckor för att kunna kallas fullt acceptabel som forskningsprojekt.” Holmberg fann liksom opponenterna anledning till kritik beträffande den folkliga fromhetsbilden som författaren för ensidigt betonar helvetesfantasierna. Mjöberg försummade ”det vekare, hoppfullare draget” i Karlfeldts religionsuppfattning. Yttrandet var den här gången betydligt mer reserverat än det beträffande Carl. Han tog även upp bristen på akribi och formalia.

”De anmärkningar som kan framställas mot denna bok minskar dess värde. De är emellertid inte så många att boken i stort sett kan kallas opålitlig; tvärtom tror jag att den får kallas i stort sett avgjort pålitlig. Ser man till vetenskaplig metodik och till konsten att servera ett forskningsresultat ligger avhandlingen enligt min mening på ett-och-ett-halvtbetygsplanet; men ser man till rikedomen och också mångsidigheten av de resultat den når ligger den på ett högre plan. Förf. har gått igenom ett mångskiftande stoff: äldre svensk lyrik, etnografi och sinologi, dalmålningar och kistebrev, hushållsböcker, ordböcker o.s.v.. Prof. von Sydow har förklarat sig fullt tillfredsställd med bokens folkloristiska partier. Väger jag mot varandra motiven för de olika betygen, så stannar jag till sist om ock med någon tvekan vid att för författandet föreslå betyget *Med beröm godkänd*, detta betyg dock icke fattat som docentmässigt.” Beträffande försvaret nöjde han sig med *Icke utan beröm godkänd*. Även om försvaret var tillfredsställande, ”gav det föga som inte avhandlingen redan givit.”⁵⁷

Betygsnämnden förordade de betyg som ämnesföreträdaren föreslagit, och vid samma sektionssammanträde beslöt man att Jörans avhandling beträffande författandet skulle åsättas betyget *Med beröm godkänd*, och försvaret med röstsiffrorna 7–1 *Icke utan beröm godkänd*.⁵⁸

Därmed hade de båda noggrant vägts på guldväg. Carl hade bestått docentprovet, Jöran däremot inte. Och därmed föddes våren 1945 den spricka i deras kunskapssyn som är denna artikels hypotes. Jöran förvisades till att bli en kontrapunkt till den litteraturhistoriska tradition och huvudstämman som Carl med sådan excellens och briljans demonstrerat. I retrospektiv kom deras avhandlingstemata att stå emot varandra: det provinsiella ställdes mot det europeiska hos två svenska författare. Jöran, som hade valt Karlfeldts provinsiella lyrik, fick dock ett uppmärksammat mottagande, med över tjugo recensenter. Carl hade valt en europeiskt orienterad lyriker. ”Oscar Levertin var svensk och europé” lyder inledningsanslaget i Carls Levertin-biografi.⁵⁹

Efter doktorspromotionen upplevde de gemensamt *Stunde Null*. Carl fick genom docentur möjlighet att köra vidare på en akademisk "Autobahn", Jöran fick betyget Ba och hänvisades med dåvarande befordringsgång till tjänster utanför universitetet. Dörren till den akademiska karriären hade slagit igen genom Olle Holmbergs rangordning. Från denna svenska "Stunde Null" sommaren 1945 utvecklades de till representanter för en dynamisk dualism i det då uttalade paradigmskiftet präglad av modernism men samtidigt mellan traditionell förankring och förnyelsen som utmaning.

Brytpunkten: Fredsslutet i maj 1945

Redan den 7 maj, ett par dagar efter disputationen – och dagen före sektionssammanträdet –, började Jörans framtidskarta att skisseras. "Det var en dag av jubel", skrev Jöran i sina minnen. "Vi var en del eldsjälar som hade ordnat en demonstration för freden och tågat genom gatorna i staden Lund." På kvällen var det stort möte på Akademiska Föreningen. Oslo universitets rektor, professorn i norska språket Didrik Arup Seip – på väg hem till Norge från fångenskapen i Tyskland – var kvällens huvudtalare. "Han talade med en klokhet, en mildhet som var nästan franciskansk och mötte en begejstring sådan vi sällan upplevat på Akademiska Föreningen."⁶⁰ Efter supén skulle Seip enligt gammal sed bäras hem, och Jöran höll sig framme och "fick äran bära hans vänstra ben".⁶¹ Det blev början på hans odyssey i västerled.

Eyvind Johnson och Jöran Mjöberg var i juni 1945 inbjudna till kulturafnär i det öppna Danmark. I Köpenhamn mötte de också de danska motståndsmännen inom studentkåren. Eyvind Johnson läste högt och Jöran introducerade hans författarskap. Johnson hade "tjänat deras sak, hans namn och person hade symbolvärde". Mötet med motståndsmännen i ett fritt Danmark blev för dem ett uppmuntrande durackord.⁶² Efter Köpenhamn var resmålet Sönderjylland, det stycke Danmark som med upprivna sår återförenats med fosterlandet 1920. I Sönderborg fick de sjunga med i provinsens nationalsång från 1890, som tolkar den upplevelse av förtryck som människorna där hade fått leva med. *Det haver så nyligen regnet* – Det har regnat, men marken gav gröda, det har stormat men stormen gjorde stark.

Att bevittna sången från de flera hundra människor som hade kommit samman för att höra Eyvind Johnson från sina Krilon-böcker tala rättens och

Lund och Europa under tidig efterkrigstid. Denna bild från doktorspromotionen 1949 visar den närmast ikondyrkade nobelpristagaren Thomas Mann, när han kransebrydd lämnade domkyrkan efter att ha promoverats till hedersdoktor. Några dagar före promotionen nåddes han och hans hustru i Stockholm av beskedet att deras son Klaus hade tagit sitt liv. Mann kom ändå till Lund och mottog ring, diplom och lagerkrans. Förslagsställaren Olle Holmbergs två unga docenter Carl Fehrman och Staffan Björck sekunderade honom som fakultetsmarskalkar. Thomas Mann var sin tids förvaltare av den starka Goethe-traditionen, vilket både Olle Holmberg och Carl Fehrman underströk i sina hyllningsartiklar i pressen. Foto Bilder i Syd.

humanismens språk i protest mot allt det onda som man där i Sönderjylland hade sett så mycket av, verkade på oss som en häftig men underbar överraskning. Vi fick en obeskrivlig respekt för detta folk, som levat så nära kriget och förtrycket och förmått hålla alla mänskliga värden levande. [- - -] Men sångens fem strofer, med deras gripande tro på kärleken till Danmark och de humanitära värden som deras land representerade, löper ut i en tro på överlevnaden och framtiden. 'Det har slet ingen hast for dem, som tror.' Så kom i ett plötsligt ögonblick Eyvind Johnson och jag att känna slagen från vårt grannlands bultande hjärta.⁶³

Samma summerande ackord anslog Johnson i ett föredrag han höll i både Oslo och Köpenhamn på hösten 1945: "Nazismen måste utplånas för att världen åter ska kunna få möjligheter till fredlig utveckling. Kriget mot nazismen var ett försvar för möjligheten till frihet och rättvisa. Nu ligger den möjligheten framför oss, och vi kan använda den som vi vill."⁶⁴ Jöran har här fint fångat såväl utanförskapet som det emotionella dilemma som inte bara humanisterna utan också juristerna fick uppleva under efterkrigstiden: Vi i Sverige hade visserligen inte varit med, men omslöt under de här åren av samma nationalistiska stämningar och historiska argumentation som i de övriga nordiska länderna.

"Stunde Null" som paradigmskifte

Också i Sverige stod det tyska under mellankrigstiden mot det angloamerikanska. Harald Elovson öppnade med sin avhandling om *Amerika i svensk litteratur 1750–1820* (1930) ögonen för mellankrigstidens ökade intresse för USA. Men det hade också "uppstått en i skärpa tilltagande motsättning mellan den gamla och den nya världen, en motsättning, som framträder inte endast på det materiella området utan också på det andliga"⁶⁵ Europas amerikanisering upplevdes i huvudsak pessimistiskt av såväl forskare som litteratörer. När exempelvis den tyske filosofen och psykologiprofessorn Ludvig Klage föreläste i Lund i början av 1930-talet passade den tyskvänlige professorn Efraim Liljeqvist på att döma ut tidens tendenser "die man vielleicht mit dem Wort Amerikanismus bezeichnen könnte!"⁶⁶ "För den intellektuella generation som Hjalmar Gullberg tillhörde, främst lundensare som avlade sina licentiat- och doktorsexamina under loppet av tjugutalet, utgjorde *amerikanismen* den stora kulturfaran."⁶⁷ Citatet är hämtat från Stig

Ahlgren. ”U.S.A. hade räddat världen, men man ville icke ge det freden på entreprenad. På den ännu rykande grunden av kriget byggde en i stort sett till 1800-talet och dess huvudrörelse, liberalismen, skattskyldig intelligentia upp en väpnad humanism, som skulle rida spärr mot den falska framstegs-optimismen från vänster.”⁶⁸ Anders Österling såg jazzen som apokalyptisk dödsdansmusik; ”och med utländsk tunga, saxofonerna sjunga.”⁶⁹

Det fanns å andra sidan en närmast romantisk framtidsorienterad syn på den amerikanska kulturen hos en socialdemokratisk elit. Alva och Gunnar Myrdal är bara ett exempel. Deras bild av den litterära kulturen i Franklin D Roosevelts USA utgick från det sociala perspektivet. Idealismen kombinerades med social realism.⁷⁰ ”Även kulturen håller alltså på att bli social i Amerika. Detta är sant på två sätt: konst och kultur får alltmer av en social tendens och konsumtionen av konst och kultur demokratiseras.” Både dramatiker (O’Neill, Robert Sherwood, Maxwell Anderson) och prosaister (Sinclair Lewis, Pearl Buck, John Steinbeck) hade ett tydligt socialt budskap i sina verk. Den amerikanska kulturen utvecklades till en kontrapunkt till den gamla världens. Bokens vision var det framtida fredsslutet. Baksides-texten framhöll att ett land som Amerika, ”där en tredjedel av den svenska folkstammen lever, för Sverige blir ett utland bland andra utland. Förbindelserna böra inte bara upprätthållas, utan utvidgas och fördjupas. Men för den skull behövs det upplysning.”

Omedelbart efter Tredje rikets undergång öppnades gränserna och de yngre lundensiska forskarna upptäckte Storbritannien och USA.⁷¹ Det tyska språket trängdes efter krigsslutet tillbaka, och från 1946 var det inte längre första främmande språk i Sveriges skolor. För framtiden var engelskan vinnaren.⁷²

Jöran söker sig nya vägar

Vårvintern 1945, strax före disputationen, träffade Jöran i Stockholm sin släkting den socialdemokratiske riksdagsmannen och publicisten Fredrik Ström. Denne brukade bjuda på lunch på Rosenbad när Jöran var i Stockholm. Nu diskuterade de hans framtidsplaner. Fredrik Ström föreslog att Jöran skulle ta kontakt med *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter* ”och be dem att få bli deras korrespondent i Kina – *det är där som allting kommer att hända*”.⁷³ ”Det var ett fint råd”, konstaterade Jöran långt senare, men det var för osäkert – och dessutom skulle han bli tvungen att sätta sig på skolbänken igen

och läsa kinesiska. Men lunchdiskussionen är intressant. Den indikerar att Jöran anade att det inte skulle finnas plats för honom på institutionen efter disputation. Han var uppenbarligen inställd på att bli gymnasielektor och han gick läsåret 1946–1947 ett s.k. provår i Göteborg. Det öppnade sig emellertid då en annan möjlighet. Han sökte till universitetet i Oslo som lektor i svenska språket för att få uppleva Norge inifrån åren efter den ockupation han så noga följt under den svenska beredskapstiden.

Den 1 september 1947 kom han ”med en kraftig resväska till Oslo” och blev inackorderad i andra våningen hos en berömd tobaksfabrikör. Där, visade det sig, behövde han inte betala hyra. ”Vem hade ordnat det? Jo, det var professor Seip”, hans närmaste chef vid universitetet.⁷⁴ I ett tacktal vid en supé hos Seip sade Jöran, att han nu förstod varför han hade fått tjänsten i Oslo: ”Det var säkert för att jag burit professor Seips vänstra ben hem efter festen den sjunde maj 1945!”⁷⁵

Krigsårens norska poeter fortsatte att engagera honom. I Oslo skrev han en bok om Nordahl Grieg – hans liv och dikt.⁷⁶ Med sin nyfikenhet och extroverta läggning var det inte heller svårt för honom att få inspirerande kontakter. Han reste runt i Norge i Föreningens Nordens regi och föreläste över svensk litteratur.⁷⁷

Han deltog också i litteraturdebatten som kommunikatör av modern svensk litteratur. I kulturtidskriften *Samtiden* publicerade han en översiktsartikel om Eyvind Johnson⁷⁸ och en annan om Jan Fridegård.⁷⁹

Den norska elitkulturen under efterkrigstiden hade blicken riktad mot det anglo-amerikanska. Det visade sig i Nobels fredspris, som utdelas av det norska stortinget. Pristagarna hämtades under dessa år främst från USA, också universitetskulturen inspirerades från andra sidan Atlanten. De öppna gränserna fick åtskilliga forskare att åka till USA, och de kom hem inspirerade av deras öppna inställning. I Norge kallades som nämnts detta paradigmskifte för *vestvendingen*.

Också Jöran fångades av denna trend. Han for 1951 till Harvard University där han under några år var *research fellow* eller universitetslektor och undervisade i ”svenska språket, danska, norska, svensk litteratur, dansk och norsk 1800-tals litteratur”. Han gav också en uppskattad översikt kurs i *Scandinavian Civilization*.

Att Harvard är ett av de mest prestigefyllda (privata) elituniversiteten i USA behöver egentligen inte betonas i detta sammanhang, men att han

kom till den miljön under tidig efterkrigstid är värt att markera. En stor del av den tyska judiska intellektuella eliten hade emigrerat till USA från Nazityskland och hade fått positioner vid elituniversiteten från Harvard, Yale och Princeton på östkusten till UCal Berkeley på västkusten. Det var en intellektuell åderlätning som i hög grad berikade universitetskulturen i USA. Det gällde inte minst juristerna.⁸⁰ Internationell öppenhet och demokratisk liberalism parades med traditionella patriarkala strukturer. Vid de amerikanska universiteten såg humanisterna sin uppgift som en kallelse att verka i en demokratisk kultur. Också Jöran beskrev Harvardmiljön närmast som upplevelsen av en helig plats. Arvet från Tocqueville upprätthöll bilden av en aristokratisk institution i den amerikanska demokratin.⁸¹

I USA hade demokraterna under *The New Deal* på 1930-talet uppmärksammat den svenska socialdemokratiska modellen. Marquis Childs bok *Sweden – The Middle Way* hade också under efterkrigstiden en läsekrets. Studenterna på Harvard på 1950-talet följde med intresse och engagemang skandinavisk kultur och samhällsliv.

Under åren i USA kom Jöran under huden på den nordamerikanska kulturen och fick tillfälle vederlägga påståendet ”att USA inte hade någon gammal kultur”⁸² och att det fanns ett skandinaviskt intresse för amerikansk kultur och litteratur som blev allt större.⁸³ Hans epicentrum blev Harvard yard och Widener Library, där han (visade det sig senare) var bordsgranne med Susan Sontag. I de litterära sällskapen i Cambridge fick han träffa helt nya kretsar av författare som fångade hans intresse. Genom resor över kontinenten fick han sensommaren 1951 tillfälle besöka den svensk-amerikanske författaren Carl Sandburg, känd för sin biografi om Abraham Lincoln, i hans bostad i North Carolina.⁸⁴ Han fick skaka hand med en av sina favoritförfattare sedan studenttiden, William Faulkner, som 1949 hade fått Nobelpriset i litteratur. Under Jörans vistelse på Harvard fick också en av hans favoritförfattare Pär Lagerkvist Nobelpriset. Samma år (1951) återkom han till denne med en bok om livsproblemet hos Lagerkvist.⁸⁵

Ett litteraturvetenskapligt projekt förde honom till svenskbygderna i Minnesota. Han gjorde också under Amerikaåren den långa resan från östkusten till Kalifornien, till Los Angeles och San Francisco.⁸⁶

Han upplevde under dessa år McCarthyismen som i hög grad drabbade den akademiska liberalismen, och han iakttog med bitterhet att den av honom beundrade demokratiska presidentkandidaten Adlai Stevenson –

enligt honom en av USA:s finaste politiker under 1900-talet⁸⁷ – förlorade 1952 års presidentval mot ”golfspelaren” Dwight Eisenhower.

Åren i USA satte sin prägel på Jörans kunskapssyn för hela livet. När han kom tillbaka till Sverige var hans dröm att bli litteraturkritiker (han hade säkert Fredrik Böök i tankarna), men han blev i stället lektor vid Högre Allmänna Läroverket i Växjö, mitt i det skogsfyllda Väreänd. Han återkom till sina nya litterära bekantskaper i västerled i essävolymen *Livets ansikten* (1956), där han presenterade ett antal amerikanska författare, bland andra novellisten Jean Stafford, satirikern Nathanael West och Thomas Wolfe, som förenade sin prosa med autofiktio.⁸⁸

Kontrasten till lektorstjänsten vid läroverket i Växjö blev naturligen dramatisk. Kontakten med eleverna trivdes han med, och han var omvittnat en mycket uppskattad lärare, men lektorsyrket var alldeles för inrutat, fyllt av lärarkonferenser och skrivningar för att passa honom.

Med den nya högskoleorganisationen 1977 inrättades en filial till Lunds universitet i Växjö och med den en lektorstjänst i litteraturhistoria som han sökte och fick. För Jöran kom det som en skänk från ovan. Efter drygt trettio år kom han tillbaka till sitt universitet. – ”Plötsligt hade jag mycket större frihet att ägna mig åt det jag verkligen är intresserad av [– – –] Jag kunde resa inom tjänsten och fick fler tillfällen att göra nya upptäckter inom litteraturen.”⁸⁹

Under åren som lektor vid universitetsfilialen i Växjö i mitten av 1970-talet förde han in temat latinamerikansk litteratur i ämnet litteraturvetenskap. Det var början till en närmast passionerad syn på denna världsdel, dess kultur och litteratur. Från 1970-talet lärde han sig spanska och blev också en kännare av den latinamerikanska litteraturen. Han tillhörde de få som ägnade sitt intresse åt USA:s historia och kultur.⁹⁰

År 1989 utgav han arbetet *Latinamerikanska författare*, som presenterade ett dussintal författare. Och på 1990-talet gjorde han tre längre resor till Mexiko och Peru.⁹¹

Det gällde inte bara det latinamerikanska. Våren 1980 gav han en kurs i afrikansk litteratur och besökte också universitetet i Dar-es-Salaam, som Växjö hade ett samarbete med. Där blev han ”varmt mottagen i en krets av akademiker och biståndsarbetare från alla upptänkliga länder på jorden.”⁹²

När han trädde in i litteraturvetenskapliga institutionens styrelsemöte i Lund som representant för Växjöfilialen bjöd han hela den konfunderade styrelsen på smörgåsar och öl efter sammanträdet.⁹³ Det var inte bara ett

uttryck för hans generositet, det var också en självklarhet för en forskare som upplevt den amerikanska universitetskulturens sociala sidor med dess kollegiala möten mellan lärare och studenter. I Lund kunde ett sådant initiativ emellertid vid 1970-talets slut upplevas som en kulturkrock.

Carl – litteraturvetenskapens komparatist

Carl blev docent i litteraturhistoria med poetik den 12 juni 1945 och började undervisa i ämnet höstterminen samma år. Han hade under efterkrigstiden ett omfattande författarskap, redovisat i Per Rydéns bibliografi.⁹⁴ Det var såväl ett antal essäsamlingar⁹⁵ som monografier⁹⁶ samt rent vetenskapliga texter⁹⁷ och översikter.⁹⁸ Ett par år efter disputationen gav han ut en sammanfattande biografi över Oscar Levertin,⁹⁹ och som emeritus skrev han också en uppskattad populärvetenskaplig historik över Lunds universitet i fortsatta upplagor tillsammans med Håkan Westling och Göran Blomquist.¹⁰⁰

Men framför allt var Carl en framstående komparatist.¹⁰¹ Carl blev Lund trogen under hela sin långa och framgångsrika karriär, men han utvecklade samtidigt ett stort internationellt nätverk och gästföreläste vid ett stort antal nordiska (Oslo, Bergen, Helsingfors) och europeiska (Rom, Neapel, Perugia, London, Cambridge, Hull) universitet. Han deltog exempelvis vid grundandet av *The International Association of Scandinavian Studies* i Cambridge UK 1956 och hade i många år ett nära samarbete med litteraturvetarna i Köpenhamn, främst med förnyaren av nordisk litteraturvetenskap, professorn i dansk litteratur Fredrik Julius Billeskov Jansen, hedersdoktor i Lund 1976.

Liksom Fredrik Böök och Olle Holmberg ägnade sig Carl också åt litteraturkritik först i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och från 1956 i *Svenska Dagbladet*, där han också skrev åtskilliga *Under strecket*-artiklar.

Både han och Staffan Björck sökte professuren i ämnet 1957. Carl fick tjänsten men Staffan hade då i stället fått professuren i Göteborg men kallades tillbaka till en professur i ämnet i Lund 1959. Därmed hade de båda studentkamraterna nått sina mål.

Båda var de barn av Olle Holmberg – kanske framför allt genom essäistiken. Carl publicerade fram till professuren flera essäsamlingar, *Diktaren och döden* (1952), *Kyrkogårdsromantik* (1954) och *Ruinernas romantik* (1956) vilka visade hans breda kunskap i europeisk litteratur. Han fick Övralidspriset 1956.

Hade Jöran öppnat upp för den nya världens litteratur och kultur blev Carl

å andra sidan en betydande företrädare för det europeiska litterära arvet. Hade Jöran mött de litterära ikonerna Carl Sandburg och William Faulkner hade Carls ikoniska möten varit de med Thomas Mann och Hjalmar Gullberg.

Sammanfattande reflexioner

I personregistret till den lundsiska litteraturhistoria som utkom till 350-årsjubileet finns en hänvisning till Jöran. Den gäller definitionen av *Lundagårds* Q-verser. Carl däremot har i registret 15 hänvisningar. Redan denna kvantitativa parameter ger en indikation beträffande de bådas placeringar i den lundsiska akademins centrum respektive periferi.

Carl var hela livet en ”insider” på den lokalt lundsiska såväl som den nationellt svenska kulturarenan, medan Jöran utifrån samma utgångspunkter våren 1945 och därefter resten av livet blev en ”outsider” – och detta trots sina starka anknytningar till deras tidiga gemensamma arenor. Efterkrigstidens universitet hade – kalla kriget och järnridån till trots – sina öppna gränser och alternativa karriärvägar. Beredskapstidens unga forskare sökte sig västerut. Det gällde både jurister och humanister. Men när Jöran kom tillbaka höll Olle Holmberg och Algot Werin ställningarna och parhästarna Carl Fehrman och Staffan Björck var på väg att ta över stafetten.

Jöran hade med sitt öppna och samtidigt kritiska sinnelag en mer uttalad distans till sin ämnesföreträdare Olle Holmberg. Den distansen var ömse-sidig. Jöran utvecklade andra talanger. Han blev den betydligt mer pedagogiskt bildande och folkupplysande – närmast journalistiska – missionären.

Det är en intresseväckande tanke att samma år som Jöran försvann till Oslo och Harvard kom estetikern och filosofen Hans Ruin från Helsingfors till Lund, och med sin lundsiska förankring i Hans Larssons tankevärld etablerade han sig snabbt bland Lunds värtaliga föreläsare. Som nationsinspektör i Malmö nation fick han ett forum också bland 1950-talets studenter. Han assimilerades snabbt in bland tidens ”lundahumanister”.

Olle Holmbergs två elever Carl och Staffan blev de två förgrundsgestalter som under efterkrigstiden med sin djupa lärdom bar upp litteraturhistorieämnet i Lund. Carl gav inte bara ut sina uppmärksammade essay-volymer han stärkte också ämnets ställning med sina teoretiska och vetenskapliga arbeten både om ämnets forskningsprofil och om dess komparativa karaktär. Med sin välformulerade litteraturkritik och lärda Under-strecket-artiklar i

Svenska Dagbladet – liksom i sin attityd – kunde han ibland uppfattas för att vara högdragen och med en intellektuell ”snobbism” relaterad till hans imponerande lärdom, men för den yngre generationen visade han alltid stor generositet och uppskattning med respekt för oliktankande och öppenhet för andra perspektiv. Från sin läromästare Olle Holmberg ärvde Carl konsten att verbalt kunna fäkta med ironi och humor.

För Jörans vidkommande var däremot dörren till litteraturhistoriska institutionen i Lund stängd. Det var istället som lektor vid läroverket i Växjö (1953–68) och senare som högskolelektor i litteraturhistoria med poetik vid den nyöppnade universitetsfilialen i Växjö (1968–80) som han tjänstgjorde fram till sin pensionering. Där skrev han om sagatiden och blev docent. Kanske kan man säga att det var genom denna tjänst som han ”köksvägen” kunde komma tillbaka till Lund och litteraturvetenskapen. Han flyttade tillbaka till hemstaden och med sin utåtriktade inställning och nyfikna attityd och sina breda intressen fick han nu ett helt nytt nätverk med vänner och yngre kollegor. Medlemskapet i Rotary blev en annan inkörspport till hans sociala liv. Framför allt blev återkomsten till Lund 1980 början på en otroligt produktiv period i hans liv. Från 1985 och fram till sin död 2006 utgav han ett femtontal böcker, vilka i hög grad visade på hans ”gränslösa” intressesfär.

1989 tilldelades han av regeringen ”professors namn och värdighet”. Carl noterade detta i vänboken till 90-årsdagen: ”Som professor honoris causa kommer Du aldrig i lagens mening att bli emeritus. Ty i gängse akademiskt språkbruk används det latinska ordet mestadels i betydelsen ’uttjänt, passé’. Epitetet passar på flertalet av oss andra som aldrig brutit oss ut ur klippan, men övervintrat som kvarlevor och fossil”. Formuleringen är subtil. De orden fångade å ena sidan Jöran väl. Han hade tänkt utanför boxen. Det framkom särskilt på hans 90-årsdag som han firade med storslagen sommarlunch på Skryllegården utanför Lund. Där hölls det ett närmre tjugotal tal till hans ära, och en blomsterbekransad jubilar besvarade dem alla. Det blev en lång lunch för Jöran efter en lång arbetsdag.

Epilog

Ivar Harrie har i ett välformulerat kåseri konstaterat att universitetsstaden Lund ”är en genomfartsort, den skall dömas inte efter dem som stanna, utan efter de som passera”.¹⁰² Det gällde inte bara studentkohorterna som ständigt

sköljer genom akademien utan också de vid filosofiska fakulteten som bestigit promotionskatedralens parnass – men som inte blivit docentkompetenta. För de flesta av dessa innebar detta under efterkrigstiden att – åtskilliga med bitterhet – förvisades till lektorstjänster vid landets högre allmänna läroverk. Det var en konsekvens av den tidens elituniversitet där litteraturvetenskapens och estetikens traditioner från Esaias Tegnér placerade ämnets ledande representanter som elitära företrädare för ”adelhumaniora”. De var ”kulturpersonligheter”.¹⁰³ Detta var före högskolereformens tid. Redan från docentutnämningen var Carl nominerad till denna grupp – däremot inte Jöran.

Jöran hänvisades till denna kungsväg för refuserade akademiker, men han fångades 1947 upp av tidsandan med dess nya kunskapssyn: *Vestvendingen*. Den norska krigsposen och dess företrädare betydde mycket för honom och under åren i Norge anknöt han till ockupationstidens författare. ”Go West, young Man!” kunde i hög grad tillämpas på yngre nordiska forskare under tidig efterkrigstid, som nämnts främst i Norge.

Därigenom kom Jöran vid en gynnsam tidpunkt till framtidskontinenten Amerika och till dess traditionsmedvetna elituniversitet Harvard. Också där tog han för sig med stor aptit. Harvard Yard blev för honom ”innehållsrik av en arketyper i livet”. Han återkom dit gång efter annan också långt efter åren där på 1950-talet.¹⁰⁴ På Harvard fick Jöran titeln *professor of comparative literature* med Island, Mexiko och USA som specialområden. Han recipierade i hög grad litterära områden och perspektiv som få i Sverige beträtt, särskilt det latinamerikanska. När han 1953 kom tillbaka till Sverige och Tegnérers biskopsstad förde han alltså med sig ny kulturell kunskap från andra sidan Atlanten. Hans kunskapssyn hade vidgats i USA – däremot kanske inte fördjupats.

Temat för Jörans komparativa perspektiv blev främst utomeuropeiska, närmast globala. Carls kunskap, å andra sidan, var dokumenterat både djup och teoretiskt medveten. Jöran var medveten om denna sin brist, som han kompenserade med en imponerande mångsidig och också tvärvetenskaplig produktion. Även om deras intresseinriktningar divergerade var de båda utpräglade internationalister.

Förhoppningsvis kan vi därmed sätta punkt. Jag tror vi har lösningen på problemet. Carl lämnade aldrig Lund, men det gjorde Jöran. Han återkom dock som pensionär efter närmre fyrtio år. Carl var därmed en trogen ”insider”, medan Jöran som ”brutit sig ur klippan” blev och förblev en ”outsider”. Problemet var kanske att han inte ansåg sig få den uppskattning för de nya

berikande perspektiv han fått under åren i USA och Afrika. Hans post-doc-tid hade ju påtagligt präglats av en amerikansk *ivy-league*-kultur som följde honom genom livet. Vi är många som upplevt denna "outsider"-känsla, när vi med engagemang kommit tillbaka till den "akademiska bondbyn" och har velat dela med oss av våra nya erfarenheter. Det vi då mötte var en fullständig oförståelse och ointresse för nya perspektiv och ny kunskap.

Det må vara hur det vill. Både Carl och Jöran har med sina personligheter och sin kunskap i hög grad – men på skilda sätt – berikat generationer av lundaakademiker med humanistisk bildning. Deras livsverk framstår som ett pedagogiskt exempel på hur vårt sökande av kunskap från *Stunde Null* 1945 kunde ta helt nya vägar.¹⁰⁵

Noter

- 1 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen: En humanist upplever*, Carlssons: Stockholm 2004, 75.
- 2 Johan Östling, *Nazismens sensmoral: svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning*, Atlantis: Stockholm 2008.
- 3 Fredrik W. Thue & Kim Gunnar Helvig, *Universitetet i Oslo 1945–1975: Den store transformasjonen* (Bok 5), Unipub forlag: Oslo 2011.
- 4 Stig Strömholm, *Resonerande katalog. Minnen 1958–2003*, Atlantis: Stockholm 2014, 221.
- 5 Kjell Å Modéer, *Juristernas nära förflutna. Rättskulturer i förändring*, Santérus Förlag: Stockholm 2009.
- 6 Per Erik Ljung, System och intuition: F.C. Billeskov Jansens Poetik, *Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok 2015*, 31 f.
- 7 Ivar Seth, *Universitetet i Greifswald och dess ställning i svensk kulturpolitik, 1637–1815*, Wretmans boktryckeri: Tumba 1952.
- 8 Ivar Harrie, *Tjugotalet in memoriam*, Norstedts: Stockholm 1933, 75, 79.
- 9 Olle Holmberg, *Thomas Manns Josef och hans bröder*, Albert Bonniers förlag: Stockholm 1944.
- 10 Olle Holmberg, *Thomas Mann och det tredje riket*, Albert Bonniers Förlag: Stockholm 1942.
- 11 Bo Strömstedt, En säkerhetsventil i det ironiska rummet. I: Daniel Hjorth (red.), *Hans Ruin 18.6.1956* [Malmö Nation], Allhems Förlag: Malmö 1956, 79.
- 12 Ingvar Holm, Från Hans Ruin till Ingvar Holm. I: *Under Lundagårds kronor: Från 1950 till stängningen av Athen*, (Sjätte samlingen), Akademiska Föreningens förlag: Lund 2005, 70.

- 13 Rolf Arvidsson (red.), *Epistlar till vänner: Frans G. Bengtssons brev till Olle Holmberg, Algot Werin och Fredrik Böök: tre brevsviter*. [Frans G. Bengtsson-sällskapet i Lund], Wiken: Höganäs 1993.
- 14 Olle Holmberg, *Hjalmar Gullberg, En vänbok*, Bonniers: Stockholm 1966.
- 15 Olle Holmberg, *Sigfrid Lindström*, Bonniers: Stockholm 1951.
- 16 Ingvar Holm, *Från Hans Ruin till Ingvar Holm* (2005), 64 ff.
- 17 Carl Fehrman, *Det hände i Lund*. I: Gunvor Blomquist (red.), *Under Lundagårds kronor, Femte samlingen*, Del 1, Lund University Press: Lund 1991, 254.
- 18 Staffan Björck, *Heidenstam och sekelskiftets Sverige*, Natur och Kultur: Stockholm 1946.
- 19 Carl Fehrman, *Diktaren och de skapande ögonblicken*, Norstedts: Stockholm 1974, 5.
- 20 Ingvar Holm, *Från Hans Ruin till Ingvar Holm* (2005), 58.
- 21 Sverker Oredsson, *Lunds universitet under andra världskriget: Motsättningar, debatter och hjälpsatser*, [Lunds universitetshistoriska sällskap. Årsbok 1996], 90 f. – Carl Fehrman, Böök, Tegnér och stormens herre, *Lundagård 1940*. – Svante Nordin, *Fredrik Böök. En levnadsteckning*. Natur och Kultur: Stockholm 1994, 322.
- 22 Sverker Oredsson, *Lunds universitet under andra världskriget* (1996), 198 ff.
- 23 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 54.
- 24 Jöran Mjöberg, Ekon av Pär Lagerkvist i samtida diktning, *Ord och Bild* 1941, Årgång 50, 201 ff.
- 25 Jöran Mjöberg, I andra världskrigets skugga. I: *Lund: 5 studenter 2 sekler*, [Sydsvenska Dagbladets Årsbok 1967], Malmö 1967, 127.
- 26 Carl Fehrman, Strödda minnesbilder, i: Anders Burius (red.), *I Karlfeldts spår. En vänbok till Jöran Mjöberg på 90-årsdagen*, Karlfeldtsamfundet 2003, 15.
- 27 Carl Fehrman, *Strödda minnesbilder* (2003), 13.
- 28 Kjell Å Modéer, Det svenska rättsarvet. Om beredskapstidens historisering och dess rättsliga uttryck ur ett *law & literature*-perspektiv. *Vetenskaps societeten i Lund. Årsbok* 2013, 88 ff.
- 29 Per Rydén, Nerskrivning: Egensinniga sidor Kvarglömda dagar, Carlssons: Stockholm 2015, 297.
- 30 Jöran Mjöberg, I andra världskrigets skugga, [Sydsvenska Dagbladets Årsbok 1967], 128 f.
- 31 Jöran Mjöberg, I andra världskrigets skugga (1967), 123.
- 32 Per Rydén, Ett sekel för essäister, i: Katarina Bernhardsson m.fl (red.), *En lunden-sisk litteraturhistoria. Lunds universitet som litterärt kraftfält*, Makadam Förlag: Göteborg – Stockholm 2018, 382 ff.
- 33 Ivar Harrie, Tjugotalet in memoriam, Hugo Gebers förlag: Stockholm 1933, 94.
- 34 Ivar Harrie, Tjugotalet in memoriam, Hugo Gebers förlag: Stockholm 1933, 95.
- 35 Algot Werin, Svensk essaykonst, *Ord och Bild*, Årg. 37 (1928), 165 ff.
- 36 Algot Werin, Olle Holmberg, Kritiker och essayistik, *Ord och Bild*, Årg. 34 (1925), 58 ff.

- 37 Per Erik Ljung, Yrjö Hirn och den litterära estetiken. *Nordisk estetisk tidskrift* 1991:6, 91–104.
- 38 Jöran Mjöberg, I andra världskrigets skugga, [Sydsvenska Dagbladets Årsbok 1967], 139.
- 39 Jöran Mjöberg: Den befruktande döden. En studie i Hagar Olssons diktning, *Bonniers Litterära Magasin*, Årg. 12 (1943), 626 ff.
- 40 Johan Östling, ”Ett gravtal över tysk kultur: Thomas Mann och valfrändskapens växlingar under tidig efterkrigstid”. I: Andreas Åkerlund (red.), *Kulturtransfer och kulturpolitik: Sverige och Tyskland under det tjugonde århundradet*. Historiska institutionen, Uppsala universitet: Uppsala 2011, 39 ff.
- 41 Johan Östling, ”Ett gravtal över tysk kultur” (2011), 44.
- 42 Olle Holmberg, *Thomas Mann: Josef och hans bröder: en kort vägledning*, Bonniers: Stockholm 1944.
- 43 Olle Holmberg, Faust och djävulen, *Dagens Nyheter* 10.11.1947. – Carl Fehrman, Thomas Mann och arvet från Goethe, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* (SDS) 30.5.1949. – Densamme, Tjugonde seklets Goethe, *SDS* 14.8.1955. – Densamme, Thomas Manns Faustsaga, *SDS* 4.1.1949.
- 44 Brev från Thomas Mann till Victor Reissner den 12 juli 1945. I: Erika Mann (utg.), *Thomas Mann. Briefe*, Bd. 2: 1937–1947, Frankfurt/M. 1963, 435.
- 45 Sverker Oredsson, *Lunds universitet under andra världskriget* (2006), 172 f. – Till Konungen. [Besvär över av kanslern för rikets universitet den 27 juni 1944 fattat beslut angående förordnande av lektor i tyska språket vid Lunds universitet.]. Borgholm 1944.
- 46 Lunds universitets arkiv: Filosofiska fakultetens protokoll A I a 1944., § 25 A.
- 47 Carl Fehrman, *Hjalmar Gullberg*, 1 uppl. Norstedts: Stockholm 1958.
- 48 Olle Holmberg, *Hjalmar Gullberg*. En vänbok, Bonniers: Stockholm 1966.
- 49 Carl Fehrman, *Levertins lyrik*, Gleerups: Lund 1945.
- 50 Jöran Mjöberg, *Det folkliga och det förgångna i Karlfeldts lyrik*, Natur och Kultur: Stockholm 1945.
- 51 Carl Fehrman, *Strödda minnesbilder* (2003), 13.
- 52 Bööks yttrande 2 maj 1945, Lunds universitet, Filosofiska fakultetens protokoll 1944–45, A I a:116, sammanträde 8 maj 1945, Bil. 264 b.
- 53 Olle Holmbergs yttrande 2 maj 1945. LU, Fil.fak.protokoll, A I a:116, sammanträde 8 maj 1945, Bil. 264 a.
- 54 Professorerna Josephson, Nyman och von Sydow. Fil.fak.protokoll, A I a:116, sammanträde 8 maj 1945, § 264.
- 55 LU, Fil.fak.protokoll, A I a:116, Bil.
- 56 Carl Fehrman, *Strödda minnesbilder* (2003), 14.
- 57 Lund den 6.5.1945. Filosofiska fakultetens protokoll 8.5.1945, A I a:116, Bil. § 265.
- 58 Professor Ragnar Josephson röstade för Med beröm godkänd.

- 59 Carl Fehrman, *Oscar Levertin* [Svenska författare], Natur och Kultur: Stockholm 1947, 7.
- 60 Jöran Mjöberg, I andra världskrigets skugga, I: 5 studenter – 2 sekler, *Sydsvenska Dagbladets Årsbok* 1967, 139.
- 61 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 30 f.
- 62 Örjan Lindberger, *Människan i tiden. Eyvind Johnsons liv och författarskap 1938–1976*. Bonniers. Stockholm 1990, 142 ff.
- 63 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 84 f.
- 64 Eyvind Johnson, Diktaren – samhället. Ett föredrag hållet i Oslo och Köpenhamn, *Svensk Litteraturtidskrift*, nr 4, 1945, 150 ff. – Thure Stenström, *Romantikern Eyvind Johnson: Tre studier*, Ekstrand: Lund 1978, 107.
- 65 Harald Elovson, *Amerika i svensk litteratur 1750 – 1820*, C.W.K. Gleerups Förlag: Lund 1930, 3.
- 66 Carl Fehrman, Det hände i Lund. I: Gunvor Blomquist (red.) *Under Lundagårds kronor*. Femte samlingen Band 1 [Universitetshistoriska sällskapet Årsbok 1996, 261.
- 67 Stig Ahlgren, *Orfeus i folkhemmet*, Albert Bonniers Förlag: Stockholm 1938, 17 f.
- 68 Stig Ahlgren, *Orfeus i folkhemmet* (1938), 18.
- 69 Anders Österling, *Livets värde* 1940.
- 70 Alva & Gunnar Myrdal, *Kontakt med Amerika*. Bonniers: Stockholm 1940, 172.
- 71 Kjell Å Modéer, Young men go west! Nordiska jurister, deras studieresor till efterkrigstidens U.S.A. och den rättskultur de mötte. I: Boel Flodgren (red.) *Vänbok till Axel Adlercreutz*, Juristförlaget: Lund 2007, 309 ff.
- 72 Johan Östling, *Nazismens sensmoral: svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning*, Atlantis: Stockholm 2008.
- 73 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 210.
- 74 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 31.
- 75 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 32.
- 76 Jöran Mjöberg, *Nordahl Grieg: Fosterlandsvännen och revolutionären*, Gleerups: Lund 1947.
- 77 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 70 f.
- 78 Jöran Mjöberg, Eyvind Johnson – förmedlaren, berättaren, moralisten, *Samtiden*, Oslo 1948, 295–308
- 79 Jöran Mjöberg, Jan Fridegård – en social diktare. *Samtiden*, Oslo 1948, 588–599.
- 80 Marcus Lutter, Ernst C. Stiefel, Michael H Hoeflich (red.), *Der Einfluß deutscher Emigranten auf die Rechtsentwicklung in den USA und in Deutschland*, J.C.B. Mohr: Tübingen 1993.
- 81 Anthony Kronman, *The Assault on American Excellence*, Free Press: New York 2019, 41 ff.
- 82 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 29.
- 83 Carl L. Anderson, Swedish knowledge of American Literature, *Scandinavian Studies*, vol. 36, no. 4 (Nov. 1964), 298–302.

- 84 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 77.
- 85 Jöran Mjöberg, *Livsproblemet hos Lagerkvist*, Bonniers: Stockholm 1951.
- 86 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 183.
- 87 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 132.
- 88 Jöran Mjöberg, *Livets ansikten*, Gleerups: Lund 1956.
- 89 Ulrika Oredsson, 91-årige Jöran Mjöberg: Sprider kulturhistoria till utländska studenter. *LUM: Lunds Universitet Meddelar*, Årgång 38, nr 4 (2005), XIII f.
- 90 Dag Blanck, [Rec.] Jöran Mjöberg Amerikansk gryning. Politik och kultur i Nordamerika från 1500-talet till Lincoln, Carlsson 2003, SvD 6.8.2003. – Mjöbergs bok rec. av Walter W. Gustafson i *Scandinavian Studies* Vol. 24, No. 3 (August, 1952), 138–140.
- 91 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 166 ff.
- 92 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 22.
- 93 Jenny Westerström, uppgift till författaren, maj 2021.
- 94 Per Rydén, *Carl Fehrman bibliografi 1938–2005*, Litteraturvetenskapliga institutionen Absalon: Lund 2006.
- 95 Carl Fehrman, *Diktaren och döden: Dödsbild och förgängelsetanke i litteraturen från antiken till 1700-talet*, Stockholm 1952. – Densamme, *Ruinernas romantik: En litteraturhistorisk studie*, Stockholm 1956. – Samme, *Poesi och parodi: Essäer*, Stockholm 1957.
- 96 Carl Fehrman, *Hjalmar Gullberg*, Norstedt: Stockholm 1958.
- 97 Carl Fehrman (tills. Med Staffan Björck och Per Rydén), *Om pressen: Forskning och inventering*, Sthlm 1967. Carl Fehrman, *Forskning i förvandling: män och metoder i svensk litteraturvetenskap*, Norstedt: Stockholm 1972.
- 98 Carl Fehrman, *Litteraturhistorien i Europaperspektiv: från komparatism till kanon*, Litteraturvetenskapliga institutionen Absalon: Lund 1999.
- 99 Carl Fehrman, *Oscar Levertin*, Stockholm 1947.
- 100 Carl Fehrman, *Lärdomens Lund: Universitetets historia under 325 år: epoker, episoder, miljöer, människor*, Liber Förlag: Lund 1984.
- 101 Carl Fehrman, Kontakterna mellan fransk och nordisk litteraturhistoria. I: *Videnskap og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning*. Del 1–2. Nordisk Ministerråd. Århus 2002, 543–616.
- 102 Ivar Harrie, Om Lund. I: *Orientering*. Hugo Gebers Förlag: Stockholm 1932, 219.
- 103 Ivar Harrie, *Tjugotalet in memoriam*, Hugo Gebers Förlag: Stockholm 1933, 94.
- 104 Jöran Mjöberg, *Stunder längesen* (2004), 121.
- 105 Sist men inte minst mitt varma tack till Per Erik Ljung, Anders Palm och Jenny Westerström, som alla med kritiska ögon och glada tillrop läst mitt manuskript och kommit med viktiga påpekanden.

Vems hus, vems hem?

Autoetnografi i en östeuropeisk interiör

Av Eleonora Narvselius

V I FORSKARE ÄR mer ärliga när vi erkänner de otaliga sammanflätningarna av våra personliga liv och känslor med vem, vad och hur vi studerar”, skriver sociologen Kathryn Blee (2003: 22). Som en metodologisk rekommendation är denna iakttagelse särskilt meningsfull för forskare med rötter i Öst- och Centraleuropa som brukar göra etnografiskt fältarbete i sina hemtrakter. Det gäller att vara lyhörd för hur ens egen biografi och släkthistoria är sammanvävda med dessa östeuropeiska miljöer som under tjugonde seklet förvandlades till ”den blodiga jorden” (Snyder 2011) till följd av två världskrig, en sammandrabbning av två totalitära regimer, folk-mord, repressioner och fördrivningar. I dessa ”täta” miljöer stöter man även i vardagliga kontexter på illa kamouflerade spår efter dramatiska historiska händelser eller folkgrupper som suddats bort från blandade grannskap. En etnografi över Östeuropa, i synnerhet dess palimpsestliknande städer, öppnar intressanta möjligheter till autoetnografi, där strävan efter opartiskhet förenas med en befriande insikt om att ”anknytning, inte objektivitet, [kan bli] en epistemologisk utgångspunkt och återvändningspunkt” (Adams et al. 2015: 23). Dock kan samtidigt en annan, mer besvärlig, insikt väckas, nämligen att forskaren själv är ett *implicated subject* (Rothberg 2019) som genom sin tilltrasslade släkthistoria har ärvt privilegier och indirekt hjälpt till att upprätthålla traditionella maktfördelningar och konservera historiska orättvisor.

Lviv, min födelsestad som också är känd som Leopoldis, Lemberg, Lwów och Lvov beroende på epok och den härskande elitens etnokulturella tillhörighet, är i dag ett attraktivt turistmål i västra Ukraina. Staden ger en glimt av glansen från dess tid som huvudstad i den habsburgska provinsen Galizien samt som kulturmetropol i mellankrigstidens Polen. Nutida berättelser om Lviv/Lwów, som förmedlas i populärkulturella, politiska, men även akade-

miska sammanhang, understryker stadens och provinsens unika blandning av religioner, kulturer och nationaliteter. Det som nutida invånare i de gamla husen berättar om dem som bodde där tidigare, och särskilt om de befolkningsgrupper och kategorier som ”försvann” under andra världskriget och efterkrigstiden, är alltså av stort intresse. En systematisk insamling av detta material är dock inte en lätt uppgift för etnografen och historikern. Dels finns det allt färre äldre stadsbor som kan berätta om sina personliga möten med ”gamla” judar, polacker, österrikare och tyskar. Dels är invånarna ytterst försiktiga med vad de berättar om sina bostäder och deras historia på grund av risken för bedrägeri, liksom av rädsla för möjliga restitutioner.

Denna vaksamhet är ett ständigt inslag i dessa stadsmiljöer med deras historiska spår av olika arkitektoniska stilar, naturliga generationsväxlingar, samt mer krisartade demografiska rubbningar. När allt kommer omkring är staden ett utrymme man tillskansat sig (Lefebvre 1991: 31). Nya ”bebodda, tänkta och kända” sfärer skapas ständigt i stadslandskapet (ibid.: 40). Desto mer krävande är uppgiften att fysiskt och psykologiskt omvärdera och bemästra de stadsrum som präglats av brutalt våld, tvång och repressalier som utrotade mängder av människor från det fysiska utrymmet och även från offentlig åminnelse.

Just sådana processer ägde rum i Lviv i mitten av förra seklet. Även om stadens infrastruktur och bebyggelse i stort sett förblev intakt efter andra världskriget, fanns enligt olika uppskattningar bara mellan 10 % och 20 % av stadens förkrigsbefolkning kvar. Av de 160 000 judarna, som före kriget utgjorde ungefär en tredjedel av stadens befolkning, överlevde endast omkring 2 000 den nazistiska ockupationen. Förintelsen ägde rum fullt synligt för övriga invånare, då de judar som undgått att transporteras till förintelselägret Bełżec dödades inom ghettots gränser och i koncentrationslägret Janiw/Janowska i utkanten av staden.

Massutvisningar och repressalier mot ”ideologiskt fientliga” polska medborgare ägde rum redan under åren 1939–1941 då regionen annekterades av Sovjetunionen. Men det var i samband med efterkrigstidens befolkningsutbyte som Lviv tömdes på sina polska invånare, efter att Polens östra provinser, inklusive Lwów/Lviv-regionen, år 1944 återigen kommit under Sovjetunionens kontroll. Under den största aktionen, som varade från oktober 1944 till augusti 1946, flyttades omkring 482 000 etniska ukrainare från Polen till Sovjetunionen, medan nästan dubbelt så många polacker ”repatriera-

des” från Sovjetunionen, av dem 124 000 från Lviv (Czerniakiewicz 1987: 134; Ther 2002: 271). De som bosatte sig i staden efter kriget var mestadels invandrare från den omkringliggande ukrainska landsbygden, ukrainska migranter från polska gränsområden och nyinflyttade eller återinflyttade sovjetiska medborgare. Lviv återbefolkades snabbt, men dess etniska struktur förändrades radikalt. I århundraden hade ukrainare varit stadens tredje största befolkningsgrupp efter polacker och judar. Vid folkräkningen 1959 såg i stället stadens etniska komposition ut så här: 60,16 % ukrainare, 27,06 % ryssar, 6,29 % judar och 3,94 % polacker (Isaievych, Lytvyn, Steblii 2007: 361). Även den sociala sammansättningen av Lviv blev annorlunda under efterkrigstiden.

I multietniska östeuropeiska städer som Lviv, vars nuvarande demografiska och sociokulturella landskap präglas av det tjugonde seklets historiska sammanbrott, finns det behov av att återbefolka, återanvända och omtolka de platser som förknippas med kriser och katastrofer. Enligt Kenneth E. Foote, som länge har studerat detta ämne på amerikanskt material, finns det fyra huvudstrategier för att omvandla och återta bruk av platser där död, våld och tragedier satt sina avtryck: helgelse (*sanctification*), markering (*designation*), rättelse (*rectification*) och utplånande (*obliteration*) (Foote 2003). Även om Footes studie fokuserar på offentliga platser kan hans klassificering också vara användbar för att undersöka hur olika privata utrymmen bearbetas och en hemanknytning återskapas i turbulenta tider.

Helgelse är en semiotisk process vars syfte är att kanonisera samhällets tolkning av historiska krishändelser samt ritualisera de fysiska platser som förknippas med sådana tragedier. Vanligen markeras den plats där död och förlust har ägt rum med ett monument eller annat minnesmärke. Offentlig åminnelse signalerar vanligtvis att man har lärt sig läxan från det förflutna, och att det finns enighet inom det lokala samhället eller hos allmänheten om betydelsen av dessa händelser. I takt med att tragediernas efterdyningar gradvis bemästras kan inte bara offentliga platser utan också privata utrymmen och bostäder – genom sina tidstypiska interiörer, gamla möbler som hittats i källaren, förkrigstidningar som plötsligt blir synliga under lager av tapeter – tjäna som påminnelser om det dramatiska förflutna och göra det till en integrerad del av ens egen historia. Dock kan insikten att ens egen bostad har förknippats med våld, död och orättvisa vara så betungande att man väljer aktiv glömska eller, i Footes taxonomi, utplånande av det förflutna.

Det finns övergångsstadier mellan dessa radikalt motsatta strategier för positiv och negativ semiotisering av bebodda platser. Enligt Foote används markeringsstrategin när platsen anses vara viktig, men bedömningen av den anpassas till omständigheterna och dess historia återberättas ganska selektivt. Spår efter det förflutna kamoufleras och förskönas, vilket gör att även berättelser om tidigare händelser i sin tur genomgår en viss redigering. Nästa steg i bemästrandet av det "obehagliga" förflutna är dess symboliska rättelse. Till skillnad från utplåningsstrategin, som ofta underbyggs av skamkänsla och insikt om delaktighet i ansvaret för det tragiska förflutna, förknippas rättelsestrategin snarare med en viss distansering och fatalism. Våld, död och orättvisor framställs som meningslösa och oundvikliga, då de förr eller senare skulle inträffa under alla omständigheter, och den plats där de ägde rum förknippas inte med någon tydlig moralisk undertext (Foote 2003: 7–23).

Det finns gott om exempel på att samma plats under olika perioder efter en kris och i olika politiska sammanhang förvandlas med hjälp av alla fyra strategierna. Markering och rättelse är i sig mellantillstånd som oftast utvecklas vidare till antingen helgelse eller glömska. Det finns dock ingen garanti att en plats som förknippas med tragedi och förlust förr eller senare kommer att bli en minnesplats där åminnelseceremonier möjliggör läkning och försoning.

Trots att det i stort sett är omöjligt att dra en tydlig gräns mellan olika strategier erbjuder denna taxonomi, som underbyggs med analys av ett rikt fältmaterial, en intressant forskningsoptik. Med dess hjälp kan man upptäcka olika former av minnesarbete med anknytning till fysiska platser där människor ställs inför utmaningen att fylla ett gap mellan det verkliga och det önskade hemmet, samt mellan mestadels otrivsamma och osäkra levnadsförhållanden och längtan efter trivsel och stabilitet. Dessutom öppnas det en möjlighet till djupare insikt i hur stadslivet i Östeuropa präglas av invånarnas olika förhållningssätt till det palimpsestliknande hemmet. Detta gäller inte minst den infödda forskaren själv, samt hennes släktingar och bekanta.

* * *

Jag minns denna del av Klepariv/Kleparów, Lvivs nordliga stadsdel, som något speciellt. Landskapet är klämt mellan en bibana till järnvägen och Kortumova-berget som erbjuder en magnifik utsikt över stadens historiska

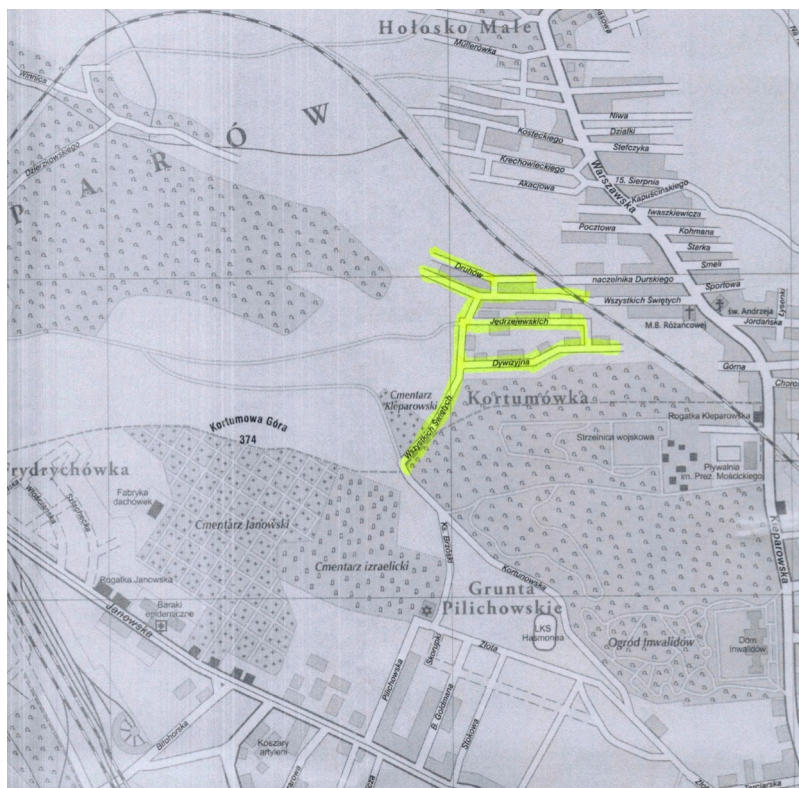

Bild 1. Karta över Lviv från 1939 med utvalda gator i sektionen *za torom*. Författarens bearbetning.

kärna. Till utseende och livsstil har detta område som ibland kallas ”bakom spåret” (*za torom*) länge varit en halvslättlig periferi trots att stadens livliga centrum ligger bara ett stenkast därifrån (bild 1). Enklaven är numera bebyggd med stugor från början av 1900-talet, efterkrigstidens småhus samt flera parhus på nuvarande Kuptjynsky-gatan som uppfördes under 1970-talet för anställda vid Lviv-bryggeriet. I denna omgivning finns också, som kontrast, ett finare envåningshus med reliefinskriftionen ”Willa Jagusia” på fasaden – det ska vi återkomma till senare.

Fram till början av 2000-talet fanns det varken asfalterade vägar eller fungerande avloppssystem i området. Vatten pumpades upp från en urgammal gatupump och skräp brändes i trädgårdarna bakom husen. Före kriget beboddes denna fattiga stadsdel främst av polacker och ukrainare. En adress-

bok från 1935/1936 ger en uppfattning om den dåvarande yrkesmässiga sammansättningen av befolkningen på flera gator i grannskapet. Kroppsarbetsyrken (t.ex. metallarbetare, chaufför, mekaniker, slaktare) dominerade, men man hittar också omnämningen av pensionerade polska arméofficerare, köpmän och tjänstemän.

Ett arkitektoniskt bevis för denna ursprungliga demografi och de nära förbindelserna mellan de två största befolkningsgrupperna är två kyrkor som uppfördes mitt emot varandra på Warszawska/Varsjavska-gatan i början av 1900-talet. Dessa två byggnaders öden efter andra världskriget speglar den mer allmänna situationen i Lviv: under hela sovjettiden stod den helige Andreas kyrka öppen, även om den inte längre var grekisk-katolsk utan ortodox, medan den romersk-katolska kyrkan dedikerad till Vår Fru av Rosenkransen omvandlades till en lagerlokal. Med Sovjetunionens sönderfall blev Andreas kyrka åter grekisk-katolsk och även den renoverade före detta romersk-katolska kyrkan togs i bruk, fast den här gången av en grekisk-katolsk församling.

Även om turister är ett vanligt förekommande inslag i Lvivs centrala delar sätter de mycket sällan sin fot på gatorna ”bakom spåret”. Den rådande uppfattningen är att här finns det ingenting att se, och visst kan man lätt hitta mycket mer spektakulära och sceniska områden i denna snart 800 år gamla stad. Dock kan man besöka ett skogsliknande område runt Kortumova-berget som har varit en viktig strategisk punkt i samband med flera krig och belägringar av staden. Det är också värt att nämna flera intressanta arkitektoniska inslag, exempelvis de redan nämnda två kyrkorna, var och en med sitt tidstypiska utseende. Likaså finns det en byggnad som tillhörde det ukrainska utbildningssällskapet ”Upplysningen” (*Prosvita*) samt flera andra finare hus i jugendstil på Warszawska/Varsjavska-gatan. Historiskt betydelsefull är dessutom den närliggande Janiv/Janów-kyrkogården som gränsar till det område som hyste koncentrationslägret under den nazistiska ockupationen 1941–1944. Även om området ”bakom spåret” har hamnat utom synhåll för både besökare och historiker har det tjugonde seklets ”stora historia” lämnat sitt avtryck i invånarnas kollektiva minnen, livsfilosofier och sätt att handskas med spår av ”de andra” i sina egna hem.

Hos mig personligen väcker dessa gator, belägna mellan järnvägsspåret, SKA-stadion, den judiska delen av Janiv-kyrkogården och ett garageområde, många barndomsminnen. Här på Kuptjynski-gatan – under sovjettiden kallad

Druziv-gatan, i mellankrigstidens Polen kallad Druhów-gatan – bodde sedan 1945 min mormor och där tillbringade min mamma sina ungdomsår. Ur deras berättelser, ur samtal med grannar och mina egna minnen från sovjettiden framväxer gradvis en bild av en efterkrigsenklav bestående av en blandning av människor av olika nationaliteter, yrken och tillgångar, av vilka många fortfarande mindes ”det andra”, icke-sovjetiska, Lviv. Under efterkrigstiden verkade samexistensen inom detta brokiga perifera grannskap, som under sovjettiden sällan fick besök av distriktspolis eller andra representanter ”från centrum”, vara stillsam och till och med idyllisk. Grannar från olika gator kände varandra väl, och om de inte visste varandras riktiga namn så kände de åtminstone till deras öknamn (Baba Frosia, Matejsjtjutjka, Bogatj, Karapotka, Vojtsehy...). Grannar passade egna och andras barn, firade högtider tillsammans, sålde och köpte eller bytte olika svåråtkomliga varor, döpte – i hemlighet eller öppet – sina spädbarn, ordnade bröllop och sände sina döda på den sista resan.

Intrycket av en halvlantlig idyll, där tiden stod still och inget störde den lugna vardagen, var dock vilseledande. Ekon från det obegripliga förflutna, det som inte lärdes ut i skolan, bröt igenom den sovjetiska vardagen. I sina trädgårdar kunde människor då och då råka gräva upp polska och österrikiska mynt, knappar, burkar, gamla patronhylsor och även det som blev kvar från tyngre vapen. I början av 1970-talet hittade grannbarnen en hemsk och fascinerande sak: en mänsklig skalle. Behandlingen av fynden var dock långtifrån vördnadsfull, då rackarungarna satte skallen på en pinne och sprang med den på gatan tills någon vuxen tog bort den otäcka leksaken. ”Den har nog spolats ner från garageområdet. Där fanns det gravar tidigare. När de grävde ut kullen med en bulldozer, så stack det ut ben överallt”, kommenterade min mormor. Efter allt hon upplevt under kriget i det ockuperade Vitryssland var hon inte särskilt benägen att leverera omfattande känslomässiga kommentarer. Långt senare fick jag veta att den gamla Kleparów kyrkogården, där det bland annat fanns gravar för de stupade i polsk-ukrainska kriget (1918–1919), delvis bebyggdes med privata garage under 1970-talet. Platsen markerades med ett träkors och Jungfru Marias staty först i slutet av förra seklet.

Sammanvävda med banala berättelser om arbete för livets nödtröft och ständig jakt på bristvaror, satte de vuxnas ofta kryptiska och fragmentariska men ändå fascinerande historier om äldre tider sina avtryck i barnens fantasi.

I samtal grannar emellan kunde vi barn höra om de hungriga åren strax efter krigets slut och om riskfyllda matexpeditioner till den ukrainska landsbygden där man lätt kunde råka i händerna på beväpnade nationalistiska guerillor. Vi fick också höra om polackernas repatrieringar, om "lokalbefolkningen" som deporterades till Sibirien, om sovjetiska chefer som arresterades för förskingring, om dödsfall på grund av alkoholförgiftning och mycket annat. Men det fanns också fina berättelser om vänskap och osjälvisk grannhjälp i svåra tider, vilket vittnade om att både i vardagliga och extrema situationer kunde "nykomlingar" och "lokalbefolkningen" finna gemensamma nämnare trots betydande skillnader i traditioner, vanor och livsåskådningar.

På 1970- och 1980-talet var tonen i berättelser om polacker dubbelbottnad. Å ena sidan stannade flera polacker, mestadels i blandade äktenskap, kvar i området och behandlades inte sämre eller bättre än annat grannfolk. Utomhus talade de ofta ukrainska, och i dagliga vanor, yrken eller utseende skilde de sig inte markant från de galiciska ukrainarna. Bland de få men signifikanta skillnaderna var dock deras ganska regelbundna resor till släktingar i Polen och upprätthållandet av en katolsk identitet. Dessa två detaljer tillförde grannarnas liv en viss färg, satte sin prägel på interiörer och på den informella ekonomin grannar emellan, samt blev föremål för rykten och skvaller. Å andra sidan omgavs "de gamla" polackerna som fördrevs under efterkrigsåren av en exotisk och melodramatisk aura. Barnen fick höra om en gammal lärare som tvingades åka till Polen och lämnade sitt hus och sina två hundar, Pikuś och Jortuś, åt sina grannar. Djuren längtade efter sin ägare och väntade ofta på honom vid järnvägsspåret, tills de slutligen blev överkörda av ett tåg. Mormor visade till och med den exakta platsen. Likaså nämndes en ingenjör som efter kriget inte kunde förena sig med sin nyckfulla hustru, som åkt till Polen utan hans samtycke. Han sades ha dött av sorg i sin stora tomma villa efter att ha fått veta att hon haft en affär med en annan man.

De hus som bevarats från tiden före kriget blev genom sin materialitet och sin bibehållna funktion som användbara boenden en viktig knutpunkt för de fragmentariska berättelserna om det omgivande grannskapets historia och (åter)skapandet av hem efter krigets fasor. Forskare har påpekat att genom upplevelsen av hemmet knyter människor sin nutid till det förflutna samt drar en gräns mellan insida och utsida, ordning och kaos, det rena och det smutsiga, det förutsägbara och det oförutsägbara. Men samma gräns dras också mellan oss och dem, mellan infödda och utlänningar (Boccagni 2016: 10).

Hemmet är också en domän där både estetiska och moraliska överväganden tar konkret form (Douglas 1991: 287). Husen i grannskapet ”bakom spåret” har varit de palimpsestliknande platser vars bevarade gammalmodiga hushållsartiklar, ursprungliga planlösningar, trädgårdar och tidstypiska fasader kunde stimulera berättelser om närkontakt med den försvunna befolkningen samt reflektioner över det mänskliga livets och historiens oförutsägbarhet.

Att min mormor, liksom hennes grannar, bodde i hus byggda ”under polackerna” kunde man avläsa från flera detaljer. Spisar med karakteristiska gröna och bruna kakelplattor, en garderob i mörkt trä med snidade dörrar, några stolar och en pall som min mormor av någon anledning tyckte särskilt mycket om, stod välbevarade. Historien om hur min mormor hamnade i detta hus, där hon bodde resten av sitt liv, berättades i flera versioner, men av dem alla framgick det att hon var personligen bekant med dess tidigare polska invånare. Huvudskillnaden mellan dessa berättelser var mormors roll och ställning. Antingen påstods det att enligt rådande praxis flyttade hon in hos en avresande polsk familj efter att ha skaffat en officiell inflyttningsorder från stadskontoret, eller också träffade hon husets ägarinna av en lycklig slump på ett tåg och hade därefter överenskommit om inflyttningen. Det är dock uppenbart att en officiell registrering behövdes i båda fallen. Emellertid kan man misstänka att den mer attraktiva senare versionen, där ödet fick bestämma och där mänsklig kontakt och samtycke spelade en avgörande roll var en uppenbar efterkonstruktion. Enligt den trodde, som min mormor hävdade, den polska kvinnan att ”de skulle kalla på polackerna att återvända och en vänlig själ skulle då behålla huset”.

Det finns dock anledning att tro att min mormors berättelse om en uppgörelse mellan två främlingar, som lyckades etablera ett slags förtroendebaserad relation under oförutsedda och osäkra omständigheter, var i grunden sann. I slutet av 1970-talet, i kölvattnet av återupplivandet av turistutbyte med Polen, började utflyttade polacker och deras släktingar besöka Lviv allt oftare. De träffade också min mormor. Hon bjöd gästerna, ett barnbarn till husets tidigare ägarinna samt hennes man, på middag och frågade om deras liv. Av deras berättelse framgick det att familjens liv i efterkrigstidens Polen hade gått väl. Gästerna uttryckte inte någon saknad efter den egendom de förlorat i Lviv – eller, snarare, vågade inte avslöja sina känslor. Min mamma, som var närvarande vid middagen, noterade att gästerna var kräsna på maten, vilket hon tolkade som ”herrskafolkets manér” och ett tecken på välmåga.

Avslutningsvis gav paret från Polen en present till mormor, en ganska stor tavla föreställande en vacker halvliggande kvinna omgiven av kupider mot bakgrunden av ett idylliskt medelhavslandskap. Tavlan hängde över den stora spegeln i vardagsrummet fram till mormors död. Mormor var övertygad om att det var en ”madonna”, och alltså en helig bild som förtjänade en hedersplats.

Tavlor med liknande motiv och stil var, som det visade sig, ganska tidstypiska. Jag såg nyligen en liknande ”madonna” på stadsmuseet *Zajeźdnia* i Wrocław, där den ingick i en återskapad interiör av en polsk förkrigs lägenhet. Intertextuella kopplingar mellan sådana objekt kan tolkas på olika sätt. Dock är det intressant att ambivalensen gentemot polackerna och det materiella arvet efter dem (är det deras? mitt eget? ingens? statens? stulet? överlämnat till förvar? lånat?), tycks ha triggat min mormors medvetna eller omedvetna försök att lösa det moraliska dilemmat. Hon gjorde detta genom att signalera betydelsen av det förflutna, men samtidigt inte fästa någon större vikt vid dess tragiska aspekter. Hennes eget liv formades av det tjugonde seklets ödesdigra händelser, då hon som ung flicka upplevde krigets fasor, bevittnade förintelsen av hennes judiska grannar på nära håll, och överlevde kriget med partisaner i Vitrysslands skogar. Efter sin ankomst till Lviv efter kriget bevittnade hon ”repatrieringen” av polacker och blev själv ett *implicated subject*. Vilka omständigheter som än kunde anges till hennes försvar, grep hon tag i möjligheten att flytta in i ett hus vars tidigare invånare var i en nödsituation. Mormors symboliska kodifiering av det privata utrymmet som ambivalent men betydelsefullt har mycket gemensamt med Footes rättelsestrategi. Denna typ av symboliskt arbete med ett personligen betydelsefullt utrymme är ganska flexibel och gör det möjligt att, utan att helt förneka problematiska moraliska val i ens eget förflutna, retuschera och förstärka ens berättelse. Kanske kan ”madonnan” i mormors vardagsrum betraktas som en metafor för en positiv omvärdering och ett förskönande av hennes personliga förflutna.

Det har ofta påpekats att utbyte av kulturell produktion, såsom förbjuden eller åtminstone icke-konventionell litteratur, musik och mode mellan polska och ukrainska intellektuella spelade en betydande roll för upprätthållandet av kontakter mellan västra Ukraina och Polen under sen socialistisk period (Ryabchuk 1998; Bunt pokolenia 2000; Bodnar 2010: 212–220). Under samma tid pågick dock även mindre omtalade och inte alls iögonfallande utbyten

mellan ”icke-intellektuella” på båda sidor om den sovjetisk-polska gränsen. Personliga gåvor, sporadiska besök, brevväxling – alla dessa banala kommunikativa praktiker ”under radarn” var minst lika viktiga. Dessa praktiker fokuserade till stor del på bostäder och boende. Medan vardagen i efterkrigstidens Lviv höll på att genomsyras av ”tidlösa” kommunistiska doktriner, blev bostäder och hemutrymmen den länk som skapade en viss kontinuitet med det obearbetade förflutna. Familjehistoria placerades plötsligt i en bredare kontext, där skarpa ideologiska gränser mellan ”oss” och ”främlingar”, dåtid och nutid, ”vanliga människor” och ”herrefolk” blev mindre relevanta. I detta sammanhang är fallet Willa Jagusia, det enda ”herrefolkshuset” i området, mycket upplysande.

Denna anmärkningsvärda envåningsbyggnad ligger vid en korsning mellan flera gator, strax bakom järnvägsspåret. Förutom fasadens reliefinskriftion på polska, *Willa Jagusia*, var byggnaden uppseendeväckande under sovjettiden tack vore ett stort – och för förbipasserande fullt synligt – träkors i trädgården. Korset nedmonterades på 1970-talet av en nykomling i villan som vid denna tid var uppdelad i fyra lägenheter. Detta landmärke återställdes år 2005, då både husets invånare och deras grannar på närliggande gator bestämde sig för att återuppta den gamla traditionen att skydda en ”farlig” korsning med ett heligt kors. Själva villan, som inte är officiellt klassad som arkitektoniskt skyddsobjekt, byggdes till och om efter kriget, men dess fasad med inskriftionen är alltså relativt välbevarad. Runt år 2010 målades hela huset om, och då markerades inskriftionen och dekoren över fönstren på fasaden med vit färg. Kunde dessa yttre förändringar tolkas som ett medvetet försök att skilja ut huset som ett bestående spår av grannskapets historiska demografi? Vad är känt om den här byggnaden och dess tidigare invånare? Igor Melnyks flerbandsstudie av Lvivs stadslandskap nämner villan endast som en intressant gammal byggnad i stadsdelen Klepariv och innehåller ingen information om de människor som förknippades med den (Melnyk 2010: 195). År 2015 fick jag dock en möjlighet att intervjua villans invånare. Med Igor Melnyks bok i handen knackade jag på dörren och blev glatt överraskad av de boendes varma välkomnande. De visste en hel del om huset och kunde upplysa mig om de mänskliga dimensionerna av dess historia. Plötsligt stod det klart att ryktena som jag kände till från barndomen, om en polsk ingenjör som övergavs av sin fru, inte bara var ett melodramatiskt påhitt.

Intervjuer med två kvinnor – Natalia, som flyttade in i villan år 1978 och

hennes dotter Anna, som har bott där sedan födseln – avslöjade en personlig koppling mellan villans nuvarande invånare och mannen som hade byggt Willa Jagusia. En moster till Natalias man, Hanna, som i familjen kallades ”Baba Hania”, arbetade som hushållerska hos villans ursprungliga ägare, en järnvägsingenjör med familjenamnet Solski. Som etnisk polska kunde kvinnan flytta till Polen med sina systrar, men valde istället att stanna kvar i det ukrainsk-dominerade sovjetiska Lviv. ”Baba Hania” fick dela sin tidigare arbetsgivares hus med tre andra familjer som inkvarterades där efter kriget. Hon förblev ogift och fick anpassa sig till det nya livet på egen hand. När det gäller familjen Solski så var dess tragiska historia ganska typisk för den polska intelligentsian och de förmögna medborgarna i tjugonde seklets Lwów/Lviv. År 1914 byggde den unge ingenjören en villa i ett glesbefolkat område vid järnvägsspåret och namngav den efter sin älskade hustru Jadwiga (Jagusia). I början av andra världskriget splittrades dock familjen. Fru Solski skilde sig från sin man och lämnade Lviv med deras två söner, medan Solski stannade kvar i staden under både de ”första sovjeterna” och den nazistiska ockupationen. Han fortsatte att arbeta på järnvägen och behöll sina tjänare. Natalia berättar:

Jag tänker så här: när Solski var ingenjör på centralstationen så saknade de ingenting. [...] Baba Hantias väninnor, de som kände henne sedan unga år, brukade säga att hon var en fin dam på den tiden.

År 1944, efter sovjeternas återkomst, fängslades Solski och fördes enligt rykten ”till Sibirien”. Hans senare öde är okänt. I början av 2000-talet lade Anna märke till en främling som iakttog huset på avstånd. Han ville inte komma in och åkte i väg i en taxi. Det enda som han hade tid att berätta för Anna var att hans far en gång hade bott där – av allt att döma inte ingenjör Solski själv, utan en av hans söner.

Det är inte heller alldeles klart vad som fick ”Baba Hania” att stanna kvar i Lviv. Kanske hoppades hon på sin arbetsgivares återkomst och var mån om att inte låta villan gå till främlingar. Under dessa omständigheter var det faktiskt ganska vanligt att skjuta upp avresan till Polen i hopp om snabb återförening med de nära och kära som man skildes från under kriget. Det går inte att utesluta att hushållerskan var fäst vid sin arbetsgivare, men ändå bör kanske förklaringen sökas på ett annat plan. Det är välkänt att sovje-

tiska myndigheter exproprierade och delade upp polska bostäder i det åter annekterade Lviv utan att bry sig särskilt mycket om ägarnas protester. Om någon ändå lyckades säkra ett eftertraktat boende i staden, så kunde detta spela en avgörande roll för beslutet att avstå från den enkelriktade resan till Polen. Tydligt är detta precis vad som hände "Baba Hania". Man kan också ana vissa lokalpatriotiska motiv, eftersom kvinnan förblev praktiserande katolik fram till sin död, behöll "den fina damens manér" och sällan missade ett tillfälle att ta en traditionell söndagspromenad i centrum samt besöka den enda romersk-katolska kyrka som sovjeterna lät stå öppen i Lviv. Det är å andra sidan anmärkningsvärt att det gick rykten om att en av hennes systrar, som var gift med en ukrainare, mördades strax efter kriget för kontakter med den underjordiska ukrainska motståndsrörelsen. Även om "Baba Hania" själv inte var inblandad i dessa farliga aktiviteter och räknades som en lojal sovjetisk medborgare (under en period var hon till och med en sovjetisk aktivist och arbetade med barn), behöll hon icke desto mindre goda kontakter med den aktiva delen av de polacker som stannade kvar i staden. I Natalias berättelse framstår hon som en märklig kvinna, en stark personlighet och ett vittne till viktiga historiska händelser.

Även om Natalia, en etnisk ryska som dock talar flytande ukrainska med lokal galicisk prägel, kom till Lviv efter kriget fick hon höra från "Baba Hania" om ghettot och mord på judar från närliggande gator. Eftersom forskningsintervjun var begränsad i tid, hann vi inte att i detalj diskutera alla betydelsefulla lokalhistoriska episoder som lämnat sina spår i grannskapets kollektiva minne. Det var dock klart att denna kvinna, som bott i området i mer än fyrtio år, visste en hel del om dess förflutna och demografi. Hon nämnde, bland annat, att före kriget beboddes grannskapet huvudsakligen av polacker samt att de äldsta oftast valde att stanna kvar. Efter att "de alla hade dött ut på sjuttioalet" lade flera sovjetiska kommunala tjänstemän beslag på deras tomter och byggde hus åt sig själva. Natalia nämnde också zigenarna som övertog flera hus efter de avresta polackerna.

Även om Natalia nämnde flera intressanta detaljer om Willa Jagusia, såsom de ursprungliga tapeterna som uppenbarades under renoveringen, och familjens ansträngningar att behålla villans ursprungliga planlösning, framgår det av hennes berättelse att hennes attityd till huset mestadels styrs av praktiska angelägenheter. Hon flyttade dit som vuxen och villan är först och främst en bostad som visst ser bra ut på utsidan, men som är svår att

underhålla på grund av sin otypiska konstruktion, svårersättliga material och omoderna inre planlösning. Till dessa problem kan läggas trångboddhet och ständiga konflikter med grannar som bor under samma tak. Men Natalias dotter Anna berättade om villan på ett helt annat sätt. Hon älskar detta hus där hon har bott i hela sitt liv och skulle inte gå med på att byta det mot en bekvämare modern bostad. ”När jag var liten”, berättade hon, ”så gillade mina klasskompisar att komma hit med mig. De sa att du har ett så vackert hus, så ovanligt. Det finns inga gamla möbler eller tapeter, inget särskilt intressant, men självaste atmosfären, detta gamla sätt att leva, så att säga.”

Anna talade mycket varmt om ”Baba Hania”, som hade bott tillsammans med sin systersons familj i Willa Jagusia fram till sin död år 1997. Gamla mosters berättelser och fascinerande personlighet väckte flickans intresse för familjehistoria. Anna visade mig familjealbumet, som också innehöll flera bilder av familjen mot en bakgrund av villan vid olika tidpunkter, och alltid i ett perspektiv som visade den eleganta verandan eller inskriptionen på fasaden. Anna själv har regelbundna kontakter med sina släktingar i Polen. Hennes intresse för sin släkts mångfacetterade historia initierades av en önskan att utvidga sin kunskapshorisont, att söka sig bortom det småskaliga och triviala livet ”här och nu”. Som en högutbildad kvinna som ofta reser utomlands i arbetet känner sig Anna, med hennes egna ord, ”lite som en världsmedborgare”. Inkluderingen av familjens polska rötter i detta kosmopolitiska personliga projekt kom som något naturligt och ganska förutsägbart. Släkthistoria och grannskapets etos främjade den tidiga insikten om att det egna hemmets mångbottnade innebörd kan bli nyckeln till den stora världen.

Man kunde tro att Annas fascination för sin ovanliga ”atmosfäriska” bostad skulle få sitt uttryck i vördnadsfullt bevarande av dess materiella komponenter. Så är fallet till viss del, för till skillnad från grannar som bor under samma tak har Annas familj inte byggt om sin del av villan och har lämnat den inre planlösningen och fasaden oförändrade. Vid tidpunkten för intervjun hade de kvar de gamla snickeriarbetena och hade inte bytt de gamla fönsterbågarna i trä mot mer moderna gjorda av plast, något som kunde bero både på rädslan att åstadkomma skador på fasaden samt på de höga kostnaderna för ett sådant utbyte (bild 2). Man kan dra slutsatsen att av en eller annan anledning har omvandlingen av materiellt utrymme i denna del av villan huvudsakligen skett genom markeringsstrategier, dvs. urval och definition av

Bild 2. Willa Jagusia år 2010. Bilden visar att en gammal fönsterbåge bevarades i ena delen av huset, medan invånarna i den andra installerade ett plastfönster med fönsterskydd ovanpå. Foto av författaren.

vissa element i huset som meningsfulla, autentiska och värda att bevara. Det är dock anmärkningsvärt att själva idén att uppmärksamma Willa Jagusias arkitektoniska originalitet och ej obetydliga exklusivitet på ett mer iögonfallande sätt till slut kom från Annas grannar, som tidigare hade anpassat sin del av huset fritt enligt sina behov. Inför deras dotters bröllop målades hela huset om. Reliefdekorationerna på fasaden, inklusive inskriptionen, markerades tydligt med vit färg. Men efter en kort tid målades fasaden om igen och inskriptionen markerades inte. Man kan gissa att påbättringen av huset samt betoningen av dess ursprungliga dekorationer dikterades av en önskan att visa upp ett gediget, icke-sovjetiskt hus med god materiell standard. Med andra ord snyggades villan upp inte för att betona invånarnas historiska medvetande, utan snarare för att imponera på bröllopgästerna.

Denna delvis autoetnografiska berättelse om ett ganska isolerat område i utkanten av Lvivs historiska stadsdel, Klepariv, har vuxit fram ur mitt forsk-

ningsintresse av att – med Michel Foucaults metaforiska uttryck – spåra de kapillära förbindelser mellan människornas kollektiva och biografiska förflutna som bildas genom oftast intuitiv, men ibland också helt medveten avkodning av det egna hemmets materiella och tidsmässiga kontexter. Det visar sig att i området ”bakom spåret” kunde berättelser om tidigare invånares öden, samt bevarandet av mer eller mindre uppseendeväckande materiella avtryck efter svunna tider, leda till gränsöverskridande personliga kontakter i skuggan av järnridån. I ett bredare sammanhang är denna iakttagelse värdefull av två skäl. För det första bekräftar den att icke-eliter och människor vars chanser till regelbunden mobilitet är begränsade på grund av otillräckliga materiella resurser och byråkratiska eller ideologiska hinder ändå kan hitta möjligheter att bli del av transnationella kontexter och bryta sig loss från sina lokala nischer. För det andra uppmanas vi att omvärdera en palimpsestliknande hemmiljö inte bara som föremål för kontroll och domesticering, utan också som en faktor som förstärker motståndet mot den utjämning och standardisering som både den sovjetiska moderniteten och de nutida neoliberala ingripandena i det anrika stadslandskapet har medfört.

När det gäller hemanknytning så är det värt att betona en annan intressant detalj. Mitt material visar att nykomlingarnas positiva markering av efterkrigshemmet, som de gamla invånarna hade tvingats att lämna och som annars kunde ha förknippats med förlust och tragedi, i stället korrelerar med berättelser om personlig bekantskap eller till och med släktförbindelser med de fördrivna. En viktig aspekt som möjliggjorde en positiv inställning till de övertagna bostäderna var de senare invånarnas övertygelse att de inte skadade utan till och med hjälpte – eller hade kunnat hjälpa – de tidigare ägarna. Min vitryska mormor betonade att den polska ägarinnan var glad att hennes hus inte lämnades till en absolut främling, och inte heller, kan man tillägga, en främling i etnisk bemärkelse, eftersom polacker uppfattade vitryssar som mindre främmande än övriga sovjetiska nykomlingar. Senare möten med polska besökare gav henne av allt att döma inget dåligt samvete. På samma sätt bekräftades Natalias och Annas rätt att bo i ingenjör Solskis villa av att deras gamla släkting ”Baba Hania” inte var någon utomstående utan tvärtom hans lojala tjänarinna. Att familjen fann sitt hem i Willa Jagusia framställdes som rättvist och önskvärt, särskilt med tanke på att de övergivna polska husen i grannskapet ockuperades av absoluta ”främlingar” såsom zigenare, eller övertogs av ohederliga sovjetiska byråkrater.

Som en efterskrift kan man nämna en intressant detalj, som skapar ytterligare spänning omkring Willa Jagusia, och samtidigt återigen påminner oss att information som skaffas i muntliga historiska berättelser kan ha en problematisk koppling till historiska fakta. I den redan nämnda adressboken för 1935/1936 hittar man inte en enda järnvägsingenjör bland flera Solskis, även om en viss ”tjänsteman” med detta efternamn bodde i andra änden av staden. Bland invånarna på gatan fanns verkligen en Stefan Solski, men han var inte järnvägsingenjör utan snickare. Dessutom bodde han av husnumret att döma innan man kom till järnvägsspåret. Dock var det mycket riktigt flera järnvägsarbetare som bodde här i området eller ägde hus. Av dessa bodde dock bara Bronisław Szczudłowski och Franciszek Duma ”bakom spåret”. Även om järnvägsingenjör Solski inte var fast bosatt i villan skulle hans namn kunna finnas i listan över husägare i samma adressbok. Tyvärr tillhandahåller adressboken inte några data om gator i detta område, även om information om villans första ägare kan finnas i särskilda fastighetsregister. Vem den man var som villans nuvarande invånare känner som järnvägsingenjör Solski, samt vad hans och hans hustru Jagusias öde var förblir dock för tillfället ett mysterium.

Referenser

- Adams, Tony E., Holman Jones, Stacy Linn & Ellis, Carolyn. *Autoethnography*. New York, Oxford University Press, 2015.
- Blee, Kathleen M. ”Studying the Enemy” i *Our Studies, Ourselves: Sociologists’ Lives and Work*, red. Barry Glassner and Rosanna Hertz, 13–23. New York, Oxford University Press, 2003.
- Boccagni, Paolo, *Migration and the Search for Home: Mapping Domestic Space in Migrants’ Everyday Lives*, New York, Palgrave Macmillan, 2016.
- Bunt pokolenia: rozmowy z intelektualistami ukraińskimi. Rozmawiały i opatrzyły komentarem Bogumiła Berdychowska, Ola Hnatiuk*. Lublin, UMCS, 2000.
- Czerniakiewicz, Jan. *Repatriacja ludności polskiej z ZSSR 1944–1948*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.
- Douglas, Mary. ”The Idea of a Home: A Kind of Space”, *Social Research*, 58, no. 1 (1991): 287–307.
- Footo Kenneth E. *Shadowed Ground: America’s Landscapes of Violence and Tragedy. Second Revised Edition*. Austin, University of Texas Press, 2003.
- Księga adresowa Malopolski. Lwów–Stanisławów–Tarnopol. Rocznik 1935/1936*. Lwów, Wydawnictwo pod kontrolą Zarządu miasta Lwowa.

- Lefebvre, Henri. *The Production of Space*. Oxford, Basil Blackwell, 1991.
- Rothberg, Michael. *The Implicated Subject: Beyond Victims and Perpetrators*. Stanford, Stanford University Press, 2019.
- Snyder, Timothy. *Den blodiga jorden: Europa mellan Hitler och Stalin*. Bonnier, Stockholm, 2011.
- Ther, Philipp. "War Versus Peace: Interethnic Relations in L'viv During the First Half of the Twentieth Century" i *L'viv: A City in the Crosscurrents of Culture*, red. John Czaplicka, 251–284. Cambridge, MA: Ukrainian Research Institute, Harvard University, 2002.
- Ісаєвич, Ярослав, Литвин, Микола, Стеблій, Феодосій (ред.) *Історія Львова. У трьох томах*. Т.3. Львів, Центр Європи, 2007.
- Мельник, Ігор. *Довкола Високого Замку: шляхами й вулицями Жовківського передмістя та північних околиць Львова*. Львів, Апріорі, 2010.
- Рябчук, Микола. "Польща, польський, поляки. Спроба філологічного краєзнавства." *Сучасність*, №11 (1998): 138–147.

”Så vill Jag, till befrämjande af Eder önskan, härmedelst antaga förenämnde underdåniga anbud.”

Avtal mellan konung och riksdag
om hovets finansiering och dispositionen av slotten

Martin Sunnqvist

KUNGL. SLOTTET I Stockholm är konung Carl XVI Gustafs officiella residens. Han och drottning Silvia bor på Drottningholms slott, medan kronprinsessan Victoria och hennes familj bor på Haga slott. Dessutom disponerar konungen Gripsholms, Strömsholms, Ulriksdals, Tullgarns och Rosersbergs slott samt Kungl. Djurgården. Under Drottningholm faller Kina slott, och Rosendals slott tillhör Djurgården. Konungen disponerar också Ridderholmskyrkan, som är kunglig gravkyrka och ordenskyrka för Kungl. Serafimerorden. Staten anslår medel till kungahusets och hovets omkostnader samt till skötseln av slotten och de inventarier som staten äger men kungafamiljen disponerar.

Hur uppstod denna dispositionsrätt och finansieringsform och på vilka rättsliga grunder gäller den? För att få veta det måste vi gå tillbaka till 1809–10 års riksdag. Detta var en riksdag som hade att hantera både en konstitutionell kris – Gustav IV Adolf avsattes, hertig Karl blev riksföreståndare och en ny regeringsform antogs – och en statsfinansiell kris till följd av det misslyckade kriget mot Ryssland och Sveriges förlust av Finland.

Den nya regeringsformen, 1809 års regeringsform, utarbetades på kort tid. Sedan den hade antagits av tre av de fyra stånden – bondeståndet tve-

kade – kunde hertig Karl bli Karl XIII och sätta sitt namn och sigill under dokumentet. Bondeståndet förmåddes sedan acceptera regeringsformen.

Denna regeringsform byggde på en maktbalans mellan konung och riksdag. För stiftande av allmän civil- och kriminallag krävdes tre ständs bifall och konungens samtycke. För stiftande av grundlag krävdes alla fyra ständens bifall och konungens samtycke, men beslut fick först fattas på nästa riksdag efter den där konstitutionsutskottet ställt sig bakom förslaget. Administrativ lagstiftning låg inom konungens normgivningsmakt. Konungens makt utövades av konungen i statsrådet.

De två grundläggande statsmakterna konung och riksdag fördelade statens funktioner med inspiration av Montesquieus maktodelningslära men identifierade fem funktioner, utöver den nyss nämnda lagstiftande makten dels den styrande och den dömande, vilka på olika sätt sorterade under konungen, dels den beskattande och den granskande, vilka tillhörde riksdagen. (Se för en kort men klagörande översikt över debatten om inspirationskällorna till regeringsformen Rönström 1997, och för en analys av retoriken i 1809 års konstitutionella diskussioner Sundin 2006.)

Maktbalansen mellan konung och riksdag kom till uttryck på ytterligare ett sätt, som är ganska okänt men ännu gällande. Konung och riksdag träffade ett avtal om hur kungahuset och hovet skulle finansieras och om hur dispositionen till slotten skulle fungera. Även om successiva förändringar har skett sedan dess, gäller grunderna för överenskommelsen fortfarande. Detta är något som har stor betydelse inte minst för den dagliga förvaltningen av de kungliga slotten och Kungl. Djurgården i Stockholm.

Forskningsläget när det gäller denna överenskommelse är inte tillfredsställande. Det viktigaste verk som funnits hittills har varit en ganska utförlig men otryckt och därmed svårtillgänglig promemoria av professor Gunnar Bramstång (Bramstång, Hov och Slott). Promemorian ser ut att ha varit avsedd att bli en bok men inte nått så långt. Dispositionsrätten har av Bramstång utretts mer utförligt beträffande vissa av slotten än andra. Promemorian har dock legat till grund för några publicerade artiklar (t.ex. Bramstång 1999, där hovets rättsliga ställning behandlas). Överenskommelsens innebörd har också diskuterats i viss litteratur från senare tid (kortfattat av Bexhed 2000, utförligt men med ett antal missförstånd av Lyrevik 2018, särskilt s. 83–88 och 375–389).

Frågan om finansieringen och dispositionsrätten är nu aktuell eftersom

riksdagen har beslutat om en översyn av bl.a. utformningen av anslaget till kungafamiljen och hovet (bet. 2017/18:KU28, rskr. 2017/18:337). Översynen utförs av *Kommittén om det offentliga belöningsystemet, de allmänna flaggdagarna och utformningen av anslaget till hovet* (dir. 2019:76), som även arbetar under namnet *Förtjänstutredningen*. Åt denna kommitté utför jag en rätthistorisk utredning, som kommer att publiceras senare under år 2021 (Sunnqvist 2021). I denna artikel presenteras i sammanfattad och översiktlig form några viktigare slutsatser av mina undersökningar.

Överenskommelsen och dess innebörd

Enligt 48 § i 1809 års regeringsform skulle konungens hov stå under hans ”enskilda styrelse”, och han kunde beträffande hovet förordna ”som honom gott synes”. Detta innebär att hovet inte var en del av statsförvaltningen i övrigt, att hovärenden inte var regeringsärenden och därmed inte hanterades i statsrådet, samt att hovet inte ingick i – enligt en något senare terminologi – staten som juridisk person. I regeringsformens 77 § föreskrevs att kungsgårdar och kungsladugårdar med därtill lydande hemman och lägenheter, kronoskogar, parker och djurgårdar m.m. inte av konungen fick avhändas kronan utan riksdagens samtycke, vare sig genom försäljning, förpantning eller gåva eller på annat sätt. Riksdagen skulle föreskriva hur dessa egendomar skulle förvaltas.

Det fanns vid denna tid ett antal kungsgårdar och parker som tillhörde staten – en del användes som bostäder för olika befattningshavare, en del arrenderades ut och en del användes av konungen och kungafamiljen. Det är dessa senare som denna artikel ska handla om. Från dessa egendomar hade konungen och kungafamiljen fått vissa intäkter genom arrenden, och dessutom hade de fått vissa anslag av statskassan.

Stockholms slott med det som löd därunder var sedan lång tid anslaget till hovstaten, medan Svartsjölandet och öarna däromkring och i Björkfjärden var anslagna till hovstaten eller stallstaten (Clason 1895 s. 270). Valmundsön, som senare kom att kallas Kungl. Djurgården, hade Karl Knutsson Bonde år 1452 bytt till sig mot fyra markland i Husby i Uppland (Tollin 2017 s. 51), något som gör att området kan knytas an till de medeltida konungarnas försörjning genom Uppsala öd och olika husabyar (se till den invecklade diskussionen om de sistnämnda egendomarna främst Pettersson 2000).

Djurgården sorterade sedan under konungens egen disposition, hörde till konungens hovstat och skulle lämnas till konungens egen försorg (Riksregistraturet, Kungl. brev till jägmästaren den 17 mars 1676).

När 1809 års regeringsform hade antagits den 6 juni 1809 var det dags för budgetarbetet att sätta igång. En första budgetproposition lades fram redan den 9 juni 1809 (Kongl. Maj:ts allmänna nådiga proposition ... 9 juni 1809), men den följdes snart av en mer omfattande proposition (Kongl. Maj:ts nådiga proposition ... 5 juli 1809).

I denna sistnämnda proposition förklarade Karl XIII att ”Kongl. Maj:t är benägen, at sorgfälligt iakttaga alla utvägar och tilfällen til sådane indragningar i Stats-Werkets utgifter, som äro förenliga med Riksstyrelsens tillhöriga handhafwande, Rikets försvar och hwarje Undersåtes, i Lag grundade, säkerhet” (s. 3). Karl XIII efterfrågade därför vilka besparingar statsutskottet kunde finna nyttiga och rättvisa. Besparingar behövdes särskilt i syfte att frigöra medel för upprustning av försvaret.

Statsutskottet tog redan till den 25 augusti 1809 fram en plan för vilken del av statsbudgeten som först skulle utsättas för besparingar, nämligen anslaget till hovet och hovstallet (Statsutskottets memorial den 25 augusti 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 2, augusti 1809, s. 1401–1417). Karl XIII hade ju själv efterlyst idéer om tänkbara besparingar, och statsutskottet ansåg det lämpligt att börja med hovet, eftersom utskottet ännu inte hade fått in så mycket underlag från statens övriga verksamhetsområden att det kunde avge ett ”omständeligt och detaillerad yttrande, ej mindre om Stats-Werkets tilstånd och belägenhet i hela sin widd, än om dess förvaltning och grunderne dertil för en framtid” (s. 1401).

I sitt betänkande konstaterade statsutskottet att det hade ”förmodat någon besparing i den hittills årligen bestådde Stats-Summa til underhållande af Kongl. Maj:ts Hof- och Hof-Stall-Stater möjligen kunna äga rum” (s. 1402–1403). En sådan besparing måste ske ”så, at Kongl. Maj:t å ena sidan ej må sättas i förlägenhet om nödige och tilräckelige Medel til underhållande af en emot Dess höga wärdighet och Rikets anseende swarande Hof-Stat, och å den andra, Staten med de möjligen minsta utgifter betungas” (s. 1403). Detta dilemma hade hos ”Stats-Utskottet väckt en särdeles omtanka och granlaga öfwerläggning” (s. 1403).

Lösningen blev, enligt statsutskottets förslag, att hovhållningen inte skulle finansieras genom arrenden och avkastning av kungsgårdar och andra

jordegendomar, utan att dessa intäkter skulle tillfalla statskassan. I gengäld skulle konungen få ”en wiss årlig Summa til underhållande af dess Hof-Stat at fördelas efter Kongl. Maj:ts Egen höga disposition och wälbehag” (s. 1403). Detta skulle stämma bra med 48 § i 1809 års regeringsform, där det ju angavs att konungens hov skulle stå under hans enskilda styrelse.

I gengäld skulle konungen till riksdagen överlämna dispositionen över kungsgårdar och kungsladugårdar, hov- och stallängar, och annan mark som dittills stått under konungarnas omedelbara styrelse. Statsutskottet menade att ”en icke obetydlig winst uti Statens inkomster” (s. 1404) skulle uppstå genom en förbättrad hushållning vid dessa egendomar, och konungen skulle då utöver ett årligt anslag i pengar slippa ha hand om skötseln av gårdarna.

Statsutskottet konstaterade vidare att hovanslaget enligt 1809 års statsbudget hade motsvarat 329 549 riksdaler, varav en del utgjorde utfodring in natura för hovstallets 202 hästar. Själva hovanslaget, bortsett från utfodringen, uppgick till 304 657 riksdaler och värdet av utfodringen av de 202 hästarna motsvarade 24 892 riksdaler. Själva hovanslaget ville statsutskottet sänka till 266 666 riksdaler och därtill skulle komma utfodring av 150 hästar. Det var alltså en nedskärning med 12 procent på anslaget och 25 procent på hästantalet. Därutöver skulle dock kronprinsen – vid denna tid den nyss valde men snart därefter avlidne Carl August – få ett anslag om 24 000 riksdaler årligen som gift eller 48 000 riksdaler när han gifte sig.

När det gällde kungsgårdar och kungsladugårdar med därtill hörande hemman och andra markområden, som förut stått under konungarnas omedelbara styrelse, så skulle dessa överlämnas till ”Riksens Ständers fria Disposition och Förvaltning” (s. 1412). Detta gällde Drottningholm, Svartsjö, Väntholmen, Gripsholm, Strömsholm, Kungsör samt Flyinge och Dalby jämte alla hov- och stallängar. ”Deras Kongl. Majestäter och den Kongl. Familjen” skulle dock ”til deras Höga nöje och Sommarsesjour nyttja de Kongl. Slotten med tilhörande Trägårdar och Lustparker wid Drottningholm, Swartsjö, Gripsholm och Strömsholm, til hwilkas wård och skötsel nödig Betjening och Arbetare bör af Stats-Werkets Medel bestås och aflönas, äfwensom erforderliga Medel böra anslås til deras underhåll och förbättring, hwarwid på Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning må bero at de härtil anslagne Medel rätteligen användas, så at Slotten och de öfrige Byggnaderna m.m. wid magthållas och Slottens inwändiga förbättrande verkställes til Kongl. Maj:ts Höga Nöje och beqwämlighet” (s. 1412).

Ulriksdal och Tullgarn skulle kvarbli under änkedrottningen Sofia Magdalenas respektive prinsessan Sofia Albertinas fria disposition under deras livstid, men därefter skulle de falla under riksdagens disposition på samma sätt som de andra lustslotten – de skulle brukas av den kungliga familjen och underhållas på statens bekostnad. Rosersberg omnämndes mera kortfattat – förvaltningen av den kungsgården skulle inte ändras under kungaparets – Karl XIII:s och Hedvig Elisabeth Charlottas – livstid. Djurgården var och skulle förbli under enskild kunglig disposition, men statsutskottet ansåg att ”Djurgårds-Cassan måtte endast få användas til Djurgårdens förbättring och Embellisement, samt de derwarande wägars och broars underhåll och icke graveras med några serskilde Aflöningar eller Gratificationer til någre wissa personer” (s. 1413). Sundbyholms och Ribbingelunds kungsgårdar samt Strömsholms och Kungsörs kungsgårdar med tillhörande stuterier skulle falla under riksdagens disposition, och hovstallet skulle få köpa femton hästar årligen för 200 riksdaler stycket.

Av ett memorial från expeditionsutskottet – det utskott som utformade riksdagens utgående skrivelser samt själva riksdagsbeslutet – framgår att samtliga stånden godkände statsutskottets förslag, dock med två undantag. Prästeståndet ifrågasatte om omregleringen verkligen skulle hinnas med till den 1 oktober 1809, varför årsskiftet kunde vara en lämpligare tidpunkt. Bondeståndet ville återförvisa frågan om stuterierna på Kungsör och Strömsholm till statsutskottet. (Expeditionsutskottets memorial den 29 september 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 3:1, september 1809, s. 1076–1077.) Efter debatt återförvisade även ridderskapet och adeln frågan till statsutskottet. Statsutskottet avgav ett kompletterande yttrande, varav framgick att bondeståndet hade fått vissa ytterligare upplysningar och bifallit utskottets förslag, medan statsutskottet hade justerat ikraftträdandetidpunkten till den 1 januari 1810. (Statsutskottets yttrande den 23 oktober 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 3:2, oktober 1809, s. 4644–4646.) Riksdagens skrivelse till Karl XIII kunde därefter färdigställas.

Expeditionsutskottet utformade en riksdagsskrivelse i nära anslutning till statsutskottets memorial (Justerad skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 november 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 4:1, november 1809, s. 732–743). Någon formulering skärptes, framför allt att riksdagen skulle ta emot kungsgårdarna och kungsladugårdarna ”såsom en i ewärdeliga tider åt dem förbehållen rättighet” (s. 738).

Karl XIII gav ett ganska kort svar på riksdagens framställning. Efter att ha sammanfattat några delar av förslaget svarade han: "Så vill Jag, till befrämjande af Eder önskan, härmedelst antaga förenämnde underdåniga anbud, på sätt och med vilkor, som Eder berörde skrifvelse i öfrigt innehåller" (Riksarkivet, Riksdagsacta R 5035, bilaga). Riksdagen stadfäste sedan överenskommelsen i 13 § riksdagsbeslutet.

Haga slott tillföll staten efter Gustav IV Adolfs avsättning men överlämnades i likhet med lustslotten till konungens disposition (Skrivelse till Kungl. Maj:t godkänd den 14 mars 1810, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 6, mars 1810, s. 574–575). Det angavs i enlighet med detta i 13 § riksdagsbeslutet att Haga slott med tillhörande park överlämnades till konungens fria nyttjanderätt. Till slottets underhållande och för avlöning av nödvändig betjäning anslog riksdagen 2 000 riksdaler årligen.

Överenskommelsens fortsatta tillämpning

Utformningen av det hovhållningsanslag som skulle beräknas "så, at Kongl. Maj:t [---] ej må sättas i förlägenhet om nödige och tilräckelige Medel til underhållande af en emot Dess höga värdighet och Rikets anseende swarande Hof-Stat" har efter 1809–10 års överenskommelse blivit föremål för vissa ändringar. Dessa ändringar har inte gällt grundtanken att hovhållningsanslaget ska motsvara vad som behövs för en representationsverksamhet på värdig nivå, utan har snarare gällt detaljer i fördelningen av anslaget på olika poster.

Hovhållningsanslaget utgjorde från år 1809 statsbudgetens första huvudtitel och ingår numera, sedan indelningen i huvudtitlar avskaffats, i statsbudgetens första utgiftsområde. Denna huvudtitel omfattade före 1809 års reform hela 15 procent av statsbudgetens kostnadssida, men denna andel sjönk efter överenskommelsen till 14 procent och sedan under 1810-talet till först 13 och sedan 11 procent. I absoluta tal ökade både hovanslaget och statsbudgetens totalsumma. På 1820-talet kom hovanslagets andel ned under 10 procent av statsbudgeten, omkring år 1910 under 1 procent och på 1970-talet ned under 1 promille. Andelen ska naturligtvis ses mot bakgrund av att staten under samma tidsperiod åtagit sig betydligt ökade omkostnader på andra områden.

Hovhållningsanslagets olika delar kom ganska snart att höjas, i takt med att statens ekonomi blev mindre bekymmersam. Generellt sett har medlemmar

av kungafamiljen som kommit i sådan ålder att de fått egen hovstat också fått egna, individuellt bestämda anslag. Detta har gällt från Oscar (I) (statsutskottets bet. den 26 juni 1815, 1815 års riksdag, bihang, bd 4:3, s. 1294–1299 och s. 1310–1313) till prins Bertil (prop. 1951:1 bilaga 3 Första huvudtiteln s. 2–3, statsutskottets utlåtande 1951:1 s. 2, riksdagsskrivelse 1951:1). Detta innebär inte att alla begärda anslag beviljades; tvärtom. Exempelvis ansåg Oscar II år 1886 att även hans yngre söner borde ha egna anslag, men det gick riksdagen inte med på (prop. 1886:32, statsutskottets utlåtande 1886:5a, riksdagsskrivelse 1886:38). Däremot gick det bra att hans hovhållningsanslag delades upp så att vissa belopp avskildes åt sönerna (prop. 1887B:1 s. 3 samt bilaga, Första huvudtiteln, statsutskottets utlåtande 1887B:1, riksdagsskrivelse 1887B:24).

År 1971 lades anslagen till kungahusets medlemmar samman till ett enda anslag, ”Hans Maj:t Konungens och det Kungl. Husets hovhållning”. Medlen fördelas sedan av konungen. (Prop. 1971:1 bilaga Första huvudtiteln s. 2.) I praktiken innebär det att kungahusets olika medlemmar får del av anslaget i proportion till omfattningen av respektive persons officiella uppdrag. Detta utgör också en del av bakgrunden till H.M. Konungens beslut den 7 oktober 2019 om att endast låta ett begränsat antal av kungahusets medlemmar ingå i det kungl. huset och vara kungl. högheter. Syftet var ”att tydliggöra Statschefens uppdrag som företrädare för Sverige och avgränsa den krets av medlemmar i Den Kungl. Familjen som ska förväntas ha offentliga åtaganden på Kungens uppdrag.” De övriga kan inte ”förväntas få sina levnadsomkostnader i någon utsträckning täckta av riksdagens anslag till H.M. Konungen” (Hovärenden, Nr 13/2019 H.D., med bilaga; kungahusets hemsida.)

En mycket viktig reform skedde vid 1840–41 års riksdag. Då ansåg statsutskottet att det var ändamålsenligt att fördela anslagen under första huvudtiteln ”i två afdelningar, af hvilka den ena borde innefatta sådana anslag, som äro ställda till H. M. Konungens och de öfrige Kongl. Personernes Egen höga disposition, för hvilka summor och deras användande icke någon redovisning, utan endast qvitto, såsom förr varit vanligt, erfordras; samt den andra afdelningen sådana anslag, hvilka utgå i och för vidmagthållande af någon Statens egendom och för hvilkas användande afgifves redovisning, underkastad granskning af Rikets Ständer och deras Revisorer samt Kongl. Kammar-Rätten.” (Statsutskottets utlåtande nr 31, 1840–41 års riksdag, bihang, saml. 4, avd. 1, bd 1.) Så blev också riksdagsbeslutet (riksdagsskrivelse nr

162, 1840–41 års riksdag, bihang, saml. 10, avd. 1, s. 298) och detta är grunden till att hovet budgetmässigt delas in i hovstaten och slottsstaten, något som ännu har avgörande betydelse för om ett anslag omfattas av riksdagens revision eller inte.

Beträffande anslaget för underhåll av möbler anförde statsutskottet att det egentligen var inkonsekvent att det hänfördes till hovstaten och inte slottsstaten, eftersom det ”utgår väl egentligen till underhållande af en Staten tillhörig egendom, och skulle således, i följd af hvad här förut blifvit yttradt, ej vara att hänföra till den 1:sta afdelningen af Titelns anslagsbehof”. (Statsutskottets utlåtande nr 31 s. 2.) Utskottet ansåg ändå att anslaget borde vara fritaget från revision. Ett bestående resultat i denna del från 1840–41 års riksdag var emellertid att hovet skulle göra ett inventarium över statens egendom, ett inventarium som skulle förvaras hos Kammarkollegiet och uppdateras årligen, något som ännu gäller.

Inkonsekvensen beträffande anslaget för vård av statens möbler rättades inte till förrän på 1980-talet, då anslaget till Husgerådskammaren – som är den del av hovet som vårdar möbler m.m. – flyttades från hovstaten till slottsstaten. Anledningen till detta var att utgifterna för statschefens representativa funktioner enligt hovets egen uppfattning borde skiljas från kostnaderna för museal, byggnadsvårdande och vetenskaplig verksamhet. (Prop. 1980/81:100 bilaga 4 Kungl. hov- och slottsstaterna s. 4, bet. 1980/81:FiU18, rskr. 1980/81:202.) I samband med detta klargjordes att ”någon rubbning av de gällande konstitutionella grundförutsättningarna för första huvudtitelns indelning” inte var avsedd (prop. 1980/81:100 bilaga 4 Kungl. hov- och slottsstaterna s. 4).

När det gäller lustslotten har begreppet ”kunglig dispositionsrätt” kommit att bli en beteckning för konungens rätt att nyttja dessa, även om själva ordet ”disposition” i 1809–10 års handlingar för konungens vidkommande användes avseende hovet, hovhållningsanslaget och Djurgården.

Drottningholms, Svartsjö, Gripsholms, Strömsholms och Haga slott omfattas enligt 1809–10 års överenskommelse av en evig kunglig dispositionsrätt. Några förändringar har dock gjorts under åren. Konungen avstod från dispositionsrätten till Svartsjö slott år 1888 i samband med att slottet uppläts till tvångsarbetsanstalt och sedan fängelse. Strömsholm uppläts 1868–1968 till militära ändamål men utan att den kungliga dispositionsrätten rubbades. Haga slott användes under perioden 1966–2009 som representationsbostad

för regeringens gäster, men den kungliga dispositionsrätten synes ha funnits kvar och regeringen bara ha haft en nyttjanderätt.

Beträffande Drottningholms kungsgård har avsikten att den skulle föras över till riksdagens disposition inte genomförts fullt ut. Den arrenderas nämligen av staten ut till slottsförvaltningen, eftersom ”slottet, parken och de närmast omgivande delarna av Lovön bildar en naturlig utgångspunkt för en samordnad förvaltning” (prop. 1978/79:100 bilaga Första huvudtiteln s. 15, bet. 1978/79:FiU21, rskr. 1978/79:197).

Ulriksdal och Tullgarn skulle kvarstå under änkedrottningen Sofia Magdalenas respektive prinsessan Sofia Albertinas fria disposition under deras livstid, men därefter skulle dessa egendomar falla under riksdagens disposition på samma sätt som de andra lustslotten. Detta genomfördes beträffande Ulriksdal efter Sofia Magdalenas bortgång år 1813 på så sätt att Ulriksdals kungsladugård kom under riksdagens disposition, medan Ulriksdals slott och lustträdgård stod kvar under kunglig dispositionsrätt ”med flera dithörande lägenheter, som blifvit Kongl. Maj:t förbehållne” (riksdagsskrivelse nr 85, 1817–18 års riksdag, bihang, bd 10, s. 181–186, citatet från s. 182). Citatet visar att det fortfarande fanns markområden (”lägenheter”) som kunde arrenderas eller hyras ut; det var bara kungsgårdarna eller andra större särskiljbara enheter som riksdagen var angelägen om att överta intäkterna från. Ulriksdal utsågs sedan till änkesäte för Lovisa, Sofia och Margareta (gemåler till Karl XV, Oscar II respektive Gustaf VI Adolf). Giftermål mellan kungliga personer arrangerades genom traktater, s.k. giftermåls- eller heiratskontrakt, mellan konungarna i deras dubbla egenskaper av statschefer och konungahusens överhuvuden. I dessa kontrakt skulle brudens försörjning för det fall hon blev änka regleras, och en del i en sådan uppgörelse var att ett framtida änkesäte skulle utses åt henne. (Rangström 2010 s. 16–17.)

Tullgarns slott skulle enligt 1809–10 års överenskommelse hanteras på samma sätt som Ulriksdal, men så skedde inte. I stället överlämnade riksdagen efter Sofia Albertinas död Tullgarn till kronprins Oscar (I) på samma villkor. Detta skedde med konungens samtycke. (Riksdagsskrivelse nr 29, 1817–18 års riksdag, bihang, bd 10, s. 73.) Två detaljer är intressanta: Tullgarn behandlades uttryckligen som en ”fundus instructus”. Detta är ett romerskrättsligt begrepp (ordagrant: utrustad eller försedd jordegendom) som syftade på ett slags legat som inkluderade alla tillbehör till en jordegendom som t.ex. mat, förråd, möbler m.m. Det inkluderade även sådant som inte var nödvändigt

men som hade använts av tidigare innehavare som hade bebott egendomen. (Berger 1991 s. 505 och 540, Kehoe 1994 s. 51.) Enligt beslut vid 1823 års riksdag skulle Tullgarn, i enlighet med giftermålskontraktet, vara änkesäte åt kronprinsessan, sedermera drottning Josefina. (Riksdagsskrivelse nr 157, 1823 års riksdag, bihang, saml. 10, bd 1, s. 396–397).

År 1877 ställdes Tullgarn till Oscar II:s disposition på villkor att slottet kunde underhållas med hjälp av arrendeintäkterna. Den uppdelning som skulle göras enligt 1809–10 års överenskommelse fullföljdes alltså inte. Tullgarn utsågs till änkesäte åt Victoria, och Gustaf (V) fick nyttjanderätten till slottet av sin far. År 1938 kunde det emellertid konstateras att finansieringen av underhållet inte var löst på ett hållbart sätt, och slottet inordnades i samma ordning som övriga slott, dock att dispositionsrätten enbart gäller för konungens livstid. (Prop. 1938:257, statsutskottets bet. 1938:121, rskr. 1938:244.)

Rätten till Rosersberg formulerades annorlunda i riksdagshandlingarna, och 1809–10 års överenskommelse kan knappast tolkas på annat sätt än att riksdagen från tid till annan ska ta ställning till hur Rosersberg ska disponeras. Efter drottning Hedvig Elisabeth Charlottas död upplät riksdagen dispositionsrätten till Karl XIV Johan. Sedan blev slottet änkesäte åt drottning Desideria, men därefter har slottet i samband med tronskiften upplåtits till disposition av respektive ny konung. De har dock i sin tur upplåtit Rosersberg till först Infanteriskjutskolan, sedan Civilförsvarsstyrelsen och slutligen, fram till år 2006, till Statens Räddningsverk.

Nu gällande ordning är alltså att Drottningholms, Gripsholms, Strömsholms, Haga och Ulriksdals slott omfattas av den kungliga dispositionsrätten, och därtill kommer Tullgarn och Rosersberg som Carl XVI Gustaf har dispositionsrätten till på livstid.

År 1944 konstaterades att enligt 1809–10 års ”alltjämt i huvudsak gällande riksdagsbeslut” skulle ”endast slotten med tillhörande parker och trädgårdar vara upplåtna till Konungens disposition, medan dithörande egendomar – omedelbart eller, i vad avsåge vissa slott, efter det dåvarande särskilda nyttjanderätter upphört – skulle disponeras av rikets ständer.” (Prop. 1944:228 s. 2.) Vid denna tidpunkt gjordes den förändringen att ansvaret för underhåll av slotten flyttades till Byggnadsstyrelsen som skulle utföra underhållet i samråd med Riksmarskalksämberet, medan Riksmarskalksämberet genom respektive ståthållarämbete fortfarande skulle ha hand om ”den omedelbara vården och skötseln av slottsbyggnaderna med vad därtill hörer” (prop.

1945:1 bilaga Första huvudtiteln s. 2). Byggnadsstyrelsens ansvar fördes på 1990-talet över till Statens Fastighetsverk.

Förändringsförslagen framställdes ”med iakttagande av de vid 1809/10 års riksdag för första huvudtitelns uppställning fastställda grundreglerna” och på ett sätt som förutsatte ”att ingen rubbning av de personliga rättigheter och förmåner som tillkomma Hans Maj:t Konungen skall ske vid genomförandet av förslagen” (prop. 1944:228 s. 4 resp. 6). Dessa formuleringar visar att grunden för första huvudtitelns uppställning inte bara var en budgetteknisk eller finansiärslig fråga utan ett konstitutionellt förhållande.

Ett slott som inte nämndes i 1809–10 års uppgörelse var Kungl. slottet i Stockholm. Det var antagligen dels för att det var självklart att det skulle vara konungens residens, dels för att slottet inte genererade några intäkter (utöver för viss uthyrning av källarförråd) som riksdagen var intresserad av. Kostnaderna för underhållet av slottet kom inte att höra samman med anslaget under första huvudtiteln förrän vid 1844–45 års riksdag (riksdagskrivelse nr 30, 1844–45 års riksdag, bihang, saml. 10, avd. 1, bd 1, s. 50–52). Då klargjordes också att en del andra byggnader hörde till den kungl. dispositionsrätten, såsom hovstallets byggnader, f.d. Indebetouska huset som sedan ersattes av Hovförvaltningens hus (Slottsbacken 2) och Oxenstiernska annexet mellan Prästgatan och Högvaktsterrassen.

Djurgården har som nämnts stått under konungens enskilda disposition åtminstone sedan 1600-talet. Detta skulle inte ändras genom 1809–10 års överenskommelse, men Djurgårdskassan – med moderna termer ett slags juridisk person för Djurgårdens ekonomi – fick bara användas till Djurgårdens skötsel. Annan användning behöver riksdagens tillstånd, och sådana tillstånd har också meddelats från tid till annan, t.ex. har vissa reparationer av lustslotten bekostats med medel från Djurgårdskassan.

Stockholms stad antog år 1882 en plan för reglering av Ladugårdslandet och området runt nuvarande Valhallavägen, och då krävdes att staten avstod viss mark till staden. Statsutskottet tog initiativ till att ersättningen skulle utgöra en särskild fond förvaltd av Statskontoret (Djurgårdsfonden, numera förvaltd av Kammarkollegiet), vars avkastning skulle tillfalla Djurgårdskassan, och att staten skulle avstå marken på villkor att staden skulle återlämna den om staten åter behövde den. (Prop. 1884:23, statsutskottets bet. 1884:29, rskr. 1884:22.) Fler transaktioner av denna typ har förekommit, och det har hänt att konungen personligen i statsrådsprotokollet har förklarat sig avstå

från sin dispositionsrätt (se t.ex. prop. 1926:173; se till en utredning om bl.a. upplåtelseformerna prop. 1947:248).

Om konungen avstått från sin dispositionsrätt till ett markområde för något visst ändamål, återinträder konungen i dispositionsrätten om ändamålet upphör (prop. 1991/92:44 s. 23, 1992/93:37 s. 15). Det finns exempel på en sådan transaktion från riksdagsåret 2005/06. Staten ägde fastigheterna Valparaiso 1 i Värtan och Norra Djurgården 1:1 vid Albano i Stockholm, fastigheter som ingick i konungens dispositionsrätt. Staten avtalade om markbyte med Stockholms kommun avseende Valparaiso 1 och delar av Norra Djurgården 1:1 mot vissa andra områden, varav en del skulle falla inom konungens dispositionsrätt. Avtalet om markbyte förutsatte dels riksdagens godkännande, dels att konungen avstod från sin dispositionsrätt till de markområden som skulle överlåtas till kommunen. I avtalet ingick också en ersättning i pengar från kommunen till staten, och detta belopp fördes till Djurgårdsfonden. Beloppet kunde bl.a. användas för sanering av miljöskador. (Prop. 2005/06:100 s. 165, bet. 2005/06:FiU21 s. 24–25, rskr. 2005/06:370.)

Under nu gällande regeringsform

Den uppmärksamme läsaren har noterat att framställningen i föregående avsnitt fortsatte som om inget väsentligt hade hänt på den konstitutionella rättens område vid 1970-talets mitt och frågar sig kanske vilken betydelse 1974 års regeringsform har haft för avtalet. Det möjligen överraskande svaret är – nästan ingen betydelse alls.

Genom den s.k. Torekovskompromissen framtogs konungen all politisk makt. Kvar blev en del konstitutionellt relevanta uppgifter av ceremoniell art, såsom att konungen förklarar riksmötet öppnat, är ordförande vid regerings-skifteskonselj samt tar emot ackreditering av främmande länders sändebud och undertecknar kreditivbrev för svenska sändebud (Prop. 1973:90 s. 171, se till den politiska bakgrunden utförligt Svanberg 2020). I dessa avseenden träder konungens funktion som statschef i förgrunden och han kan ersättas av en riksföreståndare, som i första hand identifieras genom tronföljden enligt successionsordningen. I andra, mer representationsrelaterade avseenden fungerar konungen och kungahusets övriga medlemmar som innehavare av rikets högsta värdigheter; det är då funktionen som "head of nation"

snarare än ”head of state” som kommer i förgrunden (denna distinktion är ett återkommande tema hos Hazell och Morris 2020).

Sedan väl Torekovskompromissen träffats och tagits in i förarbetena till 1974 års regeringsform förefaller grundlagsstiftarens intresse för kungahuset och hovet ha svalnat ganska snabbt. Hovet nämns endast ganska kortfattat i departementschefens, justitieministern Lennart Geijers, yttrande i propositionen: ”Slutligen vill jag nämna att jag [---] anser att hovet bör stå utanför den statliga förvaltningsorganisationen. Någon ändring i nuvarande ordning åsyftas inte. Någon grundlagsbestämmelse i ämnet behövs inte.” (Prop. 1973:90 s. 176.) Konungens och kungafamiliens disposition av statlig egendom nämndes inte alls, trots att det finns bestämmelser i 9 kap. regeringsformen som anger att regeringen disponerar över statens egendom men därvid är bunden av vad riksdagen har beslutat, något som i och för sig bekräftar att en omförhandling av 1809–10 års överenskommelse ytterst kräver riksdagens medverkan. Bakgrunden till detta är att överenskommelsen träffades som ett slags offentligt avtal mellan riksdagen och konungen, och överenskommelsen kan inte rubbas ensidigt (Bramstäng, Hov och Slott s. 164, Bexhed 2020 s. 230).

Att den kungl. dispositionsrätten behandlas på samma sätt som hovet, nämligen att dess rättsliga ställning är oförändrad jämfört med vad som gällde under 1809 års regeringsform, framgår också på så sätt att dispositionsrätten av alla berörda aktörer har fortsatt att tillämpas på samma sätt som under 1809 års regeringsform. Det har återkommande såväl under 1809 som 1974 års regeringsform ansetts vara fråga om ett konstitutionellt förhållande som inte ska rubbas utan samtycke från överenskommelsens båda parter.

Sammanfattningsvis träffade alltså riksdagen och konungen vid 1809–10 års riksdag en överenskommelse, varigenom intäkterna från de inkomstgivande fastigheterna skulle tillfalla statskassan, inte konungen personligen eller hans hov, medan statskassan skulle anslå ett visst årligt belopp till kungahuset och hovhållningen. Konungen behöll dispositionsrätten till Djurgården, vars skötsel finansieras genom Djurgårdskassan och den senare tillkomna Djurgårdsfonden, och till slotten, som underhålls av staten.

Den nu aktuella översynen syftar till att ”i samråd med hovet, överväga hur utformningen av riksdagens anslag till hovet kan bidra till att det Kungliga Husets officiella åtaganden främst utförs av ett begränsat antal av dess medlemmar samt med avseende på denna fråga utarbeta principer för anslaget

utformning” (bet. 2017/18:KU28 s. 8). I utredningsdirektiven framställs 1809–10 års överenskommelse som en utgångspunkt för anslagets utformning (dir. 2019:76 s. 9–10). Det finns alltså goda skäl att anta att 1809–10 års överenskommelse, med de successiva ändringar och anpassningar som har förekommit under dess mer än 200-åriga giltighetstid, kommer att vara betydelsefull även framöver.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Riksarkivet, Riksdagsacta R 5035, bilaga.

Riksarkivet, Riksregistraturet, Kungl. brev till jägmästaren den 17 mars 1676.

Protokoll i hovärenden, Nr 13/2019 H.D., med bilaga; kungahusets hemsida: <https://www.kungahuset.se/kungafamiljen/aktuellahandelser/2019/2019/forandringar inomdetkunglhuset.5.18cc416116d61fe304a869f.html>

Tryckta källor (riksdagstryck, i kronologisk ordning)

Kongl. Maj:ts allmänna nådiga proposition til riksens ständers stats-utskott, angående banquen, stats-werket och riksgälds-contoirtet, 9 juni 1809 (separattryck, ingår inte som en del i protokollssamlingarna).

Kongl. Maj:ts nådiga proposition til Riksens Ständers Stats-Utskott om Stats-Werkets tilstånd, inkomster, utgifter, skulder och fordringar samt hwad til des uprätthållande erfordras, 5 juli 1809 (separattryck, ingår inte som en del i protokollssamlingarna).

Statsutskottets memorial den 25 augusti 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 2, augusti 1809, s. 1401–1417.

Expeditionsutskottets memorial den 29 september 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 3:1, september 1809, s. 1076–1077.

Statsutskottets yttrande den 23 oktober 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 3:2, oktober 1809, s. 4644–4646.

Justerad skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 november 1809, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 4:1, november 1809, s. 732–743.

Skrivelse till Kungl. Maj:t godkänd den 14 mars 1810, 1809–10 års riksdag, ridderskapet och adelns protokoll, bd 6, mars 1810, s. 574–575.

Statsutskottets bet. den 26 juni 1815, 1815 års riksdag, bihang, bd 4:3, s. 1294–1299, resp. s. 1310–1313.

Rskr. nr 29, 1817–18 års riksdag, bihang, bd 10, s. 73.

Rskr. nr 85, 1817–18 års riksdag, bihang, bd 10, s. 181–186.

- Rskr. nr 157, 1823 års riksdag, bihang, saml. 10, bd 1, s. 396–397.
 Statsutskottets utl. nr 31, 1840–41 års riksdag, bihang, saml. 4, avd. 1, bd 1.
 Rskr. nr 162, 1840–41 års riksdag, bihang, saml. 10, avd. 1, s. 298.
 Rskr. nr 30, 1844–45 års riksdag, bihang, saml. 10, avd. 1, bd 1, s. 50–52.
 Prop. 1884:23.
 Statsutskottets utl. 1884:29.
 Rskr. 1884:22.
 Prop. 1886:32.
 Statsutskottets utl. 1886:5a.
 Rskr. 1886:38.
 Prop. 1887B:1 s. 3 samt bilaga, Första huvudtiteln.
 Statsutskottets utl. 1887B:1.
 Rskr. 1887B:24.
 Prop. 1926:173.
 Prop. 1938:257.
 Statsutskottets utl. 1938:121.
 Riksdagsskrivelse 1938:244.
 Prop. 1944:228.
 Prop. 1945:1.
 Prop. 1947:248.
 Prop. 1951:1 bilaga 3 Första huvudtiteln.
 Statsutskottets utlåtande 1951:1.
 Rskr. 1951:1.
 Prop. 1971:1.
 Prop. 1973:90.
 Prop. 1978/79:100 bilaga Första huvudtiteln.
 Bet. 1978/79:FiU21.
 Rskr. 1978/79:197.
 Prop. 1980/81:100 bilaga 4 Kungl. hov- och slotsstaterna.
 Bet. 1980/81:FiU18.
 Rskr. 1980/81:202.
 Prop. 1991/92:44.
 Prop. 1992/93:37.
 Prop. 2005/06:100.
 Bet. 2005/06:FiU21.
 Rskr. 2005/06:370.
 Bet. 2017/18:KU28.
 Rskr. 2017/18:337.
 Dir. 2019:76.

Litteratur

- Berger, Adolf: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia: The American Philosophical Society, re-print 1991.
- Bexhed, Jan Mikael: "Den kungliga dispositionsrätten till fast egendom" i *Förvaltningsrättslig tidskrift* 2020, s. 227–242.
- Bramstång, Gunnar: *Konungens hov och slott. Några stats- och förvaltningsrättsliga synpunkter*. Promemoria. Citeras som "Bramstång, Hov och slott".
- Bramstång, Gunnar: "Kungl. Maj:ts Ordens rättsliga status. Ett blygsamt bidrag till diskussionen kring bl.a. myndighetsbegreppet i relation till konungen underställda organ", i Lena Marcusson (red.), *Festskrift till Fredrik Sterzel*, Uppsala: Iustus, 1999.
- Clason, Sam.: *Till reduktionens förhistoria, gods- och ränteafsöndingarna och de förbudna orterna*, Upsala: Akademiska bokhandeln, 1895.
- Hazell, Robert and Morris, Bob (red.): *The Role of Monarchy in Modern Democracy. European Monarchies Compared*, Oxford: Hart publishing, 2020.
- Kehoe, Dennis P.: "Approaches to Profit and Management in Roman Agriculture: The Evidence of the Digest" i Jesper Carlsen m.fl. (red.), *Landuse in the Roman Empire*, Rom: Accademia di Danimarca, 1994.
- Lyrevik, Thomas: *Den kungliga kleptokratin. Makt, manipulation, berikning*, Göteborg, Bokförlaget Korpen, 2018.
- Petterson, Jonatan: "Husabyarna – en kritisk forskningsöversikt" i Olausson, Michael (red.): *En bok om Husbyar*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 2000.
- Rangström, Lena: *En brud för kung och fosterland. Kungliga svenska bröllop från Gustav Vasa till Carl XVI Gustaf*, Stockholm: Livrustkammaren/Atlantis, 2010.
- Rönström, Emma: "Forskardebatten kring 1809 års regeringsform – Till frågan om grundlagens härkomst" i *Statsvetenskaplig tidskrift* 1997, s. 448–467.
- Sundin, Anders: *1809. Statskuppen och regeringsformens tillkomst som tolkningsprocess*, *Studia historica Upsaliensia* 227, Uppsala: Historiska institutionen, 2006.
- Sunnqvist, Martin: "Under konungens enskilda styrelse". *Statschefen, kungahuset, hovet och ordensväsendet i konstitutionellt och rättshistoriskt perspektiv*. Publiceras under 2021.
- Svanberg, Mikael: *Partierna och demokratin under författningsdebatten 1965–1980*, Göteborg: Daidalos, 2020.
- Tollin, Clas: *Stockholm, Klara kloster och Kungsladugården*, Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 2017.

Hybrid som begrepp och fenomen

Av Anna Thomasson

Inledning

HYBRID ÄR ETT begrepp som dyker upp lite här och var och inte sällan i vad som verkar vara vitt skilda sammanhang. Hybrid används till att beskriva allt från bilar och vandrarbyxor till krigföring, data-system, kulturer och organisationer. Nu senast har begreppet även kommit att dyka upp inom pedagogiken där hybrid syftar på en undervisningsform där vissa studenter befinner sig i klassrummet medan andra befinner sig på distans. Begreppet hybrid tycks således vara allestädes närvarande och återfinns som begrepp inom såväl forskningen som i vardagen. Men vad är då en hybrid och varför denna frekventa användning av detta begrepp?

Begreppet har sitt ursprung inom biologin där det används som benämning på resultatet av en sexuell reproduktion mellan två skilda arter. Men begreppet har över tiden även kommit att användas i andra sammanhang och då som en benämning på något som är ett resultat av en kombination av två eller flera komponenter som var och en är olika till sin natur. I linje med det används hybrid inom undervisningen för att beskriva en kombination av så kallad närundervisning och fjärrundervisning och inom bilbranschen som beteckning på den typ av bilar som drivs framåt av två eller flera kraftkällor.

Hybrid är således ett begrepp vi använder oss av för att beskriva ett fenomen som inte ryms inom befintliga kategorier eller klassificeringar. Genom att använda begreppet hybrid kan vi tala om nya fenomen som bryter mot den föreställning vi har av hur något är. Begreppet hybrid används således för att begripliggöra och sätta ord på något nytt. Språket blir ett sätt att objektifiera verkligheten och därmed också ett sätt att beskriva verkligheten och skapa mening och struktur (Berger och Luckmann, 1966: 1991). Att kategorier

och klassificeringar reducerar komplexiteten i vår vardag har inte enbart uppmärksammats av sociologer och vetenskapsteoretiker som Berger och Luckmann (1966), utan även på senare tid av kognitionsforskare (Sweller, 2011). Inom kognitionsforskning ses hjärnan som ett system för att hantera information. Då vi människor ett ”begränsat arbetsminne” behöver vi rutiner och kategorier för att avlasta detta arbetsminne (Sweller, 2011). På det viset kan begreppet som hybrid vara ett sätt att avlasta vårt ”arbetsminne” och underlätta vår vardag då det hjälper oss att förstå något som är nytt för oss. Att begreppet hybrid kommit att spridas och användas för att beskriva allt från nya typer av bilar till byxor och datasystem kan således ses som en strävan att göra något komplext mer begripligt. De associationer vi får när vi hör begreppet hybrid hjälper oss förstå och förhålla oss till ett nytt fenomen. Med andra ord, i stället för att beskriva ett fordon som en bil som använder sig av olika typer av kraftkällor för att drivas framåt säger vi kort och gott, hybridbil. På det viset kan alla förhålla sig till denna nya typ av bil utan att i grunden behöva förstå hur bilen är konstruerad och vilken teknik som används.

Språk är emellertid inte enbart något som hjälper oss att förstå och förhålla oss till vår omvärld. I och med att språket objektifierar verkligheten (Berger och Luckmann, 1966: 1991), blir det också något vi kan använda för att konstruera verkligheten och för att ge legitimitet åt ett fenomen (Berger och Luckmann, 1991, s. 82). När vi använder begreppet hybrid beskriver vi således inte enbart ett nytt fenomen, vi ger detta nya legitimitet och gör det verkligt. Hur vi använder begrepp handlar således inte bara om att ge något en hemvist, det handlar också om att göra något verkligt. Det finns därför anledning att reflektera över inte bara hur begrepp används och sprids, utan även hur de växer fram och tar form. Inte minst när begrepp används inom forskningen. Framför allt är det viktigt att ställa sig frågan på vilket sätt det bidrar, om alls, till att skapa en ökad förståelse för ett fenomen.

Syftet med den här artikeln är att belysa hur ett begrepp som hybrid börjar användas och får spridning inom ett forskningsfält samt vad som krävs för att detta begrepp ska bli allmänt vedertaget. I syfte att illustrera detta kommer framväxten av begreppet hybridorganisation inom organisationsforskningen att användas som exempel.

Hybriden i forskningen – exemplet hybridorganisationer

När vi ska beskriva organisationer kan vi göra det på olika sätt. Ett vanligt förekommande sätt är att utgå från vilken sektor en organisation tillhör. Den privata sektorn, den offentliga sektorn eller den ideella sektorn (Denis m.fl., 2015; Skelcher och Smith, 2015; Billis, 2010). Genom att säga vilken sektor en organisation tillhör förmedlar vi information och kunskap om hur organisationens stys, finansieras samt vilken typ av beteende vi kan förvänta oss av organisationen (Billis, 2010). Till exempel vet vi att en organisation som tillhör den offentliga sektorn finansieras av offentliga medel, är politiskt styr och är inte vinstdrivande (Billis, 2010). Detta till skillnad från organisationer i den privata sektorn som är vinstdrivande och som ägs av privata aktörer. En indelning av organisationer i sektorer förenklar således tillvaron då den ger oss mycket information om en organisation och dess karakteristika.

Vad är en hybridorganisation?

Nu är det emellertid inte alltid lika enkelt. Utöver offentliga, privata och ideella organisationer finns det även hybridorganisationer. Hybridorganisationer, som namnet signalerar, är organisationer som kombinerar karakteristika från olika sektorer (Denis m.fl., 2015; Grossi m.fl., 2017). Hybridorganisationer är således organisationer som inte passar in i det system vi vanligtvis använder oss av för att klassificera organisationer (Billis, 2010). Ett exempel på en hybridorganisation är Offentligt privat partnerskap. Det vill säga organisationer som ägs gemensamt av ett privat företag och en offentlig organisation eller myndighet och således kombinerar karakteristika från såväl offentlig som privat sektor (Hoodge och Greve, 2005; Osborne, 2000).

Begreppet hybrid används således av forskare för att beskriva organisationer som inte passar in i den gängse kategoriseringen av organisationer (Denis et al., 2015; Billis, 2010). Att använda begreppet hybrid blir således ett sätt att med hjälp av språket beskriva något som bryter mot våra föreställningar om hur något är eller borde vara. Att använda begreppet hybrid blir således ett sätt att med hjälp av språket synliggöra något som observerats och göra det verkligt (Berger och Luckman, 1966; 1991). Begreppet hybridorganisation och därmed också fenomenet hybrid blir emellertid inte verkligt eller legitimt bara för att en grupp forskare börjar tala om det och studera det.

Enligt Berger och Luckmann (1966; 1991) blir en företeelse legitim först när såväl fenomenet som dess historia är allmänt känd och etablerad bland olika aktörer i ett större sammanhang. För när något är allmänt vedertaget och även styr beteenden och förhållningssätt kan man säga att något har blivit institutionaliserat (Berger och Luckmann, 1966; 1991).

En hybrid blir till

För att förstå en institution och dess framväxt måste man således även förstå dess historia (Berger och Luckmann, 1966; 1991). För att förstå hur begreppet hybridorganisationer används inom forskningen måste vi således även förstå sammanhanget inom vilket begreppet växt fram och fått fäste. Det är här exemplet hybridorganisation inom forskningen blir intressant som illustration. Begreppet är nämligen inte erkänt och accepterat av alla forskare inom området. Framför allt var det inte det från början. Detta trots att begreppet kan spåras tillbaka till 1900-talets första hälft. Snarare kan vi se hur över tid begreppet gradvis kommit att spridas och användas av forskare som utifrån olika perspektiv studerar organisationer. Genom att följa begreppet hybridorganisationers framväxt kan vi således skapa oss en bild av hur med hjälp av språket ett fenomen blir objektifierat och mer verkligt och därmed successivt vinner allmän acceptans.

Att använda sig av begreppet hybrid för att beskriva organisationer som befinner sig i gränslandet mellan två sektorer är således långt ifrån en ny företeelse, utan kan spåras tillbaka till första halvan av 1900-talet. Bland annat återfinns begreppet hybridorganisation i en bok av en amerikansk forskare, Child, som på 30-talet besökte Sverige och då kom att förundras över den nära kopplingen mellan stat och företag i Sverige. För att beskriva detta fenomen använder Child (1936) begreppet hybrid. Begreppet återfinns även i en bok av Dahl och Lindblom (1953) där författarna beskriver organisationer som rör sig i gränslandet mellan offentlig och privat sektor. Det skulle emellertid dröja innan begreppet plockades upp av andra forskare. Vad som i stället hände under andra halvan av 1900-talet var istället att indelningen av organisationer i sektorer kom att ifrågasättas.

Bozeman som är en forskare som länge studerat organisationer i gränslandet mellan privat och offentlig sektor hävdar till exempel i en bok från (1987) att alla organisationer är mer eller mindre offentliga. Med det menar författa-

ren att alla organisationer på något sätt är påverkade av politiska beslut. En organisation är således inte antingen privat eller offentlig utan befinner sig snarare på en skala mellan dessa idealtyper. En organisation kan således vara mer eller mindre offentlig eller privat än andra organisationer, men ingen organisation är renodlat privat eller offentlig. Att tala om hybridorganisationer blir således enligt detta sätt att se på organisationer meningslöst då det inte tillför något eftersom alla organisationer kan sägas vara hybrider.

Det dröjde således länge innan begreppet hybrid blev mer etablerat inom forskningen kring organisationer. Begreppet hybridorganisation började användas mer frekvent av forskare först i slutet av 1900-talet. Det som gjorde att forskare kom att få upp ögonen för begreppet hybridorganisation var den förändring av offentlig sektor som kom att ske i och med att New Public Management (NPM) gjorde sitt intåg i denna sektor. NPM är en idéströmning som kommit att växa sig allt starkare från 1980-talet och framåt (Hood, 1995; Lapsley, 2008). Grunderna i NPM är att den offentliga sektor som i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet kom att ses som alltmer byråkratisk och ineffektiv, borde lära av den privata sektorn (Hood, 1995; Lapsley, 2008). Offentlig sektor borde därför enligt förespråkare för NPM styras och organiseras mer utifrån ett marknadsideal. Det stora inflytande NPM kom att få runt om i världen ledde till en transformering av offentlig sektor i många länder. Som ett resultat har vi sedan 80-talet och fram till idag kunnat se hur offentlig sektor alltmer organiseras och styrs som privata företag (Lapsley, 2008). I takt med att gränserna mellan sektorerna suddades ut kom organisationer i offentlig sektor i allt större utsträckning att anamma karakteristika och beteende som vanligtvis var förbehållet privata företag (Antonsen och Jörgensen, 1997). Organisationer i offentlig sektor kom därför alltmer att likna privata företag. För att studera denna förändring av organisationer i offentlig sektor kom begreppet hybridorganisation att användas (Nutt och Backoff, 1993; Land och Rainey, 1992). I takt med att effekterna av NPM blev alltmer tydliga växte även intresset för studiet av effekterna, vilket gjorde att begreppet hybridorganisation kom att gradvis dyka upp i allt fler forskningspublikationer. Under 90-talet var det fortfarande bara ett fåtal studier inom vilka begreppet dök upp och det är först en bit in på 2000-talet som vi kan se en mer frekvent användning av begreppet bland forskare. I takt med att privata företag kom att använda intressera sig alltmer för sociala aspekter av företagande växte användningen av begreppet ytterligare.

Det är emellertid inte enbart intressant att se hur begreppet hybridorganisation vuxit fram och gradvis tagit fäste och kommit att bli legitimt att använda inom forskningen, utan även hur användandet av begreppet har sett ut och utvecklats över tid. I de tidigare studierna av hybridorganisationer var fokus framför allt på att med utgångspunkt i idealtyperna (offentlig organisation och privat organisation) försöka beskriva hybridorganisationen och dess karakteristika (Nutt och Backoff, 2003; Lan och Rainey, 1992; Bozeman och Bretschneider, 1994). Tydligt i dessa tidigare studier var att hybriden ansågs utgöra en grupp organisationer som på olika sätt kombinerade karakteristika från offentliga organisationer och privata organisationer (Denis m.fl., 2015). För att förstå hybriden valde man således att dela upp den i sina beståndsdelar, med andra ord man dekonstruerar hybriden (Brunsson och Sahlin-Andersson, 2000).

Medan tidigare studier kring hybrida organisationer fokuserade mer på att beskriva själva hybriden, har senare studier kommit att alltmer fokusera på hybridiseringen av organisationen och vilka effekter det får för hur organisationer styrs och organiseras (Nyland och Petterson, 2015; Grossi och Thomasson, 2015; Thomasson och Wigren Kristofersson, 2020). Det vill säga hur kombinationen av karakteristika påverkar hur organisationen och hur den styrs, men även hur anställda i hybridorganisationer betar sig och identifierar sig med hybriden (Thomasson och Wigren-Kristofersson, 2020; Grossi m.fl., 2017; Pache och Santos, 2013). Senare studier av hybridorganisationer har även kommit att intressera sig för hur hybriden påverkar beteenden. Inte bara hos medarbetarna, men även hos aktörer utanför organisationen (Thomasson, 2009; Thomasson och Wigren-Kristofersson, 2020). Framför allt visar senare studier av hybridorganisationer visar på hur organisationer som kombinerar karakteristiska från olika sektorer upplever svårigheter med att förena olika intressen och värderingar (Thomasson, 2009; Thomasson och Wigren-Kristofersson, 2020). Studier visar även att det inte bara är medarbetare och företrädare för organisationen som upplever det som otydligt, utan även aktörer i det omgivande samhället kan ha svårt att veta vad de kan förvänta sig av en hybridorganisation (Thomasson, 2009). Är det en offentlig organisation som är demokratiskt styrd eller är det en organisation med vinstintresse? Utöver det har mer nyligen gjorda studier kring hybridorganisationer kommit att intressera sig för själva hybridiseringen av en organisation, det vill säga hur en organisation blir en hybridorganisation

(Thomasson och Wigren-Kristofersson, 2020). Om man i tidigare studier således valde att dekonstruera hybriden väljer man nu i stället att studera hur den konstrueras (Brunsson och Sahlin-Andersson, 2000) och hur individer i och kring organisationen är delaktiga i den processen.

Vad är då meningen med att dekonstruera och konstruera organisationer och ge dem etiketten hybrid? Med andra ord kan begreppet hybrid och användningen av det göra ett fenomen mer verkligt? Inte minst, hjälper det oss att förstå fenomenen och hur de påverkar oss? För att svara på dessa frågor kommer vi att använda oss av ett exempel på en hybridorganisation, nämligen ett kommunalt bolag.

Hybriden i praktiken – vad ligger bakom begreppet?

Kommunalt ägda aktiebolag är ett bra exempel på en hybridorganisation som har olika förväntningar på sig. Kommunalt ägda aktiebolag styrs och agerar som privata företag. Ofta är genererar de även en vinst och bedriver verksamhet på en marknad med privata aktörer. Samtidigt är kommunala bolag offentligt ägda organisationer och lyder under samma lagstiftning som övrig kommunal verksamhet och måste rätta sig efter exempelvis offentlighetsprincipen (Kastberg, 2021). För att illustrera de problem som kan uppstå i mötet mellan offentligt och privat i en organisation ska vi här använda oss av kommunala bostadsbolag.

Kommunala bostadsbolag är ett vanligt inslag i svenska kommuner. Ofta har de ansvar för att uthyrning och förvaltning av lägenheter samt för nybyggnation av hyreslägenheter i en kommun. Kommunala bostadsbolag har emellertid inte monopol. Det finns privata hyresvärdar runt om i hela Sverige som precis som de kommunala bostadsbolagen hyr ut lägenheter och förvaltar fastigheter. De kommunala bostadsbolagen är konkurrenter till de privata fastighetsvärdarna. Samtidigt är de en offentlig aktör som förväntas bedriva sin verksamhet utan vinstintresse. Att förväntningarna på de kommunala bostadsbolagen i detta sammanhang går isär visar inte minst den ständigt återkommande frågan kring hyressättning i kommunala bostadsbolag samt hur det överskott (vinst) som dessa bolag genererar ska hanteras. Om vinsten går tillbaka till kommunen och på det viset ökar kommunens intäkter kan det innebära att kommunen inte behöver höja skatten. För kommunen och dess invånare som helhet kan det vara bra, men bland hyresgästerna i

de kommunala bostäderna är det inte lika uppskattat eftersom de genom att betala hyra indirekt har bidraget till att finansiera övrig kommunal verksamhet. De kan därför hävda och hävdar att de i praktiken betalar mer till skola, vård och omsorg än vad övriga medborgare i kommunen gör.

Hur det eventuella överskott kommunala bostadsbolag genererar ska hanteras är emellertid inte bara en källa till konflikt mellan hyresgäster och hyresvärd (här det kommunala bostadsbolaget), utan kan även leda till diskussioner på politisk nivå. Kommunala bostadsbolag ägs av kommunen och ytterst är det folkvalda politiker som beslutar om hur överskottet ska användas. Här kan olika ideologiska skillnader resultera att det på ägarnivå i bolaget uppstår konflikter kring bolagets mål och syften. Det finns också exempel på kommuner som sålt sina allmännyttiga bostadsbolag till privata bostadsbolag.

I exemplet med de kommunala bostadsbolagen finns det således en tydlig konflikt mellan mål och intressen. Det är även tydligt hur hybridorganisationen här exemplifierad med det kommunala bolaget skapar värde för en grupp intressenter (skattekollektivet i kommunen), men inte för en annan grupp intressenter (hyresgästerna). Men det slutar inte där. Om vi i stället ponerar att det kommunala bostadsbolaget i stället för att generera en vinst som delas ut till ägaren (kommunen) i stället antingen sänker hyran eller investerar pengarna i lägenheterna finns det en risk för att de i stället får kritik från privata aktörer på marknaden. Ägarna till de privata bostadsbolagen förväntas till skillnad från sina kommunala motparter generera en vinst. Privata bostadsbolag kan därför inte sänka hyrorna eller återinvestera allt överskott. De kan därför inte heller konkurrera på lika villkor med de kommunala bostadsbolagen. Oavsett vad de kommunala bostadsbolagen gör riskerar de således att bli kritiserade av någon grupp intressenter. Det innebär däremot inte att det kommunala bostadsbolaget inte skapar värde, men vilken typ av värde den kan skapa och skapar riskerar att bli föremål för konflikt eftersom förväntningarna på hybriden speglar hybridens olika delar snarare än resultatet av kombinationen av dessa delar.

Hybriden en renrasig bastard eller bara en bastad?

Exemplet ovan visar att den hybrida organisationen har svårt att leva upp till alla de förväntningarna som ställs på den. Den liknar både den offentliga och privata organisationen, men betar sig inte som någon av de arter den är

sprungnen ur. Utan den betar sig som något annat, vilket den också är då den är en hybrid. En ny art bland andra arter av organisationer. Problemet är att arten hybridorganisation inte fullt ut accepteras. Det är en bastard. Den passar inte in och det gör att verkligheten blir svår att förstå och hantera.

Enligt Berger och Luckmann (1966; 1991) finns det ett samspel mellan språk och fenomen. Språk objektifierar fenomen och gör dem verkliga. Att använda begrepp möjliggör således forskning av ett fenomen som det annars skulle vara svårt att studera. Det ger forskare en gemensam begreppsapparat att förhålla sig till. I enlighet med detta har forskare försökt att förstå och hantera denna nya art genom att använda begreppet hybridorganisation. Bara genom att använda begreppet hybrid ökar vår förståelse för det fenomen vi har att göra med och komplexiteten reduceras. Utifrån det försöker forskarna sedan såväl dekonstruera som konstruera hybriderna i syfte att öka vår förståelse av den men också att göra den mer verklig. Men det räcker inte för att begreppet hybrid ska förenkla tillvaron för aktörer i och kring hybridorganisationerna. För att det ska åstadkommas måste en institutionalisering av hybridorganisationen ske. Förekomsten av hybridorganisationer och dess historia måste erkännas och få en bredare acceptans (Berger och Luckmann, 1966; 1991). Där är vi inte än. Speciellt inte då man inte ens inom forskningen är man överens om hur institutionen hybrid ser ut.

Problemen däremot som komplexiteten av avsaknaden av en institution ger upphov till är verkliga. Det visar inte minst exemplet ovan. Att skapa en ny kategori organisationer skulle kunna bidra till att reducera komplexiteten för aktörer som har med hybriderna att göra. Än är vi emellertid inte där. Hybridorganisationen är inte var mans egendom på samma sätt som hybridbilen är det. Kanske kommer vi dit. Pusslet håller på att läggas. Vem vet i framtiden kanske hybridorganisationen blir en renrasig bastard.

Referenser

- Antonsen, Marianne och Jörgensen, Torben Beck. 1997. The publicness of public organisations', *Public Administration*, 75 (2), 337–357.
- Berger, P. och Luckmann, T. 1966/1991. *The social construction of reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, London: Penguin Books.
- Billis, D. 2010. *Hybrid Organisations and the Third Sector: Challenges for practice, Theory and Policy*, New York, USA: Palgrave Macmillan.

- Bozeman, Barry. 1987. *All organisations are public: bridging public and private organisational theories*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Bozeman, Barry och Bretschneider, Stuart. 1994. The publicness puzzle in organisational theory: A test of alternative explanations of differences between public and private organisations, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 4(2), 197–224.
- Brunsson, N. och Sahlin-Andersson, K. 2000. Constructing Organizations: The Example of public sector reform, *Organization Studies*, 21(4): 721–746.
- Child, Marquis W. 1936. *Sweden The Middle Way: The story of the constructive compromise between socialism and capitalism*, New York, USA: Penguin Books, INC.
- Dahl, Robert.A och Lindblom, C. E. 1953. *Politics, economics and welfare*, New York: Harper & Brothers.
- Denis, J-L, Ferlie, E. och Van Gestel, N. 2015. Understanding Hybridity in Public Organisations, *Public Administration*, 93(2), 1–17.
- Grossi, G., Reichard, C., Thomasson, A., och Vakkuri, J. 2017. Performance measurement of hybrid organisations: Emerging issues and future research perspectives, *Public Money and Management*, 37: 379–386.
- Grossi, G. och Thomasson, A. 2015. Bridging the accountability gap in hybrid organizations: The case of Malmö-Copenhagen Port, *International Review of Administrative Science*, 81 (3): 604–620.
- Hodge, G. och Greve, C. (Eds.) 2005. *The Challenge of Public-Private Partnerships: Learning from international experiences*. Northampton, Massachusetts: Edward Elgar Publishing Limited.
- Hood, C. 1995. The "New Public Management" in the 1980s: Variations on a theme. Accounting, *Organization and Society*, 20 (2–3): 93–110.
- Kastberg, P. 2020. De kommunala bolagens juridiska särdrag. I Erlingsson, G. och Thomasson, A. 2020, *Kommunala bolag*, Lund: Studentlitteratur.
- Lan, Z. och Rainey, H. G. 1992. Goals, Rules and Effectiveness in Public, Private, and Hybrid Organizations: More Evidence on Frequent Assertions About Differences, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 2 (1): 5–28.
- Lapsley, I. 2008. The NPM Agenda: Back to the Future, *Financial Accountability and Management*, 24(1): 77–96.
- Nutt, P. C. och Backoff, R. W. 1993. Organizational Publicness and its Implications for Strategic Management, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 3 (2): 209–231.
- Nyland, K. och Pettersen, J. 2015. Hybrid controls and accountabilities in public sector management, *International Journal of Public Sector Management*, 28(2), 90–104.
- Osborne, S. P. (Ed.) 2000. *Public-Private Partnerships: Theory and practice in international perspective*, New York: Routledge.
- Pache, A-C., och Santos, F. 2013. Embedded in hybrid contexts: How individuals in

- organizations respond to competing institutional logics, *Research in the Sociology of Organizations*, 39: 3–35.
- Skelcher, C. 2009. Public-Private Partnerships and Hybridity. In Ewan, Lawrence and Pollitt (eds.) *The Oxford Handbook of Public Management*, 347–370. Oxford: Oxford Handbooks online.
- Skelcher, C. och Smith, R. 2015. Theorizing hybridity: Institutional logics, complex organisations, and actor identities: the case of nonprofits, *Public Administration*, 93(2): 433–448.
- Sweller, J., Ayres, P. och Kalyuga, S. 2011. *Cognitive Load Theory*. New York: Springer.
- Thomasson, A. 2009. Exploring the Ambiguity of Hybrid Organisations: A Stakeholder Approach, *Financial Accountability & Management*, 25 (3): 385–398.
- Thomasson, A. och Wigren Kristofersson, C. 2020. Hybridizing the Triple Helix: A prerequisite for managing wicked issues, *Financial Accountability & Management*, 36: 207–222.

Evert Taubes möte i tyfonen

Av Louise Vinge

EN GÅNG PÅ åttiotalet hade jag en doktorandkurs som handlade om berättarteknik. Vid ett tillfälle sysslade vi med att se på hur författare lägger berättarsituationer till rätta för sina sekundära berättare. Jag hade bett deltagarna att läsa en historia av Joseph Conrad, som ju uppvisar mängder av exempel på sådant i sina romaner. Men jag behövde en kortare text för själva lektionstillfället och valde då en visa av Evert Taube, nämligen ”Möte i monsunen” som exempel på ”berättaren i berättelsen” eller sekundärberättare. Den visade sig fungera väl. Men kanske var det inte en slump att de passade så bra ihop?

Det var komparatisten i mig som hade vaknat. Carl Fehrman tog på licentiatseminarierna omkring 1960 upp vad som då kallades metodfrågor i ett mer allmänt perspektiv, och just komparatistiken, den jämförande litteraturforskningen, var ett av de ämnen vi ägnade oss åt. Carl kom ju senare att återvända till det i sina sena arbeten om komparatistikens historia. Hans *Litteraturhistorien i Europaperspektiv*, som kom ut 1999, är en vittfamnande och samtidigt lättillgänglig framställning, där Europas och USA:s litteraturforskning skildras med stor inlevelse och där mycket förut okänt, inte minst om förbindelser mellan svenska och franska forskare, lyfts fram ur arkiv och brevsamlingar. Boken kom för övrigt att översättas till både franska och tyska. Min doktorsavhandling om Narcissusmyten i den europeiska litteraturen, som tillkom på 1960-talet, hör till en typ av undersökningar som då var en livaktig gren inom komparatistiken, stoff- och motivforskning. Den djupgående teoretisering som litteraturvetenskapen senare genomgick under inflytande från strukturalismen och marxismen kom dock att göra den typen av studier omoderna under lång tid. Men komparatistiken har fått ny luft under vingarna på senare tid på grund av intresset för världslitteratur, översättningar och översättningsteori och allt som har med litteraturens flöde över språk- och nationsgränser att göra.

Också det material som man sysslar med vid en akademisk institution har sina upp- och nergångar. Visforskningen har haft ett gott fäste i den lundska litteraturforskningen – möjligen på grund av vidsyntheten hos Staffan Björck och Carl Fehrman. Med Evert Taube sysslade Rigmor Schill, som skrev sin doktorsavhandling om Taubes självförståelse, tidiga mottagande och genombrott (1984), och sedan har ju framför allt Anders Palm och Johan Stenström ägnat sig åt honom, med den vackra *Evert Taube. Sångboken* från 1999 som det stiligaste resultatet.

I Göteborg har David Anthin ägnat en diger avhandling åt hans framträdanden på olika scener – alltså verkliga scener – (2007) och så har vi Mikael Timms biografi *Evert Taube. Livet som konst, konsten som liv*, från 1998. Sviten av årsböcker från Evert Taube-sällskapet vittnar om forskningens livaktighet, särskilt den från år 2000 som dokumenterar ett stort Taube-symposium som ägde rum året innan, 1999; där medverkade alla de nu nämnda Taubeforskarna och fler till. Lars Lönnroths Taubekapitel i *Den dubbla scenen* (1978) med sin diskussion av berättarsituationer har varit inspirerande för många. Senast har jag läst Anna Smedberg Bondessons ”Taube i Tivoli. Mötesplatsen i myrtenlunden” (2009, 2021), som knyter an till Lönnroth men också till dem som har ställt samman Taube med Bellman.

Så här låter den första strofen i ”Möte i monsunen”, visan som jag valde för mitt seminariepass den där gången:

Vi mötte ett skepp i den svalkande monsun
 Där vi ångade mot Röda havet opp.
 En fullriggare det var och dess namn var Taifún
 Som nu segla från Ostindien till Good Hope.

Vår kapten gav då order att vi skulle hissa flagg
 Och vi hissade den gula och den blå.
 Och i samma stund så blåste där från skeppets gaffelnock
 Finlands vita flagg med blåa korset på.

Så berättas det om mötet med Fritiof Andersson, ”min gamle barndomsvän”. Det är han som sedan tar över berättandet – och därmed blir ett utmärkt exempel på just den berättarteknik som mitt seminarium den där gången handlade om.

Efter seminariet cyklade jag hemåt gnolande på visan. Men samtidigt hade jag en känsla av otillfredsställelse. Frågan hur det egentligen kunde komma sig att det fanns likheter mellan Joseph Conrads sätt att berätta, med både en och flera återberättelser inom den förste berättarens ram, och Taubes visa, började få allt fler följdfrågor. Redan anslaget, ”Vi mötte ett skepp” med ett ”vi”, som står för både ett fartyg och dess besättning, är ju något som känns igen från Conrad – tänk på inledningen till *Mörkrets hjärta*, till exempel – och sedan övergår till den diskreta jagberättare som överlämnar ordet till nästa man. Därtill kommer likheten mellan den marina miljön på ångbåten och lokaliseringen i Fjärran Östern. Just när jag svängde in från Hantverksgatan kom jag till raden ”och dess namn var Taifún”. Jag höll på att trilla av cykeln. Varför skulle en fullriggare från Finland heta så? Just i namnet ligger början till svaret också på de andra frågorna.

Vid Evert Taube-symposiet i Göteborg 1999 bidrog Jan Digné med en innehållsrik studie om ”Möte i monsunen”. Den emanerar ur en seminariekurs, betitlad ”Evert Taube och vistraditionen”, som hölls hösten 1999, och startar med förhållandet mellan den medeltida balladen och Taubevisan. Men Dignés huvudärende är att diskutera verklighetsbakgrunden, sådan som Taube presenterat den i prosaform. Digné citerar texter där Taube har berättat om möten med fullriggare och lägger speciellt vikt vid en version som framlades vid en konsert 1935, alltså samma år som visan först publicerades. Där beskrev Taube hur han vid en sjöresa med en lastångare på rätt nära håll hade fått se ett tremastat segelfartyg, en överväldigande syn. ”Det övriga skildrar jag här i en visa, vars innehåll till alla delar överensstämmer med sanna händelser” (citerat från Digné, s. 107). En annan av Dignés källor är en artikel av Taube som publicerades i *Till rors* 1943 med titeln ”Möte i monsunen. Historien om en sjöballad”. I den redogör Taube för sina resor, för möten med Fredrik Adelborg, och inte minst om hur visan fått en del av sin utformning då han varit gäst hos Eric von Rosen på Rockelstad. Där hade man umgåtts livligt under berättande och musicerande. Han fortsätter: ”Här läste jag också i en reseskildring den vådliga historien om Hagenbecksexpeditionen till Siam, som slutade med det vilddjurslastade fartygets undergång i Indiska Oceanen.” (Taube citerad från Digné s. 111.) Historien om den förskräckliga stormen och de vilda djuren som var Hagenbecks last, alltså själva visans höjdpunkt, har sålunda en källa i en reseskildring. Så här berättade Fritiof Andersson:

Ja, så tog jag en steamer och mönstrade på däck,
och i Siam fick vi last av vilda djur.
Tigrar, lejon, elefanter, som de sålt till Hagenbeck,
som du varit hos i Hamburg, eller hur?

Men den resan var värst utav alla, det är sant,
syd om Ceylon gick vi in i en cyklon,
ut ur buren smet ett lejon och rök på en elefant,
vrålet blandades med storm och böljors dån.

[- - -]

Ja, Hagenbecks ombud åt lejonet ju opp
och en gorilla klättra ner i vår maskin.
För att härma maskinisten slog hon fram och back och stopp
tills jag sköt henne med skepparens karbin.

Det jag kom på under den där cykelturen hemåt var att det finns en sjöroman av Joseph Conrad som heter *Typhoon*. Den kom ut 1903, just före *Mörkrets hjärta*. Det visade sig att den visserligen i den översättning som jag själv hade läst, heter *Tyfon* (översättare Louis Renner, 1948).

Men en äldre översättning, från 1918, av Harald Jernström, har titeln *Taifun*.

Romanen tilldrar sig ombord på en ångare, en mycket sjöduglig, rätt stor båt. Kaptenen är en engelsman, som visserligen är erfaren, men som också verkar kontakt- och känslolös, torr och besynnerlig, rentav dum, i besättningsmännens ögon. När historien börjar har båten nyligen flaggats om från engelsk till siamesisk flagg. Den viktigaste blicken på skeendet ger Conrad åt en ung förste styrman, som heter Jukes. Han ogillar som god engelsman omflaggningen, men kaptenen förstår inte alls att han tycker att det är fel flagga. Själv kan inte se något fel på den siamesiska flaggan, som han granskar noga – han verkar närmast autistisk när han tar styrmannens anmärkning helt bokstavligt.

I den siamesiska hamnen får nu Jukes order om att hålla ett stort lastrum fritt från annan last; där skall nämligen tvåhundra kulier inkvarteras jämte deras resgoods, som består av träskrin, som man noga binder fast. Kulierna skall hem till Kina efter att ha arbetat i Siam; en kinesisk kontorist från deras bolag följer också med.

Fartyget råkar ut för en fruktansvärd storm, en orkan med kolossala krafter. Kaptenen kan inte gå med på några förslag om att ändra kurs för att göra det bättre för kulierna – dem betraktar han inte som passagerare utan som last. Det mesta på däck spolats överbord, men kaptenen och Jukes lyckas klamra sig fast trots allt. Rorgångaren blir nästan bortglömd, men håller tappert ut. När det är som värst kommer båtsmannen upp till kaptenen och rapporterar om något som gör läget riktigt gräsligt. I lastrummet, där kulierna är instängda, har deras skrin trots allt kommit på drift och krossats i den våldsamma sjögången. De silverdollar som kulierna har sparat ihop rullar nu vilt omkring, och de tvåhundra männen har försökt samla ihop sina slantar och börjat slåss inbördes i ett förskräckligt, oöverskådligt tumult. Kaptenen beordrar styrmannen Jukes och båtsmannen att gå dit ner och samla ihop mynten. Det gör de, men det är ett fruktansvärt uppdrag, för kineserna är rädda, upphetsade och misstänksamma. Men de två genomför i alla fall saken.

När stormen till slut är över och fartyget närmar sig hamn kallar kaptenen till sig Jukes, förste maskinisten och den kinesiske kontoristen. De kommer beväpnade med vad som finns ombord av skjutvapen, men kaptenen säger strängt till dem att vapnen skall bort. De hopsamlade pengarna räknas, delas upp i lika delar och fördelas bland kulierna. Så ordnas saken upp utan inblandning av några myndighetspersoner och tystas ner, desto lättare som man nu inte seglar under engelsk utan under siamesisk flagg, påpekas det. Kaptenen visar sig alltså vara praktisk, klok och rådig i en brydsam situation.

Det här sista berättas inte alls så rakt som det tidigare skeendet, utan via tre brev som refereras och återges i rätt komplicerade turer, där de olika personligheterna får utvecklas: den torre kaptenen, den stadige förstemaskinisten och den muntre Jukes. Han visar sig vara den bäste berättaren och har också den bäste läsaren i en god vän, som i sin tur återberättar det han har läst för sina kamrater på en atlantångare. Conrads invecklade berättarteknik lägger så en ny dimension till historien: breven knyter ihop berättelsen med andra platser och andra personer, den förs vidare ut i världen, och framför allt visar de kaptenens rådgivet.

Jag har letat i Taube-litteraturen men inte sett att någon har ställt sig frågan om Joseph Conrad har betytt något för Evert Taubes visor från hamnar och oceaner – jag lånar den rubrik som Anders Palm och Johan Stenström har satt på den gruppen i *Sångboken*. Mikael Timm har i sin biografi associerat någon av Taubes sjöhistorier lite vagt till Conrad – han talar om att Taube

skriver ”med en kärv saklighet som påminner om Joseph Conrads skildringar” (s. 18, jfr s. 92). Men på ett ställe meddelar han något mer substantiellt. När Evert Taube skulle ut på en långresa år 1928 gjorde han upp en lista över vad som skulle medföras, bland annat i skeppsbiblioteket. Timm anför ur listan ”bl a Kipling, Conrad och naturvetenskapliga böcker med anknytning till resans mål” (s. 318). Så Conrad har intresserat Evert Taube.

Att skeppsnamnet Taifún alltså pekar mot Conrads roman är tydligt. Men man kan nu se hur skildringen hos Conrad har använts i visans katastrof-historia (som alltså återgår på en verklig historia), tillsammans med en rad detaljer som har omformats och omplacerats.

De tvåhundra kulierna på Conrads båt kommer ombord i Siam, precis som den last som Fritiof Andersson har berättat om, och de behandlas mest likt djur, inkvarterade i ett lastrum som de är. Slagsmålet som bryter ut under stormen beskrivs på ett ställe så här; det är när Jukes och båtsmannen kommer in i lastrummet: ”Där ljöd emot dem ett förvirradt larm, ett rasande tumult, ett vildt mumlande, ilar af skrik, som dogo bort, och fötters tramp blandadt med ljudet af sjöarnas slag” (Conrad 1918, s. 125).

”Vrålet blandades med storm och böljors dån”, berättar Fritiof Andersson på sitt koncisa sätt om djuren, som har brutit sig ut ur sina burar och slåss inbördes.

De djur som nämns i visan är ”tigrar, lejon, elefanter” och så en tjur och en gorilla. Både elefanten och gorillan kan man hitta hos Conrad, om än inte som levande djur. Den flagga, som spelar en viss roll i början och slutet av hans berättelse är den siamesiska, som noga beskrivs: den är röd och har en vit elefant i mitten! Också gorillan finns med i romanen. Så här beskriver Conrad båtsmannen:

Han var en ful, undersätsig, butter sjöman på omkring femtio år, sträfhårig, kortbent, långarmad, liknande en äldre apa. Hans styrka var ofantlig; och hans stora, tjocka händer, hvilka svällde som boxhandskar i ändan på håriga underarmar, handskades med de tyngsta föremål som om de varit leksaker. (Conrad 1918, s. 81)

och hela tiden brummade han som en ifrigt sysselsatt gorilla. (s. 129)

Maskinrummet spelar en stor roll i romanen; den vanskliga eldningen i den förfärliga sjögången blir avgörande för skeppets överlevnad. Jukes beordras att ta sig ner i båtens innandöme för att ge kaptenen rapport om tillståndet i maskinen. Han kämpar sig fram genom en kolbox och kommer ner till maskinrummet. Bland det man ser där är maskintelegrafens, vars

skifva liknade ett ur af stora dimensioner, hvilket på taflan hade korta ord i stället för siffror. Bokstafsgrupperna framträdde tjockt svarta kring visarens vändtapp och symboliserade förträffligt högljudda utrop: FRAMÅT, BACK, SAKTA, HALT, STOPP; och den feta visaren pekade nedåt på ordet FULL, hvilket, på detta sätt utpekadt, fångade blicken på samma sätt som ett skarpt rop fångar uppmärksamheten. (s. 113)

I översättningen från 1918, som jag har citerat här, ser man att kommandoorden är satta med versaler och verkligen står ut och ”fångar uppmärksamheten”. Gorillan som ”slog fram och back och stopp” i Fritiof Anderssons berättelse har nog kommit från Conrads maskinrum – men kan väl också emanera från den katastrofskildring som Taube hade läst. ”Hagenbecks ombud” har förvisso en kollega i ”Bun-hins kontorist”, kinesen som övervakar kulierernas resa. Det finns fler detaljer man kan anföra, som Taubes markering av nationsflaggornas betydelse på de två båtarna: ”den gula och den blå” respektive ”Finlands vita flagg med blåa korset på”. I Conrads berättelse spelar bytet från den engelska till den siamesiska flaggan en betydande roll både i början och i slutet av romanen.

Är nu detta annat än en fotnot i Taube-sammanhang? Nej vars, men man kan ändå höja blicken en smula. Man kunde se närmare på Evert Taubes teknik: vad lärde han sig i sitt berättande av Conrad? Han har inte komplicerat sin berättelse så mycket, men konstruktionen med den dubbla berättaren har han kunnat lära sig av Joseph Conrad. Använde han uppslag ur romanen *Taifun* på andra ställen, till exempel motivet ”instängd i en mörk box tillsammans med ett kvarglömt verktyg”, som i ”Eldarevalsen”, eller ”matros kvarglömd vid rodret i våldsamt storm”, som i ”Balladen om briggen ’Blue Bird’ av Hull”?

När man jämför de två berättelserna undgår man ju inte att lägga märke till skiftet i ton. Conrads roman är spännande, men också allvarlig, full av moraliska avgöranden, hjältemodiga handlingar och inträngande människo-

skildring. Humoristisk är den knappast. Evert Taube har överfört tonläget till skrönans munterhet, och detaljer från romanen får förhöja komiken – som gorillan i maskinrummet och elefanten som driver i land.

Så kunde man diskutera vad Taubes bruk av Conrads historia egentligen skall kallas. ”Lån”, för all del, eller hellre en munter travesti, en tillägnelse i en ny tonart. Men man bör komma ihåg det där med fullriggarens namn, Taifún – jag ser det som en honnör för sjöromanernas mästare, ett tack för ett gott uppslag.

Undersökningen ”Joseph Conrad i Sverige” är mig veterligt ännu inte utförd, men den vore nog värd att företa sig. Man skulle kunna ta reda på när de första översättningarna kom, vilka som utförde dem – vem var till exempel Harald Jernström? I det utmärkta *Svenskt översättarlexikon* som man lätt hittar på nätet kan man läsa en biografi över denne finländare (1882–1946) som var en mycket flitig översättare, men varför blev det just Conrad? Och hur blev romanerna mottagna?

Man kunde också börja fundera över hur globaliseringen avspeglar sig i de här historierna. Där är ju, på stoffets nivå, handeln och sjöfarten, de kinesiska migranterna och de infångade vilda exotiska djuren som skall visas i Europa. Den där reseskildringen, där den verkliga djurtransportens katastrofala slut i Indiska oceanen har skildrats och som Taube säger sig ha läst, skulle kunna bidra till belysningen, om man kan hitta den. Kanske finns boken alltså i biblioteket i Rockelstad? Man kan också se sambandet mellan den engelska romanen och den svenska visan som ett exempel på hur världslitteraturen hänger ihop och hur berättandet och transporten över språkgränser går till, och tänka att komparatistik är utforskandet av litteraturens globalisering.

Men så kunde man vända sig in mot vårt eget ämne och fråga varför sambandet mellan Taube och Conrad inte har diskuterats förut. Ingen har väl brytt sig, kan man säga. Men det är nog också så att två faktorer har bidragit till att saken har förbisetts. Den ena är den image som Taube omgav sig av eller har omgett med, den av den sorglöse, naive berättaren av skrönor i visform, alltså den som Lars Lönnroth skrev om i *Den dubbla scenen* och som Rigmor Schill var inne på i sin doktorsavhandling. Den andra är genregränserna, som ibland hindrar oss från att tänka att en både dräplig och poetisk visa, som har blivit folkkär och uppfattas som ursvensk, kan vara inspirerad av en spännande roman som tillhör världslitteraturen.

Men så kan man också glädja sig åt att man ibland med komparatistiken

som metod kan få syn på hur en god berättare lånar stoff och motiv från en kollega och låter oss få se hur hans fantasi har transsubstantierat det till en älskad visa, en del i vår levande sångskatt.

Referenser

- Anthin, David, *Evert Taubes scener från Cabaret Läderlappen till Gröna Lund*, diss. Göteborg, Lund 2007.
- Conrad, Joseph, *Taifun*. Öfversatt från engelskan af Harald Jernström (Moderna romaner 23), Lovisa 1918.
- Digné, Jan, ”Evert Taubes visa ’Möte i monsunen’. En kommentar”, i *Sagt och skrivet i Göteborg. Uppsatser och föredrag från Evert Taube-symposiet 1999*, Evert Taubesällskapet (årsskrift 1999–2000), s. 103–118.
- Fehrman, Carl, *Litteraturhistorien i Europaperspektiv. Från komparatism till kanon*, Litteraturvetenskapliga institutionen, Lund 1999.
- Smedberg Bondesson, Anna, ”Taube i Tivoli”, i *Luften så klar. Nordeuropeiska konstnärer och författare i Rom 1780–1950*, red. Roland Lysell, Mattias Pirholt & Anna Smedberg Bondesson, Göteborg & Stockholm, 2020, s. 256–272.
- Taube, Evert, *Sångboken. Urval, kommentarer och essäer*, red. Anders Palm & Johan Stenström, Stockholm 2009.
- Schill, Rigmor, *Evert Taubes genombrott*, Evert Taubesällskapet (årsskrift 1984), Stockholm 1984.
- Timm, Mikael, *Evert Taube. Livet som konst, konsten som liv*, Stockholm 1998.

Brutalitet i teori og praksis

Strafferet og købstadslovgivning
i Skånelandene i 1200- og 1300-tallet

Af Helle Vogt

NÅR MAN BESKÆFTIGER sig med købstadslovgivningen for Skånelandene – Skåne, Halland, Blekinge og Bornholm – i 1300-tallet, er der et spørgsmål, som uvægerligt presser sig på, når man kommer til de strafferetlige bestemmelser: Hvorfor er skånsk købstadslovgivning så brutal, når resten af den danske lovgivning ikke er det? Hjul og stejle, stening og døden på bålet kommer ind i skånsk ret, samtidig med en ny række af forbrydelser defineres i Vedtægt for de Skånske Byer, hvis ældste dele er fra 1328, straffe, der for resten af det danske riges vedkommende, var stort set ukendte i middelalderen. Hjul og stejle var den eneste straf, der i ekstreme tilfælde også fandtes dansk strafferet. Bålstraffen blev først i den efterreformatiske periodes hårde lutherske strafferet brugt i sager om trolddom, sodomi og incest, mens stening aldrig fandt vej til den danske strafferet.

Det følgende vil prøve at besvare spørgsmålet om baggrunden for den brutale skånske strafferet i middelalderen. I den forbindelse vil jeg komme ind på skånsk ret, specielt købstadsretten og skånelandenes retlige særstilling på dette punkt i det danske rige.

Skånsk ret i middelalderret bestod af en række af forskelligt lovgivning. Helt centralt var Skånske Lov, der formentlig var nedskrevet et sted mellem 1202 – da den indeholder lovgivning udstedt af Valdemar II Sejr (konge 1202–1241) – og 1215, da jernbyrd, en gudsdom hvor den anklagede skulle bære eller gå på glødende jern for at Gud dermed kunne gribe ind og bevise skyldsspørgsmålet alt efter om såret blev betændt eller ej, blev forbudt som procesmiddel af kirken dette år (DGL 1:2, 781–791). Det er ikke så underligt, at det var i Skåne, at nedskrivningen af lovene begyndte, og hvor kongen også optrådte aktivt som lovgiver. I Lund sad ærkebispens, og i samme by lå

landstinget for Skånelandene, så der har formentlig været en juridisk elite – både gejstlig og verdslig, der har kunne se interessen i nedskrivning af lovene, både for at sikre fred og retfærdighed, men også fordi den jordejende elite – verdslig såvel som gejstlig – havde en interesse i, at der var faste procedurer for overdragelse og besiddelse af ejendom.

Modsat resten af riget havde de skånske byer ikke særskilte købstadslovgivninger for hver by, de var derimod alle under den samme lov, som det også kendes fra Norge og Sverige. Den ældste købstadsret i Skåne er Birkeretten, som dateres mellem 1200 og 1250 (Paulsen 1978, s. 25–57). Birkeret kan oversættes med særret, da en birk er et navn for en et område, der var uden for herredsinddelingen og havde sin egen jurisdiktion. Birkeretten blev senere suppleret med Vedtægt for de Skånske Byer, som nævnt ovenfor. De første 28 paragraffer af Vedtægten blev vedtaget i 1328 på et møde mellem borgere fra de skånske byer (Jacobsen 1992, 428), dateringen af de resterende bestemmelser er mere usikker. Købstadslove er generelt korte love, der fungerede som supplement til landskabslovene, specielt inden for områder som handel, håndværk og proces pga. de særlige forhold i byerne. På de områder, hvor der ikke var særregler i købstadslovene, var det landskabslovenes bestemmelser, der gjaldt. Man skal derfor ikke forstille sig, at der var vandtætte skodder mellem by og land: på langt de fleste områder var retstilstanden den samme.¹ Men som vi skal se, så kunne strafferetten være ganske forskellig fra land til by.

Måske er det ikke så underligt, at strafferetten har en særstilling i skånsk ret. Skåne var det område i det danske rige, der tidligst fik nedskreven lovgivning, og den ældste strafferet stammer herfra. I år 1200 gav kong Knud VI en forordning om straffen for drab, hvori han begrundede lovgivningen med ”at jeres land [Skåne] mere end de andre lande i vores rige plages af manddrabsforbrydelse” (DRB, 1:4, no. 24, 32).² De strafferetlige principper, der blev lagt ned i manddrabsforordningen gled få år efter ind i Skånske Lov (nedskrevet mellem 1202 og 1215) og genfindes i de øvrige danske landskabslove. Grundprincippet var, at drab skulle straffes med bod, hvoraf en tredjedel skulle betales af drabsmanden, mens de øvrige to tredjedele skulle betales af henholdsvis hans mødre og fædre side af slægten. Sår og afhug skulle også sones med bøde, dog betalt af gerningsmanden alene, mens tyveri blev straffet med tyvsmærke – brændemærke, afhugning af næse eller ører eller hudstrygning alt efter lokal sædvane – for mindre førstegangsty-

verier og hængning ved større eller gentagende tyveri. Mange undres over, at straffen for tyveri var så hård sammenlignet med, at man kunne købe sig fra drab og alvorlig legemsbeskadigelse. Forklaringen skal nok findes i dels i, at tyveri i et samfund uden sikkerhedsnet eller forsikring kunne betyde social deroute, sult osv., men også i at tyveri var en æreløs forbrydelse. Hele strafferetten var bygget op omkring, at man stod ved sine gerninger og selv meldte sig, eller – hvis man ikke ville tage konsekvenserne flygtede og blev fredløs – tyveriet falder uden for dette æresbegreb, det var en skjulte handling, hvor man sneg sig ind på en andens grund eller hus og borttog noget.

Selvom lovene havde som udgangspunkt, at en drabsmand stod ved sine handlinger, så spillede æresbegrebet også ind i måden og tidspunktet, et drab fandt sted på, godt hjulpet på vej af kirkens lære om fred. Et drab var ikke kun et drab, sanktionen afhang af, om der var tale om et ærligt eller uærligt drab. For de ærlige drab skulle der betales mandebod, mens de uærlige drab de såkaldte *orbodemål* – bødeløse sager – betød, at drabsmanden blev fredløs og måtte flygte, hvis han ikke ville være jaget vildt, som alle frit kunne slå ihjel. Et drab var *orbodemål*, hvis det brød de spilleregler for fred, som kirken havde defineret. Dvs. hvis man dræbte nogle i deres hjem, på tinget, i kirken eller mens de havde lagt deres våben, fx fordi de gik bag plogen eller tog et hvil.³

Mandeboden blev betalt ved af drabsmandens og hans slægt til den dræbets slægt. Den første tredjedel på 15 mark – ca. værdien af 15 køer – skulle betales af drabsmanden selv til den dræbtes nærmeste arving, mens de to andre tredjedele, også hver på 15 mark, skulle betales af mændene på henholdsvis drabsmandens fædrene og mødrene slægt, og på samme måde skulle den modtages af den dræbtes slægt (Skånske Lov kap. 85 og 92). Betalingspligten fulgte den definition af slægtskab, som kirken havde introduceret (Vogt 2005). Dvs. at alle blodsbeslægtede syv generationer tilbage skulle betale og modtage, noget der dog i 1215 på Det Fjerde Laterankoncil sattes ned til fjerde generation, da slægtskabsberegningen også satte grænsen for incestuøse forhold, hvorfor det efterhånden blev for svært at finde en ægtefælle. Den kollektive betaling af mandebod var normen middelalderen igennem, og blev først afskaffet i 1537 ved Den Københavnske Reces § 7, og der gik endnu omkring ca. 60 år før, at princippet om, at ”liv for liv” var bedre end økonomisk kompensation blev accepteret i befolkningen (Kjær og Vogt 2017, 399–400).

Det var kun i sager om drab, at slægten skulle bøde kollektivt. Ved sår eller afhug af legemsdele skulle gerningsmanden bøde alene. Bødens størrelse afhang ved sår af sårets dybte og omfang, og ved afhug af det mistede lems værdi (Skånske Lov kap. 93–98). Tabet af begge fødder eller hænder udløste en fuld mandebod, da man blev betragtet som uarbejdsdygtig, og dermed skulle boden formentlig bruges til forsørgelse. Mere overraskende er det, at tabet af næsen, tungen eller penis også udløste fuld mandebod. Tungen fortæller noget om talens betydning. Betalingen for tab af penis forklares ud fra, at man skal kompenseres for den manglende mulighed for at få børn, mens næsen kun kan forklares ud fra æreshensyn. Afskæring af næsen blev brugt som et tyvetegn, en næseløs person blev dermed af fremmede set som æresløs.

Den strafferet, der findes i den skånske birkeret, stemmer stort set overens med Skånske Lovs bødestraf for sår, afhug og manddrab, og de sparsomme bestemmelser viser tydeligt, at Birkeretten støtter sig på Skånske Lovs langt mere udbyggede system. Med hensyn til tyveri går bestemmelserne på proces, og selvom tyvsmærke i form af hudstrygning nævnes (§ 16), så er det ikke som en straf, men i forbindelse med den tyvsmærkedes status som udstødt af byen. Vedtægt for de Skånske Byer ændrede ikke på straffene for tyveri, sår eller afhug, men derimod skete der en radikal ændring i straffen for drab. Bødestaffan afskaffedes med mindre, der var tale om uagtsomt manddrab, dvs. at man ikke havde nogen intention om at dræbe, hvorfor der var tale om et ulykkestilfælde. I så fald skulle der betales mandebod som hidtil (§ 36). At en købstadsret indfører dødsstraf for overlagt drab, er ikke i sig selv underligt, det kendes fra flere danske købstadsretter, dog gerne under den forudsætning, at drabsmanden blev taget på fersk gerning og ikke dømt på grund af nævninges vurdering.⁴ Det overraskende ved lovgivningen i Vedtægterne er henrettelsesmetoderne: en kvinde skulle stenes, med mindre den myrdede person var hendes arbejdsgiver – herre eller frue – dvs. overhoved for den husholdning, hvor hun var tyende, i dette tilfælde skulle hun brændes levende på bålet. En mandlig morder blev dømt til hjul og stejle, dvs. kroppen skulle parteres og placeres på hjul, der var sat på pæle, og hovedet skulle afhugges og sættes på en stage (§§ 30, 32 og 35). Kun nævnt ét sted i dansk middelalderret er disse drakoniske straffe nævnt, og hvad angår stening og brænding er ikke i en lov, men kun i en lovkommentar: Ærkebiskop Anders Sunesens latinske forklaring af Skånske Lov, der er samtidig med loven (kap. 95). Her kommenterer han på tyveribestemmelserne i Skånske Lov og siger

ligesom loven, at straffen for gentagende eller tyveri til over en værdi af en halv mark straffes med hængning, men derefter fortsætter han: *Undertiden medfører også brødens storhed med rette, at den strenge domfældelse ikke blot falder ud til livsstraf, men til en særlig grum døds måde, idet dels kirkebryderen, der ikke gyser for at lægge vanhellig hånd på hellige ting og ved sit tyveri over kirkeren, dels snigmorderen, der for at vinde rov og bytte ved stimandsfærd uden at tænke på, at han hører til det menneskelige samfund, på vilde dyrs vis ikke skåner anden mands liv, dels brandstifteren, der for skændig vindings skyld er vant til at sætte ild på andres huse, skal ophænges med udstrakt krop på hjul eller stenes eller brændes.* I Skånske Lov optræder hverken stening eller brænding, ja brandstiftelse er ikke engang nævnt, derimod står der om den, der har begået kirkerov og rovmord – dvs. mord med det ene formål at udplyndre offeret, hvilket blev set som en æreløs gerning – *da kan de dømme ham til hjul* (kap. 151), det er altså op til mændene på tinget, om den skyldige skulle hænges eller have den mere spektakulære, men også meget dyrere hjul og stejle straf – da det var enten den krænkede part eller lokalsamfundet, der skulle betale for henrettelsen, er det ikke svært at forestille sig, hvorfor straffen ikke genfindes i kildematerialet.

Stening og brænding kan meget vel blot være et udtryk for, at Anders Sunesen ønskede, at kønne straffene, da han næppe har fundet det passende, at en kvinde skulle lægges på hjul og stejle og dermed, at hendes krop blev blottet for offentlighedens blikke. Der er ingen tegn på, at hans forslag vandt opbakning, de få steder hvor dødsstraffen var kønnet i middelalderens Danmark var i forbindelse med henrettelse af kvindelige tyve, der nogle steder i stedet for galgen blev levende begravet *for den kvindelige æres skyld*, som der står i § 25 i Ribe Stadsret fra 1269.⁵

Kønnede former for henrettelse var altså ikke ukendt i dansk strafferet, men det er unægtelig interessant, at når bålstraffen introduceres i Danmark efter Reformationen i 1536 for trolddom, incest og sodomi, var straffen ikke kønnet, men gjaldt for begge køn med undtagelse af sodomi – eller omgængelse mod naturen, som det også kaldtes – da det var en forbrydelse, som udelukkende mænd kunne begå. Et naturligt spørgsmål er derfor, hvor kom inspirationen fra til straffene, hvornår blev de tilføjet til Vedtægten for de Skånske Byer, og om straffene nogensinde blev eksekveret?

Svaret på det første spørgsmål kunne selvfølgelig være ganske ligetil, at kilden til straffene var Anders Sunesens Parafrase, men hverken stening eller

bålstraffen optræder i nogle af versionerne af Skånske Lov, og der er ingen spor af, at den latinske tekst har været alment kendt i 1300-tallet. Så selvom sammenhængen til Parafrazen ikke med sikkerhed kan afvises, så synes det ikke særligt plausibelt. Hvorfor blikket må rettes mod nabolandene. I de to norske landskabslove – Gula- og Frostatingsloven (kap. 253 og kap. XIV § 12), der i de overlevede versioner er fra 1200-tallet, optræder stening af tyve faktisk, men ikke som en dødsstraf. Det er en kombination af en legemsstraf og en æresstraf. Tyven skulle løbe spidsrod mens sten og alskens skarn blev kastet på vedkommende. De norske landskabslove blev imidlertid sat ud af kraft i 1274, da Magnus Lagabøter gav en lov for hele det norske rige, hvorfor det lyder lidet sandsynligt, at man i de skånske vedtægter skulle have skelet til forældet norsk ret.

En meget mere nærliggende tanke er at se mod Sverige. I 1350'erne fik de svenske byer en ny lov, kendt som Magnus Erikssons Bylov. I denne lov genfinder man stening, bålstraffen og hjul og stejle som straf for mordbrand og en række drab sket under skærpene omstændigheder (Högmålsbalken § I og VIII), i nogle manuskripter optræder dog kun bålstraffen og ikke stening (ibid., 236, n. 2). Pilen peger altså på en svensk indflydelse på strafferetten, der forstærkes af, at bålstraffen og hjul og stejle også optræder i Bjärkörätten, den byret, der gik forud for Magnus Erikssons lov.⁶ En mandelig snigmorder blev straffet med hjul og stejle, mens en kvindelig blev levende begravet (kap. 36), som det kendes fra de danske love, men var der tale om giftmord, blev hun brændt (kap. 36, §1).

Straffene i Vedtægten har altså paralleller med svensk ret, men hvornår skal vi så forestille os, at strafferetten blev tilføjet til de oprindelige vedtægter fra 1328? Det er et spørgsmål, som aldrig har vakt nogen særlig interesseret i forskningen. Den danske køns- og retshistoriker Grethe Jacobsen har foreslået, at de fleste af de strafferetlige bestemmelser blev tilføjes så sent som i det 15. århundrede, hendes argument er, at lignende bestemmelser om æreskrænkelser og forræderi kan genfindes i anden 1400-tals lovgivning, dertil kommer, at hun med støtte i Jens Chr. V. Johansens forskning (Johansen 1991, 217–40) fremhæver, at trolddom først kommer ind i lovgivningen i slutningen af århundredet (Jacobsen 1992, 429). Jacobsens argument synes solidt, men faktisk findes både bestemmelser om æreskrænkelser og trolddom i Magnus Eriksson Bylov (Rådstugubalken § XXX, XXXI, Högmålsblaken § XI), hvilket igen peger på en svensk forbindelse.

Er den mest oplagte forklaring ikke, at de strafferetlige bestemmelser er blevet tilføjet Vedtægterne, mens Skåne var under den svenske krone i perioden 1332–1360? I perioden 1332 til 1340 var der interregnum i Danmark, det mest af Sjælland, Fyn og Jylland var pantsat til holstenske grever, og for at opnå beskyttelse i disse ustabile tider valgte Skånelandene, at underlægge sig den svenske krone, og den svenske konge indløste de holstenske hertugers pantefordring i Skåne. Unionen varede frem til 1360, hvor Valdemar IV erobrede Skånelandene fra svenskerne. Det virker derfor som en meget plausibel forklaring, at det strafferetlige tillæg til vedtægterne er kommet i 1350'erne, hvor den svenske konge har givet de skånske byer en strafferet, der var på højde med den i resten af det svenske rige.

Nu kommer vi til det tredje spørgsmål: Blev straffene nogensinde eksekveret? Det er selvfølgelig svært – for ikke at sige umuligt – at svare på, da meget lidt retspraksis er bevaret. Det er dog værd at bemærke, at så vidt jeg ved, er der ikke bevaret en eneste kilde, der omtaler, at stening fandt sted i Skåne. En så usædvanlig henrettelsesform må man forestille sig, at afsat et eller andet spor, men der er intet. Bålstraffen var også en usædvanlig straf, og i den sammenhæng er det værd at fremhæve, at den faktisk har været anvendt i nogle få sager om forfalskning, men ikke drab (Hørby, 293). Hjul og stejle derimod var en straf, som der i overensstemmelse med Skånske Lov blev brugt for rovmord, det nok mest kendte eksempel er den fredløse Arvid Bentsen, der var blevet dømt for mordet på kong Erik Klipping i 1286, han flygtede til Sverige og levede af røvertogter ind i Skåne, hvor han i 1288 blev pågrebet og henrettet (Skänningeannalerne 1288), men her er der tale om en henrettelse i overensstemmelse med Skånske Lov og ikke Vedtægterne. Et argument for, straffene er blevet brugt, er, at man ikke ændrer Vedtægterne, men at de bliver medtaget, når loven blev kopieret. Dette er der imidlertid ikke noget underligt ved, det var normal praksis, et godt eksempel er jernbyrden, som vi finder i Skånske Lov, den blev forbudt omkring år 1215 og erstattet med nævn – en slags jury – men alligevel fortsatte man med at kopiere jernbyrdsbestemmelserne helt frem til at Skånske Lov blev erstattet af svensk lovgivning efter 1658. Derfor vil mit bud være, at selvom Magnus Eriksson fik sat sit fingeraftryk på Vedtægterne for de skånske byer, så slog den svenske strafferet ikke igennem, og man fortsatte med at anvende Birkeretten suppleret med Skånske Lov.

Afslutning – sammenhængen mellem strafferetten og kongens magt

Meget tyder altså på, at svensk strafferet ikke i praksis blev introduceret i Skånelandenes byer, og at man fortsatte med at bruge det gamle system fra Birkeretten suppleret med Skånske Lov. Man kan imidlertid ikke lade være med at spekulere på, hvorfor der var den massive forskel i den danske og svenske strafferet, når det kom til brug af livsstraffe og henrettelsesmetoder. I sin afhandling om strafferetten i middelalderens Sverige fra 2009 fremfører historikeren Christine Ekholst den teori, at en streng strafferet var tæt forbundet med en stærk kongemagt. Hvis formål det var at monopolisere strafferetten og forhindre privat konfliktløsning (Ekholst 2009). Magnus Eriksson skulle således ifølge denne teori personificere den stærke konge.

Jeg har svært ved at tilslutte mig denne sammenhæng mellem en stærk kongemagt kulminerend med Magnus Erikssons regeringstid (1316–1364), når man ser på de svenske konger i 1300-tallet, er stærke og magtfulde ikke det indtryk, man får. Indtil Magnus Eriksson som treårig blev valgt til konge, var der konstant strid i den svenske kongefamilie, og grunden til valget af barnekongen var ganske simpel, at det var lykkedes de andre mandlige medlemmer af kongefamilien at udrydde hinanden. Det var Magnus Erikssons store fortjeneste at skabe retsenhed i riget med Lands- og Byloven fra 1350'ernes begyndelse, selvom man skal helt op til omkring år 1400 for at Landsloven blev accepteret i hele riget (Holmbäck og Wessén 1962 XL-XII). Men hans magtposition var aldrig virkelig sikret, og han endte med at blive afsat som konge i 1364. Hvis man ser på Sverige i resten af senmiddelalderen, kan man heller ikke hævde, at kongerne var særligt magtfulde. Flere blev fordrevet, og hverken unionskongerne eller de svenske konger opnåede at få opbygget en stærk, uantastet kongemagt i længeden.

Til sammenligning bliver landskabslovene nedskrevet i 1200-tallets første halvdel under de stærke og magtfulde valdemariske konger, og selvom kongemagten derefter svækkes frem til midten af 1300-tallet, så var senmiddelalderens danske konger generelt meget stærkere end de svenske – eller for unionskongernes vedkommende var de langt stærkere i deres egenskab af dansk end som svensk konge. Hvis Ekholst teori derfor skulle passe, at en stærk kongemagt går hånd i hånd med en stærk og voldsom strafferet, hvorfor var en sådan ikke introduceret i Danmark under valdemarerne eller i senmiddelalderen? Argumentet kan i virkeligheden lige så godt vendes om,

og det kan hævdes, at en meget hård strafferet kan ses som et udtryk for en svag kongemagt. Eftersom Sverige konstant var hærget af intern strid, var der langt mere brug for en streng retshåndhævelse, hvor loven også kunne bruges som et redskab til at straffe de rige og mægtige på livet eller kroppen, hvis de brød freden.

Noter

- 1 For en general indføring i købstadslovgivningen se Jacobsen 1992, s. 394–440.
- 2 For en introduktion til Manddrabsforordningen og dens samtid hør: <https://maegtigemiddelalder.buzzsprout.com/1729393/8157827-ep-2-helle-vogt-skane-ar-1200-det-vilde-vesten>
- 3 Om kirkens fred se Head og Landes 1992, om mandebodsbetaling se Fenger 1971, s. 341–541 og Vogt 2005, s. 113–120, 163–176
- 4 Se fx Kong Christoffer af Bayerns Stadsret for København, 1443, §7, Ribe Stadsret, 26. juni 1269, § 1. Kong Hans' Privilegium til alle frie købstæder i Danmark § 126
- 5 Ribe stadsret 1269, § 25. Levende begravelse bliver brugt i Kong Christoffer af Bayerns Stadsret for København, 1443, § 31 og Kong Hans' Privilegium til alle frie købstæder i Danmark § 47.
- 6 Om Bjärkörätten se Holmbäck og Wessén 1946, s. XCII–CX.

Referenser

- DGL *Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene*, svend Aakjær og Erik Kroman red., vol. 1:1 og 1:2, København 1933
- Den Københavnske Reces, Aage Andersen red., *Den danske rigslovgivning*, bd. 4, nr. 58, 1523–1558. København: 2015, s. 194–210.
- DRB – *Danmarks Riges Breve*, 1. rk., 4. bd., Niels Skyum-Nielsen red., Det danske Sprog- og Litteraturselskab, København, Ejner Munksgaards Forlag, 1958.
- Ekholst, Christine, *För varje brottsling ett straff: föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna*, Stockholm Universitet 2009.
- Fenger, Ole, *Fejde og mandebod. Studier over slægtsansvaret i germansk og gammel dansk lov*, Århus 1971.
- Head, Thomas og Richard Landes, *The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*, Cornell University Press 1992.
- Holmbäck, Åke og Elias Wessén, *Svenska Landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svensker*, vol. 5, Uppsala 1946.
- Holmbäck, Åke og Elias Wessén red., *Magnus Erikssons Stadslag i nusvensk tolkning*, Lund 1966.

- Holmbäck, Åke og Elias Wessén red., *Magnus Erikssons Landslag i nusvensk tolkning*, Lund 1962.
- Hørby, Kai, "Velstands krise og tusind baghold, 1250–1400", Olaf Olsen red., *Gyldendal og Politikens Danmarks historie*, vol. 5, København 1989.
- Jacobsen, Grethe, "Dansk købstadslovgivning i middelalderen", *Historie* 3, 1992, s. 393–439
- Johansen, Jens Chr. Vestergaard, "Hexen auf mittelalterlichen Wandmalereien: Zur Genese der Hexenprozesse in Dänemark", Andreas Blauert red., *Ketzer, Zauberer, Hexen: Die Anfänge der europäischen Hexenverfolgungen*, Frankfurt a.M.; Suhrkamp 1990, s. 217–40.
- Keyser, Rudolf og Peter Andreas Munch, red., *Norges gamle Love indtil 1387*, bd. 1, Gulatingslov og Frostatingslov, Oslo 1849.
- Kjær, Morten og Helle Vogt, "Straf og forvisning i det efterreformatoriske Danmark-Norge", *Reformationen 1500-tallets kulturrevolution*, red. Ole Høiris og Per Ingesman, Aarhus, Aarhus Universitetsforlag 2017, s. 393–412.
- Kong Christoffer af Bayerns Stadsret for København, 1443, i Erik Kroman, red. *Danmarks gamle købstadslovgivning*, København 1961, bd. III, s. 77–94.
- Kong Hans' Privilegium til alle frie købstæder i Danmark i Erik Kroman red., *Danmarks gamle købstadslovgivning*, bd. V, s. 72–102.
- Kroman, Erik, red., *Danmarks gamle Købstadslovgivning*, bd. IV, København 1961.
- Ribe Stadsret, 26. juni 1269 i Erik Kroman, red., *Danmarks gamle købstadslovgivning*, København 1961, bd. II, s. 8–19.
- Paulsen, Kirsten, "Den skånske Birkeret", *Scandia. Tidsskrift för historisk forskning*, bd. 44, 1. h, 1978, s. 25–57.
- Vogt, Helle, *Slægtens funktion i nordisk højmiddelalderret – kanonisk retsideologi og fredsskabende lovgivning*, København, 2005.

Agerar ett foto?

Av David Wästerfors

Den där berättelsen har fått ett eget liv.
Jag kände att systemet tvingade mig.
Artikeln gjorde mig uppmärksam på något helt nytt.

I VARDAGSLIVET HAR VI gott om uttryck för att saker och ting utövar makt över oss. Vi accepterar att en berättelse beskrivs som om den tränger sig på och inte lämnar oss i fred, som om den rentav tog egna initiativ och försökte bestämma hur vi ska tolka våra liv. Vi accepterar på liknande sätt att ett system, vilket som helst, verkar tvinga oss till vissa handlingar, eller att en artikel vi läst gör något med oss.

Kort sagt har vi gott om uttryck för att vi blir styrda, påverkade, bortstötta eller lockade. Vi är sällan herrar i våra egna hus. Vi kan inte agera hur som helst och i synnerhet inte när som helst. Vi är begränsade på oräkneliga sätt och tillbakaträngda eller förminskade när det gäller möjligheterna att åstadkomma något annorlunda, banbrytande eller personligt. Ibland är vi djupt intrasslade i sammanhang och situationer som knappt tillåter oss att tänka en enda självständig tanke.

Sociologins livsluft består till stor del av att utröna på vilka sätt vi inte kan agera hur som helst. Vi följer mönster i våra liv vars innebörd och existens sträcker sig både långt bortom den enskilda individen och långt ”in” i henne – för vi blir ju inte av med samhället bara för att vi sluter ögonen och försöker drömma oss bort. Vi kanske rentav kan säga att sociologi är vetenskapen om sådana mönster. Det betyder att när vi använder uttryck som ”berättelsen har fått ett eget liv” eller ”systemet tvingade mig”, då har vi till vardags börjat bedriva sociologi.

Den här skissartade bilden av sociologisk analys är alls inte tillräcklig för många idag. I det här kapitlet ska jag exemplifiera den gren av undersökningar

(eller kanske den tendens) där icke-mänskliga enheter faktiskt anses agera.

Det handlar inte längre om att metaforiskt beskriva en berättelse som levande, eller göra ett system eller en struktur till grammatiskt subjekt för att understryka dess makt, utan om att betrakta berättelser och system som aktörer jämställda med människor (och vice versa). I *actor-network theory* anses såväl materiella som immateriella objekt kunna bli aktörer, med handlingsutrymme och initiativkraft. Enligt teoribildningens grundare Bruno Latour (2017, s. 52–55; 2011) bör vi lämna en – som han menar – traditionell syn på objekt och subjekt och vara öppna för att finna aktörskap i princip överallt.¹

Jag menar att den här teorin är problematisk av åtminstone två skäl: (1) den dynamik och de krafter som ska beskrivas genom utvidgat och multiplicerat aktörskap kan beskrivas mer träffande på andra sätt, och (2) när objekt börjar beskrivas som aktörer faller väsentliga aspekter av begreppet aktörskap bort, varpå återstoden blir blek och uttunnad.² Jag vänder mig inte alls mot att inkludera objekt i sociologisk analys eller uppmärksamma materialitetens makt över människor (jfr Latour 2007, s. 78; Rennstam 2012), men jag vill ifrågasätta termen aktörskap i sådan analys.

Som exempel ska jag använda sociologen Penn Pantumsinchais artikel om *armchair detectives* från 2018 i tidskriften *Information, Communication & Society*, en text som jag på många sätt tycker är givande och lyckad. Problemen visar sig på detaljnivå och därför ska jag vara ganska detaljerad i min redogörelse. Jag ska sedan kort jämföra med hur begrepp som aktör och handling kan förstås med utgångspunkt hos Herbert Blumer (1900–1987) och George Herbert Mead (1863–1931), två portalgestalter inom symbolisk interaktionism, en äldre idéströmning. Hos Blumer och Mead menar jag att vi finner en mer fyllig och realistisk bild av aktörskap än i *actor-network theory*.

Min kritik av *actor-network theory* kretsar kring just aktörskap men i forskarsamhället finns en mer omfattande debatt. Olga Amsterdamska (1990: 499–500), till exempel, kritiserar Latours försök att överge alla distinktioner inte bara mellan människor och ”icke-människor” utan också mellan vetenskap och teknologi, natur och kultur, m.m. Hon kritiserar också Latours idé att förenkla alla tänkbara relationer mellan människor och ting till en enda, (nämligen deras närvaro i ett aktuellt nätverk) samt idén att vetenskap enbart skulle handla om kamp och dominans, *a kind of war* som Amsterdamska (1990: 499) skriver.

Ett mer välvilligt tonläge finns hos Edwin Sayes (2014) som reder ut olika

innebörder i försöken att tillskriva objekt (eller icke-människor) aktörskap. Han urskiljer inte enbart starka påståenden om att icke-människor skulle ingå i moraliska och politiska associationer och ”samlingar” som driver på olika händelseförlopp utan också svagare påståenden som att icke-människor antas fungera som förutsättningar för det mänskliga samhället och förmedlare av mänskligt handlande. Sayes (2014: 145) menar att *actor-network theory* främst är en metodologi – trots namnet – och att den utmärks av att den inte förutsätter någon skillnad mellan människor och ting *a priori*. Han menar att Latour och hans efterföljare utgår från en minimal och avhumaniserad förståelse av aktörskap. Det enda som krävs för att kalla något ”aktörskap” är att en eller annan enhet åstadkommer en skillnad för en annan enhet eller för ett nätverk (Latour 2005: 71).

Det sistnämnda kommer jag snart att åskådliggöra mer i detalj. Det jag vill exemplifiera med hjälp av Amsterdamska (1990) och Sayes (2014) är två ingångar för den som vill ta del av den större debatt som jag i det här kapitlet enbart nuddar vid.³

Salongsdetektiver och deras sanningar

Penn Pantumsinchai undersöker sanningsproduktion bland salongsdetektiver eller *armchair detectives*. Närmare bestämt handlar det om de engagerade medborgare som med sina uppkopplade datorer försökte identifiera vilka som låg bakom två bombdåd, ett i Boston 2013 vid ett maratonlopp och ett i Bangkok 2015 vid Erawans helgedom. Även om bombdåden ägde rum på två olika platser och kom att förstås på olika sätt finns det gemensamma nämnare.

Pantumsinchai visar att salongsdetektiverna, eller kanske snarare tangentbordsdetektiverna (Pantumsinchai talar om *keyboard sleuths* eller *social media sleuths*), snart var indragna i vilda spekulationer och ryktesspridning på olika plattformar, rentav falska anklagelser och trakasserier av oskyldiga. I Boston-fallet samlades detektiverna på *Reddit* och i Bangkok-fallet på Facebook samt på Thailands motsvarighet till *Reddit*, *Pantip*. I båda fallen letade de upp filmer, foton och dokument till sina diskussioner och kom att dela en stor mängd uppgifter med varandra och vanliga medier. Men utfallet blev magert. Istället för att identifiera de skyldiga lyckades man mest distrahera och överbelasta myndigheterna, som redan ”vadade genom högar av

desinformation och falska ledtrådar” (Pantumsinchai 2018: 762). Rykten och missförstånd togs som fakta, oskyldiga hängdes ut och trakasserades. Pantumsinchai försöker förklara hur en lynchstämning uppstod online, och använder då *actor-network theory*.

Det visar sig nämligen att två typer av nätverk förvandlade vissa påståenden till oomtvistade sanningar. Påståendena ”stängdes in” i nätverken och slungades runt i nästintill slutna informationssystem. Pantumsinchai försöker beskriva hur det gick till.

I den första varianten utgår Pantumsinchai från begreppet *blackboxed*, vilket betyder ungefär ”instängt i en svart låda” eller ”mörklagt”. Att öppna den svarta lådan är ett uttryck för att avslöja en inre mekanism eller dold process, särskilt i teknologiska sammanhang, men forskare inom *actor-network theory* har använt uttrycket även för sociala förhållanden. Man menar att svarta lådor gärna kan öppnas även i en sådan bemärkelse, det vill säga vi kan belysa och specificera även de sociala mekanismer och processer som ”stängts in” och mörklagts. Annars förblir fenomenen *blackboxed*, det vill säga svårbegripliga och dunkla.⁴

Pantumsinchai påpekar att alla faktauppgifter i samhället i princip är *blackboxed* eftersom de – så länge de räknas som just faktauppgifter – har upphört att ifrågasättas. Man öppnar inte längre några svarta lådor för att ta reda på grunden till uppgifterna eller de sätt på vilka man kommit fram till dem. Man nöjer sig med att konstatera fakta – ungefär på samma sätt som man till vardags nöjer sig med att konstatera att en cykel eller telefon fungerar, utan att varken känna till eller bryr sig om hur det kommer sig.

Pantumsinchai menar nu att påståenden som ”bombaren var inte thailändare” och ”en buddhist kan inte bomba en helgedom” representerar sådana inneslutna och icke-ifrågasatta uppgifter som började spridas på Facebook och Pantip efter dådet i Bangkok 2015. De fann stöd i en nationalistisk diskurs och kom därför snabbt att accepteras bland salongsdetektiverna på Internet. Ju fler som höll med desto mer ”faktiska” verkade dem. Till slut verkade alla hålla med och påståendena vandrade runt mellan olika kommentatorer och sammanhang utan att ifrågasättas eller nyanseras.

Nätverket blev på sätt och vis fullkomligt när polisen till slut grep två uigurer som ansvariga för bombdådet (de ville protestera mot泰lands utvisningar av uigurer till Kina) eftersom det verkade bekräfta nätverkets ”fakta”. Fram till denna punkt hade en rad andra icke-thailändare anklagats

och trakasserats av tangentbordsdetektiverna – och efter denna punkt framstod påståendena ”bombaren var inte thailändare” och ”en buddhist kan inte bomba en helgedom” som än mer solida. Myndigheterna hade liksom levererat ”rätt” svar. Bombarna var ju utlänningar och icke-buddhister!

Pantumsinchai vill visa att det uppstod en självförstärkande mörkläggning av grunden till påståendena (dvs. ”svarta lådor”), en grund som egentligen var lös och opålitlig. Påståendena fick eget liv och började cirkulera otyglat eftersom ingen frågade efter underlaget eller ursprunget längre. Ingen letade heller efter motexempel eller nyanser – ingen öppnade ”lådorna”. Hon menar också att påståendena i princip redan existerade i den nationalistiska diskursen i Thailand och att den uppjagade diskussionen kring bombdådet i Bangkok 2015 mest stabiliserade dem ytterligare. Påståendena föll i god jord, kan man säga.

Den andra varianten av nätverk i Pantumsinchais artikel kallar hon feedback-loopar. Nu gäller det bombdådet i Boston. Pantumsinchai pekar ut en startpunkt: FBI skickar ut övervakningsbilder på de misstänkta i Boston och vädjar om hjälp att identifiera dem. På Reddit börjar detektiverna rikta in sig på individer som liknar FBI:s bilder. En av de misstänkta kom att bli studenten Sunil Tripathi efter att en Reddit-detektiv noterat att han räknades som saknad nära tidpunkten för dådet. Många började tro att Tripathi försvann för att planera och utföra bombdådet vid maratonloppet. Det fanns också tecken på att han var deprimerad vid tiden för försvinnandet och han påstods likna en av männen på FBI:s bilder. En tidigare klasskamrat till Tripathi twittrade rentav om likheten, vilket ”ytterligare gav näring åt ryktet”, som Pantumsinchai (2018: 771) skriver.

Att Tripathi snabbt kom att bli den mest kända misstänkta personen i Reddits undersökning av bombdådet i Boston bör sättas i relation till kriget mot terrorismen efter 11-septemberattackerna 2001, menar Pantumsinchai. Stämningen i USA innebar starka gränsdragningar gentemot icke-amerikaner och i synnerhet muslimer från Mellanöstern (Tripathis föräldrar kom från Indien). Och det faktum att Tripathis familj förblev tyst när anklagelserna haglade framställde honom som än mer misstänkt. Hans familj hade gjort en egen Facebooksida för att underlätta sökandet efter honom men när trakasserier från Internet intensifierades tog de bort sidan, vilket alltså spädde på misstankarna.

Påståendena om Sunil Tripathi började cirkulera i hög hastighet. Pan-

tumsinchai skriver att när Reddit-detektiverna började fira att de blivit först med att identifiera bombaren skickade vanliga medier som BuzzFeed och CBS ut den informationen. Journalisterna följde diskussionerna på Reddit och litade tydligt på dem. Även *Anonymous*, det kända hacker-kollektivet, twittrade om Tripathi, och kändisreportern Perez Hilton gjorde likadant.

Påståendena understöddes med andra ord av ett nätverk som framstod som stabilt och trovärdigt. Vanliga medier ingick och polisen såg ut att ingå. En feedback-loop hade uppstått, menar Pantumsinchai, där påståendena om Tripathi verkade bekräftas och förstärkas i ett slags hoptvinnad kedjereaktion. Att hans namn påstods ha nämnts på polisradion – avlyssnad av en skanner – blev till en text som cirkulerade långt bortom de individer som formulerade den. Jämfört med blackbox-nätverket kring Bangkok-bomben blev nätverket kring Boston-bomben mer komplext, menar Pantumsinchai, eftersom medier och polis (som det påstods) involverades som underlag och förstärkare.

Men så fort polisen hade gripit de verkligt skyldiga – bröderna Tamerlan och Dzhokhar Tsarnaev – föll loopen ihop. Hela nätverket kollapsade. Tripathis försvinnande visade sig förklaras av att han begått självmord. Medan händelserna i Bangkok 2015 kom att uppfattas på ett sådant sätt att de bekräftade salongsdetektivernas påståenden gäller alltså det motsatta för Boston 2013. Här rasade resonemanget om den misstänkte studenten ihop som ett korthus. Tripathi hade ingenting med bombdådet att göra. Salongsdetektiverna hade varit fel ute.

Ändå är nätverken lika varandra på det sättet att de snabbt förstärker svagt underbygga påståenden och framställer dem som sanna. Pantumsinchai hävdar också att förutfattade meningar i de nationalistiska diskurserna – thailändsk respektive amerikansk – fördunklade salongsdetektivernas bedömningar och att känslan av brådska och nödvändighet eldade på dem. Man fruktade att bombarna skulle undfly rättvisan om man inte agerade snabbt och resolut.

Icke-mänskliga aktörer och andra

Så här långt i min beskrivning finner jag ingen anledning att invända mot Pantumsinchais fynd. Tvärtom – hennes analys är elegant och fångslande. Den är inte bara relevant för studiet av salongs- eller tangentbordsdetektiver

utan också (som hon själv understryker) för debatten om *fake news* och så kallade alternativa fakta. De påståenden som cirkulerar inom olika nätverk, där digitala plattformar, sociala medier och vanliga medier ingår (ibland även organisationer och myndigheter), gäller långt ifrån enbart bombdåd. Och risken att påståenden uppfattas som sanna enbart på grund av att de återges i hög hastighet inom förhållandevis slutna men vidsträckta nätverk gäller förmodligen alla möjliga ämnen, i synnerhet när det finns stöd från etablerade diskurser.

Men jag ska borra mig ned i några problematiska detaljer. Pantumsinchai utnämner till exempel en kort filmsekvens på en gul skjorta i Bangkok-fallet till *aktant*, det vill säga filmsekvensen *gör* något. Hon menar att sekvensen band ihop individer i den aktuella Facebook-gruppen i Thailand med individer på Pantip. Hon skriver också att den thailändska polisens beskrivning ”vit muslim” (*khaek khao*) på liknande sätt blev en aktör i sig, eftersom den ändrade det sätt på vilket människorna i nätverket uppfattade och kom att förstå bombdådet. ”Ordet [*khaek khao*] har ett aktörskap i sig”, skriver Pantumsinchai (2018: 770), ”och påverkade därmed nätverket”. Vidare skriver hon att även datorer och mobiltelefoner blev icke-mänskliga aktanter som sammanförde människor med varandra, liksom övervakningskameror, foton, skärmdumpar och liknande. Även nyhetsartiklar agerar, enligt Pantumsinchai, eftersom de förbinder människor till nätverken. När länkar till artiklarna delades på sociala medier klickade folk på dem och ramlade rakt in i det aktuella nätverket och dess sanningsmaskineri. Den skanner som användes för att avlyssna polistradion i Boston åstadkom på liknande sätt en dramatisk förändring, menar Pantumsinchai. Det var den som sköt iväg feedback-loopen.

Diskursen om terrorhoten i USA är ytterligare en icke-mänsklig aktör, enligt Pantumsinchai, samt hela ”Internet och dess kablar” (Pantumsinchai 2018: 773), inklusive sociala medier. I Boston-fallet menar Pantumsinchai att *tystnaden* blev en aktör, närmare bestämt familjen Tripathis tystnad efter att studenten hade anklagats av Reddit-detektiverna. Att familjen avstod från att kommentera anklagelserna var något som började ”agera”.

Pantumsinchai använder ibland ordet aktant som kan ge ett mjukare intryck än aktör. Aktant är hämtat från litteraturteori och kan beteckna vad som helst som påverkar och gör något i ett givet drama.⁵ Men gränsdragningen är inte särskilt distinkt gentemot ”aktörskap” (*agency*) eftersom hon lägger

samma innebörd i båda orden. Pantumsinchai talar om både mänskliga och icke-mänskliga aktanter i nätverken, och bland de mänskliga finner vi de mer förväntade, främst medlemmar i detektivernas online-gemenskaper samt journalister. Poängen tycks inte vara att skilja den ena kategorin från den andra utan tvärtom betrakta båda som likartade, i linje med *actor-network theory* (Sayes 2014: 141; Latour 2005: 71). När en människa agerar i ett nätverk blir hon aktant och samma sak gäller för exempelvis en twitterkommentar eller familjen Tripathis tystnad.

Pantumsinchai framställer alltså en rad materiella och immateriella objekt – eller det som vi vanligen betraktar som objekt – som drivande. De utför verkliga handlingar, som Pantumsinchai beskriver det, de *agerar*. Hon använder inte en konventionell bild av aktörskap, begränsad till människor (eller ansamlingar av människor), utan utvidgar det till att innefatta allt möjligt. Till slut är det svårt att föreställa sig vad som *inte* agerar i hennes modell. Om nu kablar och foton anses genomföra handlingar, varför inte tangentbord och webbkameror?

Det är här jag vill skjuta in min kritik. En av mina iakttagelser handlar om att Pantumsinchai redan använder ett mer begränsat och precist aktörskap i delar av sin artikel, en användning som i mina ögon ter sig mer distinkt och rimlig. Jag tror inte att hon behöver utnämna icke-mänskliga aktörer (eller aktanter) utan klarar sig utmärkt utan denna aspekt av *actor-network theory*. Nätverken framstår som synnerligen mäktiga ändå, rentav än mäktigare.

Hon tydliggör till exempel att journalister på BuzzFeed och CBS twittrade ut information från Reddit, det vill säga de agerade. Inte nog med att de bevakade salongsdetektivernas framfart, de litade också på deras undersökningsresultat och spred det vidare. Om vi får en klar bild av deras aktörskap – i all sin begränsning – blir det lättare att förstå vad som skedde. Det är rimligt att anta att de agerade under starkt tryck, både för att tillfredsställa en förväntan på snabba resultat efter en dramatisk händelse och för att bekräfta en terrorism-diskurs om asiaten som farlig. Deras agerande borde förstås i det ljuset. Det blir också tydligt att Perez Hilton twittrade vidare samma information, det vill säga även han utgick från att uppgiften om polisradion stämde och beslutade sig för att dela den. Även en uppburen kändisreporter har ett kringskuret aktörskap – Perez Hilton möter säkerligen höga krav på nyhetsvärde, dramatik och sensation.

Den stora mängden salongsdetektiver och deras agerande framför sina

datorer framställs inte lika tydligt i Pantumsinchais artikel, men de representeras till exempel i form av citat från sina inlägg. Efter att Sunil Tripathi misstänkliggjorts och hans familj inte dementerade skrev en Reddit-användare: ”Tystnad skapar misstankar ... om det vore min son skulle jag ha ropat från hustaken att det INTE är han.” I praktiken kan man alltså knappast påstå att familjens tystnad som sådan gjorde något. Den uppmärksammades och tolkades av Reddit-detektiver, alltså av människor vid sina datorer, som sedan agerade. Man bör kunna säga att Reddit-detektivernas aktörskap är kringgärdat av starka förväntningar som pekar i en viss riktning, och att de därför skulle ha svårt att göra annorlunda. De är innästlade i ett nätverk som starkt präglar (och även möjliggör) deras handlingsutrymme. Men det är inte detsamma som att säga att det var familjens tystnad som agerade. Snarare var det familjen som avstod från att agera – de dementerade inte anklagelserna – och denna iögonenfallande icke-handling fick andra att handla. Även här bör vi kunna tala om ett mäktigt nätverk och starka förväntningar. Familjen förväntades dementera men gjorde inte det. Många räknade med en viss respons men den uteblev, och det föranledde Reddit-detektiverna att agera, resolut och alarmistiskt. Se här! Total tystnad! Han är skyldig.

Det finns med andra ord gott om människor som agerar för att få svarta lådor att sluta sig och feedback-loopar att spinna. De skriver och publicerar sina kommentarer, de samlar länkar och laddar ned foton, de jämför och spekulerar och skickar ut sina analyser, de blir upprörda, engagerade och jagar på varandra, de tolkar och publicerar sina tolkningar i en miljö som utövar ett tryck mot dem och som verkar förvänta sig dramatik och eskalering. Det är inte alls orimligt att de nätverk som byggs upp blir dem övermäktiga. Påståendena får ett eget liv, som Pantumsinchai skriver, och det börjar kännas självklart att retweeta dem. Det räcker uppenbarligen med en till synes marginell och begränsad handling av en mänsklig aktör för att den typ av nätverk som Pantumsinchai urskiljer ska börja producera påståenden.

Det är här, menar jag, som förtjänsten med Pantumsinchais studie ligger. Hon kan visa vilken begränsad makt som människor får nöja sig med i relation till det blixtnabba och mäktiga informationssystem som de har byggt upp, i synnerhet när samhället befinner sig i chock efter ett våldsdåd, när folk så snabbt som möjligt vill finna de skyldiga och debatten går varm i linje med etablerade diskurser. Men teoretiskt går hon en annan väg. Hon multiplicerar och vidgar aktörskapet till att omfatta allt möjligt – och hon

likställer alla aktörskap. Resultatet blir ungefär som en bild av lika stora och lika bestämt snurrande spiraler som skickar iväg sina respektive ”handlingar”. En mer rättvisande bild tror jag hade varit ett jättelikt maskineri (gärna med hopkopplade spiraler), ungefär som i de gamla seriefilmerna med professor Balthazar, och så en spak i ena hörnet. Maskineriet består av oöverskådligt sammanlänkade informationskanaler och är långt mer mäktigt och automatiskt än människan, så det enda som krävs är att någon drar i den där spaken.

Men – och det är min andra poäng – någon måste dra i spaken. Det mänskliga aktörskapet kan inte tänkas bort eller blandas ut med ett föreställt omänskligt, med mindre än att vi upphör att förstå vad som händer. Det handlar om ett ytterst kringskuret och teknologiskt inträngt aktörskap, men likväl – och just därför – finns det.

Om till exempel ingen – alltså ingen människa – hade påstått sig höra Sunil Tripathis namn på polisradion med en skanner och matat in den uppgiften på Internet hade utvecklingen av privatspaningarna efter bombdådet i Boston sannolikt sett annorlunda ut. Det var en mänsklig handling som åstadkom det (och handlingen var innestlad i både skannern och Internet). På samma sätt är Perez Hiltons retweetande en handling, liksom journalisternas bevakning av Reddit och deras skrivande av artiklar utifrån uppgifter som de finner där. En mänsklig handling som i Pantumsinchais studie tillmäts stor betydelse och som lyckas få feedback-loopen att kollapsa är polisernas gripande av bröderna Tsarnaev. Istället för att ”fylla på” med mer bekräftelse i nätverket fick ju denna handling motsatt effekt. Nästan ingenting av det som tangentbordsdetektiverna hade påstått om studenten Tripathi visade sig stämma. Polisens gripande fick korthuset att rasa.

Om vi omtolkar delar av Pantumsinchais artikel får vi med andra ord en fängslande bild av tangentbordsdetektiverna. Mäktiga och intrikat sammanflätade informationskanaler finns att tillgå och det krävs bara en liten knuff i form av mänsklig handling för att graverande påståenden ska börja cirkulera och uppfattas som ovedersägliga. Å andra sidan kan en annan knuff i motsatt riktning (såsom polisernas gripande av de skyldiga) få loopar att kollapsa. Med Pantumsinchais egen vokabulär, däremot – lånad från *actor-network theory* – blir resultatet besynnerligt platt. Den ena aktanten efter den andra pekas ut, däribland människorna, och alla ”agerar”. En människas aktörskap framstår som likställd med kablar, ett foto, en tystnad och hela Internet. Varje aktörskap framstår som starkt, nästintill självtillräckligt,

och som drivande och initierande, men det innefattar inga övervägningar eller tolkningar.

Mitt intryck är att strösslandet av aktörskap syftar till att uppgradera icke-mänskliga enheter och understryka vilken oerhörd betydelse de har.⁶ I Pantumsinchais perspektiv höjer sig datorer, mobiler, kablar och Internet över nivån av materiella objekt. De gör ju något, de åstadkommer ”sanningar”. Och eftersom ingen aktant anses viktigare än någon annan, och eftersom människorna befinner sig i nätverken i samma bemärkelse som objekten, blir resultatet att aktörskap verkar kunna dyka upp överallt.

Blumer, Mead och mänskligt aktörskap

Låt säga att alla människor i Pantumsinchais två nätverk kring bombdåden i Bangkok och Boston skulle försvinna. Om vi tänker bort alla mänskliga aktörer, skulle då informationsmaskineriet snurra vidare? Reddit-detektivernas kommentarer skulle förstås upphöra att mångfaldigas, men sannolikt skulle i alla fall en del meddelanden från medier fortsätta att kablats ut. Även flöden på sociala medier kan uppdateras automatiskt och nya poster kan ha förberetts och schemalagts i förväg. Om människorna försvann skulle inte allt försvinna direkt. Nätverken skulle nog börja sakta in och tappa fart för att till slut, när ingenting nytt matades in, falla ihop.

Eller – på sätt och vis skulle ”allt” försvinna direkt, eftersom det skulle förlora sin mening. Ingen skulle vara närvarande för att läsa, himla med ögonen, sucka, bli arg eller på andra sätt reagera. Bokstäverna på skärmarna och i mobilerna skulle inte längre uppfattas av någon och, strängt taget, inte längre vara ”bokstäver”.

Här finns en av anledningarna till människans samhällsliga betydelse. Människan som aktör agerar inte i blindo utan på basis av vad andra gör och har gjort och deras gemensamma tolkningar. Det här är en av Herbert Blumers utgångspunkter, den amerikanske sociolog som myntade begreppet symbolisk interaktionism och som byggde sina resonemang på föregångaren George Herbert Mead. Blumer (1969/1986, s. 2–4) menar att den mening utifrån vilken människor agerar inte finns ”i” objekten omkring dem (vare sig de är materiella eller immateriella) utan att de härrör från de sociala interaktionerna kring dem. Om vi samspelar med varandra på ett sådant sätt att ett föremål i rummet ges betydelsen ”konst”, ja då skapas den

betydelsen och lägger grunden för vårt agerande. Vi börjar agera som om föremålet vore konst och vi indikerar samma betydelse till andra. Blumer menade också att dessa betydelser hanteras och modifieras i tolkningsprocesser. När väl betydelsen ”konst” har etablerats i en grupp eller kultur kan människor börja laborera med betydelsen och modifiera den, kanske ifrågasätta den eller vidga den, dela upp den i olika varianter, osv. Kort sagt köper vi inte betydelser rakt av utan processar dem. Vi överväger, invänder och prövar våra invändningar. Det gör att betydelserna kan förändras. I grupper och kollektiv kan vi arbeta fram nya betydelser och tränga ut de gamla. Objekt kan inte själva tilldela sig betydelse – och skulle de ”agera” eller röra sig, kastas runt eller krocka med varandra så sker inga tolkningsprocesser. Utan sociala interaktioner tilldelas objekt ingen mening, men i och med interaktioner skapas och vidmakthålls mening.

När till exempel Reddit-användare börja skriva kommentarer som ”tystnad skapar misstankar”, ”om det vore min son skulle jag ...” då tillskrivs familjen Tripathis tystnad på sociala medier en viss betydelse.⁷ När sedan andra citerar och bekräftar betydelsen stärks den ytterligare och efter ett par rundors samspel – så var det åtminstone i Boston-fallet – är tolkningen etablerad. Människor börjar agera på basis av den. Om de dessutom finner kulturellt stöd för sin tolkning i form av en stabil diskurs inom nationens ramar (”terrorister är lika med asiater”) blir det svårt att ifrågasätta eller nyansera. Tolkningen av tystnaden blir *blackboxed*.

Blumers föregångare Mead förespråkar rentav att en handling, vilken som helst, inte fullbordas förrän den besvarats. Själva svaret från andra måste räknas in i vårt handlande – vi kan inte fullborda det vi försöker göra förutan interaktion. Det är först när någon uppfattar och besvarar min fråga (om så bara med en fnysning eller ett höjt ögonbryn) som det *blir* en fråga. Alla handlingar är på så sätt beroende av interaktion. Vi kan visserligen agera i ensamhet och i hemlighet men då får vi själva fungera som bekräftare, mottagare och ”svarande” på något sätt – och i längden blir det i regel ett dimmigt handlande, om vi fortsätter på den solitära vägen. Om någon annan däremot ser och benämner eller på andra sätt noterar vad vi försöker göra får gärningen större tyngd och skarpare konturer. Utifrån Mead kan vi alltså säga att det är först när handlingen ”att posta ett inlägg på Reddit” tas emot och hanteras – när någon eller några responderar, om än aldrig så litet – som inlägget fullt ut har genomförts. Ett helt igenom

svarslöst inlägg i plattformens gemenskap är snarare ett *begynnande* inlägg, en påbörjad handling.

I Pantumsinchais nätverk finns bara skuggor av det aktörskap som Blumer och Mead utgår från. Här är *agency* mekaniskt och stumt, maskinlikt – även för människorna. ”Aktörerna” varken tolkar eller besvarar när de handlar – de tycks inte vara engagerade eller indragna i varandras handlande på det sättet – utan verben, själva görandet, räcker. En filmsekvens på en gul skjorta ”binder ihop” individer, ett ord ”ändrar” en förståelse, datorer och mobiler ”sammanför” människor och en skanner skjuter i väg en informationsloop – dessa verb syftar i Pantumsinchais perspektiv till att ange *agency*. Man ska alltså inte, enligt artikelförfattaren, läsa dem som beskrivningar av relationer, miljöer, strukturer, förlopp, förväntningar eller liknande (sådant som präglar och möjliggör människors handlingsutrymme) utan som angivna handlingar.⁸

Mellan raderna framträder dock en i mitt tycke mer realistisk bild. Filmsekvensen tolkades av människor, som sedan agerade på basis av denna tolkning. De började ta för givet att den gula skjortan var betydelsefull vid bombdådet i Bangkok – och att den var en nyhet. Ett ord från polisen fångades upp och tillskrevs betydelse av tangentbordsdetektiverna som började använda det i sin kommunikation. Människor använde datorer och mobiler för att få ordning på all information om bombningen och utbyta tolkningar av olika slag. Någon avlyssnade polisradion med en skanner och tyckte sig uppfatta Tripathis namn, för att sedan sprida uppgiften vidare, av många tolkad som en sensation. Journalister följde Reddit och uppfattade informationen som riktig och ytterst relevant, varpå de började agera på basis av det, och så vidare.

Om människorna gick upp i rök skulle nätverken förr eller senare falla ihop, liksom den instabila feedbackloopen kring Bostondådet. Om vi däremot befolkar nätverken med människor blir nätverken livaktiga och händelseförloppen begripliga. Människornas aktörskap framstår som synnerligen intrasslade i informationsnätverken – och det ter sig realistiskt.

I min läsning av Pantumsinchais artikel framstår alltså människors aktörskap som avgörande men hopträngt och hårt beskuret. Det är en nödvändig men långt ifrån tillräcklig komponent för nätverken. Alla agerar i skuggan av det informationsmaskineri som de själva visserligen bidrar till men vars konsekvenser de knappast fullt ut bemästrar. Vi är inte her- rar i våra informationsteknologiska hus, även om vi (eller andra före oss)

byggt dem själva. Samtidigt möjliggör ”huset” våra handlingar och förser oss med manus.

Om skeendet tolkas utifrån *actor-network theory*, däremot, sprider sig ett blekt aktörskap till alla noder och hörn, alltså ett icke-tolkande och icke-svarande aktörskap. Vi måste då – med stor möda, tror jag – försöka visualisera att olika objekt utför handlingar. Och människan blir en i mängden.

Avslutning

Den där berättelsen har fått ett eget liv.

Jag kände att systemet tvingade mig.

Artikeln gjorde mig uppmärksam på något helt nytt.

Att bli föremål för handling snarare än att handla själv – så kan innebörden av ovanstående fraser förstås. Närmare bestämt: att bli föremål för föremåls handlingar. Berättelsen, systemet och artikeln verkar agera gentemot oss. Trots att de borde vara objekt framstår de ibland som subjekt, och vi blir objekten. Men noga taget finns andra subjekt dolda någonstans i faggorna, vi måste bara öppna de svarta lådorna. En nyhet har formulerats av någon eller några, traderats av människor och lyfts fram eller lanserats som viktig. En artikel har skrivits och publicerats, länkats och kanske skickats till oss; någon eller några har sett till att den är sammanhängande och begriplig. Och även inuti systemet, vilket som helst, huserar människor som på ett eller annat sätt gör det fungerande och igenkännbart som system, om än marginaliserade och osynliggjorda. Grammatiken borde inte förleda oss analytiskt. Även när berättelsen, systemet, artikeln eller andra objekt kommit att bilda sådana förhållanden eller sammanhang att de kan tjäna som subjekt i språket – de gör saker med oss – har de någonstans haft mänsklig draghjälp i samhället.

Att människor, å andra sidan, kan bli objekt behöver inte betvivlas. I den bemärkelsen är grammatiken talande. Vi kan bli behandlade som ting och behandlar ibland andra likadant. Vi kan rentav betrakta oss själva som objekt – det ingår i våra reflektioner. När George Herbert Mead valde ordet ”själv” (*the Self*) för att karakterisera människans generiska identitetsprocesser ville han fånga just reflexiviteten: ett subjekt som är sitt eget objekt.⁹ Interaktionismens människa, ville han säga, är både subjekt och objekt i ett.

Inget självmedvetande kan uppstå – än mindre sättas i rörelse – om vi inte föreställer oss andras attityder gentemot oss själva, om vi inte tar andras förväntningar i beaktande (inklusive tingens tillskrivna betydelser) och formar vårt agerande i ljuset av det. Aktörskap är i den bemärkelsen aldrig helt fritt eller obundet i relation till samhället, socialt blindt eller riktninglös, eftersom socialiteten är en förutsättning för dess existens. Den är inbäddad från början och i varje stund – till exempel i form av ett informationssystem eller ett sanningsproducerande nätverk.¹⁰

Men ett foto kan inte reflektera över sig självt, än mindre föregripa andra foton attityder och forma ett agerande utifrån det. Ett foto kan få stor betydelse och innebära starka förväntningar – till exempel kan det verka föreslå eller uppmana till en viss handling, det kan tyckas förbjuda en annan handling eller tjäna som auktoritet (jfr Latour 2007, s. 72) – och det kan ingå i mäktiga system, institutioner, relationer, nätverk och så vidare, men agerar gör det inte.

Ändå kan det uppenbarligen kännas så. En studie som Penn Pantumsinchais – och flera andra ANT-inspirerade – sätter fingret på en vanlig erfarenhet, i synnerhet i teknologiska sammanhang med dunkla inre processer. När Internet kokar av tvärsäkra påståenden, och när den ena kommentaren efter den andra tycks pocka på att gillas och vidarebefordras, kan det mycket väl kännas som att stå inför en livs levande aktör, som om systemet lever och handlar, som om ett foto liksom kräver ett svar, som om det *talat till mig*.

Jag tror att sociologer gör klokt i att avstå från att på egen hand animera objekt eller mångfaldiga och sprida ut ett avhumaniserat aktörskap. Det utsluter förstås inte att vi försöker gå Penn Pantumsinchai (och många andra) till mötes för att beskriva och förklara den här erfarenheten. Vi kan följa loopar och öppna svarta lådor, och vi kan analysera tangentbordsdetektivernas kedjor av meddelanden och försöka skildra deras värld inifrån och utifrån, men vi gör det bäst utan att tro att loopar, lådor och meddelanden verkligen har fått eget liv och börjat agera.

Noter

- 1 Se även John Treschs (2013) intervju med Bruno Latour där han mot slutet antyder vilken lättnad vi alla skulle känna om vi kunde skapa oss en ontologi med ”mer än subjekt och objekt”.
- 2 Det finns även andra skäl som jag av utrymmesbrist inte diskuterar i den här

texten, till exempel etiska. Det framstår som problematiskt att utkräva ansvar och förklaringar om även objekt anses agera. Kan då en människa i ett visst sammanhang rättmätigt lägga ansvaret på, säg, ett foto, och därmed friskrivnas? Och bör det aktuella fotot avkrävas en förklaring för "sitt" agerande?

- 3 Jag vill tacka Veronika Burcar Alm, Erik Hannerz, Daniel Karlsson, Peter Svensson och Malin Åkerström för välbehövlig kritik av tidigare versioner av min text.
- 4 Latour (2011, s. 67) tycks mena att teknologi idag har blivit särskilt dunkelt eller ogenomskinligt (*opaque*) och att teknologiskt sofistikerade praktiker åstadkommer lager på lager av svarta lådor. Översatt till det sammanhang som Pantumsinchai undersöker skulle vi kunna säga att Internet, tangentbordsdetektivernas plattformar och deras övriga informationssystem är ogenomskinliga. Få, om ens någon, kan redogöra för hur allt det här fungerar. Men i Pantumsinchais artikel är det *cirkulationen av påståenden* som ska förklaras, inte systemen eller teknologin i sig. Det ogenomskinliga är konstruktionen av sanningar. Att påståendena tas för sanna är klart och tydligt, men hur det går till är *blackboxed* och alltså dunkelt.
- 5 Latour menar att den frihet som låter litteraturteoretiker kalla vad som helst i en berättelse *aktant* bör övertas av sociologer. När en fiktiv berättelse analyseras märker man snabbt att dramat kan drivas framåt inte bara av människor utan av allt möjligt: ting, tankar, magiska besvärjelser, gudar, mystiska varelser, osv. Genom att bekanta sig med och inspireras av sådan litteraturanalys kan sociologer bli "mindre träiga, mindre rigida, mindre stela i sin definition av vilka sorters aktörskap som befolkar världen", skriver Latour (2007, s. 55, min översättning). Samma anda genomsyrar alltså Pantumsinchais analys av händelserna på Internet efter bombdåden. Men som jag ser det är sociologer långt mer fantasifulla än Latour låter påskina. I en vanlig gammal uppslagsbok i sociologi finns en mängd begrepp för fenomen som verkar i och formar samhället men som inte alls liknar aktörer. Här är några exempel: arbetsdelning, diskurs, emotioner, etniciteter, femininiteter, maskuliniteter, Gemeinschaft och Gesellschaft, generationer, grupper, idealtyper, ideologier, individualism, institutioner, klasser, manifesta och latent funktioner, makt, moralisk panik, myter, nationalism, nätverk, organisation, patriarkat, politisk kultur, prestige, produktionsvillkor, rationalitet, referensgrupp, reifikation, ritual, situationsdefinitioner, social kontroll, social ordning, social system, socialisation, självpresentationer, självuppfyllande profetior, status och stigma (Abercrombie et al., 1994). Alla dessa begrepp försöker fånga fenomen och påverkan *bortom eller utöver aktörskap*. Den "frihet" som Latour förespråkar när just aktörskap ska flerfaldigas och spridas över ett brett fält kan i själva verket innebära en amputering av det sociologiska språket, i och med att så många andra begrepp trängs undan och inte längre övervägs.
- 6 Se till exempel Latour 2011, s. 68, i en intervju om arkitektur. Latour säger att "aktörskap [agency] är spritt över en hel uppsättning praktiker", så att både en

given byggnad och *alla* byggnader besitter aktörskap, som han ser det. Arkitekter måste hantera sådant aktörskap, hävdar Latour, och kan därför knappast betecknas som suveräna eller självständiga i exempelvis den byggprocess de ingår i. Latour vill alltså understryka arkitekternas tillbakaträngda position genom att analytiskt sprida ut och mångfaldiga aktörskap (i likhet med Pantumsinchai).

- 7 Tystnaden kan alltså betraktas som ett socialt objekt. Enligt symbolisk interaktionism måste objekt inte vara materiella.
- 8 Latour (2007, s. 71) räknar på liknande sätt upp verb som förknippas med olika objekt för att argumentera för ett vittomfattande område av handlingar ”utförda” av dessa objekt: en hammare slår in spikar, en kniv skär kött, prislappar hjälper människor kalkylera, osv.
- 9 Se till exempel Burke, 1992/1939, s. 29: ”The concept of Self [in Mead’s work] is pivotal, the very word ‘Self’ suggesting the reflexive form, a subject that is its own object.”
- 10 En avgörande kvalitet i interaktionismens aktörskap är just att samhället ingår. Medan Latour och ANT-tillämpare tycks operera med en relativ monadisk bild av aktörer utgår Mead och hans efterföljare från att *samhället är nödvändigt för att människor ska kunna handla över huvud taget*. I själva verket ingår samhället i alla handlingar. Självet har både en subjektssida och en objektssida, både *I* och *me*, och båda är verksamma i varje handling (om än i varierande utsträckning). När vi agerar besvarar vi förväntningar eller bakgrunder av olika slag, med ursprung i våra grupper och sociala sammanhang, och det beskriver Mead som att *I* besvarar *me* inom *the Self*. (Se vidare Heidegren & Wästerfors 2019, s. 33–49). Aktören är alltså ingalunda fri, obunden eller helt självständig enligt Mead utan snarare socialt inbäddad och formad, en historisk produkt. I den mån aktören agerar på ett kreativt och ”nytt” sätt sker det i relation till något förväntat och gammalt, som därmed möjliggör just det kreativa och nya.

Referenser

- Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen & Turner, Bryan S. (1994). *The Penguin Dictionary of Sociology*. London: Penguin Books.
- Amsterdamska, Olga (1990). ”Surely You Are Joking, Monsieur Latour!” *Science, Technology & Human Values* 15: 4: 495–504.
- Blumer, Herbert (1969/1986). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Burke, Kenneth (1939/1992). ”George Herbert Mead”. Hamilton, Peter (red.). *George Herbert Mead: Critical Assessments*. London & New York: Routledge.
- Heidegren, Carl-Göran & Wästerfors, David (2019). *Den interagerande människan*. Malmö: Gleerups.

- Latour, Bruno (2011). "Why Do Architects Read Latour?". *Perspecta* Vol. 44, Domain, s. 64–69.
- Latour, Bruno (2007). *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Mead, George Herbert (1934/1967). *Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University Press.
- Pantumsinchai, Penn (2018). "Armchair detectives and the social construction of falsehoods: an actor-network approach". *Information, Communication & Society* 21(5), 761–778.
- Rennstam, Jens (2012). Object-Control: A Study of Technologically Dense Knowledge Work. *Organization Studies* 33: 8: 1071–1090.
- Sayes, Edwin (2014). "Actor-Network Theory and methodology: Just what does it mean to say that nonhumans have agency?" *Social Studies of Science* 44: 1: 134–149.
- Tresch, John (2013). "Another turn after ANT: An interview with Bruno Latour. *Social Studies of Science* 43(2): 302–313.

MINNESORD

Antoon Geels

Av Anders Jarlert

ANTOON GEELS (19.3.1946–22.10.2020) var min installationskamrat. Sådant kan tyckas bero på tillfälligheternas spel, och gör det väl också ofta, men det kan sammanföra två kollegor i en särskild gemenskap. Antoon var lätt att finna, svår att sammanfatta.

Antoon Geels lade fram sin avhandling 1980, om diakonen, skomakaren och mystikern Hjalmar Ekström i Helsingborg, en religionspsykologisk studie, som följdes upp med *Det fördolda livet* (1996) och *Där allt tiger och är stilla* (2017). Men hans första titel i LIBRIS handlar om judons metodik och grundprinciper (1975).

Antoon kom från Nederländerna till Helsingborg som artonåring för att studera och träna judo. Med sig hade han medaljer från junior-EM, och framgångarna fortsatte med ett flertal medaljer i senior-SM. Han fortsatte att engagera sig i Svenska Judoförbundet med utbildning och gradering, ända till det röd-vita bältet (7 DAN). Detta bidrog till att han bland studenter och doktorander upplevdes som ”coolare än de flesta, inte bara i jämförelse med de andra lärarna på Teologen” (Jonas Eek). På senare tid försökte han kombinera judons grundläggande tankar med ledarskapsfrågor och relationer.

År 1995 blev Antoon Geels biträdande professor och var 1999–2013 professor i religionshistoria med religionspsykologi vid Teologiska fakulteten i Lund. Han var också Nathan Söderblomprofessor i religionsfenomenologi i Amsterdam.

Geels analys av den kristne mystikern Hjalmar Ekström kan för en kyrkohistoriker förefalla väl isolerad från teologiska traditioner och historiska kontexter. I fokus stod ”mötet mellan religion i bred mening och en individs erfarenhet av – snarare än tro på – en andlig realitet”. I en tid ”när siffror och mätningar stod i centrum för psykologin hävdade Geels i stället vikten av att forskningen inte bara skulle kausalt försöka förklara utan i stället också söka

förståelse av religionens uttryck. Som tolkningsram tjänade huvudsakligen Hjalmar Sundéns rollteori” (Owe Wikström). Under 1980-talet tog han upp psykoanalytiska begrepp som regression, gudsrepresentation och *mental imagery*, vilket resulterade i en psykologisk studie av Violet Tengbergs religiösa visioner och konstnärliga skapande, 1989. Han rörde sig med såväl biologiska förklaringsystem som socialpsykologiska modeller, men fann dem otillräckliga som helhetsförklaringar, eftersom den mystiska erfarenheten existerar på sina egna villkor, ”undflyende men ändå sann”. Mystikern kämpar ”både med och mot språket” och förblir därför bara delvis förstådd via teologiska tankesystem. Mystikern ligger ”på gränsen mellan det personligt erfärbara och det operonligt bortanför varande” (Wikström).

Som lärare kombinerade Antoon Geels kunskap och kompetens med närvaro och nyfikenhet. I läroboken *Den religiösa människan*, som han 1985 skrev tillsammans med uppsalakollegan Owe Wikström, som kom i ett antal upplagor och omarbetningar, beskrivs religionspsykologins uppgift som ”att studera religion som upplevelse och beteende i historia och nutid”.

Som kollega var Antoon generös och humoristisk. När jag skrev om de tyska raslagarnas tillämpning i Sverige, jämfört med Nederländerna och Schweiz, kontrollerade han noggrant min förståelse av nederländska riksdags- och rättegångsprotokoll, med kommentaren att min svenska ofta var bättre än originalens holländska.

För Antoon stod den personliga upplevelsen och mystikern som fenomen inom olika religioner i fokus. Det framgår också av hans arbeten om judisk mystik (1998), muslimsk mystik (1999), kristen mystik I–II (2000/2003), och *Förvandlande ögonblick. Gudsuppenbarelser i vår tid* (2001). Han redigerade också (med Lena Roos, 2010) boken *Sex – för Guds skull. Sexualitet och erotik i världens religioner*, där han själv skrev om tantrismen. Här finner han samband mellan det sensuella bildspråket i den kristna herrnhutismens ”sällningstid”, Emanuel Swedenborgs erotiska fantasier, och tantrismen. De förefaller dock vara mer av fenomenologisk än av historisk art. Han deltog aktivt i samhällsdebatten med boken *Laga världen. Med ickevåld, medkänsla och andra verktyg* (2014), där han anknöt till evolutionspsykologin. I en intervju sade han, att han under årens lopp gjort många och ofta långa resor till Asien för att lära sig mer om andlighet i vår tid, ”från begravningsritualer på bynivå till filosofiska diskussioner i olika ashram och buddhistiska kloster”. Några veckor före sin bortgång blev Antoon Geels färdig med en översättning av den medeltida, flamländske mystikern Jan van Ruysbroeks *Det andliga bröllopet*.

Michael Stolleis

Av Kjell Å. Modéer

PROFESSORN I RÄTTSHISTORIA Michael Stolleis (1941–2021), Frankfurt am Main, har gått bort efter en kortare tids sjukdom. Han var ledamot av Vetenskaps societeten sedan 1992.

Michael Stolleis tillhörde barnen till den krigsgeneration som upplevde nazismen och krigets brutala våld. Hans generation fick istället växa upp i fred, frihet och välstånd i det västra Tyskland. Han har själv berättat om sitt första möte som fem–sexåring med sin far borgmästaren i Ludwigshafen, när denne efter år i sovjetisk fångenskap kom honom till mötes mellan vinstockarna i familjens vingård i Rheinland-Pfalz. Det var ett paradigmiskt möte med det förgångna. Det präglade hela hans vuxna liv. Det blev hans passion. Det blev en förpliktelse för honom att utforska Tysklands korta kaotiska 1900-tal från 1914 till 1990.

Michael utbildade sig först till vinodlare men studerade sedan liksom fadern juridik, först i Heidelberg och Würzburg, sedan i München. Hans efterkrigsgeneration, dvs. den som studerade juridik i Tyskland på 1960-talet, blev alltmer medveten om sina professorers politiska anpassning under Hitlerregimen. Han upplevde de s.k. ringföreläsningarna i München 1968, då studenterna krävde att professorerna från katedern skulle redogöra för sina ställningstaganden under nazitiden. Där började också den uppgörelse med det förflutna, som följde honom genom hela livet.

Han behandlade nazitiden redan i sin doktorsavhandling 1973. Den behandlade uttryck om det allmännas bästa i den nazityska rätten (*Gemeinwohlformeln im nationalsozialistischen Recht*, 1974). Det var en kritisk språkanalys i filosofen Ludwig Wittgensteins anda. Avhandlingen blev

uppmärksammas, men det ifrågasattes om nutidshistoria verkligen var rättshistoria.

Den som i hög grad inspirerade honom – också metodologiskt – var hans *Doktorvater*, den svenske rättshistorikern Sten Gagnér, som sedan mitten av 1960-talet var professor i München. Gagnér hade runt sig samlat en växande skara doktorander, vilka alla avslutade sina karriärer som professorer i rättshistoria. Sten hade en i Bayern artfrämmande och informell ”svensk” stil. Han talade tyska på sjungande dalmål, och han duade alla vid de vid-synta, öppna och stimulerande onsdagsseminarierna under takåsarna vid Professor Huber Platz. Han var också teoretiskt medveten. ”Det var genom honom och de erfarenheter han förmedlade som jag lärde mig vad rättshistoria kan vara”. Inte minst diskussionerna vid postseminarierna med öl och sång var oförglömliga. Han tillhörde Stens bästa vänner, och efter dennes bortgång förvärvade han Stens omfattande bibliotek till Max Planck-institutet i Frankfurt.

År 1974 fick Michael Stolleis en ledig professur i rättshistoria vid Frankfurt-fakulteten. Där fanns en liberal och progressiv miljö, och fakulteten utvecklades på 1970-talet strategiskt till ett rättshistoriskt Mecka. Det blev en viktig mötesplats för oss nordiska rättshistoriker. Där hade 1965 inrättats ett Max Planck Institut för europeisk rättshistoria, och i fakulteten fanns flera då unga, idag namnkunniga professorer i rättshistoria. Michaels ämnesområde blev den offentliga rätten, dess rättshistoria samt socialrätt och kyrkorätt, ett ämne han som assistent studerat för den kände kyrkorättsprofessorn Axel von Campenhausen i München.

Som rättshistoriker bröt Michael att ny mark. Privaträttens historia hade i Tyskland traditionellt varit dominerande inom ämnet – med Helmut Coing och Franz Wieacker som de mest lysande företrädarna. Michael valde istället den offentliga rättens historia som sitt forskningsområde. Den moderna socialrätten med bakgrund i den Bismarckska sociallagstiftningen visade på nutidshistoriens betydelse som förklaringsmodell. I fyra volymer redogjorde han för den offentliga rättens historia i Tyskland från tidig modern tid till Tysklands återförening 1990 (*Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland*, 1989–2014). Det arbetet har blivit en klassiker och har översatts till ett antal främmande språk.

Det var i det sammanhanget jag i slutet av 1970-talet lärde känna Michael. Båda var vi sysselsatta med den tidigmoderna tyska statsrättens tänkare, jag

med Hugo Grotius, han med Hermann Conring. I början av 1980-talet gjorde lärare och studenter i rättshistoria i Lund en bildningsresa till Holland och Tyskland. I Frankfurt höll Michael en minnesvärd föreläsning för oss om den nationalsocialistiska rätten. Han hade då nyligen publicerat sin omfattande artikel om detta ämne i *Handwörterbuch zum deutschen Rechtsgeschichte*. Mötet med Michael blev för oss alla resans stora behållning. Det var inte bara vi som fångades av ämnet. I dag säger man i Tyskland att det var denna väl-skrivna artikel, som blev katalysatorn till de västtyska juristernas uppgörelse med det nära förflutna. Den diskursen med dess Historikerstrid (1986–87) präglade den tyska rättsvetenskapen decennierna före millennieskiftet och den har ännu inte klingat ut. Med sitt arbete *Law under the Swastika* (Chicago University Press 1999) – också översatt till tyska(!) – uppmärksammades denna hans forskning internationellt. Han var också aktiv vid etablerandet av ämnet juridisk samtidshistoria, *Juristische Zeitgeschichte*, som 1993 fick en egen professur i Frankfurt, och som i dag globalt utvecklats till ett viktigt forskningsområde. Så sent som 2014 summerade han sin forskning om hur den tyska rättsstatens institutioner förhållit sig till skilda politiska system och deras makrokriminalitet (*Nahes Unrecht, fernes Recht: Zur Juristischen Zeitgeschichte im 20. Jahrhundert*).

Året efter den tyska återföreningen, 1991, blev han direktor för Max Planck Institutet för europeisk rättshistoria i Frankfurt. Samma år fick han också den tyska forskningsstiftelsens stora och prestigefyllda Leibniz-pris, vars medel han valde att oavkortat använda till att stipendiera östeuropeiska rättshistoriker som då hade befriats från det totalitära oket. På Max Planck institutet mötte vi under hela 1990-talet unga kollegor från Baltikum till Balkan som där med rättshistorien som instrument inkluderades i transformeringen från auktoritära orättsstater till demokratiska rättsstater i det senmoderna Europa. Särskilt månade han om de yngre forskare med bakgrund i DDR som skulle integreras in i det tyska akademiska befordringssystemet.

År 1995 fick Michael ett större anslag från Riksbankens jubileumsfond med placering i Lund. Under våren och försommaren detta år verkade han i Lund. Under den tiden blev en stor del av manuskriptet till tredje delen av den offentliga rättens historia om Weimarrepubliken och Hitlerregimen färdigt. Det var samma år som den Europeiska Unionens tillkomst och forskningen vid Max Planck-institutet för europeisk rättshistoria blev alltmer central och betydelsefull under hans ledning. Han startade bland annat en som-

marskola för unga europeiska rättshistoriker som under senior ledning fick presentera sina avhandlingsprojekt. I dag har det initiativet avknoppats till ett europeiskt forum för unga rättshistoriker som möts i Frankfurt varje år.

Michael ledde institutet framgångsrikt i närmre 20 år fram till sin pensionering 2009. Under denna tid initierades och genomfördes under hans ledning ett antal viktiga forskningsprojekt – flera dessutom av tvärvetenskaplig karaktär. Han lade också ner mycken kraft på att ge institutet nya lokaler vid Hansaallee i anslutning till universitetets nya campus i centrala Frankfurt och han deltog i utformningen av den nya byggnaden från början till slut.

Han åtnjöt i hög grad forskarsamfundets uppskattning. Han utsågs till hedersdoktor vid fyra universitet med början i Lund 1999. Därefter blev han hedersdoktor i Toulouse (2002), Padua (2004) och Helsingfors (2010). Han var ledamot av ett stort antal internationella vetenskapsakademier och mottog flera stora forskningspriser. Han nominerades också som domare till författningsdomstolen i Karlsruhe, men han avböjde. Det var som direktor för Max Planck Institutet han såg sitt kall.

Michael var högt bildad och lärd, hans kunskap verkade bottenlös, men han var samtidigt opretentiös. Dessutom var han en lysande föreläsare. Till Norden och Sverige återkom han åtskilliga gånger som både gästföreläsare och symposiedeltagare. På senare år framträdde han också som en framstående essäist och berättare utifrån rättshistoriska fall och händelser (*Margarethe und der Mönch: Rechtsgeschichte in Geschichten*, 2015).

Han hade en osviklig moralisk kompass. Det kom inte minst till uttryck i hans åtskilliga inlägg i aktuella rättspolitiska debatter i *Feuilleton*-avdelningen i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* eller *Die Zeit*. Hela tiden yttrade han sig mot Tredje rikets eller DDR:s mörka klangbotten.

Han bar ärkeängeln Michaels namn. Det var i hög grad passande. Han kämpade ständigt med vågskålen i den ena handen och det brinnande svärdet i den andra, för den goda rätten mot den onda orätten. Den metaforiken omsatte han i mycket av sin gärning.

Michael Stolleis skulle i sommar ha fyllt 80 år. Sista gången han var i Lund var vid ett symposium i anledning av universitetets 350-årsjubileum 2017. Varje år när han fått *Vetenskapssocietetens Årsbok* hörde han av sig med kommentarer. Genom hans bortgång har nordiska rättshistoriker förlorat en kär vän, en framstående och generös kollega och en professionell förebild. Hade han tillhört en äldre professorsgeneration hade han markerat

sin höga plats och rang i den akademiska hierarkin. Men han tillhörde en yngre generation som präglats av efterkrigstidens demokratiideal och 1968 års studentrevolter och som karakteriserats av en befriande distans till allt vad akademisk högfärd heter. Han var Michael.

Han fattas oss, samtidigt som vi känner stor tacksamhet över att i mer än fyrtio år ha varit hans vän och kollega.

Irma Silfverschiöld

Av Jörgen Ehrensvärd

IRMA LUNDSTRÖM FÖDDES i Ljungbyhed den 21 juni 1937. Hon avslutade sina skolstudier i Landskrona och bodde då på närliggande Hildesborg med sina föräldrar och syskon. Hon gifte sig 1961 med friherre Otto Silfverschiöld och de bodde under många år med sina tre barn på Klågerups gård, där hon skapade ett elegant hem och var en charmfull värdinna för sin stora vänkrets från hela Sverige och från utlandet.

Irma var under en följd av år medlem av direktionen för Lunds lasarett, nämndeman i hovrätten och landstingspolitiker.

Hon var 2010–2014 medlem av Vetenskapssocietetens styrelse, där hon uppskattades för sitt engagemang, sitt goda omdöme och sin självständighet.

De senaste åren bodde hon som änka i Falsterbo och avled den 21 oktober 2020.

Vetenskaps societeten i Lund

2021

Styrelse

Præses: *David Dunér*

Vice præses: *Jayne Svenungsson*

Sekreterare: *Blaženka Scheuer*

Vice sekreterare: *Marie Cronqvist*

Skattmästare: *Bengt L. Andersson*

Ledamöter: *Åsa Lundqvist, Daniel Möller, Maria Persson, Nils Silfverschiöld*

Suppleanter: *Otto von Arnold, Per Nilsén, Mikael Roll*

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: *David Dunér*

Sekreterare: *Göte Paulsson*

Medlemmar: *Elisabet Göransson, Mattias Karlsson, Thomas Bergqvist Rydén, Sten Skansjö, Per Stobaeus, Ola Svensson, Elsa Trolle Önnerfors*

Årsboksredaktör

Daniel Möller

Revisorer: *Magnus Jerneck, Ulrika Lindstedt*

Suppleanter: *Erik Hedling, Håkan Rylander*

Hedersledamöter

Bexell, Göran, f. 43, 89, professor, f.d. præses

Bringéus, Nils-Arvid, f. 26, 65, professor, f.d. præses

Broberg, Gunnar, f. 42, 91, professor, f.d. præses

Modéer, Kjell Åke, f. 39, 81, professor

Vinge, Louise, f. 31, 72, professor

Österberg, Eva, f. 42, 75, professor

Nyinvalda ledamöter

Vid årsmötet 2020 invaldes följande inländska arbetande ledamöter

Bengtsson, Erik, f. 84, docent
 Bernhardsson, Katarina, f. 75, docent
 Dell'Unto, Nicolo, f. 78, docent
 Gansten, Martin, f. 69, docent
 Gudmundsson, David, f. 69, docent
 Gyllstad, Henrik, f. 69, docent
 Hansson, Åsa, f. 67, docent
 Ishihara, Shinichiro, f. 73, docent
 Johansson, Håkan, f. 72, professor
 Krogh Groth, Sanne, f. 75, docent
 Lindbladh, Johanna, f. 70, docent
 Narvselius, Eleonora, f. 72, docent
 Nilsson, Gabriella, f. 73, docent
 Rivano Eckerdal, Johanna, f. 67, docent
 Sunnqvist, Martin, f. 75, docent
 Thomasson, Anna, f. 77, docent
 Wästerfors, David, f. 72, professor

Vid årsmötet 2020 invaldes följande utländska arbetande ledamöter

Jordheim, Helge, f. 71, professor
 Körting, Corinna, f. 67, professor
 Strandgaard Jensen, Helle, f. 81, lektor
 Vogt, Helle, f. 74, professor

Vid vårmötet 2021 invaldes följande inländska arbetande ledamöter

Bareis, Alexander, f. 71, docent
 Boyd, Emily, f. 71, professor
 Flyman Mattsson, Anna, f. 69, docent
 Jeutner, Valentin, f. 89, docent
 Jönsson, Håkan, f. 71, docent
 Sturfelt, Lina, f. 71, docent
 Westergren, Andreas, f. 74, docent

Vid vårmötet 2021 invaldes följande utländska arbetande ledamot

Snyder, Timothy, f. 69, professor

Stiftande ledamöter

Alfredson, Ulf, f. 23, 89, advokat
 Althin, Anders, f. 44, 83, direktör
 Andersson, Bengt L., f. 44, 12, direktör
 Arnell-Szurkos, Jonas, f. 69, 21, kanslichef
 Arnold, Otto von, f. 50, 02, civilekonom
 Asklund, Lars, f. 42, 03, arkitekt SAR
 Björk, Nils Olof, f. 47, 19, fil. dr
 Blecher, Lennart, f. 55, 19, direktör
 Bonnier, Åke, f. 57, 15, biskop
 Burgman, Torsten, f. 25, 90, fil. dr
 Denrell, Christer, f. 41, 03, ekon. dr h c
 Ehrensvärd, Jörgen, f. 32, 84, greve
 Fernström, Elisabeth, f. 51, 02, med. dr h c
 Fåhraeus, Christer, f. 65, 19, med. dr, tekn. dr h c
 Gyllenkrok, Nils, f. 48, 88, friherre
 Jarlskog, Anders, f. 63, 19, direktör
 Johansson, Carl Gustav, f. 37, 86, direktör
 Larsén, Carlhåkan, f. 38, 02, fil. mag.
 Leithner, Christina von, f. 41, 95, friherrinna
 Lindskog, Bengt I., f. 29, 95, professor
 Lundström, Åge, f. 44, 94, bankdirektör
 Luthersson, Peter, f. 54, 03, docent
 Nyman, Sven, f. 59, 19, civilekonom, ekon. dr h c
 Ohlsson, Gunilla, f. 44, 19, teol.dr
 Palm, Göran, f. 33, 83, bankdirektör
 Paulsson, Maria, f. 70, 19, direktör
 Ramel, Gustaf, f. 56, 02, friherre
 Rausing, Birgit, f. 24, 85, fru
 Schwerin, Carl Johan von, f. 71, 08, lantmästare
 Silfverschiöld, Nils, f. 61, 13, friherre
 Skjutare, Lars-Erik, f. 52, 08, bankdirektör
 Sverdrup, Paul, f. 44, 19, fil. kand.
 Thulin, Lars, f. 40, 99, direktör
 Tornberg, Hans, f. 41, 83, advokat
 Trolle-Bonde, Gustaf, f. 43, 77, greve

Wachtmeister, Carl Gustaf, f. 49, 03, greve
 Westin Jansson, Christian, f. 49, 20, civilekonom, ekon.dr h c
 Åshuvud, Olof, f. 31, 94, direktör

Arbetande ledamöter

A. INLÄNDSKA

Akujärvi, Johanna, f. 73, 13, docent
 Alling, Annika Mörte, f. 70, 16, docent
 Alm, David, f. 69, 10, docent
 Amsellem, Patrick, f. 69, 15, fil. dr
 Andersson, Fredrik, f. 68, 06, professor
 Andersson Djurfeldt, Agnes, f. 73, 12, professor
 Bacquin, Mari, f. 70, 18, docent
 Bergman, Kerstin, f. 70, 10, docent
 Bexell, Magdalena, f. 74, 17, docent
 Bringselius, Louise, f. 74, 16, docent
 Burenhult, Niclas, f. 69, 10, docent
 Carling, Gerd, f. 71, 10, docent
 Cronqvist, Marie, f. 73, 13, docent
 Dahlman, Christian, f. 70, 13, professor
 Duffy, Cian, f. 73, 18, professor
 Dunér, David, f. 70, 08, professor
 Enflo, Kerstin, f. 78, 14, professor
 Falkheimer, Jesper, f. 70, 12, professor
 Friis, Elisabeth, f. 73, 17, docent
 Gerding, Henrik, f. 71, 18, docent
 Granfeldt, Jonas, f. 71, 10, professor
 Gustafsson, Anna W., f. 68, 15, docent
 Göransson, Elisabet, f. 71, 17, docent
 Haider, Jutta, f. 73, 18, professor
 Halldenius, Lena, f. 67, 12, professor
 Heberlein, Ann, f. 70, 11, teol. dr
 Henning, Martin, f. 78, 11, docent
 Hill, Annette, f. 70, 18, professor
 Holgersson, Ulrika, f. 72, 17, docent
 Holmberg, Gustav, f. 67, 06, docent

Hägerland, Tobias, f. 75, 16, docent
 Johansson, Victoria, f. 73, 19, docent
 Klintman, Mikael, f. 68, 09, professor
 Källkvist, Marie, f. 67, 07, docent
 Kärrholm, Sara, f. 74, 15, docent
 Lindvall, Johannes, f. 75, 15, professor
 Lundberg, Johanna Gustafsson, f. 69, 16, docent
 Lundell, Patrik, f. 69, 10, professor
 Lundin, Katarina, f. 73, 14, docent
 Lundqvist, Åsa, f. 68, 18, professor
 Manninen, Satu, f. 68, 11, professor
 Moodysson, Jerker, f. 75, 10, professor
 Möller, Daniel, f. 74, 16, docent
 Neuhaus, Sinikka, f. 68, 10, teol. dr
 Nilsén, Per, f. 67, 12, docent
 Nilsson, Therese, f. 77, 18, docent
 Nordin, Jonas, f. 68, 19, professor
 Nordin, Magdalena, f. 67, 19, docent
 Nykvist, Karin, f. 70, 18, docent
 Olsson, Tobias, f. 73, 14, professor
 Osvath, Mathias, f. 74, 17, docent
 Persson, Johannes, f. 68, 06, professor
 Persson, Maria, f. 70, 14, docent
 Roll, Mikael, f. 77, 16, professor
 Rosengren, Henrik, f. 68, 17, docent
 Röcklinsberg, Helena, f. 69, 07, teol. dr
 Sandberg, Helena, f. 69, 14, docent
 Sarsenov, Karin, f. 68, 10, docent
 Scheuer, Blazenka, f. 67, 09, teol. dr
 Steiner, Ann, f. 68, 18, docent
 Sundin, Olof, f. 68, 10, professor
 Svensson, Peter, f. 68, 17, docent
 Svenungsson, Jayne, f. 73, 15, professor
 Tenngart, Paul, f. 72, 10, docent
 Teorell, Jan, f. 69, 16, professor
 Vähäkangas, Mika, f. 68, 13, professor

Wallin, Annika, f. 72, 16, docent
 Wenander, Henrik, f. 76, 19, professor
 Wengelin, Åsa, f. 68, 05, docent
 Wikander, Ola, f. 81, 18, docent
 Willim, Robert, f. 70, 18, docent
 Zetterholm, Karin, f. 67, 08, docent
 Önnerfors, Elsa Trolle, f. 71, 16, docent
 Östersjö, Stefan, f. 67, 16, docent
 Östling, Johan, f. 78, 16, docent
 Östlund, Joachim, f. 73, 18, docent

B. UTLÄNDSKA

Hult, Francis, f. 75, 16, professor

Seniorer

Aarnio, Aulis, f. 37, 83, professor
 Aggestam, Karin, f. 65, 06, professor
 Ahlström, Torbjörn, f. 65, 10, professor
 Albertz, Rainer, f. 43, 93, professor
 Ambjörn, Lena, f. 58, 04, professor, f.d. præses
 Andersson, Hans, f. 36, 87, professor
 Andersson, Helen, f. 59, 01, docent
 Andersson, Lars Gustaf, f. 60, 05, professor
 Andersson, Lars M., f. 61, 02, universitetslektor
 Andrén, Anders, f. 52, 91, professor
 Appelros, Erica, f. 64, 06, docent
 Arwidi, Olof, f. 42, 94, professor
 Baldwin, Peter, f. 56, 04, professor
 Balkenius, Christian, f. 66, 10, professor
 Battail, Jean François, f. 39, 93, professor
 Buhn, Per, f. 60, 04, professor
 Berggren, Lars, f. 51, 96, professor
 Berggren, Lars, f. 51, 05, professor
 Bergholtz, Gunnar, f. 43, 89, professor
 Berglund, Birgitta, f. 54, 08, docent
 Bjerke, Björn, f. 41, 80, professor

Björling, Fiona, f. 44, 81, professor
Blomqvist, Göran, f. 51, 94, vd
Blomqvist, Jerker, f. 38, 75, professor
Blomqvist, Karin, f. 54, 97, professor
Bogdan, Michael, f. 46, 84, professor
Bohlin, Folke, f. 31, 74, professor
Borgehammar, Stephan, f. 58, 05, professor
Bornäs, Göran, f. 35, 74, docent
Brinck, Ingar, f. 64, 06, professor
Brückner, Wolfgang, f. 30, 79, professor
Callmer, Johan, f. 45, 84, professor
Carlsson Wetterberg, Christina, f. 50, 95, professor
Cederlund, Johan, f. 63, 98, professor
Christensen, Robert Zola, f. 64, 17, docent
Christensen-Nugues, Charlotte, f. 64, 17, docent
Christensson, Jakob, f. 65, 02, docent
Clarke, Helen, f. 39, 88, Senior lecturer
Collin, Sven-Olof, f. 57, 98, professor
Delsing, Lars-Olof, f. 59, 98, professor
Durovic, Lubomír, f. 25, 74, professor
Duvall-Hargrove, Nancy, 92, professor
Eckerdal, Lars, f. 38, 76, biskop
Edgren, Lars, f. 53, 95, professor
Edling, Christofer, f. 66, 18, professor
Egerland, Verner, f. 66, 01, professor
Egonsson, Dan, f. 56, 00, professor
Ekberg, Lena, f. 54, 96, professor
Ekerot, Lars-Johan, f. 42, 95, docent
Ekholm-Friedman, Kajsa, f. 39, 87, professor
Elleström, Lars, f. 60, 96, professor
Elmroth, Ingvar, f. 28, 80, docent
Eneroth, Kristina, f. 62, 98, docent
Engman, Max, f. 45, 94, professor
Ersgård, Lars, f. 47, 95, professor
Eyben, Bo von, f. 46, 90, professor
Falk, Cecilia, f. 60, 98, professor

Fogelmark, Staffan, f. 39, 80, professor
 Folkestad, Göran, f. 52, 99, professor
 Forslid, Torbjörn, f. 62, 12, professor
 Fridlund, Patrik, f. 64, 17, docent
 Friedman, Jonathan, f. 46, 97, professor
 Frykman, Jonas, f. 42, 89, professor
 Geisler, Ursula, f. 64, 04, Dr Phil
 Gellerstam, Göran, f. 40, 92, universitetslektor
 Gerle, Elisabeth, f. 51, 03, professor
 Germundsson, Tomas, f. 54, 02, docent
 Gerner, Kristian, f. 42, 86, professor
 Gibert, Teresa, f. 54, 94, professor
 Grønnum, Nina, f. 45, 88, lektor
 Guillet de Monthoux, Pierre, f. 46, 83, professor
 Gullberg, Marianne, f. 64, 11, professor
 Gulz, Agneta, f. 63, 09, professor
 Gustafsson, Harald, f. 53, 96, professor
 Gustavsson, Anders, f. 40, 78, professor
 Gärdenfors, Peter, f. 49, 85, professor
 Haettner Aurelius, Eva, f. 48, 93, professor
 Hagström, Charlotte, f. 65, 11, docent
 Haikola, Lars, f. 47, 95, f.d. universitetskansler
 Hallonsten, Gösta, f. 49, 99, professor
 Hansson, Bengt, f. 43, 80, professor, f.d. præses
 Hansson, Martin, f. 65, 18, docent
 Harrison, Dick, f. 66, 01, professor
 Haskå, Inger, f. 41, 80, docent
 Hedling, Erik, f. 55, 99, professor, f.d. præses
 Hermerén, Göran, f. 39, 76, professor
 Hetzler, Antoinette, f. 43, 87, professor
 Hidal, Sten, f. 46, 83, professor
 Hjärpe, Jan, f. 42, 93, professor
 Holm, Lisa, f. 62, 09, professor
 Holmberg, Bo, f. 57, 95, professor
 Holmberg, Claes-Göran, f. 46, 96, docent
 Holmer, Arthur, f. 66, 02, docent

Holmqvist, Kenneth, f. 64, 09, professor
 Holsanova, Jana, f. 62, 08, docent
 Hopt, Klaus J., f. 40, 83, professor
 Hornborg, Alf, f. 54, 94, professor
 Horne, Merle, f. 50, 96, professor
 Hårdh, Birgitta, f. 45, 83, professor, f.d. præsens
 Häthén, Christian, f. 54, 97, universitetslektor
 Höög, Victoria, f. 55, 01, docent
 Idvall, Markus, f. 64, 18, docent
 Iregren, Elisabeth, f. 44, 94, professor
 Jacobsen, Eric, f. 23, 61, professor
 Jain, Kulbushan, f. 40, 87, professor
 Jarlbro, Gunilla, f. 53, 07, professor
 Jarlert, Anders, f. 52, 96, professor
 Jeanrond, Werner, f. 55, 95, professor
 Jennbert, Kristina, f. 50, 95, professor
 Jerneck, Magnus, f. 51, 93, professor
 Jirström, Magnus, f. 60, 10, professor
 Johannesson, Eric, f. 23, 71, professor
 Johansson, Ella, f. 58, 02, professor
 Johansson, Karin, f. 62, 15, professor
 Johansson, Mats, f. 58, 04, fil. dr
 Jonnergård, Karin, f. 57, 99, professor
 Jonsson, Bibi, f. 60, 06, professor
 Jonung, Lars, f. 44, 89, professor
 Josefsson, Gunlög, f. 57, 98, professor
 Julien, Marit, f. 58, 06, professor
 Jungar, Sune, f. 36, 88, professor
 Jönsson, Arne, f. 50, 98, professor
 Jönsson, Håkan, f. 64, 07, professor
 Jönsson, Lars-Eric, f. 61, 10, professor
 Jönsson, Mats, f. 60, 08, professor
 Kaiserfeld, Thomas, f. 64, 12, professor
 Kander, Astrid, f. 62, 08, professor
 Karlsson, Klas Göran, f. 55, 91, professor
 Kaszinska, Maria, f. 42, 91, professor

Klinge, Matti, f. 36, 76, professor
Knutsson, Bengt, f. 36, 78, docent
Koblik, Steven, f. 41, 77, professor
Koch, Ludovica, f. 41, 83, professor
Kolbe, Wiebke, f. 64, 14, professor
Kornhall, David, f. 28, 68, docent
Kostecki, Marian, Jan, f. 49, 83, professor
Kronsell, Annica, f. 59, 09, professor
Krummacher, Friedhelm, f. 36, 75, professor
Kvist, Hans-Olof, f. 41, 94, professor
Lagerroth, Ulla-Britta, f. 27, 70, professor
Lagnevik, Claes-Magnus, f. 49, 98, professor
Landén, Barbro, f. 54, 99, universitetslektor
Larsson, Björn, f. 53, 96, professor
Larsson, Lars, f. 47, 84, professor
Larsson, Lars-Olof, f. 38, 85, professor
Larsson, Lisbeth, f. 49, 99, professor
Lauha, Aila, f. 51, 02, professor
Leiss, Elisabeth, f. 57, 03, professor
Levay, Charlotta, f. 66, 18, docent
Lewan, Nils, f. 29, 77, docent
Liepe, Lena, f. 62, 03, professor
Lilius, Henrik, f. 39, 85, professor
Liljefors, Max, f. 63, 13, professor
Lindahl, Anders, f. 53, 97, universitetslektor
Lindahl, Lars, f. 36, 89, professor
Lindberg, Bo, f. 37, 80, professor
Lindberg, Christer, f. 56, 97, professor
Lindström, Caj-Gunnar, f. 42, 80, professor
Lindström, Fredrik, f. 53, 95, professor
Ljung, Per Erik, f. 43, 95, docent
Lund, Jørn, f. 46, 92, professor
Lundblad, Kristina, f. 65, 17, docent
Lundgren, Svante, f. 60, 12, docent
Lundin, Susanne, f. 55, 00, professor
Lundquist, Karl-Johan, f. 59, 05, professor

Löfgren, Anna Brita, f. 33, 85, docent
 Löfgren, Orvar, f. 43, 81, professor
 Magnusson Staaf, Björn, f. 62, 14, docent
 Malm, Thomas, f. 60, 13, professor
 Mansén, Elisabeth, f. 54, 97, professor
 Massengale, James, f. 40, 85, professor
 Mattsson, Titti, f. 64, 15, professor
 Melander, Göran, f. 38, 83, professor
 Mettinger, Tryggve, f. 40, 86, professor
 Moëll, Christina, f. 50, 02, professor
 Molnár, Valéria, f. 52, 95, professor
 Mortensen, Anders, f. 59, 03, fil. dr
 Mårtensson, Anders, f. 27, 82, museichef
 Nergelius, Joakim, f. 62, 00, professor
 Nielsen, Kirsten, f. 43, 93, professor
 Nilsson, Annika, f. 58, 09, docent
 Nilsson, Jan-Henrik, f. 61, 14, docent
 Nilsson, Jan Olof, f. 54, 97, universitetslektor
 Nilsson, Sten Åke, f. 36, 73, professor, f.d. præses
 Noll, Gregor, f. 64, 12, professor
 Norberg, Claes, f. 60, 99, professor
 Nordin, Svante, f. 46, 93, professor
 Norlin, Kjell, f. 43, 96, universitetslektor
 Norrhem, Svante, f. 62, 15, docent
 Nyberg, Lennart, f. 56, 00, universitetslektor
 Näsman, Ulf, f. 44, 94, docent
 Nøjgaard, Morten, f. 34, 78, professor
 O'Dell, Tom, f. 62, 14, professor
 Ohlsson, Anders, f. 56, 99, professor
 Olander, Birgitta, f. 47, 96, docent
 Olausson, Deborah, f. 51, 99, professor
 Olsson, Erik J., f. 64, 07, professor
 Otterbeck, Jonas, f. 65, 10, professor
 Palm, Anders, f. 42, 86, professor
 Paradis, Carita, f. 53, 03, professor
 Paulsson, Göte, f. 45, 78, docent

Persson, Anders, f. 56, 00, professor
 Petersson, Björn, f. 56, 08, docent
 Petersson, Bo, f. 60, 00, professor
 Piltz, Anders, f. 43, 82, professor
 Platzack, Christer, f. 43, 87, professor
 Prasad, Pushkala, f. 57, 99, professor
 Pålsson, Anne-Marie, f. 51, 95, docent
 Qvarnström, Olle, f. 53, 00, professor
 Rabinowicz, Wlodzimierz, f. 47, 96, professor
 Radler, Aleksander, f. 44, 87, professor
 Ragvald, Lars, f. 42, 95, professor
 Rahm, Henrik, f. 63, 11, docent
 Raudvere, Catharina, f. 60, 96, professor
 Resic, Sanimir, f. 64, 08, docent
 Riddersporre, Mats, f. 54, 98 docent
 Ritte, Hans, f. 30, 77, Universitetslektor, Dr Phil
 Roos, Carl Martin, f. 41, 76, professor
 Roos, Paavo, f. 37, 90, universitetslektor
 Rosengren, Inger, f. 34, 71, professor
 Rosenkvist, Henrik, f. 65, 11, professor
 Roslund, Mats, f. 57, 04, professor
 Rubenson, Samuel, f. 55, 95, professor
 Rudebeck, Elisabeth, f. 52, 01, fil. dr
 Rundquist, Franz-Michael, f. 48, 98, professor
 Rydén, Per, f. 37, 82, professor
 Rystedt, Eva, f. 45, 96, professor
 Rønnow-Rasmussen, Toni, f. 56, 07, professor
 Sabatakakis, Vassilios, f. 54, 06, fil. dr
 Sahlin, Nils-Eric, f. 54, 88, professor
 Salmon, Patrick, f. 52, 04, professor
 Salomon, Kim, f. 48, 89, professor
 Salomonsson, Karin, f. 59, 05, docent
 Sanders, Hanne, f. 52, 01, professor
 Sandqvist, Sven, f. 39, 86, docent
 Sandström, Sven, f. 27, 59, professor
 Schiöler, Niklas, f. 64, 09, docent

Schlyter, Suzanne, f. 44, 91, professor
 Schönström, Rikard, f. 55, 07, professor
 Schötz, Susanne, f. 65, 16, docent
 Sellerberg, Ann-Mari, f. 43, 93, professor
 Sen, Amartya, f. 33, 81, professor
 Sigrell, Anders, f. 61, 09, professor
 Simonsson, Tord, f. 26, 74, docent, biskop
 Sjöberg, Birthe, f. 46, 98, professor
 Sjöblad, Christina, f. 39, 93, professor
 Sjölin, Jan-Gunnar, f. 39, 84, professor
 Skansjö, Sten, f. 42, 88, professor
 Steene, Birgitta, f. 28, 80, professor
 Steensland, Lars, f. 41, 94, professor
 Stenberg, Leif, f. 59, 03, professor
 Stenström, Johan, f. 51, 01, professor
 Stolleis, Michael, f. 41, 92, professor
 Strömqvist, Sven, f. 54, 00, professor
 Sundholm, Göran, f. 53, 93, professor
 Swahn, Sigbrit, f. 33, 82, professor
 Svantesson, Jan-Olof, f. 44, 95, professor
 Svartvik, Jan, f. 31, 70, professor
 Svartvik, Jesper, f. 65, 04, professor, f.d. præses
 Svenbro, Jesper, f. 44, 92, professor
 Svensson, Birgitta, f. 48, 96, professor
 Svensson, Christina, f. 45, 98, docent
 Svensson, Jan, f. 50, 02, professor
 Svensson, Lars-Håkan, f. 44, 85, professor
 Svensson, Lars, f. 38, 86, docent
 Söderpalm, Sven Anders, f. 33, 76, professor
 Söderström, Lars, f. 40, 89, professor
 Tamm, Ditlef, f. 46, 85, professor
 Teleman, Ulf, f. 34, 85, professor
 Thavenius, Jan, f. 34, 81, professor
 Thormählen, Marianne, f. 49, 83, professor
 Touati, Paul, f. 50, 95, professor
 Trautner Kromann, Hanne, f. 45, 95, professor

Tägil, Sven, f. 30, 68, professor
 Törnquist-Plewa, Barbara, f. 60, 00, professor
 Törnqvist, Gunnar, f. 33, 68, professor
 Ulvros, Eva Helen, f. 54, 98, professor
 Vandkilde, Helle, f. 55, 00, docent
 Viberg, Åke, f. 45, 95, professor
 Vikner, Kerstin, f. 51, 98, docent
 Wallengren, Ann-Kristin, f. 59, 07, professor
 Weijer, Joost van de, f. 66, 17, docent
 Werbart, Bozena, f. 48, 95, professor
 Werner, Yvonne, f. 54, 97, professor
 Westerhult, Bo, f. 29, 72, docent
 Westerhäll, Lotta, f. 44, 93, professor
 Wiberg, Eva, f. 58, 02, professor
 Wienberg, Jes, f. 56, 97, professor
 Wikander, Örjan, f. 43, 92, professor
 Wikdahl, Magnus, f. 54, 97, universitetslektor
 Wilson, David, f. 30, 72, professor
 Wrede, Johan, f. 35, 72, professor
 Wärneryd, Olof, f. 31, 76, professor
 Yard, Stefan, f. 49, 99, professor
 Zander, Ulf, f. 65, 03, professor
 Zetterholm, Magnus, f. 58, 08, docent
 Zillén, Erik, f. 60, 03, docent
 Zlatev, Jordan, f. 65, 08, professor
 Åkesson, Lynn, f. 51, 97, professor

Bortgångna hedersledamöter

Andrén, Carl-Gustaf, 1922–2018, professor, f.d. universitetskansler
 Croce, Benedetto, 1866–1952, senator
 Ekwall, Bror Oskar Eilert, 1877–1964, professor
 Evans, Sir Arthur John, 1851–1941, professor
 Fehrman, Carl, 1915–2010, professor, f.d. præsens
 Gjerstad, Erik Einar, 1897–1988, professor
 Heckscher, Eli, 1879–1952, professor
 Hirn, Yrjö, 1870–1942, professor

Josephson, Ragnar, 1893–1966, professor, f.d. præses
 Kock, Karl Axel Lichnowsky, 1851–1935, professor
 Löfstedt, Einar, 1880–1955, professor, f.d. præses
 Lönnroth, Erik, 1910–2002, professor
 Meillet, Antoine, 1866–1936, professor
 Montelius, Oscar, 1843–1921, riksantikvarie
 Müller, Sophus, 1846–1934, museumsdirektör
 Nilsson, Martin P:sson, 1874–1967, professor
 Odén, Birgitta, 1921–2016, professor
 Stjernquist, Berta, 1918–2010, professor
 Tegnér, Esaias, 1843–1928, professor
 Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, 1842–1927, excellens, professor
 Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich von, 1848–1931, excellens, professor
 Weibull, Lauritz, 1873–1960, professor, f.d. præses
 Werin, Algot, 1892–1975, professor
 Wölfflin, Heinrich, 1864–1945, professor

Bortgångna stiftande ledamöter

Acking, Carl-Axel, 1910–2001, professor
 Bendz, Maj, 1909–2006, fru
 Bendz, Olof Gregor Mortimer, 1904–1973, godsägare
 Bergengren, Axel Göran Magnus, 1921–1972, civilekonom
 Berger, Svante Edwin Larsson, 1871–1962, direktör
 Berger, Carl Magnus, 1915–1964, direktör
 Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. Boon, 1915–1989, fru
 Bergh, Thorsten Christian Howard, 1901–1965, jur. o. fil. kand., konsul
 Borelius, Sven 1928–2004, direktör
 Bratt, Bertil, 1932–1997, direktör
 Cavalli-Björkman, Hans, 1928–2020, bankdirektör
 Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie, f. friherrinnan Cederström, 1859–1941
 Crafoord, Holger Alf Erik, 1908–1982, direktör
 Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild, 1888–1968, fil. dr, assuransdirektör
 Dunker, Henry Christian Louis, 1870–1962, fabriksdisponent
 Edstrand, Karin Thekla Eleonora, 1880–1959, fröken
 Edstrand, Reinhold Theodor Werner, 1882–1923, direktör

Ehrnberg, Gösta Theodor, 1895–1981, direktör
 Ekblom, Ingemar, 1903–1987, direktör
 Engeström, Max Emil Leopold, 1867–1930, konsul
 Faxe, Jörgen, 1902–2002, direktör
 Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf von, 1865–1930, ryttmästare, godsägare
 Gierow, Karl Ragnar Knut, 1904–1982, fil. dr, författare
 Græbe, Ejler Otto, 1892–1977, domkyrkoarkitekt
 Grönvall, Anders, fil. lic., 1937–2009, förste bibliotekarie
 Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm, 1887–1941, friherre, hovstallmästare
 Gyllenkrok, Thure-Gabriel, 1922–2012, friherre
 Haffner, Johan, 1876–1931, stadsläkare
 Hallström, Hadar Erik H:son, 1900–1988, direktör
 Hallwyl Anna Fredrika Wilhelmina von, f. Kempe, 1844–1930, grevinna
 Hallwyl, Walter von, 1839–1921, greve
 Hammarskiöld, Sven Ludvig, 1901–1983, direktör, f.d. hovrättsråd
 Hansen, Einar Anton, 1902–1994, direktör
 Hansen, Jozzi Ella, f. Jensen, 1912–2000, verkst. direktör
 Hjelme-Lundberg, John, 1902–1970, konsul
 Holmberg, Hans Åke, 1919–2001, tekn. dr
 Holmström, Nils Gunnar Teodor, 1904–1987, direktör
 Jacobsen, Helge, 1882–1946, direktör
 Janson, Rolf G., 1925–2018, direktör
 Jensen, Arthur Marinus, 1891–1968, direktör
 Jerenäs, Hans, 1938–2018, grosshandlare
 Johnson, Sten K., 1945–2013, direktör
 Kamprad, Ingvar, 1926–2018, direktör
 Kennedy, Douglas, 1912–2007, godsägare
 Larsson, Inger, 1937–2013, informationskonsult
 Larsson, Sven Gunnar, 1911–2003, direktör
 Lilliehöök, Lennart, 1924–2019, verkst. direktör
 Lindblad, Per, 1929–2018, direktör
 Lindh, Sten, 1922–2011, ambassadör
 Lindeberg, Sven-Ola, 1928–2016, fil. dr
 Lundberg, Sven Emil, 1889–1947, bergsingenjör, direktör
 Lundblad, Nils Waldemar, 1888–1947, hovrättsassessor, direktör
 Lundeqvist, Gösta Evald Andreas, 1892–1962, civilingenjör, direktör

Lundström, Margit, f. von Geijer, 1907–2002, generalska
 Marklund, Kari, 1938–2018, landshövding
 Modin, Alvar, 1920–2007, direktör
 Malmros, Frans, 1925–2003, konsul
 Montelin, Adolf Fredrik, 1871–1941, apotekare
 Munksgaard, Ejnar Johannes, 1890–1948, forlagsboghandler, dr phil
 Mårtensson, Folke, 1922–1996, direktör
 Möller, Frans Ballieu, 1897–1995, direktör
 Mörck, Einar Walter, 1914–1982, direktör
 Nevsten, Andreas Edvard, 1885–1962, byggmästare
 Nordqvist, Gunhild Theresia Elvira, f. Edstrand, 1883–1951, doktorinna
 Ohlsson, Sven Håkan, 1920–1997, bokförläggare
 Olofsson, Johan Sigfrid Mattias, 1899–1981, leg. läkare
 Palmstierna, Anne-Marie Aurore, 1907–1995, friherrinna
 Palmstierna, Carl Otto, 1900–1966, friherre, hovjägmästare
 Palmstierna, Jacob, 1934–2013, friherre
 Penser, Per Wilhelm Julius, 1901–1993, advokat
 Petrén, Karl Anders, 1868–1927, professor
 Rasmusson, Eric, 1916–2011, direktör
 Rausing, Gad Anders, 1922–2000, docent, direktör, f.d. präses
 Rausing, Hans, 1926–2019, direktör
 Roos, Axel, 1922–2007, bankdirektör
 Roos, Axel Bernhard, 1886–1957, jur. dr, advokat
 Sager, Olof, 1920–2008, universitetslektor
 Sahlberg, Karl-Erik, 1928–2018, direktör
 Sahlin, Bo Carl Henrik, 1901–1949, med. lic., direktör
 Sahlin, Carl Andreas, 1861–1943, fil. dr
 Sahlin, Johan Albert, 1868–1936, fabriksägare
 Sahlin, Stig Erik Gunnar, 1899–1963, ambassadör
 Samuelson, Sten Olov, 1926–2002, professor
 Sandberg, Ivar Nils Gotthard, 1881–1961, direktör
 Sandblom, Grace, f. Schaefer, 1907–2006, fru
 Schmitterlöw, Adelheid Emma Otburgis von, 1875–1959, godsägare
 Silfverschiöld, Irma, 1937–2020, friherrinna
 Strömbom, Nils Alfred Ragnar, 1898–1983, kapten, fil. lic.
 Ståhlbrandt, Åke, 1914–1995, direktör

Swartz, Carl Johan Gustaf, 1858–1926, universitetskansler
 Swartz, Pehr Johan Jacob, 1860–1939, direktör
 Thomasson, Tage Emanuel, 1894–1974, civilingenjör, direktör
 Thott, Greta, 1908–2003, grevinna
 Thott, Gustaf Otto Tage Stig, 1885–1948, greve, hovjägmästare
 Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda, f. von Essen, 1908–1973, grevinna
 Trolle-Bonde, Carl, 1907–1969, greve
 Tunhammar, Elam, 1903–1995, direktör
 Wachtmeister, Axel Wilhelm, 1869–1929, greve, kammarherre
 Wehtje, Ernst Jonas, 1891–1972, tekn. dr, direktör
 Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia, f. Fahlbeck, 1897–1968, fru
 Wessman, Gunnar, 1928–2019, verkst. direktör
 Westerberg, Gunnar, 1920–2001, civilingenjör
 Westrup, Johan Wilhelm Magnus, 1862–1939, v. konsul
 Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, 1904–2000, verkst. direktör
 Wiberg, John Åke Truli, 1902–1963, överintendent
 Wigstrand, Gunnar, 1903–1965, disponent
 Wijkander, Klara Severina, f. Kock, 1888–1977, fru
 Wrangel von Brehmer, Margit, 1916–2011, friherrinna
 Wrede, Ulrika, 1955–2012, friherrinna

Stadgar för Vetenskaps societeten i Lund

Av den 6 maj 1920 med ändringar av den 8 dec. 1944, den 27 nov. 1948, den 4 dec. 1953, den 31 nov. 1964, den 25 nov. 1967, den 21 nov. 1970, den 20 nov. 1971, den 19 nov. 1982, den 25 nov. 1994 och den 30 nov. 2001.

SOCIETETENS UPPGIFT OCH SAMMANSÄTTNING

§ 1

Vetenskaps societeten i Lund har till uppgift att främja humanistisk vetenskaplig forskning, däri inbegripet religions-, rätts- och samhällsvetenskap. Societeten skall i sin verksamhet särskilt beakta yngre forskares behov.

§ 2

Societeten består av stiftande samt inländska och utländska arbetande ledamöter jämte hedersledamöter och seniores. Till arbetande ledamot kan endast vetenskapsidkare som inte fyllt 55 år utses. Vid 55 års ålder övergår arbetande ledamot till gruppen seniores. I Societetens styrelse och nämnder kan endast stiftande och inländska arbetande ledamöter inväljas.

Endast stiftande och inländska arbetande ledamöter äger delta i val och i sådana överläggningar och beslut som rör ekonomiska och administrativa frågor.

§ 3

De inländska arbetande ledamöternas antal får vara högst 100, de utländska arbetande ledamöternas högst 35, de stiftande ledamöternas högst 50.

§ 4

Till stiftande ledamot kan utses person, som visat synnerligt engagemang för humanistisk vetenskap och kultur, eller person, som Societeten finner kunna bidra till Societetens verksamhet och utveckling. Stiftande ledamot äger samma rättigheter som inländsk arbetande ledamot.

§ 5

Till Societetens hedersledamöter kan väljas personer av utmärkt förtjänst om humanistisk vetenskap. Deras antal må ej överstiga sju.

STYRELSER OCH NÄMNDER

§ 6

Societetens angelägenheter handhas av en styrelse, bestående av nio ledamöter, av vilka en är praeses, en vice praeses, en sekreterare, en vice sekreterare och en skattmästare. Av styrelsens medlemmar skall minst tre vara stiftande ledamöter. För styrelsemedlemmarna väljs tre ersättare.

§ 7

Vid varje högtidssammanträde väljs för en tid av 3 år tre styrelsemedlemmar och en ersättare.

§ 8

Styrelsen, som har sitt säte i Lund och till vars sammanträden samtliga dess medlemmar och ersättare kallas, är beslutför då minst fem av dessa är närvarande. Vid lika röstetal har praeses utslagsröst.

§ 9

Arbetande ledamöter och hedersledamöter väljs av Societeten. Det åligger styrelsen att, genom utsedd valkommitté, bereda och för Societeten framlägga förslag till inval. Envar ledamot äger lämna förslag till inval. Sådant förslag skall vara styrelsen tillhanda senast den 1 februari året för inval.

Stiftande ledamöter väljs av styrelsen.

§ 10

Till tryckning i Societetens skriftserier inlämnade skrifter bedöms av styrelsen eller en av styrelsen utsedd kommitté, efter inhämtande av utlåtande från facksakkunnig.

ÄMBETSMÄN

§ 11

Societetens ämbetsmän är sekreteraren, vice sekreteraren och skattmästaren.

§ 12

Sekreteraren skall hålla förteckning över Societetens ledamöter, föra protokoll vid Societetens sammanträden samt förbereda och föredraga de ärenden som där skall förekomma, verkställa de vid sammanträdena fattade besluten, till varje högtidssammanträde avge styrelsens berättelse om Societetens verksamhet under föregående år samt omhänderha Societetens publikationsverksamhet.

§ 13

Skattmästaren handhar Societetens ekonomiska angelägenheter, för Societetens räkenskaper samt avlämnar före den 15 maj föregående års räkenskaper till revisorerna.

SAMMANTRÄDEN OCH VAL

§ 14

Societeten sammanträder i Lund efter kallelse av praeses. Begär tio ledamöter i skrivelse till praeses sammanträde, är denne skyldig att omedelbart utlysa sådant. Högtidssammanträde hålls årligen i november månad, för så vitt ej styrelsen av särskild anledning bestämmer annorlunda.

§ 15

Societeten är beslutför, om minst tio av dess ledamöter jämte praeses och sekreteraren eller deras ersättare är närvarande. Endast närvarande ledamot äger delta i omröstning.

§ 16

Val av arbetande ledamöter, hedersledamöter och styrelse förrättas öppet, såvida inte röstberättigad ledamot begär slutet omröstning. Vid lika röstetal avgörs valet genom lottning.

§ 17

Beslut i ärende, som inte angivits i kallelse till sammanträde, får inte fattas, såvida inte stadgarna föreskriver att det skall behandlas.

EKONOMI

§ 18

Societetens räkenskapsår är kalenderår.

§ 19

Societetens verksamhet finansieras genom en dispositionsfond samt genom för ändamålet donerade fonder. Av Societetens grundfond får endast avkastningen disponeras.

§ 20

För granskning av årets räkenskaper och inventering av Societetens tillhörigheter utses vid högtidssammanträdet för en tid av 1 år två revisorer med två ersättare. Revisorerna äger tillgång till samtliga protokoll och handlingar samt Societetens övriga tillhörigheter. Revisionsberättelsen, som skall innehålla till- eller avstyrkan om ansvarsfrihet åt styrelsen, överlämnas till Societeten senast den 2 september och framlägges för beslut om godkännande på högtidssammanträdet.

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

§ 21

Societetens årsbok utdelas kostnadsfritt till samtliga ledamöter. I Societetens ordinarie skriftserie ("Skrifter") ingående skrifter utsänds kostnadsfritt efter rekvisition.

§ 22

Om Societetens verksamhet i övrigt gäller den arbetsordning Societeten finner skäl att antaga.

§ 23

För ändring av dessa stadgar erfordras samstämmiga beslut med minst 2/3 majoritet på två omedelbart efter varandra följande högtidssammanträden. Dock får beslut om ändring av Societetens uppgift att främja humanistisk forskning, av § 2 första stycket tredje meningen eller av bestämmelserna i § 19 angående grundfonden inte fattas.

Skriftförteckning

1. Herbert Petersson. *Studien über die indogermanische Heteroklisie*. 1921.
2. Alf Nyman. *Kring antinomierna. Teser och antiteser inom föraristotelisk filosofi*. 1920.
3. Axel W. Persson. *Staat und Manufaktur im römischen Reiche. Eine wirtschaftsgeschichtliche Studie nebst einem Exkurse über angezogene Götterstatuen*. 1923.
4. *James Harrington's Oceana*, utgiven och kommenterad av S. B. Liljgren. 1924.
5. John Frödin. *Siljansområdets fäbodbygd*. 1925.
6. Sigurd Agrell. *Runornas talmystik och dess antika förebild*. 1927.
7. N. Otto Heinertz. *Etymologische Studien zum Althochdeutschen*. 1927.
8. Alf Nyman. *Schema och slutsats. En experimentallogisk undersökning*. 1928.
9. Fredrik Lagerroth. *Platons stats- och rättsbegrepp. En studie i allmän statslära*. 1928.
10. Sigurd Agrell. *Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen*. 1928.
11. *Stockholms stads tänkebok 1524–1529 av M:r Olauus Petri Phase*, utgiven av Ludvig Larsson, häfte 1–2. 1929. Häfte 3: Register av Sven Ljung. 1940.
12. *Gudmundi Olai Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ*, utgiven av Gottfrid Kallstenius. 1930.
13. Torsten Wennström. *Studier över böter och myntvärden i Västgötagarna*. 1931.
14. Heinrich Hoppe. *Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians*. 1932.
15. Ivar Lindquist. *Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern*. 1932.
16. Albert Wifstrand. *Von Kallimachos zu Nonnos. Metrisch-stilistische Untersuchungen zur späteren griechischen Epik und zu verwandten Gedichtgattungen*. 1933.
17. Ingvar Andersson. *Erik XIV:s engelska underhandlingar. Studier i svensk diplomati och handelspolitik*. 1935.
18. Anders Gagnér. *Florilegium Gallicum. Untersuchungen und Texte zur Geschichte der Mittellateinischen Florilegienliteratur*. 1936.
19. Gunnar Carlsson. *Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. Historisch-philologisch Untersucht*. 1936.

20. *Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker*, utgivna av Erik Noreen. 1937.
21. Johan Åkerman. *Das Problem der sozialökonomischen Synthese*. 1938.
22. Erik Noreen. *Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. Undersökningar jämte två textbilagor: "Nachspiel" och "Troas"*. 1938.
23. Walter Åkerlund. *Studier över Ynglingatal*. 1939.
24. Ivar Lindquist. *Religiösa runtexter. II. Sparlösastenen*. 1940.
25. *Jesper Swedbergs Lefwernes Beskrifning*, utgiven av Gunnar Wetterberg. I. Text. 1941.
26. Ivar Lindquist. *Västgötalagens litterära bilagor. Medeltida svensk småberättelsekonst på poesi och prosa*. 1941.
27. Bertil Axelson. *Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix*. 1941.
28. K. G. Ljunggren. *Almanackorna och det svenska ordförrådet. Bidrag till svensk ordhistoria*. 1944.
29. Bertil Axelson. *Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache*. 1945.
30. Per Wieselgren. *Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet*. 1946.
31. *Zwei unberücksichtige mittelhochdeutsche Laurin-Versionen*, utgivna av Torsten Dahlberg. 1948.
32. *Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699*, utgiven av Fredrik Arfwidsson. 1948.
33. Thede Palm. *Trädskult. Studier i germansk religionshistoria*. With a summary in English. (Tree Worship. Studies in Teutonic History of Religion.) 1948.
34. Carl-Martin Edsman. *Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites*. 1949.
35. Sven Svensson. *Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria*. With a summary in English. (The Commercial Background of the Russian Attack on the Livonian State in 1558. A Study on the Origins of Russian Imperialism.) 1951.
36. Erik Rooth. *Viktor Rydbergs Faustöversättning*. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. Sture M. Waller. *Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande*. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.

38. Hugo Yrwing. *Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281*. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.
39. Arthur Thomson. *Studier i frihetstidens prästvalsagstiftning*. 1951.
40. Samuel Cavallin. *Vitae Sanctorum Honorati et Hilaru episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo*. 1952.
41. Sven A. Nilsson. *Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594*. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. *Sko klosterns medeltida jordeböcker*, utgivna och kommenterade av Arthur Peetre. 1953.
43. Carl Fehrman. *Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning*. With a summary in English. (Romantic Churchyard Poetry. Studies in 18th Century English and Swedish Literature.) 1954.
44. Gerhard Bendz. *Emendationen zu Caelius Aurelianus*. 1954.
45. Hugo Yrwing. *Kungamordet i Finderup. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering*. With a summary in English. (The Regicide at Finderup. Politic Complications in Scandinavia during the Later Part of the Reign of Erik Klipping.) 1954.
46. Nils Gösta Sandblad. *Manet. Three Studies in Artistic Conception*. 1954.
47. Sven Edlund. *Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevers skolmognad*. With a summary in English. (On the Prognostic Value of the Kalmar Readiness Test.) 1955.
48. Sixten Belfrage. *Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet*. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. Hugo Yrwing. *Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527*. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Västerås 1527.) 1956.
50. Pietro Belloni & Hans Nilsson-Ehle. *Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi*. 1957.
51. Sven Edlund. *Studier rörande ordförrådsutvecklingen hos barn i skolåldern*. 1957.
52. Gunnar Westin. *Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517*. 1957.

53. Carl Fehrman. *Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi.* 1957.
54. Göran Rystad. *Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. Die Schlacht bei Nördlingen in den gleichzeitigen, gedruckten Kriegsberichten.* 1960.
55. Gerhard Bendz. *Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix.* 1964.
56. Birgitta Odén. *Kronohandel och finanspolitik 1560–1595.* 1966.
57. Erland Lagerroth. *Selma Lagerlöfs Jerusalem. Revolutionär sekterism mot fäderneärvd bondeordning.* With a summary in English. (Selma Lagerlöf's Jerusalem. Revolutionary Secterianism versus the Traditional Peasant Heritage.) 1966.
58. Gösta Svenæus. *Edvard Munch. Das Universum der Melancholie.* 1968.
59. Alf Önnerfors. *Die Hauptfassungen des Sigfridoffiziums.* 1968.
60. *Brev till Georg Stiernhielm,* utgivna och kommenterade av Per Wieselgren. 1968.
61. Erland Lagerroth. *Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan.* With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. *Bröllops beswärs Ihugkommelse,* utgiven och kommenterad av Bernt Olsson. I (textutgåva). 1970.
63. *Bröllops beswärs Ihugkommelse,* utgiven och kommenterad av Bernt Olsson. II (en monografi). 1970.
64. Johannes Th. Kakridis. *Homer Revisited.* 1971.
65. Jan Mogren. *Tegnér's översättningsverksamhet.* 1971.
66. Gösta Svenæus. *Edvard Munch. Im männlichen Gehirn.* I (textband). 1973.
67. Gösta Svenæus. *Edvard Munch. Im männlichen Gehirn.* II (bildband). 1973.
68. Fredrik Lagerroth. *Sverige och Eidsvollsförfattningen.* 1973.
69. Bernt Olsson. *Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier.* 1974.
70. Arthur Thomson. *Fortsatta studier i frihetstidens prästvalslagstiftning 1731–1739.* 1974.
71. Giovanni Pico della Mirandola, *Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen,* utgiven av Rolf Lindborg. 1974.

72. Ulf Sjödel. *Infödda svenska män av ridderskapet och adeln. Kring ett tema i Sveriges inre historia under 1500- och 1600-talen*. 1976.
73. Louise Vinge. *Morgonrodnadens stridsmän. Epokbildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821*. 1978.
74. Hans Jonsson. *The Laryngeal Theory. A Critical Survey*. 1978.
75. Ulf Sjödel. *Historiker inför Kalmarunionen*. 1981.
76. Alf Lombard & Constantin Gâdei. *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine. Permettant de connaître la flexion entière des mots qui en possèdent une: substantifs, adjectifs, pronoms, verbes*. 1982.
77. Gunnar Sjögren. *Hamlet the Dane. Ten Essays*. 1983.
78. Gillis Kristensson. *A Survey of Middle English Dialects 1290–1350. The West Midland Counties*. 1987.
79. Ivar Lindquist. *Religiösa runtexter III. Kvinnebyamuletten. Ett tydning-förslag efter författarens efterlämnade manuskript*, utg. av Gösta Holm. 1987.
80. *The Middle English Translation of Guy de Chauliac's Treatise on "Apostemes". I. Text. Book II of the Great Surgery. Edited from MS New York Academy of Medicine 12 and related MSS by Björn Wallner*. 1988.
81. Maturin Cordier. *De corrupti sermonis emendatione. Rédaction Anvers 1540. Texte et commentaire linguistique par Leena Löfstedt et Bengt Löfstedt*. 1989.
82. *The Middle English Translation of Guy de Chauliac's treatise on "Apostemes". II. Introduction, Notes, Glossary, Marginalia, and Latin Appendix. Book II of the Great Surgery. Edited from MS New York Academy of Medicine 12 and related MSS by Björn Wallner*. 1989.
83. Sture Hast. *Samuel Schultze och hans Svenskt Lexicon*. 1990.
84. Johan Cederlund. *Ritmästarna vid Lunds universitet*. 1990.
85. *A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century. I*, utgiven av Sigurd Kroon et al. 1993.
86. Waldemar Sundberg. *Kushta. A Monograph on a Principal Word in Mandaeen Texts. II. The Ascending Soul*. 1994.
87. *An Interpolated Middle English Version of the Anatomy of Guy de Chauliac. I. Text. Edited from Glasgow University Library Hunter MS 95 by Björn Wallner*. 1995.
88. Gillis Kristensson. *A Survey of Middle English Dialects 1290–1350. The East Midland Counties*. 1995.

89. *An Interpolated Middle English Version of the Anatomy of Guy de Chauliac. II. Introduction, Notes, Glossary. Edited from Glasgow University Library Hunter MS 95 by Björn Wallner.* 1996.
90. Diego Valadés. *Catholicae Assertiones*, utgiven av Bengt Löfstedt & Scott Talkovic. 1998.
91. Thomas Rydén. *Det anglosaxiska Köpenhamnsevangeliet. Det Kongelige bibliotek. Gl. Kongl. Saml. 102 o.* 2001.
92. Mats Roslund. *Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300.* 2001.
93. Gillis Kristensson. *A Survey of Middle English Dialects 1290–1350. The Southern Counties. I. Vowels (except diphthongs).* 2001.
94. Gillis Kristensson. *A Survey of Middle English Dialects 1290–1350. The Southern Counties. II. Diphthongs and Consonants.* 2002.
95. Hans Jonsson. *Metaforen som semantisk händelse.* 2003.
96. *A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century. II. Commentary and Essays*, utgiven av Britta Orlrik Frederiksen et al. 2008.
97. Paavo Roos. *Studies of Hostages in Antiquity.* 2019.
98. Henrik Rahm, David Dunér, Sten Hidal & Bibi Jonsson (red.). *I Pallas Athenas huvud. Hundra år av humaniora.* 2020.

Skånsk Senmedeltid och Renässans

Skriftserie utgiven av Vetenskapssocieteten i Lund

1. Gösta Johannesson. *Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation.)* 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd.
2. Nils Gösta Sandblad. *Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658.)* 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd.
3. Karl E. Hansson. *Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.)* Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.
4. K. G. Ljunggren och Bertil Ejder. *Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Malmöhus län.* 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.
5. K. G. Ljunggren och Bertil Ejder. *Lunds stifts landebok. Andra delen:*

- Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm.* 1952. Kan erhålls inb. i hfr bd.
6. K. G. Ljunggren och Bertil Ejder. *Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register.* 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd.
  7. Gösta Johannesson. *Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok.* 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd.
  8. Wilhelm Norlind. *Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.)* 1970.
  9. Salomon Kraft. *Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.)* 1971.
  10. Knut Knutsson och Göte Paulsson. *Dalby Kloster intäktsbok 1530–1531.* 1983.
  11. Sten Skansjö. *Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid.* 1983.
  12. Per Ingesman. *Ærkesædets godsadministration i senmiddelalderen.* 1990.
  13. Bjersjöholm. *Gods och slott.* Av Sölve Johansson m.fl. 1992.
  14. Lena Liepe. *Den medeltida träskulpturen i Skåne. Produktion och förvärv.* 1995.
  15. Lena Liepe. *Den medeltida träskulpturen i Skåne. En bildokumentation.* 1995.
  16. Bertil Ejder och Thorsten Andersson. *Kristianstads Rådstugubok 1616–1637. Rådhusrättens äldsta protokoll.* 1998.
  17. *Glimmingehus 500 år.* Tretton texter redigerade av Sten Åke Nilsson under medverkan av Annette Landen. 1999.
  18. Ola Svensson. *Helsingborgs län. Räkenskaper 1582/83. Jordebok 1583–84. Extra skattemantalslängd 1584.* 2001.
  19. Karl-Erik Frandsen och Jens Christian Vesterskov Johansen (red.). *Da Østdanmark blev Skåne.* Utgiven i samarbete med Skippershoved. 2004.
  20. Thorsten Andersson, Bertil Ejder m.fl. *Kristianstads rådstugubok 1617–1637. Registerdelen.* 2004.
  21. *Decimantboken 1651 för Skåne, Blekinge och Bornholm.* Utgiven och kommenterad av Sten Skansjö och Birgitta Tuvestrand. 2007.

22. Torkel Eriksson, Knut Drake och Peter Carelli, *Kärnan och borgen. Helsingborgs slotts medeltida byggnadshistoria*. 2007.
23. Mattias Karlsson, *Konstruktionen av det heliga. Altarna i det medeltida Lunds stift*. 2015.
24. *Norra Åsbo dombok*. Förord av Ola Svensson. 2016.
25. *Lunds domkapitels jordeböcker 1570 och 1650*. Utgiven och kommenterad av Göte Paulsson och Sten Skansjö. 2017.

Årsbok 1920–2020

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969, årsbok 2020 för 1920–2020.

Register till Vetenskaps societetens i Lund årsböcker 1920–2020

Sammanställd av Ingrid Nilsson

Minnesteckningar

- Afzelius, Adam. Av Krister Hanell. 1957: 155–158.
 Agrell, Sigurd. Av John Landquist & Ivar Lindquist. 1937: 97–111.
 Ahlström, Gunnar. Av Per Rydén. 1984: 133–137.
 Ahnlund, Nils. Av Gottfrid Carlsson. 1957: 125–133.
 Akalu, Aster. Av Per Stjernquist. 1993: 156–161.
 Aldén, Tage. Av Inger Rosengren. 1980: 141–146.
 Almquist, Helge. Av Sture Bolin. 1944: 129–146.
 Althin, Carl-Axel. Av Holger Crafoord. 1976: 76–83.
 Amundsen, Leiv. Av Stig Y. Rudberg. 1988: 163–166.
 Anderberg, Rudolf. Av Herman Siegvold. 1955: 135–140.
 Andersson, Greger. Av Göran Blomqvist & Henrik Karlsson. 2013: 167–171.
 Andersson, Gunnar. Av Holger Arbman. 1961: 161–166.
 Andersson, Ingvar. Av Jerker Rosén. 1975: 138–144.
 Andersson, Walter. Av Sigfrid Svensson. 1963: 155–161.
 André, Carl-Gustaf. Av Göran Bexell. 2018: 118–121.
 André, Georg. Av Nils Stjernquist. 1970: 67–77.
 Arbman, Holger. Av Erik Cinthio. 1969: 121–130.
 Arne, Ture. Av Holger Arbman. 1966: 111–116.
 Arngart, Olof. Av Gillis Kristensson. 1997–1998: 173–180.
 Aspelin, Gunnar. Av Göran Hermerén. 1978: 89–94.
 Axelson, Bertil. Av Alf Önnersfors. 1985: 112–123.
 Back, Pär-Erik. Av Nils Stjernquist. 1989: 153–161.
 Barck, Per Olov. Av Staffan Björck. 1979: 105–110.
 Belfrage, Esbjörn. Av Göran Gellerstam. 2003: 169–172.
 Belfrage, Sixten. Av Gösta Holm. 1977: 103–111.
 Bendz, Gerhard. Av Birger Bergh. 1985: 140–142.
 Bengtsson, Bengt. Av Sigfrid Svensson. 1982: 158–164.
 Bergengren, Göran. Av Sven Sandström. 1973: 141–144.
 Berger, Carl Magnus. Av K. G. Ljunggren. 1966: 117–122.
 Berger, Dagmar. Av Eric Rasmusson. 1990: 156–158.
 Berger, Edwin. Av Karl Gustav Ljunggren. 1963: 135–140.
 Bergh, Thorsten. Av Gunnar Aspelin. 1966: 123–128.
 Björck, Staffan. Av Per Rydén. 1995: 123–131.
 Blatt, Franz. Av Jan Pinborg. 1980: 136–140.
 Bolin, Sture. Av Birgitta Odén. 1964: 125–133.

- Bonnesen, Sten. Av Jerker Rosén. 1966: 129–132.
Borelius, Hilma. Av Algot Werin. 1932: 71–75.
Brilioth, Yngve. Av Jerker Rosén. 1960: 101–106.
Broch, Olaf. Av Knut-Olof Falk. 1962: 149–156.
Brohed, Ingmar. Av Samuel Byrskog. 2019: 124–125.
Brøndsted, Johannes. Av C. J. Becker. 1966: 133–141.
Bull, Francis. Av Paulus Svendsen. 1975: 123–131.
Bøggild-Andersen, Carl Olaf. Av Sture Waller. 1968: 125–128.
Böök, Fredrik. Av Carl Fehrman. 1963: 123–124.
Carlquist, Gunnar. Av Algot Werin. 1964: 167–173.
Carlsson, Gottfrid. Av Lars-Arne Norborg. 1965: 141–149.
Carlsson, Gunnar. Av Sven Lundström. 1983: 135–141.
Carlsson, Sten. Av Lars-Arne Norborg. 1989: 181–185.
Cavallin, Samuel. Av Krister Hanell. 1960: 95–100.
Christensen, Arthur. Av Sven Dederling. 1946: 117–122.
Collinder, Björn. Av Gösta Holm. 1984: 156–171.
Coyet, Henriette. Av Ragnar Josephson. 1941: 155–165.
Crafoord, Holger. Av Magnus Thorfinn. 1984: 127–132.
Croce, Benedetto. Av Gunnar Aspelin. 1953: 85–89.
Dahlberg, Torsten. Av Gustav Korlén. 1999–2000: 161–163.
Dahlgren, Thorild. Av Axel Roos. 1969: 131–136.
Dederling, Sven. Av Waldemar Sundberg. 1986: 208–212.
Diderichsen, Paul. Av Sven Benson. 1965: 173–179.
Dunker, Henry. Av Hadar H:son Hallström. 1963: 141–146.
Edlund, Sven. Av Herman Siegvold. 1969: 137–149.
Edstrand, Reinhold. Av Sigurd Agrell. 1924: 239–240.
Edstrand, Thekla. Av Thorild Dahlgren. 1961: 137–141.
Egardt, Brita. Av Sven B. Ek. 1990: 164–169.
Ehnmark, Erland. Av Olof Pettersson. 1967: 93–100.
Ehrnberg, Gösta. Av Gustaf Åberg. 1982: 142–145.
Eidem, Erling. Av Joh. Lindblom. 1973: 129–133.
Ek, Sven. Av Stig Y. Rudberg. 1993: 153–155.
Ekblom, Ingemar. Av Karl Emil Thulin. 1988: 167–170.
Ekwall, Eilert. Av Claes Schaar. 1966: 143–152.
Eldjárn, Kristján. Av Gösta Holm. 1983: 152–157.
Elovson, Harald. Av Carl Fehrman. 1988: 192–197.
Engeström, Max. Av Emil Olson. 1930: 105–116.
Evans, Sir Arthur. Av Krister Hanell. 1941: 167–172.
Fabricius, Cajus. Av Stig Y. Rudberg. 1990: 170–173.
Fabricius, Knud. Av Jerker Rosén. 1968: 129–134.
Falk, Knut-Olof. Av Jerzy Nalepa. 1990: 159–163.
Fehrman, Carl. Av Per Rydén. 2010: 177–180.
Florby, Gunilla. Av Lars-Håkan Svensson. 2012: 123–127.

- Forssander, John-Elof. Av Sture Bolin. 1944: 129–146.
 Friesen, Sten von. Av Ivar Lindquist. 1942: 129–137.
 Friis, Astrid. Av Birgitta Odén. 1967: 101–105.
 Frisk, Hjalmar. Av Stig Y. Rudberg. 1985: 124–127.
 Frostin, Per. Av Kjetil Hafstad. 1992: 125–129.
 Frödin, John. Av Helge Nelson. 1961: 155–159.
 Geijer, Wilhelm von. Av Emil Olson. 1930: 105–116.
 Gerleman, Gillis. Av Sten Hidal. 1993: 162–167.
 Gierow, Karl Ragnar. Av Carl Fehrman. 1983: 167–172.
 Gierow, Krister. Av Rolf Arvidsson. 1980: 147–152.
 Gjerstad, Einar. Av Pär Göran Gierow. 1988: 171–176.
 Glob, Peter. Av Geoffrey Bibby. 1986: 185–189.
 Græbe, Eiler. Av Carl-Axel Acking. 1978: 84–88.
 Grønbech, Vilhelm. Av Hal Koch. 1948: 131–138.
 Gustafson, Alrik. Av Staffan Björck. 1971: 158–161.
 Gustafsson, Stig. Av Curt Kihlstedt. 1989: 133–136.
 Gyllenkrok, Nils. Av Ragnar Josephson. 1941: 155–165.
 Haberlandt, Arthur. Av Sigfrid Svensson. 1965: 151–157.
 Haffner, Johan. Av Sigurd Agrell. 1931: 111–114.
 Hafström, Gerhard. Av Kjell-Åke Modéer. 1986: 190–194.
 Hahr, August. Av Ragnar Josephson. 1947: 201–207.
 Hallström, Hadar Erik H:son. Av Bertil Kugelberg. 1988: 177–180.
 Hallwyl, Walter von. Av Nils Lithberg. 1921: 11–18.
 Hallwyl, Wilhelmina von, f. Kempe. Av Emil Olson. 1930: 105–116.
 Hallwyl, Wilhelmina von, f. Kempe. Av Nils Lithberg. 1930: 117–124.
 Hammarskiöld, Sven. Av Per Lindblad. 1984: 178–184.
 Hammarstedt, Edvard. Av Dag Strömbäck. 1939: 141–146.
 Hammerich, L. L. Av Erik Rooth. 1977: 81–89.
 Hanell, Krister. Av Paul Åström. 1971: 162–167.
 Hannerberg, David. Av Staffan Helmfrid. 1982: 146–154.
 Hansen, Einar. Av Carl Fehrman. 1994: 109–113.
 Harrie, Ivar. Av Gerhard Bendz. 1974: 150–157.
 Hartman, Sven S. Av Jan Bergman. 1988: 181–187.
 Heckscher, Eli F. Av Sture Bolin. 1953: 91–94.
 Hedling, Olof. Av Lars Gustaf Andersson, Torbjörn Forslid, Bibi Jonsson
 & Paul Tenngart. 2020: 171–173.
 Hedström, Gunnar. Av Sven Benson. 1983: 162–166.
 Heinertz, Nils Otto. Av Erik Rooth. 1957: 135–140.
 Helgason, Jón. Av Sture Hast. 1986: 195–199.
 Hellquist, Elof. Av Erik Noreen. 1933: 115–120.
 Hellström, Jan Arvid. Av Ingmar Brohed. 1995: 107–111.
 Hemberg, Jarl. Av Göran Bexell. 1987: 169–176.
 Herrlin, Per Axel Samuel. Av Alf Nyman. 1937: 113–117.

- Hirn, Yrjö. Av Hans Ruin. 1952: 67–72.
- Hjelme-Lundberg, John. Av Algot Werin. 1971: 168–170.
- Hjelmslev, Louis. Av Bertil Malmberg. 1966: 153–162.
- Holmström, Nils. Av Christian Christiansson. 1989: 142–147.
- Holtsmark, Anne. Av E. F. Halvorsen. 1975: 112–116.
- Håkanson, Lennart. Av Alf Önnersfors. 1988: 158–162.
- Høeg, Carsten. Av Albert Wifstrand. 1962: 165–169.
- Jacobsen, Helge. Af Frederik Poulsen. 1946: 123–127.
- Jacobsen, Lis. Av Karl Gustav Ljunggren. 1962: 171–177.
- Jaeger, Werner. Av Albert Wifstrand. 1963: 117–122.
- Jankuhn, Herbert. Av Berta Stjernquist. 1991: 185–189.
- Janzén, Assar. Av Eric O. Johannesson. 1973: 118–121.
- Jensen, Arthur M. Av Bertil Malmberg. 1969: 151–156.
- Jensen, Povl Johannes. Av Stig Y. Rudberg. 1987: 163–165.
- Johannesson, Gösta. Av Sverker Oredsson. 1992: 130–134.
- Johannisson, Ture. Av Gösta Holm. 1991: 194–203.
- Josephson, Ragnar. Av Sven Sandström. 1967: 107–120.
- Kaila, Eino. Av Hans Regnéll. 1958–1959: 111–118.
- Karitz, Anders. Av Gunnar Aspelin. 1962: 157–163.
- Karlgren, Bernhard. Af Søren Egerod. 1980: 112–128.
- King, Arthur Henry. Av Claes Schaar. 2002: 134–137.
- Kjellberg, Sven T. Av Bengt Bengtsson. 1980: 129–135.
- Kjellin, Helge. Av Sten Karling. 1985: 137–139.
- Kjällerström, Sven. Av Lars Eckerdal. 1982: 132–141.
- Klindt-Jensen, Ole. Av Berta Stjernquist. 1981: 111–118.
- Knutsson, Knut. Av Gunnar Jarring. 1989: 177–180.
- Koch, Hal. Av Hilding Pleijel. 1964: 159–166.
- Kock, Axel. Av Johan Palmér. 1935: 167–176.
- Koht, Halvdan. Av Jörgen Weibull. 1967: 121–127.
- Konopczyński, Władysław. Av Jerker Rosén. 1962: 127–130.
- Kornerup, Björn. Av Hilding Pleijel. 1957: 147–153.
- Kronholm, Tryggve. Av Sten Hidal. 1999–2000: 164–167.
- Lagerroth, Fredrik. Av Pär-Erik Back. 1975: 117–122.
- Lamm, Martin. Av Algot Werin. 1950: 171–179.
- Landquist, John. Av Carl Fehrman. 1975: 104–111.
- Larsson, Lars-Olof. Av Peter Aronsson. 2020: 174–175.
- Lesch, Bruno. Av Sture Bolin. 1946: 129–134.
- Lidén, Evald. Av Ivar Lindquist. 1939: 147–150.
- Liljeblad, Sven. Av Jan-Öjvind Swahn. 2002: 129–130.
- Liljegren, Mårten. Av Ragnar Josephson. 1958–1959: 129–135.
- Liljegren, Sten Bodvar. Av Claes Schaar. 1985: 143–150.
- Lindblom, Johannes. Av Waldemar Sundberg. 1975: 132–137.
- Lindeberg, Sven-Ola. Av Carl-Gustaf Andrén. 2016: 89–91.

- Lindquist, Ivar. Av Gösta Holm. 1985: 151–161.
 Lindqvist, Natan. Av Sven Benson. 1964: 145–150.
 Lithberg, Nils. Av Carl Wilhelm von Sydow. 1934: 171–177.
 Ljunggren, Karl Gustav. Av Bertil Ejder. 1968: 135–142.
 Loman, Bengt. Av Gösta Holm. 1994: 97–107.
 Lombard, Alf. Av Heinz Hoffmann. 1996: 107–133.
 Lundahl, Nils. Av Ragnar Josephson. 1940: 133–137.
 Lundberg, Sven. Av Thorild Dahlgren. 1947: 193–200.
 Lundblad, Nils W. Av Thorild Dahlgren. 1947: 193–200.
 Lundeqvist, Gösta. Av J. Ljunggren. 1963: 147–153.
 Löfstedt, Einar. Av Gerhard Bendz. 1955: 103–113.
 Löfstedt, Ernst. Av Torsten Dahlberg. 1979: 92–97.
 Lönnroth, Erik. Av Eva Österberg. 2002: 138–140.
 Malmberg, Bertil. Av Gösta Bruce. 1994: 115–120.
 Malmborg, Mikael af. Av Sven Tägil. 2002: 143–154.
 Mickwitz, Gunnar. Av Krister Hanell. 1940: 139–143.
 Moberg, Axel. Av Joh. Lindblom. 1955: 115–119.
 Moltke, Erik. Av Marie Stoklund. 1988: 141–144.
 Montelin, Fredrik. Av Ragnar Josephson. 1941: 155–165.
 Montelius, Oscar. Av Lauritz Weibull. 1922: 101–107.
 Moritz, Manfred. Av Tore Nilstun. 1991: 190–193.
 Mortensen, Johan. Av Harald Elovson. 1941: 173–178.
 Munksgaard, Ejnar. Av Algot Werin. 1948: 145–150.
 Müller, Sophus. Av John-Elof Forssander. 1934: 143–151.
 Mägiste, Julius. Av Pentti Soutkari. 1979: 82–87.
 Möller, Frans. Av Per Stjernquist. 1995: 117–121.
 Mörck, Einar. Av Åke Ståhlbrandt. 1983: 142–144.
 Mörner, Marianne. Av Ivan Svalenius. 1972: 222–224.
 Naert, Pierre. Av Bertil Malmberg. 1972: 225–233.
 Nelson, Helge. Av Torsten Hägerstrand. 1967: 129–137.
 Neumann, Sven-Gösta. Av Alf Lombard. 1987: 166–168.
 Nevsten, Anders. Av Oscar Bjurling. 1963: 163–169.
 Niléhn, Lars. Av Göran Rystad. 1987: 177–179.
 Nilsson-Ehle, Hans. Av Lars Lindvall. 1985: 107–111.
 Nilsson, Albert. Av Algot Werin. 1936: 137–146.
 Nilsson, Martin P:son. Av Krister Hanell. 1968: 143–154.
 Norberg, Elsa. Av Gunnar Qvarnström. 1967: 139–143.
 Norborg, Lars-Arne. Av Birgitta Odén & Eva Österberg. 2004: 131–132.
 Nordenskiöld, Erland. Av Gustaf Bolinder. 1932: 77–84.
 Nordqvist, Gunhild. Av Thorild Dahlgren. 1952: 83–86.
 Noreen, Erik. Av Ivar Lindquist. 1947: 215–219.
 Norlind, Arnold. Av Helge Nelson. 1929: 113–117.
 Normann, Carl-Edvard. Av Anders Jarlert. 1993: 147–152.

- Nyman, Alf. Av Hans Regnéll. 1969: 157–164.
 Nørlund, Poul. Av Holger Arbman. 1951: 109–116.
 Oberholzer, Otto. Av Gustav Korlén. 1989: 137–141.
 Odén, Birgitta. Av Lars Edgren. 2016: 94–97.
 Ohlsson, Sven Håkan. Av Ingmar Brohed. 1997–1998: 169–172.
 Olinder, Gunnar. Av Gösta Vitestam. 1976: 92–97.
 Olivecrona, Karl. Av Jan Evers. 1981: 102–110.
 Olofsson, Mattias. Av Christian Callmer. 1982: 155–157.
 Olsen, Albert. Av Sture Bolin. 1949: 101–109.
 Olsen, Magnus. Av K. G. Ljunggren. 1964: 115–123.
 Olson, Emil. Av Karl Gustav Ljunggren. 1937: 119–127.
 Olsson, Bror. Av Christian Callmer. 1974: 141–149.
 Oredsson, Sverker. Av Ulf Zander. 2019: 119–123.
 Paasche, Fredrik. Av Harald Elovson. 1943: 121–129.
 Palm, Jonas. Av Stig Y. Rudberg. 1996: 135–138.
 Palmér, Johan. Av Sven Benson. 1956: 131–136.
 Palmstierna, Anne-Marie. Av Bertil Reimer. 1992: 121–124.
 Palmstierna, Carl. Av Eric von Post. 1967: 145–149.
 Pedersen, Johannes Peder Ejler. Av Gösta Vitestam. 1979: 74–81.
 Penser, Wilhelm. Av Kjell Å. Modéer. 1994: 91–95.
 Persson, Axel Waldemar. Av Martin P. Nilsson. 1951: 117–124.
 Petersson, Herbert. Av Sigurd Agrell. 1927: 53–57.
 Petrén, Karl. Av Sven Ingvar. 1927: 47–51.
 Pettersson, Olof. Av Hans Åkerberg. 1986: 200–207.
 Petzäll, Åke. Av Manfred Moritz. 1957: 117–123.
 Pinborg, Jan. Av Birger Bergh. 1983: 158–161.
 Pipping, Hugo E. Av Johan Åkerman. 1977: 78–80.
 Pipping, Rolf. Av Lars Huldén. 1965: 135–140.
 Pleijel, Hilding. Av Nils Arvid Bringéus. 1989: 149–152.
 Postan, Michael. Av Oscar Bjurling. 1983: 131–134.
 Poulsen, Frederik. Av Martin P. Nilsson. 1950: 181–189.
 Poulsen, Vagn. Av P. J. Riis. 1971: 172–176.
 Quensel, Carl-Erik. Av Carl-Erik Särndal. 1978: 76–83.
 Qvarnström, Gunnar. Av Louise Vinge. 1977: 118–124.
 Raquette, Gustaf. Av Sven Dederling. 1945: 169–173.
 Rasmussen, Knud. Av Poul Nørlund. 1934: 179–188.
 Rhenman, Eric. Av Per-Hugo Skärvad. 1995: 101–105.
 Richter, Herman. Av Krister Gierow. 1979: 98–104.
 Roos, Axel. Av Thorild Dahlgren. 1957: 111–116.
 Roosval, Johnny. Av Erik Cinthio. 1966: 163–171.
 Rooth, Anna Birgitta. Av Jan-Öjvind Swahn. 2002: 141–142.
 Rooth, Erik. Av Gustav Korlén. 1988: 145–150.
 Rosén, Jerker. Av Lars-Arne Norborg. 1977: 112–117.

- Rubow, Paul V. Af F. J. Billeskov Jansen. 1973: 122–128.
 Rudberg, Gunnar. Av Albert Wifstrand. 1954: 87–93.
 Rudberg, Stig Y. Av Karin Blomqvist. 2013: 172–174.
 Ruin, Hans. Av Staffan Björck. 1981: 119–129.
 Rystad, Göran. Av Birthe & Tommie Sjöberg. 2020: 176–178.
 Sahlgren, Jöran. Av Ivar Lindquist. 1972: 235–239.
 Sahlin, Bo. Av Sture Bolin. 1949: 101–109.
 Sahlin, Carl. Av Ragnar Josephson. 1943: 131–136.
 Sahlin, Stig. Av Elam Tunhammar. 1964: 151–157.
 Sallnäs, Birger. Av Göran Rystad. 1971: 178–181.
 Salomonsson, Anders. Av Jonas Frykman & Orvar Lövgren. 2004: 133–134.
 Sandberg, Ivar. Av Holger Ohlin. 1962: 143–148.
 Sandblad, Nils Gösta. Av Sven Sandström. 1964: 135–143.
 Saurat, Denis. By S. B. Liljegren. 1958–1959: 119–128.
 Schaar, Claes. Av Marianne Thormählen. 2012: 128–132.
 Schmeidler, Bernhard. Av Sture Bolin. 1960: 113–117.
 Schmiterlów, Adelheid von. Av Egil Lönnberg. 1960: 107–111.
 Schreiner, Johan. Av Birgitta Odén. 1968: 155–161.
 Seip, Didrik Arup. Av K. G. Ljunggren. 1964: 115–123.
 Shetelig, Haakon. Av Holger Arbman. 1955: 129–134.
 Siegvold, Herman. Av Bertil Pfannenstill. 1977: 90–96.
 Sjöbäck, Hans. Av Bert Westerlundh. 1990: 174–179.
 Sjögren, Ivar W. Av Krister Hanell. 1954: 95–99.
 Sjöstedt, Lennart. Av Lars Berggren & Göran Blomqvist. 2007: 145–148.
 Skard, Eiliv. Av Stig Y. Rudberg. 1979: 88–91.
 Skautrup, Peter. Av Bertil Ejder. 1984: 138–144.
 Skyum-Nielsen, Niels. Av Tore Nyberg. 1984: 152–155.
 Sköld, Hannes. Av Casimir Fontaine. 1930: 125–135.
 Sköld, Hannes. Av Emil Olson. 1930: 105–116.
 Smith, Helmer. Av Björn Collinder. 1956: 149–154.
 Staiger, Emil. Av F. J. Billeskov Jansen. 1990: 151–155.
 Steen, Sverre. Av Birgitta Odén. 1984: 172–177.
 Steneberg, Karl Erik. Av Ragnar Josephson. 1961: 143–153.
 Stjernquist, Per Nilsson. Av Carl Martin Roos. 2006: 101–109.
 Strömbom, Nils. Av Nils-Arvid Bringéus. 1984: 185–188.
 Strömbäck, Dag. Av Sigfrid Svensson. 1979: 111–118.
 Ståhlbrandt, Åke. Av Ernst Herslow. 1991: 204–206.
 Sundberg, Waldemar. Av Sten Hidal. 2002: 131–133.
 Sundqvist, Anders. Av Gösta Holm. 1980: 153–156.
 Sveinsson, Einar Ólafur. Av Gösta Holm. 1986: 171–184.
 Svendsen, Paulus. Av Carl Fehrman. 1991: 177–180.
 Svensson, Arnold. Av Albert Wifstrand. 1952: 87–91.
 Svensson, John. Av Sven Ekbo. 1974: 136–140.

- Svensson, Sigfrid. Av Sven B. Ek. 1985: 128–136.
 Swahn, Jan-Öjvind. Av Inger Lövkrona. 2016: 92–93.
 Swartz, Carl. Av Axel Moberg. 1927: 41–46.
 Swartz, Pehr. Av Ragnar Josephson. 1939: 133–139.
 Sydow, Carl Wilhelm von. Av Ivar Lindquist. 1952: 59–65.
 Syme, Ronald. Av Stig Y. Rudberg. 1991: 181–184.
 Södergård, Östen. Av Jean-François Battail. 1997–1998: 187–192.
 Sörensson, Per. Av Sten Bonnesen. 1933: 121–132.
 Tegnér, Esaias. Av Emil Olson. 1928: 1–7.
 Tegnér, Esaias. Av Sigurd Agrell. 1928: 8.
 Theander, Carl. Av Albert Wifstrand. 1957: 141–146.
 Thermænius, Edvard. Av Pär-Erik Back. 1966: 173–177.
 Thomson, Arthur. Av Carl-Gustaf Andréén. 1978: 95–106.
 Thors, Carl-Eric. Av Gösta Holm. 1988: 151–157.
 Thott, Stig. Av Sture Bolin. 1948: 139–143.
 Togeby, Knud. Av Alf Lombard. 1976: 84–91.
 Trolle-Bonde, Anna. Av Anne-Marie Palmstierna. 1974: 158–162.
 Trolle-Bonde, Carl. Av Sven Sandström. 1970: 79–84.
 Tunberg, Sven. Av Gerhard Hafström. 1955: 121–128.
 Tuneld, Ebbe. Av Hjalmar Frisk. 1947: 209–214.
 Tunhammar, Elam. Av Karl Erik Önnesjö. 1995: 113–115.
 Tuxen, Poul. Av Kaj Barr. 1956: 137–147.
 Undhagen, Carl-Gustaf. Av Birger Bergh. 1997–1998: 181–185.
 Valmin, Natan. Av Krister Hanell. 1969: 165–170.
 Vitestam, Gösta. Av Sten Hidal. 2006: 97–100.
 Västhagen, Nils. Av Olof Henell. 1966: 179–184.
 Wachtmeister, Axel. Av Lauritz Weibull. 1929: 109–112.
 Walberg, Emanuel. Av Bertil Malmberg. 1952: 73–81.
 Wallén, Per-Edwin. Av Tore Strömberg. 1989: 170–176.
 Waller, Sture M. Av Sverker Oredsson. 2003: 173–176.
 Wehtje, Ernst. Av Elam Tunhammar. 1973: 134–140.
 Weibull, Curt. Av Sven A. Nilsson. 1991: 207–217.
 Weibull, Jörgen. Av Birgitta Odén. 1997–1998: 193–196.
 Weibull, Lauritz. Av Sven A. Nilsson. 1962: 131–141.
 Weibull, Mary, f. Fahlbeck. Av Klara Wijkander, f. Kock. 1969: 171–175.
 Welin, Erik. Av Krister Hanell. 1967: 151–154.
 Welinder, Carsten. Av Göran Englund. 1984: 145–151.
 Werin, Algot. Av Bernt Olsson. 1977: 97–102.
 Westman, K. G. Av Sture Bolin. 1944: 129–146.
 Westrup, Wilhelm. Av Ragnar Josephson. 1939: 133–139.
 Wicksell, Sven Dag. Av Thorild Dahlgren. 1939: 151–161.
 Wieselgren, Per. Av Gösta Holm. 1989: 162–169.
 Wieslander, Hans. Av Mats Bergquist. 2018: 116–117.

- Wifstrand, Albert. Av Jonas Palm. 1965: 159–171.
 Wigstrand, Gunnar. Av Krister Hanell. 1967: 155–158.
 Wijkander, Klara. Av Bertil Ejder. 1978: 107–113.
 Wikander, Charlotte. Av Paavo Roos. 2011: 85–87.
 Wikander, Stig. Av Stig Y. Rudberg. 1986: 167–170.
 Wiklund, Karl Bernhard. Av Björn Collinder. 1934: 153–170.
 Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich von. Av Einar Löfstedt. 1931: 87–93.
 Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich von. Av Gunnar Rudberg. 1931: 95–109.
 Wölfflin, Heinrich. Av Ragnar Josephson. 1945: 161–167.
 Zilliacus, Henrik. Av Stig Y. Rudberg. 1992: 117–120.
 Åkerman, Johan. Av Björn Thalberg. 1983: 145–151.
 Åström, Paul. Av Paavo Roos. 2009: 121–124.
 Östenberg, Carl Eric. Av Pär Göran Gierow. 1988: 188–191.
 Österlin, Lars. Av Anders Jarlert. 2008: 95–98.

Uppsatser

- Agrell, Sigurd: Fornnordiska element i den ryska folkpoesien. 1922: 65–82.
 Agrell, Sigurd: Solbanans stjärnbilder i eddadiktningens mytvärld. 1929: 5–23.
 Ahldén, Tage & Ivar Ljungerud: Tyska språket (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 91–92.
 Akujärvi, Johanna: Homerus öfwersatt på Svenska och på metrisk wers!! Om 1800-talets svenska Homeros-översättningar. 2014: 5–22.
 Alm, David: Den yttersta domen. Några filosofiska reflektioner. 2011: 10–19.
 Ambjörn, Lena & Gösta Vitestam: Memoranda on the Birth of a Language. Some episodes told by Ehud Ben-Yehuda in January 1973 at the Department of Middle Eastern Language at Lund University. 2002: 26–43.
 Ambjörn, Lena: Hälsovård och helhetssyn i medeltida medicin i islam (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 115–124.
 Andersson, Ingvar: Erik XIV och Island. En studie i svensk krigshushållning under 1500-talet. 1933: 103–113.
 Andersson, Ingvor Margareta: Studier kring 1241 års brev rörande grevskapet Norra Halland. 1953: 3–35.
 Andersson, Lars M.: Bilden som historisk källa. Analys av en antisemitisk bild (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 101–114.
 Andersson, Sven, se Lombard
 André, Carl-Gustaf: Tal till en nittioåring. 2011: 5–9.
 Anving, Terese: Måltidens paradoxer. Om klass och kön i vardagens familjepraktiker. 2014: 23–38.
 Arbman, Holger: En normandisk befästning vid Buchy. 1961: 127–136.
 Arbman, Holger: Nordisk och jämförande fornkunskap (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 71–72.
 Arentzen, Thomas: Bysantinske positurer. Groteske kroppar och sensuelle tilnärmelser

- i konstantinopolitansk poesi. 2016: 5–19.
- Arne, Ture Johnsson: De arkeologiska undersökningarna i Sydhalland sommaren 1923. 1923: 93–99.
- Arngart, Olof: Notes on some English Place-Names. 1978: 5–15.
- Aspelin, Gunnar: Den osynliga handen. Ett tankemotiv i Adam Smiths socialfilosofi. 1933: 31–49.
- Aspelin, Gunnar: De protestantiska monarkomakernas politiskt-filosofiska idéer. 1930: 3–17.
- Aspelin, Gunnar: Descartes' genombrottsskrift. Installationsföreläsning vid Göteborgs högskola våren 1937. 1936: 3–12.
- Aspelin, Gunnar: John Locke och hans samtid. Föredrag vid Vetenskaps-Societetens i Lund högtidssammanträde lördagen den 26 november 1938. 1938: 3–18.
- Axelson, Bertil: Akzentuierender Klauselrhythmus bei Apuleius. Bemerkungen zu den Schriften De Platone und De Mundo. 1952: 3–20.
- Axelson, Bertil: Die zweite Senkung im jambischen Senar des Phaedrus. Beobachtungen über Versrhythmus und Wortstellung. 1949: 43–68.
- Axelson, Bertil: Ultrakonservativ textkritik. 1947: 1–47.
- Back, Pär-Erik: Rådsadel och domängods. De pommerska taffelgodsens besittningsförhållanden i Christina Alexandras tid. 1964: 3–13.
- Bacquin, Mari: Theseus de Cologne och de falskeligen anklagade drottningarna. 2010: 5–17.
- Bardel, Camilla: Så kan det gå till när svenskar lär sig italienska (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 142–152.
- Bendz, Gerhard: Att vara Societetens sekreterare. Några minnen från min sekreterartid 1945–54. 1970: 13–20.
- Benson, Sven: Cirklar kring Danmarks tron. 1996: 5–65.
- Benson, Sven: Landsmålsarkivet (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 60–61.
- Benson, Sven: Quo vadis, iustitia? 1968: 107–124.
- Bergman, Gösta: Om sotarnas språk. 1939: 71–126.
- Beskow, Per: S:t Magnus i Skåne. 1995: 5–21.
- Björk, Martina: Ille nihil contra. Det uteblivna svaret i Ovidius diktning. 2018: 5–14.
- Blomberg, Frida: Ordens förhållande till sinnena. 2017: 5–21.
- Bogdan, Michael: St Lucias rättsarv: från Pariskutymen till common law. 1990: 5–16.
- Bohman, Svante: Matthæus Fremling och Esaias Tegnér. 1971: 79–141.
- Bolin, Sture: C-varianterna av Mäster Adams text. 1930: 91–103.
- Bolin, Sture: När avslutade Mäster Adam Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum? 1931: 3–15.
- Bolin, Sture: Svenskväldets fall. Ett förslag. 1932: 49–69.
- Boussard, Caroline: Demokratisk utveckling eller stagnation. Vilken roll kan det civila samhället spela? 2004: 7–20.
- Brandtler, Johan: Är språket bipolärt? Om polaritetslicensiering i svenska och andra språk. 2013: 26–43.

- Bratt, Ingar: Striden om språkmästartjänsten vid Lunds universitet år 1703. Utdrag ur större konsistoriets protokoll från våren och sommaren 1703 med inledning och kommentarer. 1974: 96–134.
- Bringéus, Nils-Arvid: Asinus Vulgi eller berättelsen om fadern, sonen och åsnan i europeisk bildtradition. 1986: 5–32.
- Bringéus, Nils-Arvid: Bouppteckningar som etnologisk källa. 1974: 62–95.
- Bringéus, Nils-Arvid: Den gudfruktiga tjänstepigan. 1984: 5–36.
- Bringéus, Nils-Arvid: Dygnet tider. En kistebrevssvit. 1992: 5–27.
- Bringéus, Nils-Arvid: Flattorv. 1963: 23–51.
- Bringéus, Nils-Arvid: Fria med knivslida. 1979: 34–51.
- Bringéus, Nils Arvid: Maria med sömnaden och Josef med ljuset. En ikonografisk studie. 1990: 17–39.
- Bringéus, Nils-Arvid: Orden och tingen. Reflektioner kring Herta Müllers Nobelföreläsning. 2011: 20–28.
- Broberg, Gunnar: Vetenskaps societeten sjuttiofem år. 1995: 22–32.
- Broberg, Jan: De tyska planerna på Spanien under andra världskriget. 1957: 19–43.
- Brouhoff, N. Un nouveau type d'égglise dans la Russie du nord-ouest au XIIème siècle. 1925: 3–37.
- Bruhn, Tommy: Flertydiga förnyelser. Om retorisk flertydighet i politiskt ledarskap. 2020: 5–21.
- Burgman, Torsten: Fönsterkrossningen i Dekanhuset i Lund 1716. Processen mellan Ida Silfverskiöld och studenten Anders Holzberg. 1994: 5–21.
- Burgman, Torsten: Generalkonsul Emil Heilborn, industriledare i Ryssland. 1990: 40–56.
- Burgman, Torsten: Ur Nicolaus Silfverskiölds brevväxling. 1991: 5–37.
- Callmer, Christian: Gustaf Sommelius, lärdomshistorien och universitetsbiblioteket i Lund. 1981: 54–78.
- Callmer, Christian: Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier. 1985: 5–23.
- Callmer, Christian: Samlingar av tryckta böcker i Lund före universitetsbibliotekets tillkomst. 1983: 41–64.
- Carlomagno, Marcos Cantera: Geopolitikens återkomst. 1997–1998: 5–15.
- Carlsson, Gösta: Sociologi (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 88–89.
- Carlsson, Ingemar: Dylta-handskrifternas proveniens (ingår i: Ett handskriftsfynd på Dylta bruk). 1965: 64–67.
- Carlsson, Lizzie: Några synpunkter på äldre svensk äktenskapsrätt. 1956: 45–129.
- Carlsson, Lizzie: Sängledningen. Hednisk-borgerlig rättsakt och kristen ceremoni. 1951: 57–107.
- Carlsson, Lizzie: Sängledningen och kanonisk rätt. 1953: 37–84.
- Carlsson, Sten: Hans Gabriel Wachtmeisters dagbok. 1807–1809. 1943: 71–75.
- Cavallin, Sam: Livianska ”småberättelser” i deras kompositionella sammanhang. Interpretationer ur Livius’ fjärde och femte dekader. 1946: 29–54.
- Chiappelli, Alessandro: Gli studi recenti sulla storia dell'arte medievale e moderna in Italia. 1924: 73–99.

- Christensen-Nugues, Charlotte: Ediktet i Nantes och Nicolas ko. En reformert prästs anteckningar i det sena 1500-talets La Rochelle. 2018: 15–28.
- Cinthio, Erik: Medeltidsarkeologi (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 65–66.
- Cronqvist, Marie: Försvinnandets arkitektur. Bunkern mellan mentalitet och materialitet. 2011: 29–36.
- Cross, J. E.: On The Wanderer, lines 80–84. A study of a figure and a theme. 1958–1959: 75–110.
- Cross, J. E.: ”Ubi sunt” passages in Old English – sources and relationships. 1956: 23–44.
- Cross, James: The authorship of ”Vita S. Erci”. 1952: 21–40.
- Dahlberg, Torsten: Das moselfränkische Rosengartenfragment der Landesbibliothek Dessau. 1947: 89–136.
- Dahlberg, Torsten: Dialektala särdrag i två omstridda tyska dramatasamlingar från 1600-talet jämte några bidrag till deras texthistoria. 1987: 5–14.
- Dahlberg, Torsten: Om folkvisan ”Till Österland vill jag fara”. Med kompletterande anteckningar. 1980: 19–38.
- Dahlén, Mattias: Det iberiska arvet. Tradition och nyskapelse bland tidigmoderna marraner. 2003: 93–107.
- Dahlgren, Thorild: Några anteckningar om Vetenskaps-Societeten. 1965: 115–133.
- Dahlman, Britt: Georgiska versioner av Apophthegmata Patrum. 2009: 5–13.
- Dahlstrand, Karl: Rättens transcendens. Om skälighet inom avtalsrätten och relevansen av Rawls rättviseteori. 2014: 39–64.
- Danstrup, John: Recherches critiques sur Andronicos 1er. 1944: 69–101.
- Dedering, Sven: Om den arabiska nationalgrammatiken. 1938: 39–45.
- Dovring, Karin: Fru Lenngren och Herrnhutarna. 1946: 55–80.
- Dunér, David: Den yttersta av tider. 2019: 5–16.
- Dunér, David: Modeller av verkligheten. Modellbyggaren Polhem, seendet och det spatiala tänkandet. 2009: 14–33.
- Edlund, Sven: Ett kritiskt skede i den svenska lärdoms skolans historia. 1956: 3–22.
- Edlund, Sven: Pedagogik (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 72–76.
- Edlund, Sven: Temperamentsläran som begåvnings teori. 1942: 27–45.
- Ejder, Bertil: Eddadikten Vafþrúðnismál. 1960: 3–20.
- Ejder, Bertil: Nordiska språk (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 66–70.
- Ejder, Bertil: Om Söderwalls fornsvenska ordbok. En orientering och en handledning för nyttjare. 1984: 37–46.
- Ejder, Bertil: Svenska språket vid svenska universitet. Installationsföreläsning vid Lunds universitet den 29 mars 1969. 1971: 15–26.
- Ejder, Bertil: Words for times and meals in Germanic languages. 1982: 95–102.
- Ejder, Bertil & Klara Wijkander, f. Kock: Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock. 1975: 5–27.
- Ekwall, Eilert: Variation and change in English place-names. 1962: 3–49.

- Elg, Arvid G:son: En lagsamlingshandskrift från 1500-talet i Härnösands stadsbibliotek. Utskrift jämte inledning, kommentar och ordförklaringar. Med förord av Jan Liedgren. 1988: 5–37.
- Elg, Arvid G:son, se Tegnér
- Elmér, Lars: Två fragment av stadslagen (ingår i: Ett handskriftsfynd på Dylta bruk). 1965: 99–103.
- Elovson, Harald: Iteration och variation hos Verner von Heidenstam. En studie. 1935: 119–148.
- Elovson, Harald: Johan Henrik Denell. En lundensisk Wertherimitator. 1939: 33–54.
- Elovson, Harald: Samuel Johnson, Goethe och patriotismen under 1700-talet. 1926: 29–49.
- Elovson, Harald: Två svenska apophthegmasamlingar. 1936: 57–114.
- Elovson, Harald: Vilhelm Ekelund och Herman Bang. En studie i komparativ litteraturhistoria. 1977: 22–54.
- Elovson, Harald: Vilhelm Ekelund och Rousseau 1920–1949. 1968: 3–105.
- Elovson, Harald: Vilhelm Ekelund och Rousseau fram till 1920. 1966: 1–75.
- Enkvist, Nils Erik: Text, lingvistik och textlingvistik. 1977: 5–21.
- Eriksen, Love: Det antropogena landskapets uppgång och fall i Amazonområdet. Arawakkulturens ekologiska aspekter. 2012: 26–40.
- Erlandsson, Alf: Salpetersjudarna i Skåne 1679–1762. Med särskild hänsyn till 1740-talet. 1961: 33–86.
- Erlandsson, Birgitta: En visa om vår fru. 1966: 105–109.
- Erlandsson, Birgitta: Magnus Erikssons landslag med andlig visa m.m. (ingår i: Ett handskriftsfynd på Dylta bruk). 1965: 91–98.
- Fagerström, Linda: När konstnären blev ingenjör. Kön och konstnärsroll i förändring under svensk högmodernism. 2006: 5–30.
- Falk, Hjalmar: La philosophie linguistique française. Conférence faite par le professeur Hjalmar Falk, à Göteborg le 7 juillet 1923. 1923: 11–26.
- Falkheimer, Jesper: Terrorism, medier och propaganda. 2013: 44–55.
- Fehrman, Carl: Estetikens återkomst. Ett stycke lundensisk vetenskapshistoria kring Henrik Schück, Ewert Wrangel, Albert Nilsson, Fredrik Böök och några till. 1987: 15–79.
- Fehrman, Carl: Inledning (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 49.
- Fehrman, Carl: Litteraturhistoria (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 61–65.
- Fehrman, Carl: "Meine Zeit". 1970: 21–30.
- Fehrman, Carl: Ruinromantiken och den nyklassiska dödsbilden. 1954: 3–26.
- Feuk, Johan: Var Olaus Petri psalmdiktare? 1971: 27–78.
- Forslid, Torbjörn: Delblanc och den mångtydige fadersgestalten (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 91–100.
- Friberg, Katarina: How to bake a fruit loaf. Reflections on co-operators' economic practice and ideas in a consumer co-operative context. 1999–2000: 5–28.

- Fridlund, Patrik: Multipla religiösa identiteter? Från logik till relation i analys av religiösa identiteter. 2018: 29–44.
- Fridlund, Patrik: Råa fakta, en oslipad idé. 2008: 5–17.
- Från Vetenskaps-Societeten i Lund 25-årsjubileum den 27 november 1945. 1945: 175–193.
- Från Vetenskapssocieteten 50-årsjubileum den 21 november 1970. 1971: 183–192.
- Gehlin, Sara: Utbildning för fred. Ett teologiskt uppdrag i vår tid. 2017: 23–38.
- Gerding, Henrik: Public building and clientage. Social and political aspects of Roman building industry. 2019: 17–29.
- Gerleman, Gillis: Teologisk filologi och textkritik (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 90.
- Gjerdman, Olof: Die Schallanalyse. 1924: 171–186.
- Gjerstad, Einar: Det äldsta Rom. 1966: 77–93.
- Grønbech, Vilhelm: Heraklit. 1929: 25–44.
- Gullberg, Marianne: Att ha språket i sin hand. Vad gester avslöjar om vuxen andraspråksinlärning. 2012: 41–52.
- Gustavsson, Anders: Den nyblivna modern. En etnologisk beteendestudie. 1972: 125–220.
- Gustavsson, Anders: Minnesdrickning vid begravning. 1973: 79–116.
- Gustavsson, Karin: Runda hörn och en obemärkt forskare. 2016: 21–39.
- Gyllensten, Lars: Den ofullbordade människan. 1995: 33–46.
- Hadler, Paul: Johann Carl Dähnert. Ein Repräsentant deutsch-schwedischer Kulturbeziehungen im 18. Jahrhundert. 1991: 38–46.
- Hafström, Gerhard: Rättshistoria (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 86–87.
- Hagen, Anders: Höyffjellsarkeologi i Sör-Norge. 1963: 3–22.
- Hahr, August: Två nya Bourdon-porträtt upptäckta i en svensk samling. 1921: 55–62.
- Hallberg, Andreas: Några egenheter i arabisk standardspråksideologi. 2017: 39–48.
- Halldén, Sören: Teoretisk filosofi (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 91.
- Hammer, Olav: Enhvar sin egen guru (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 136–141.
- Hanell, Krister: Antikens städer. Installationsföreläsning den 23 november 1957. 1957: 75–84.
- Hanell, Krister: Historiska perioder och periodgränser med särskild hänsyn till antikens historia. 1939: 3–31.
- Hansson, Åke: Medeltidskrönikor på prosa och vers (ingår i: Ett handskriftsfynd på Dylta bruk). 1965: 104–108.
- Harrie, Ivar: Problem kring en levnadsteckning. 1972: 5–18.
- Harrison, Dick: Lärda män eller barbarer? Om bildning och boklig lärdom i den ”mörkaste” medeltiden. 2002: 15–25.
- Heberlein, Ann: Om oförlåtlighet. 2006: 31–41.
- Hedling, Erik: ”Flicka i regnrock”. Ingmar Bergman och Vietnam-rörelsen. 2007: 23–43.
- Hedling, Erik: Romanen som inte ville bli film. Laurence Sternes Tristram Shandy. 2009: 34–50.

- Hedling, Olof: Som att bestiga Mount Everest. Om filmutbildning och filmproduktionslandskapet. 2012: 68–80.
- Hedlund, Anna: Våld i exil. Kollektiv identitet och världsbild bland rwandiska hutu-rebeller i östra Kongo. 2015: 5–17.
- Helgason, Jon: Om litteraturläsning och litterära praktiker som kunskapsformer. 2008: 18–31.
- Helmbrecht, Michaela: Om människobilder och bildernas bruk under vendel- och vikingatiden. 2012: 81–101.
- Helmfrid, Staffan: Kulturlandskap och tradition. 1974: 5–19.
- Helsing, Daniel: Mening, modeller och Martinson. Peter Nilson läser Aniara och universum. 2020: 23–34.
- Henning, Martin: Vadå positivism? Om den kvantitativa metodens roll i en framtida samhällsvetenskap. 2010: 18–34.
- Hermerén, Göran: Glaspärlespelet. Om skillnader och likheter mellan språk, musik, och bildkonst. 2018: 45–63.
- Hermerén, Göran: Prioriteringar. Val och värden i vården. 2014: 65–96.
- Herrlin, Olle: Das Gefühlsproblem in der schwedischen Aufklärung. 1942: 47–61.
- Holm, Gösta: Inledning (ingår i: Ett handskriftsfynd på Dylta bruk). 1965: 63.
- Holm, Gösta: Jónsbók (ingår i: Ett handskriftsfynd på Dylta bruk). 1965: 109–114.
- Holm, Ingvar: Drama – teater – film – forskning (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 49–51.
- Holmberg, Claes-Göran: En återfunnen tidningsårgång. Ordinari Post-Tijdender 1664. 2003: 150–159.
- Holmberg, Uno: Det avkvistade trädet i fornfinnarnas initiationsriter. 1924: 45–71.
- Holmberg, Åke: Afrikaeuropeerna som faktor i brittisk imperiepolitik vid 1800-talets slut. 1965: 19–36.
- Holmer, Arthur: Formosanska språk, relativisering och språktypologi. 2011: 37–58.
- Huber, Stefan: Utbrytningar ur ett kontrastivt perspektiv. 2002: 44–54.
- Huldén, Lars: Runeberg och Bellman. 1982: 5–18.
- Hylland Eriksen, Thomas: Kulturell urenhet og innvandrerddebatten. 2001: 7–17.
- Håkansson, Sara: Influential Voices in George Eliot's Epigraphs. 2005: 5–18.
- Hägerland, Tobias: Den sista måltiden som didaktisk tradition och liturgisk formel. 2017: 49–63.
- Hägerstrand, Torsten: Kulturgeografi och ekonomisk geografi (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 58–59.
- Hägglund, Bengt: Traditionsforskningen och den historiska metoden. 1974: 20–44.
- Idvall, Markus: Medicinskt gränarbete mellan krig och fred. Hur den nationella gränsen upprätthölls och öppnades 1943–1948. 2019: 31–43.
- Ingemark, Dominic: Öl eller vin? Kulturkontakter och maktspel under romersk järnålder i Skottland, norra Northumberland och Skandinavien. 1997–1998: 16–30.
- Jacobsson, Katarina: ”Riktiga” mutor? Kontraster mellan rättspraxis och folklig moral. 2004: 21–27.
- Jangfeldt, Bengt: Sverige, svenskarna och S:t Petersburg. 1999–2000: 29–40.

- Jansdotter, Anna: Räddningens geografi. Offentligt och privat i räddningsarbetet bland prostituerade kvinnor i Sverige vid sekelskiftet 1900. 2005: 19–28.
- Jennbert, Kristina: Arkeologin och den långa tiden. Människans relationer till djur. 2005: 29–44.
- Johannesson, Gösta: Kring Birger Gunnersens Paltebok. Några rön beträffande Lunds ärkesätes gods och dess förvaltning vid medeltidens slut. 1950: 117–170.
- Johansson, Roger: På spaning efter människans ”inre” öga. 2014: 97–108.
- Johansson, Victoria: I begynnelsen fanns inte ordet. 2020: 35–51.
- Josephson, Ragnar: Konst och diplomati i frihetstidens Sverige. 1962: 51–114.
- Järpvall, Charlie: Papperet, skrivbordet och byggnaden. Om betydelsen av A4-formatet. 2018: 65–74.
- Jönsson, Lars-Eric: Rumänska bönder på museum. Om kulturarv i det nya Europa. 2007: 44–58.
- Jönsson, Mats: ”En gynnsam jordmån för suggestiv påverkan”. 2009: 51–60.
- Jörn, Gunnar: Skoldramat och ståndsstriden. En studie i 1600-talets svenska bonde- skildring. 1938: 47–77.
- Kaiserfeld, Thomas: Luftpumpens lärdomshistoria. 2013: 56–75.
- Kickham, Lisbet: The Anglo-Irish Landlords in Novels by Protestant Irish Women 1879–1922. 2003: 108–124.
- Kjellin, Helge: En miniatyrteater med figurer efter Jacques Callot, Stefano della Bella och Melchior Lorch. 1924: 217–236.
- Kjellin, Helge: Två Pietro Longhi-målningar i Sverige. 1923: 59–76.
- Kjällerström, Sven: Institutionen för praktisk teologi med kyrkorätt (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 78–79.
- Klinge, Matti: Topelius i Lund 1868. 1999–2000: 41–50.
- Knutsson, Bengt: Gilgamesheposet som sångteater. Irakisk-svenskt kultursamarbete i Malmö och tankar det föder. 2005: 45–61.
- Knutsson, Bengt: Översättare lever farligt. Om en arabisk roman på svenska, om kritiker- mottagande och översättandets inneboende problematik. 2009: 61–71.
- Koch, Kerstin: Trends in modern American linguistics. A critical survey. 1954: 27–52.
- Kornerup, Bjørn: Til Lunde Stifts Kirkehistorie i det 17. Aarhundrede. 1943: 3–40.
- Lagerroth, Erland: Andlighet, modernitet och postmodernitet. En ny bok av Ken Wilber. 2007: 59–69.
- Lagerroth, Erland: En alternativ vetenskap. Henri Bortoft om Goethe som naturfors- kare. 2008: 32–67.
- Lagerroth, Erland: En dikt av sin tid eller I tingens natur har människan sin lag. Harry Martinsons Aniara läst år 1990. 1989: 5–72.
- Lagerroth, Erland: Lever vi i ett plattland? Världsbild, utvecklingslära och idéhistoria i Ken Wilbers magnum opus. 1999–2000: 51–92.
- Lagerroth, Erland: Människans frihet och ansvar. Är vi genernas slavar och offer för vårt undermedvetna? 2010: 35–72.
- Lagerroth, Erland: Nya tankar om natur och kultur. Två naturvetare med sinne för humaniora. 2009: 72–100.

- Lagerroth, Erland: Sårbar kraftkarl, saklig romantiker. Två motsättningar i Vilhelm Mobergs väsen och verk. 1978: 43–49.
- Lagerroth, Erland: Tillstånd eller process. Två sätt att förstå världen. 2005: 62–87.
- Lagerroth, Fredrik: Karolinskt och gustavianskt envælde. En jämförelse. 1972: 90–124.
- Lagerroth, Ulla-Britta: Selma Lagerlöf och teatern. 1999–2000: 93–114.
- Langenfelt, Gösta: Paiens et héros dans le "Widsith". 1935: 149–165.
- Larsson, Lars: Kökkenmödding – Välkänd fornlämning i ny belysning. 1990: 57–77.
- Larsson, Lars: Stenar som förenar, stenar som betvingar. Vale de Rodrigo – en megalitbygd i södra Portugal. 1993: 5–31.
- Lembke, Martin: Tillvaron i allmänhet. 2014: 109–117.
- Lewan, Bengt: Tegnér i skolan. Målsättningar i litteraturundervisningen 1840–1970. 1972: 19–64.
- Liedgren, Jan, se Elg
- Liljegren, Sten Bodvar: Romantiken och månen. 1923: 37–58.
- Liljegren, Sten Bodvar: Tjurlöpning och tjurhetsning. Ett drag ur flydda tiders sportliv i England. 1922: 37–64.
- Lima-de-Faria, Antonio: Economic history of a XVII century watermill. 2007: 70–91.
- Lima-de-Faria, Antonio: Order is present at every level. But is not total. 2016: 51–61.
- Lima-de-Faria, Antonio: Seashore archeology. Reveals a prehistoric site in Falsterbo and elucidates the middle age occupation of Skanör. 2010: 73–118.
- Lima-de-Faria, Antonio: The Dimensions of a XVI Century Dovecot in a Portuguese Monastery. 2002: 55–62.
- Lindquist, Ivar: Guden Heimdall enligt Snorres källor. 1937: 53–98.
- Lindroth, Sten: Berzelius och hans tid. 1964: 15–40.
- Lindskog, Annika J: Dorothy Richardson – en modernistisk pionjär. 2016: 41–50.
- Lindvall, Johannes: När Branting mötte Söderblom. Socialdemokraternas pragmatiska relationspolitik under mellankrigstiden. 2016: 63–71.
- Linjamaa, Paul: Ett förlorat kapitel i den fria viljans historia. 2019: 45–56.
- Lithberg, Nils: Att helga torsdagen. 1933: 3–30.
- Lithner, Klas: Den litterära mejeristen. 1994: 22–32.
- Ljung, Per Erik: Kring Vilhelm Ekelund och arbetarrörelsen. 1982: 103–131.
- Ljung, Per Erik: Med Olle Holmberg bland bilder och drömmar. 2009: 101–117.
- Ljung, Per Erik: System och intuition. F J Billeskov Jansens Poetik. 2015: 19–33.
- Ljungnerud, Ivar, se Ahldén
- Ljunggren, Karl Gustav: "Ge på kakan". En gammal västgötsk bröllopsed och dess ursprung. 1934: 133–142.
- Ljunggren, Karl Gustav: Några språkdrag och stildrag hos C. J. L. Almqvist. 1941: 3–45.
- Ljunggren, Karl Gustav: Svenska dialektordböcker. En översikt. 1938: 19–37.
- Ljunggren, Karl Gustav: Ändringarna i Almqvists "Det går an". 1940: 77–99.
- Ljunggren, Torsten: En nyfunnen Stagneliusdikt. 1945: 53–79.
- Loman, Bengt: Om talspråkets varianter. 1972: 65–89.
- Lombard, Alf, Östen Södergård, Sven Andersson & Sven-Gösta Neumann: Romanska språk (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom

- skilda områden). 1967: 84 – 86.
- Lund, Tobias: Frihet och fångenskap i Franz Schuberts deklamation av Schillers ”Die Bürgschaft”. 2007: 92–107.
- Lundgren, Svante: Religion och politik i dagens Israel. 2013: 76–87.
- Lundholm, Kjell-Gunnar: Jordeboken C 39 i Riksarkivet. 1954: 73–86.
- Lundin Åkesson, Katarina: Satsförkortningar i svenskan. Ett försök till en gemensam beskrivning. 2004: 38–47.
- Lundin, Susanne: Kroppen värd att satsa på. 2004: 28–37.
- Lundmark, Efraim: Redaktionerna av Olavus Petris svenska krönika. Översikt och gruppering av handskrifterna. 1940: 13–76.
- Lyttkens, Hampus: Religionsfilosofi (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 82–83.
- Löfqvist, Karl-Erik: De svenska drots- och marskämbetena under 1200- och 1300-talen. 1936: 13–56.
- Löfstedt, Bengt: Eine Lobrede über den schwedischen König Karl Knutsson. 1996: 66–68.
- Löfstedt, Bengt: Notizen eines Latinisten zu Luthers Briefen und Tischreden. 1983: 19–40.
- Löfstedt, Bengt: Notizen eines Latinisten zu Luthers Predigten. 1985: 24–42.
- Löfstedt, Bengt: Zu Felix Fabris Latein. 1997–1998: 31–41.
- Löfstedt, Bengt: Zum ’Dictaminis Epithalamium’ des Juan Gil de Zamora. 1992: 28–43.
- Lönnroth, Erik: Humanistisk framtid. 1971: 5–14.
- Lönnroth, Erik: Konsten att skriva historia. 1988: 39–50.
- Lötmarker, Lena: Uppsatsskrivningen på svenska i läroverket 1807–1968. 2005: 88–99.
- Lövkrona, Inger: Sägngen om Ljungby horn och pipa – muntlig tradition eller booklore? 1982: 33–87.
- Magnusson Staaf, Björn: Spela hnefatafl ensam. 2015: 35–47.
- Makeeff, Tao Thykier: Between Lethe and Mnemosyne. The Memory of Greece and the Contemporary Pagan Reception. 2020: 53–71.
- Malm, Thomas: Tonga, totem och tabu. 2014: 118–135.
- Malmberg, Bertil: Det språkliga teckenbegreppet och dess historiska bakgrund. 1978: 16–42.
- Malmberg, Bertil: Fonetik (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 52–53.
- Malmberg, Bertil: Notas sobre la fonética del español en el Paraguay. 1947: 175–192.
- Malmberg, Bertil: Système et méthode. Trois études de linguistique générale. 1945: 3–52.
- Malmberg, Bertil: Till frågan om språkets systemkaraktär. 1947: 147–173.
- Marót, Károly: Zur religionsgeschichtlichen Wertung Homers. 1924: 149–169.
- Mjöberg, Jöran: 1780-talets amerikanska värld genom utländska glasögon. Vad officerares krigsdagböcker berättar – ett 200-årsminne. 1987: 81–108.
- Mjöberg, Jöran: Amerikas ”Southwest” i tre diktares ögon. 1997–1998: 42–76.
- Mjöberg, Jöran: Fantastiska rättgångar i fiktionsform. 1994: 33–71.
- Mjöberg, Jöran: Skolor och universitet i USA. Fakta och impressioner. 1992: 44–85.
- Mjöberg, Jöran: Visionsdiktare i växlande tidevarv: W. H. Auden och William Lang-

- land. 1989: 73–102.
- Moberg, Vilhelm: Vad vet vi i historien? 1973: 18–29.
- Modéer, Kjell Å.: Det svenska rättsarvet. Om beredskapstidens historisering och dess rättsliga uttryck ur ett law & literature-perspektiv. 2013: 88–117.
- Modéer, Kjell Å.: Fideikommissinstitutet i svensk rätt. En rättshistorisk skiss. 1978: 50–73.
- Modéer, Kjell Å.: Krig, konst och landsförräderi. Konsten i den tyska propagandans tjänst i Norden 1940–1945. Exemplet Kurt Kranz och Th. Segelcke Thrap. 2017: 65–91.
- Mogren, Jan: Vergilius i hjälteversmundering. Om översättningar på svensk kvantiterande vers under 1700-talet av latinsk poesi. 1960: 21–63.
- Mohlin, Allan: Förlikningen i Skara år 1323. 1944: 103–127.
- Moritz, Manfred: Praktisk filosofi (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 76–78.
- Mortensen, Anders: Att göra ”penningens genius till sin slaf”. Om Carl Jonas Love Almqvists romantiska ekonomikritik. 2004: 48–76.
- Möller, Daniel: ”Hic est, qvi Dominum per tela secutus & ignes”. Hundgravpoesi på latin och svenska från 1600- och 1700-talen. 2014: 136–157.
- Möller, Daniel: Gunnar Ekelöf i Grönköping. Pekoralpastischen som poetisk metod. 2017: 93–124.
- Mörte Alling, Annika: Det triangulära begäret. Stendhals romaner Rött och Svart och Kartusianklostret i Parma i ljuset av René Girards modell. 2004: 77–83.
- Mörte Alling, Annika: Från landsbygd till Paris. Rörelser mot en ny värld: Stendhal, Balzac, Flaubert. 2017: 125–136.
- Neckel, Gustav: Die Lage der ’Insel’ Thule. 1939: 129–130.
- Nelson, Walter W.: New Observations on Oscar Wilde and Arthur Symons and the English 1890s. 1993: 32–63.
- Nelson, Walter W.: William Ernest Henley, a Victorian Poet and an anti-decadent Critic in the English 1890s. 1995: 47–87.
- Nesselmark, Signe: Bidrag till en bibliografi över professor Hans Larssons skrifter 1927–1944. 1945: 137–159.
- Neumann, Sven-Gösta, se Lombard
- Nilsén, Per: Law, Clemency – and Privateering. The Swedish Blockade of Norwegian Ports in 1814. 2015: 49–64.
- Nilsson, Alf: Det kusliga – det ytterst främmande. 2011: 59–73.
- Nilsson, Astrid M. H.: Ärkebiskop och historiker, känd och ändå okänd. Om Johannes Magnus liv och verk. 2017: 137–151.
- Nilsson, Jan Henrik: Turism. Från trivialitet till brännande samhällsfråga – ett evolutionärt perspektiv. 2020: 73–85.
- Nilsson, Klas: Kunglig import. En studie över märkliga kungaval. 2019: 57–73.
- Nilsson, Liv: ”Av jord är du kommen”. En arkeolog ser på döden. 1999–2000: 115–126.
- Nilsson, Martin P.: Beiträge zur spätantiken Religionsgeschichte. 1962: 115–126.
- Nilsson, Sten Åke: Döden på Victorias tid – Egron Lundgren som krigsreporter i Indien. 1973: 54–78.

- Nilsson, Sten Åke: Petter Lorens Hoffbro och frihetstidens bildmanipulationer. 1976: 5–34.
- Nilsson, Sten Åke: Åsnesekvensen i Los Caprichos. 1977: 55–76.
- Nilsson, Therese: Från vaggan till graven. Kort- och långsiktiga effekter av BVC. 2019: 75–83.
- Nilsson Nylander, Eva: Scripta manent!?! Lunds medeltida handskrifter – tillgänglighet och bevarande. 1999–2000: 127–141.
- Norborg, Lars-Arne: Historievetenskapliga förbindelser mellan Lund och Greifswald. 1989: 103–111.
- Nordholm, Gösta: By ”i hambri ok i forni skipt”. 1948: 39–103.
- Nordin, Jonas: En revolution i tryck. Tryckfrihet och tryckproduktion i Sverige 1766–1772 och däromkring. 2020: 87–112.
- Nordin, Magdalena: Forskningsetik i teori och praktik. Erfarenheter från forskningsprojektet Integration och tradition. 2020: 113–123.
- Nordin, Martin: Varierar avkastningen på utbildning med personens begåvningsnivå? 2008: 68–74.
- Nordin, Svante: Slumpen, ödet, försynen eller nödvändigheten. Fyra föreställningar om världens gång. 2010: 119–147.
- Nordström, Maria, se Smith
- Noreen, Erik: Bellmanstolkning. 1940: 3–12.
- Noreen, Erik: De conviviis barbaris. 1939: 131–132.
- Noreen, Erik: Två gravdikter av G. J. Törnqvist-Adelcrantz utgivna. 1937: 45–51.
- Noreng, Harald: Björnstjerne Björnson på svenske scener. 1966: 95–103.
- Normann, Carl-E.: Kyrkohistoria (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 59–60.
- Nykvist, Karin: Minnets geografi. Platsens tematik i Jesper Svenbros lyrik. 2004: 84–98.
- Nyman, Alf: Frågan om det omedvetna. Systematiskt, logiskt och metodologiskt till ett filosofiskt hjälpbegrepp. 1927: 21–39.
- Nyman, Alf: För och emot i fiktionsfrågan. Till professor Hans Vaihingers 70-årsdag. 1922: 21–36.
- Nyman, Alf: Hegel, Viktor Rydberg och Boström. En tidsbild från svenskt 1860-tal. 1942: 3–26.
- Nyman, Alf: Individ, grupp och massa. En översikt av kollektiviteternas psykologi. 1933: 87–101.
- Nyman, Alf: Kant – en mystiker? Några marginalanteckningar. 1930: 19–33.
- Nyman, Alf: Komik och fiktion. Ett försök till en generaliserad teori för det komiskas natur och betingelser. 1928: 9–42.
- Nyman, Alf: Modärn etik. 1921: 19–44.
- Nyman, Alf: Sur les concepts descriptifs et les concepts construits, dits ”décantés”. 1948: 3–17.
- Nyman, Alf: Viktor Rydberg och den paulinska teologiens system. Några ramlinjer till skriften: ”Om människans föruttillvaro. 1955: 3–51.
- Nyman, Alf: Viktor Rydberg och Fichte den yngre. Några marginalier till Karl War-

- burgs och Isak Krooks forskningar i ämnet. 1967: 3–37.
- Nyman, Alf: Vitalis Norström och hans avfall från boströmianismen. En motivbestämning. 1950: 89–115.
- Odén, Birgitta: En nederländsk köpman i Erik XIV:s Stockholm. 1961: 87–126.
- Odén, Birgitta: Ett svenskt köpmansarkiv från senare 1500-talet. 1960: 65–73.
- Odén, Birgitta, se Rosén
- Ohlmarks, Åke: Alt-Upsala und Arkona. Zur Rekonstruktion des Uppsalatempels und Entstehung der westslawischen Kulte. 1943: 77–120.
- Ohlmarks, Åke: Till frågan om det babyloniska sjutalets ursprung och därmed sammanhängande religionshistoriska problem. 1945: 105–136.
- Olin, Martin: Karolinerna, bildkonsten och den svenska identiteten (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 125–135.
- Olsén, Jan Eric: Den organiska telegrafan. Metod och metafor i 1800-talets fysiologi. 2001: 18–29.
- Olsson, Bernt: ”Ordet/som evigt blir utsagt”. Hjalmar Gullberg, Ordet och tystnaden. 1985: 43–74.
- Olsson, Harald: Till diskussionen om Sturekrönikans indelning. 1941: 131–154.
- Olsson, Tobias: Sociala medier och deltagande användare. Begränsande reflektioner. 2016: 73–87.
- Ormelius, Daniel: ’Part-whole-relationer’ ur ett typologiskt perspektiv. 2002: 63–76.
- Ossiannilsson, Folke: Fogdö (Vårfruberga) klostrets jordebok. En obeaktad källa från tidig medeltid. Med kommentarer utgiven. 1945: 81–104.
- Otterbeck, Jonas: Att begrunda religionsundervisning i Alexandria. 2003: 160–165.
- Palm, Anders: Dikt Konst och läkekonst. 2012: 5–25.
- Palm, Jonas: Zur Stellung des Attributs im Griechischen. 1961: 3–31.
- Palm, Thede: Uppsalalunden och Uppsalatemplet. 1941: 79–109.
- Palmborg, Nils: Den unge Carl Johan Schlyter. Citat ur en brevsamling med kommentarer. 1984: 47–78.
- Palmborg, Nils: Register till Vetenskaps-Societetens i Lund årsböcker 1920–1945. 1946: 151–164.
- Palmsköld, Hugo: Berch eller ej? Författaren till den första texten om konstakademin, 1735. 1995: 88–97.
- Parsi, Rouzbeh: Om järnnävar, turbaner och hetsiga pennor. Iranska studenter och intellektuella i kampen om en ny nation. 1999–2000: 143–158.
- Persson, Anders: Online schack och chatt interaktion. Spel och spelande i schack ansikte-mot-ansikte och online. 2015: 65–82.
- Persson, Eva A.: I pilgrimers spår. På vandring genom ett irländskt kulturarv. 2002: 77–88.
- Petersson, Herbert: Ätran. 1921: 45–53.
- Pettersson, Olof: Religionshistoria (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 83–84.
- Petzäll, Åke: Makt och rätt. 1941: 47–78.
- Piltz, Åse: Politisk motivation bakom religiösa uttryck. Tibetansk buddhism som

- politiskt medel. 2001: 30–41.
- Pipping, Rolf: Om några grundtankar i Ferdinand de Saussures föreläsningar över allmän språkvetenskap. 1946: 17–28.
- Pleijel, Agneta: Mannen, kvinnan, skapelsen och samhället. Ny litteratur om Fredrika Bremer. 2002: 7–14.
- Postén, Leokadia: Danmark och det polska novemberupproret 1830–1831. 1984: 79–107.
- Postén, Leokadia: Gustav III:s polska politik i belysning av Lars von Engeströms rapporter 1788–1791. 2005: 100–125.
- Postén, Leokadia: Kościuszko – upprorets nederlag. Polens undergång enligt Samuel Niclas Casströms diplomatiska rapporter hösten 1794. 2002: 89–106.
- Postén, Leokadia: Lars von Engeström och den polska författningen av den 3 maj 1791 i belysning av hans diplomatiska rapporter 1788–1791. 1987: 109–133.
- Postén, Leokadia: Polens andra delning och utbrottet av Kościuszkos uppror enligt Johan Christopher Tolls diplomatiska rapporter 1793–1794. 1993: 64–85.
- Postén, Leokadia: Reformverksamhetens sammanbrott i Polen 1792 i belysning av Samuel Niclas Casströms diplomatiska rapporter. 1991: 47–70.
- Postén, Leokadia: Överste Jordans besök i Köpenhamn 1862 och Karl XV:s planer på en dynastisk skandinavisk union. 1981: 79–100.
- Pålsson, Roland: Samspelet mellan kulturinstitutionerna och politiken. 1973: 5–17.
- Qvarnström, Olle: Från Hampton Roads till Lundagård. Forskning om indiska religioner vid Lunds universitet 1880–2005. 2006: 42–56.
- Ragnerstam, Petra: There Is No Way out of Entanglement. Interpellation and Discourse in To the Lighthouse. 2002: 107–114.
- Randsborg, Klavs: Arkæologien som livsregnskab. Omkring Frederik Sehested (1813–82) til Broholm. 1992: 86–97.
- Regnéll, Hans: Några synpunkter på Ferdinand de Saussures teori om språktecknet. 1979: 52–71.
- Regnéll, Hans: Om analys av värdeutsagor. 1965: 37–60.
- Reutersvärd, Oscar & Sven Sandström: Konsthistoria (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 56–58.
- Rignell, L. G.: עגור und seine Ableitungen im Alten Testament. 1952: 41–57.
- Ritte, Hans: Astrid Lindgrens Kindheitsmythos. Beobachtungen zu ihren Bullerby-Büchern. 1980: 39–55.
- Ritte, Hans: Carl Michael Bellman – Geselligkeit und Gesellschaft im Stockholm des ausgehenden 18. Jahrhunderts. 1982: 19–32.
- Ritte, Hans: „Ein kleiner Übermensch in Gestalt eines Kindes“, Die rebellischen Mädchen bei Astrid Lindgren. 1988: 51–62.
- Roll, Mikael: Höra i förtid. Hur hjärnan föraktiverar orden innan vi hör dem. 2017: 153–161.
- Romberg, Bertil: Om Almqvists romankonst. 1973: 30–53.
- Romberg, Bertil: Om Almqvists romankonst II. Från Amalia Hillner till Herrarne på Ekolsund. 1975: 28–66.
- Roos, Paavo: Gisslan i antiken – en problemöversikt. 1990: 78–98.

- Roosval, Johnny: Étampes, Chartres Senlis. Bidrag till den nordfranska 1100-tals-skulpturens kronologi och periodisering. 1924: 187–205.
- Rooth, Anna Birgitta: Jesus botar Malchus' öra. 1991: 71–130.
- Rooth, Erik: Den högtyska dialektforskningen och dess aktuella arbetsuppgifter. En historisk och metodologisk överblick. 1931: 17–40.
- Rooth, Erik: Den provensalska trubadurpoesiens uppkomst. Gamla och nya teorier. 1927: 3–20.
- Rooth, Erik: Det primära i-omljudet och frågan om muljerade konsonanter och i-epenteser i väst- och nordgermanska. 1935: 3–34.
- Rooth, Erik: Ein Lehrsatz der etymologischen Wissenschaft geprüft. 1929: 45–59.
- Rooth, Erik: Tyskans och engelskans inbördes släktskapsförhållanden. 1932: 33–47.
- Rosén, Jerker: Bevarade rester av Magnus Ladulås' och Birger Magnussons arkiv. 1946: 3–16.
- Rosén, Jerker: Johan Gyllenstierna, Hans Wachtmeister och 1680 års riksdag. Ett diskussionsinlägg. 1948: 105–129.
- Rosén, Jerker: Knut den store och ärkebiskopen av Hamburg-Bremen. 1941: 111–129.
- Rosén, Jerker: Studier i Stockholms gråbrödraklostets diarium. 1940: 101–131.
- Rosén, Jerker & Birgitta Odén: Historia (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 53–55.
- Rosén, Margaretha: Fiske på djupt vatten. En studie av kunskapsförmedling. 2001: 42–59.
- Rosengren, Henrik: Musik som politik. Musikrelationerna Sverige-DDR: propaganda, kulturarv, karriär. 2018: 75–87.
- Rosenkvist, Henrik: Forskning i svensk dialektsyntax. Förutsättningar och frågeställningar. 2012: 102–121.
- Rosenkvist, Henrik: Fyra vyer av begreppet grammatikalisering. 2006: 57–73.
- Rudberg, Gunnar: Ur Vergilius' tankevärld. Föredrag vid Vetenskaps-Societetens högtidssammanträde den 22 november 1930. 1930: 35–49.
- Runquist, Kjell: Hallandslistans förhållande till huvudstycket i kung Valdemars jordebok. 1946: 81–115.
- Runquist, Kjell: Valdemarstidens halländska ledungsflotta, dess utveckling och organisation. 1954: 53–71.
- Rydén, Per: Till avhandlingars försvar. 2011: 74–81.
- Rystad, Göran: Ständerna och makten över ämbetsutnämningarna under 1600-talet. 1963: 53–78.
- Rystad, Göran: Vem vållade Nördlingenkatastrofen 1634? En studie i propaganda. 1958–1959: 33–74.
- Røstvig, Maren-Sofie: Rapport fra en forskningsfront. [Litterär analys.] 1969: 3–40.
- Sahlgren, Jöran: De nordiska språkens indelning. 1926: 61–66.
- Sahlgren, Jöran: Hvalen. Ett gammalt ortnamn förklarat. 1920: 13–18.
- Sahlgren, Jöran: Linnés bildspråk. Några anteckningar. 1924: 101–147.
- Sahlgren, Jöran: Är mytosofien en vetenskap? 1923: 27–36.
- Salberger, Evert: Textfrågor i Fáfnismál. 1986: 33–57.
- Sallnäs, Birger: England i den svenska författningsdiskussionen 1771–72. 1958–1959:

- 19–31.
- Sallnäs, Birger: Kring källorna till revolutionen i Stockholm 1772. 1955: 53–80.
- Sallnäs, Birger: Oppositionen vid 1778 års riksdag. 1955: 81–102.
- Sandberg, Helena: Familjen Smågodis, Doglass och Tigerligan. Kommersiella matbudskap riktade till barn. 2006: 74–93.
- Sandberg, Helena: Matmakt och matval. Vem bestämmer vad vi äter? 2015: 83–93.
- Sanders, Hanne: Et centrum for Danmark i Lund. 2004: 99–112.
- Sandström, Sven: Pietro Aretino som konstkritiker. En studie i värderingsmotiv. 1964: 41–71.
- Sandström, Sven, se Reutersvärd
- Saurat, Denis: Les idées philosophiques de Spenser. 1924: 5–43.
- Savin, Kristiina: Hedniska författare i en kristen kyrka. Om framställningar av Juvenalis, Lucanus och Macrobius i Tolfta kyrka. 2013: 118–151.
- Schaar, Claes: Engelska språket och litteraturen (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 51–52.
- Schaar, Claes: Lewis Theobald – en banbrytare inom Shakespearekritiken. 1964: 73–86.
- Schiöler, Niklas: Nyss skjuten beccasin, nyss kallnad kyckling. Bellman, maten och döden. 2010: 148–159.
- Schmeidler, Bernhard: Ueber Briefsammlungen des früheren Mittelalters in Deutschland und ihre kritische Verwertung. 1926: 3–27.
- Schultz, Gösta von: C. A. Agardhs ungdomsresa till Danmark, Tyskland och Polen 1810. 1986: 58–91.
- Schubel, Friedrich: Dichtwerk und Literaturgeschichte. 1950: 47–88.
- Schötz, Susanne: Faktorer som påverkar vår bedömning av kvinnliga och manliga talares ålder. 2008: 75–84.
- Segerstedt, Torgny T.: Akademien och ordet – en aspekt i upplysningsdebatten. 1980: 5–18.
- Segerstedt, Torgny T.: La théorie du jugement de M. Meyerson. 1934: 63–88.
- Segerstedt, Torgny T.: Leopold, Lars von Engeström och Fremling. 1935: 105–117.
- Segerstedt, Torgny T.: Om sanningsbegreppet. 1936: 115–136.
- Selander, Inger: Jordiskt fosterland, himmelskt hemland eller socialistiskt paradiset. Folkrorelsernas nytextningar till nationalsångsmelodier. 1986: 93–164.
- Sjöberg, Sven G.: Vetenskaps-Societeten i Lund Årsbok 1946–1969. Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund 1921–1968. Av Vetenskaps-Societeten i Lund föranstaltade föredrag och exkursioner 1920–1969. Register och förteckningar upprättade. 1970: 31–65.
- Sjöbäck, Hans: Irrationalitetens problem i olika psykologiska teorier. 1993: 86–144.
- Sjöbäck, Hans: Villfarelsers bevekelsegrunder. Tänkarens åsikter från antiken till upplysningen. 1983: 65–102.
- Sjödell, Ulf: Gustav II Adolfs riksrådsutnämningar och 1634 års regeringsform. 1969: 87–120.
- Sjödell, Ulf: Olika sätt att förklara. Några tankar med anledning av en aktuell diskussion. 1974: 45–61.

- Skans, Bengt: Slaget vid Helge å i nygammal belysning. 1988: 63–107.
- Skärklund, Sanna: Din gamla Wallenbergsservett! Förolämpningar i dramer 1700–2000. 2019: 85–104.
- Sköld, Hannes: Quelques remarques sur l'art d'écrire chez les indoeuropéens orientaux. 1924: 207–215.
- Smedberg Bondesson, Anna: Anna på Helgonabacken. 2003: 125–138.
- Smith, Gudmund J. W. & Maria Nordström: Anxiety and defense against anxiety in childhood and adolescence. An investigation utilizing the results of two percept-genetic instruments. 1975: 67–102.
- Smith, Gudmund: Psykologisk forskning i Lund (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 79–82.
- Smith, Gudmund: Symposier över estetisk perception. 1967: 39–46.
- Småberg, Maria: Att bevittna det outsägliga. Alma Johansson och massakern på armenierna 1915. 2007: 108–127.
- Stenberg, Leif: Muslimsk idéhistoria. Kunskaps- och vetenskapssyn under tre epoker. 2010: 160–174.
- Steneberg, Karl Erik: Den äldsta traditionen inom svenskt porträttmåleri. 1934: 89–132.
- Stenström, Johan: Introduktion (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 77–78.
- Stiegung, Helle: Bröderna Scheffer, Gustav III och den danska politiken åren 1770–1772. 1963: 79–115.
- Stjernholm, Emil: Filmkonst och politik. Lunds Studenters Filmstudios resor till Nazityskland och Sovjetunionen under 1930-talet. 2020: 125–149.
- Ströbeck, Louise: Gender Perspectives in Archaeology. 2001: 60–76.
- Strömholm, Stig: Händelser, källor och människor i det senromerska Gallien. 1979: 5–15.
- Strömvik, Maria: EU i världspolitiken. 2002: 115–126.
- Sundberg, Waldemar: Ginza Jamina 273, 15 and the vocalization of proclitics in Mandaeans. 1951: 27–33.
- Sundberg, Waldemar: The sting of death in 1 Cor. 15:55. 1957: 85–109.
- Sundberg, Waldemar: What is the meaning of "Mandaeans"? 1947: 137–146.
- Sundby, Bertil: The independent genitive in English. 1957: 3–17.
- Svalenius, Ivan: En "rebus i sten". 1982: 88–94.
- Svalenius, Ivan: En svensk nationsfest i Wittenberg 1544. 1997–1998: 77–86.
- Svartvik, Jesper: Mord med ord. Om Jesu och andra judars syn på det onda talet (ingår i: Nydisputerade föreläser). 2001: 79–90.
- Svensden, Paulus: Renessansehumanisme og renessansehumanister. Högtidsföreläsning vid Vetenskaps-Societetens årsfest den 29 november 1958. 1958–1959: 3–17.
- Svensson, Jimmie: Ikonicitet i lyrik. Exemplet "Den sovande havsfågeln" av Elsa Grave. 2018: 89–102.
- Svensson, Lars: En smädedikt mot Johan III:s liturgi (ingår i: Ett handskriftsfynd på Dylta bruk). 1965: 68–90.
- Svensson, Peter: Hårda siffror och mjukt prat. Om språkbruk och retorik i företags årsredovisningar. 2018: 103–113.
- Svensson, Sigfrid: Nordisk och jämförande folklivsforskning (ingår i: Humanistisk

- forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 70–71.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Beowulfskalden och nordisk tradition. 1923: 77–91.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Bäckahästen. 1922: 83–99.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Den fornegyptiska sagan om de två bröderna. Ett utkast till dess historia och utveckling. 1930: 51–89.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Die psychologischen Gründe der Mana-Vorstellung. Vortrag bei dem 5:ten internationalen religionsgeschichtlichen Kongresse in Lund 28 Aug. 1929. 1929: 61–73.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Föreställningar om födelse i folksagan. 1926: 51–60.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Iriskt inflytande på nordisk guda- och hjältesaga. 1920: 19–29.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Märchenforschung und Philologie. Vortrag auf den 7:ten nordischen Philologenkongress in Lund am 18. August 1932. Nebst einem Bericht über die gleichzeitig abgehaltene Märchenforscherkonferenz. 1932: 3–31.
- Sydow, Carl Wilhelm von: Wilhelm Mannhardt und sein Briefwechsel mit Gunnar Olof Hyltén-Cavallius. 1931: 41–66.
- Söderberg, C.-G.: Huvuddragen av Trubetzkoy's fonologiska system. 1949: 69–99.
- Södergård, Östen, se Lombard
- Söderhamn, Ingrid: Gustav III:s Gamla Haga. 2003: 23–92.
- Söderhamn, Ingrid: Gustavianism. Kring Lecturerummet på Haga. 1990: 99–147.
- Söderhamn, Ingrid: Som Apoteos betraktad... Scenografin till Gustav III:s likfärd tolkad ur källperspektiv. Exkurs: Hertiginnans frimureripapper. 1997–1998: 87–146.
- Tegnér, Esaias: Levnadsteckning över Anakreon. Översättning från latinet, jämte inledning och noter, av Arvid G:son Elg. 1981: 5–29.
- Tegnér, Esaias: Om den esopiska fabeln. Översättning från latinet jämte inledning och kommentarer av Arvid G:son Elg. 1994: 72–88.
- Tegnér, Esaias: Om Iliadens gudar. Översättning från latinet, jämte inledning och noter, av Arvid G:son Elg. 1985: 75–94.
- Tegnér, Esaias: Om skrattets orsaker. Översättning från latinet, jämte inledning och anmärkningar, av Arvid G:son Elg. 1983: 5–18.
- Tenngart, Paul: Paul Andersson och martyriets estetik. 2003: 139–149.
- Theander, Carl: Några synpunkter på de homeriska dikternas inledningspartier. 1939: 55–69.
- Theander, Carl: Zwei Wortsippen im Griechischen. 1931: 67–86.
- Thelin, Krister: Krigsförbrytartribunalen i Haag: Genomfört uppdrag eller kostsamt misslyckande? 2007: 5–22.
- Thormählen, Marianne: Systrarna Brontë och prästerskapet. 1997–1998: 147–156.
- Trolle Önnerfors, Elsa: ”Den sista verksamhet, hvartill en qvinna i allmänhet är lämplig”. Kvinnliga jurister i Sverige för hundra år sedan. 2017: 163–178.
- Tuneld, John: Magnus Stenbocks skånska häradsfanor. 1984: 108–124.
- Törnqvist, Gunnar: Kreativitet i tid och rum. 2013: 5–25.
- Törnqvist, Nils: Finnvedens sagoö i litteraturens spegel. Ett stycke lärdomshistoria. 1949: 3–42.
- Valdén, Nils Gösta: Hur Vilhelm Ekelund blev Ove. 1991: 131–141.

- Valdén, Nils Gösta: Litterära influenser hos lyrikern Ekelund. 1997-1998: 157-165.
- Valdén, Nils Gösta: Om Vilhelm Ekelund och konsten. 1992: 98-102.
- Valdén, Nils Gösta: Vilhelm Ekelund och världslitteraturen. 1971: 142-156.
- Vallinder, Torbjörn: Montesquieu and Constitution-making in Sweden, 1809-1815
Part I. 1989: 112-130.
- Vallinder, Torbjörn: Montesquieu and Constitution-making in Sweden, 1809-1815
Part II. 1992: 103-113.
- Vallinder, Torbjörn: The impact of the American Constitution in Sweden since 1787.
1987: 135-152.
- Villius, Hans: Före Poltava. 1951: 3-26.
- Vinge, Louise: Den skånska allmogen och det akademiska Lund. 2015: 125-134.
- Vitestam, Gösta: Poetry among the Ancient Arabs – a Genuine Trait of Character.
1985: 95-104.
- Vitestam, Gösta: Research concerning Arabic Manuscripts – the Rôle of the Detective.
The case of Aya Sofia 3439. 1981: 40-53.
- Vitestam, Gösta: Research concerning Arabic Manuscripts – the Rôle of the Detective.
The case of Bodleiana 1704. 1979: 16-33.
- Vitestam, Gösta: Semitiska språk (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella
forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 87-88.
- Vitestam, Gösta: Ökenpoesi i svenska rytmer. 2004: 113-128.
- Vitestam, Gösta, se Ambjörn
- Vähäkangas, Mika: Om mig, den andre och mig i den andre. Med Weber och Lévy-
Bruhl på besök hos en tanzanisk helare. 2014: 158-173.
- Wallberg Gustafsson, Anna: En opartisk svensk tar parti. Om en skrift av Wadenstierna
i 1769 års politiska debatt. 2012: 53-67.
- Wallén, Per-Edwin: Ett fällande bårprov inför Svea hovrätt och Kungl. Maj:t. 1960: 75-93.
- Wallin, Annika: Om konsten att vara enögd på ett konstruktivt sätt. 2017: 179-184.
- Weibull, Curt: Lauritz Weibull under 1890-talet. 1981: 30-39.
- Weibull, Lauritz: Jordanes' framställning av Skandza och dess folk. 1925: 39-69.
- Weimarck, Torsten: ”Konst är det som håller gudabilden levande när den är död som
gudabild”. Om idoler och bilder, gudabilder och avgudabilder. 1983: 103-128.
- Welander, Sven: Herr Aage Axelssøns (Thott) ”Jordebok”. 1957: 45-74.
- Wenander, Henrik: Vilket språk talar universitetet? Språkrätt och språkval i svensk
forskning och högre utbildning. 2020: 151-168.
- Wennström, Torsten: Fredlösheten. Några rättshistoriska och filologiska synpunkter.
1933: 51-85.
- Werin, Algot: Från 1920 till 1932. 1970: 5-12.
- Werin, Algot: Tegnér och Napoleon. 1929: 75-107.
- Westergren, Andreas: Heliga platser i förvandling. Religionsmöten i det senantika och
nutida Syrien. 2015: 95-107.
- Wieselgren, Greta: B. G. Forselius und die Grundlegung der estnischen Volksschule.
Urkunden und Kommentar. 1942: 63-128.
- Wieselgren, Per: Fem änkor mot Stiernhielm. 1937: 27-43.

- Wieselgren, Per: Isac Börk och Suno Engwall. Ett bidrag till kännedomen om "Narva literata". 1947: 49–88.
- Wieselgren, Per: Ordpar i svensk prosa. 1980: 73–110.
- Wifstrand, Albert: Beiträge zur griechischen Syntax. 1934: 39–61.
- Wifstrand, Albert: Hellenistisk romantik. Föredrag vid Vetenskaps-Societetens i Lund årshögtid den 25 november 1937. 1937: 3–25.
- Wifstrand, Albert: Kejsare. En ideologisk titelfråga. 1965: 3–18.
- Wijkander, Klara, f. Kock, se Ejder
- Wikander, Ola: Don't Push this Button. Phoenician Sarcophagi, "Atomic Priesthoods" and Nuclear Waste. 2015: 109–124.
- Wikander, Stig: Études sur les mystères de Mithras. 1. Introduction. 1950: 3–46.
- Wikander, Stig: Från indisk djurfabel till isländsk saga. 1964: 87–114.
- Wikander, Stig: Hethitiska myter hos greker och perser. 1951: 35–56.
- Wikander, Stig: Källorna till Wladimir den store. 1976: 35–43.
- Wikander, Örjan: An Etruscan inscription at Lund. 1996: 69–75.
- Wiklund, Martin: "68" inför historiens domstol. 2007: 128–142.
- Willgren, David: Likt en blomsterträdgård. Paratexter och poetik i Psaltaren. 2017: 185–200.
- Willim, Robert: Det uppkopplade hemmet. 2019: 105–116.
- Wittenberg, Erich: Hans Larsson als europäischer Geschichts-, Rechts- und Staatsphilosoph. 1944: 3–68.
- Wittenberg, Erich: Herders Ethik im Spiegel der neuesten deutschen Zeitkritik. Ein Beitrag zur Herderlegende der Gegenwart. 1935: 35–84.
- Wärnsby, Anna: Modala yttranden och universella tolkningsmönster. 2008: 85–91.
- Yrwing, Hugo: Alt-Lübeck, en fjärrhandelshamn i Östersjöområdet enligt Kattinger. 1996: 76–104.
- Yrwing, Hugo: Lauritz Weibull och den käll-kritiska metoden. 1980: 56–72.
- Yrwing, Hugo: Visby och uppkomsten av Tyska hansan. 1988: 108–136.
- Zillén, Erik: Reception och revision. Kring Frödingbildens förändringar. 2003: 7–22.
- Åberg, Johan: Den judiske björnen. Tankar om judisk humor och judisk identitet. 2005: 126–136.
- Åkerlund, Walter: Några äldre svenska kraftuttryck. Ett bidrag till svordomens historia. 1935: 85–103.
- Åkerman, Johan: Några synpunkter på nationalekonomiens ställning till angränsande vetenskaper. Föredrag i Vetenskaps-Societetens i Lund den 4 december 1934. 1934: 3–38.
- Åkesson, Elof: Matthæus Fremling och Esaias Tegnér. 1969: 41–86.
- Åström, Paul: Klassisk fornkunskap och antikens historia (ingår i: Humanistisk forskning i Lund. Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden). 1967: 55–56.
- Öhmann, Emil: De romanska elementen i den medelhögtyska ords-katten. 1948: 19–38.
- Önnerfors, Alf: "AD UTRUMQUE PARATUS". Karl X Gustavs sista sjukdom och död 1660. 1987: 153–160.
- Önnerfors, Alf: Zu Person und Werk des Publius Flavius Vegetius Renatus. 1991: 142–173.

- Östberg, Gustaf: Mentalitet och riskhantering. 2014: 174–180.
- Östberg, Gustaf: Om riktigt och skenbart förnuft vid riskhantering. 2013: 152–163.
- Österlin, Lars: Lundensiska kulturperspektiv. Ur J. H. Thomanders brev till J. U. Winberg 1817–1832. 1976: 44–74.
- Östersjö, Stefan: Musikalisk transkription. Från handskrift till motion capture. 2017: 201–214.
- Östling, Johan: Upptäckten av Humboldt. 2017: 215–224.

Artikelförfattare

Erik Bengtsson är docent och lektor i ekonomisk historia vid Lunds universitet. Han disputerade 2013 i Göteborg på avhandlingen *Essays on Trade Unions and Functional Income Distribution* och kom 2015 till Lund. Han har publicerat studier, främst i artikelform, om bland annat lönebildning i Sverige, Norge och Danmark under 1900-talet, förmögenheter och ojämlikhet i Sverige sedan 1600-talet, agrarhistoria, och politisk historia med ett fokus på agrar politik.

Katarina Bernhardsson är docent i litteraturvetenskap och lektor i medicinsk humaniora vid Lunds universitet. Hon disputerade 2010 på en avhandling om sjukdom som litterärt tema, *Litterära besvär*, och har sedan dess varit verksam inom medicinsk humaniora och bidragit till dess etablering i Sverige. Bland annat har hon skrivit introduktioner till området och är också en av tre författare bakom *Litteratur & läkekonst* (2021) som diskuterar det pedagogiska arbetet med litteratur på läkarutbildningen. Sedan 2021 är hon också biträdande centrumledare för det nystartade Birgit Rausing Centrum för medicinsk humaniora. Andra samarbeten hon varit delaktig i är det universitetshistoriska *Beredd till bådadera*, som gavs ut i samband med universitetets 350-årsjubileum, och *En lundensisk litteraturhistoria* som behandlar författare som på olika sätt varit knutna till Lunds universitet.

Johanna Lindbladh är docent i slaviska språk och lektor i ryska vid Lunds universitet. 2003 disputerade hon på en avhandling om Fjodor Dostojevkijs och Ljudmila Petrusjevskajas berättarkonst. I ett projekt finansierat av RJ har hon studerat minnet av Tjernobylnkatastrofen i ukrainsk, belarusisk och rysk film och litteratur. Inom det nu pågående internationella forskningsnätverket *Performing the Documentary in Eastern Europe* breddar hon sin tidigare forskning om Svetlana Aleksijevitjs vittneslitteratur, och undersöker vittnesmålets specifika roll även inom postsovetjetisk film och teater. Lindbladh har översatt två ryska samtidsromaner till svenska, och har publicerat

ett flertal kulturartiklar och recensioner i tidskrifter och svensk dagspress. För sitt bidrag till internationell forskning och svenskt kulturliv tilldelades hon 2020 års stipendium från Elsa Swensons stiftelse. Bland hennes senaste publikationer finns: 'Representations of the Chernobyl catastrophe in Soviet and post-Soviet cinema: the narratives of apocalypse' (2019), 'Näher am Trauma: Aleksievics 'letzte Zeugen' im Vergleich' (2018) och 'The Polyphonic Performance of Testimon in Svetlana Aleksievich's *Voices from Utopia*' (2017).

Kjell Å Modéer är professor emeritus i rättshistoria vid juridiska fakulteten. Har 2016 publicerat en monografi om juridiska fakultetens i Lund historia, *Det förpliktande minnet: Juridiska fakulteten i Lund 1666–2016* (Santérus 2017). Också redaktör för en symposievolym i anledning av universitetsjubiléet: *Legal History: Reflecting the Past and the Present. Current Perspectives* (Rätts-historiska studier. Bd 29, 2021). Redaktör tillsammans med Olivier Moréteau (Baton Rouge) och Aniceto Masferrer (Sevilla) för forskningshandboken *Comparative Legal History* (Elgar 2019) samt tillsammans med Helle Vogt (Köpenhamn) för antologin i rätt och religion: *Law and the Christian Tradition in Scandinavia: The Writings of Great Nordic Jurists* (Routledge 2020).

Eleonora Narvselius studerade etnologi och etniska relationer i Lviv (Ukraina) och Linköping. Hon är docent vid Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet. Hennes forskning kretsar kring minnespolitik, kulturarv och etnografi i östeuropeiska gränsområden. Bland hennes publikationer är monografien "Ukrainian Intelligentsia in Post-Soviet Lviv: Narratives, Identity and Power" (Lexington 2012) och samredigerade volymen "Traitors, Collaborators and Deserters in Contemporary European Politics of Memory: Formulas of Betrayal" (Palgrave Macmillan 2018). Hennes artiklar har publicerats bland annat i *Slavic Review*, *Studies in Ethnicity and Nationalism*, *Nationalities Papers*, *Journal of Contemporary European Studies*, *Canadian Slavonic Papers*, *Carl Beck Papers* och *Nordisk Østforum*. Narvselius är redaktionsmedlem i tidskriften *Ukraina Moderna*.

Martin Sunnqvist är jur. dr, docent och universitetslektor i rättshistoria vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet. Han disputerade år 2014 på en avhandling om utvecklingen av nordiska domstolars prövning av lagars grundlagsenlighet under 1800-talet och framåt. Han har en bakgrund som

domare och har efter disputationen varit rådman i Malmö tingsrätt. Nu forskar han främst om utvecklingen av rättsstatsprincipen samt principerna om domares oavhängighet och opartiskhet och andra frågor i gränslandet mellan rättshistoria, konstitutionell rätt och processrätt. Dessutom arbetar han med en rättshistorisk utredning om statschefen, kungahuset, hovet och ordensväsendet i konstitutionellt och rättshistoriskt perspektiv.

Anna Thomasson är docent vid Företagsekonomiska institutionen, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet. Anna forskar kring styrning och ledning av organisationer i offentlig sektor. I sin forskning har Anna bland annat studerat styrning och ansvarsutkrävande i olika typer av samverkanslösningar där offentlig sektor samverkar med andra aktörer i samhället som t.ex. Triple Helix lösningar. Annas forskning handlar främst om hur kommuner samverkar med varandra och andra aktörer i samhället när det gäller att hitta mer hållbara lösningar för infrastruktur och samhällsbyggande. Anna forskar även kring innovation i offentlig sektor och offentlig upphandling.

Louise Vinge disputerade i Lund år 1967; doktorsavhandlingen hette *The Narcissus Theme in Western European Literature up to the Early 19th Century* (1967). Den och det följande arbetet *The Five Senses. Studies in a literary tradition* (1975), är komparativt litteraturvetenskapliga studier med internationell inriktning. *Morgonrodnadens stridsmän. Epokbildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821* (1978) rör sig däremot på svensk mark, liksom en rad mindre studier i Stagnelius diktning. En bok med genremässigt oklar ställning är *I Selmas sällskap* (2013), tillkommen som följd av mångårigt arbete inom Selma Lagerlöf-sällskapet. Tidiga erfarenheter från det omfattande arbetet med *Svenskt Litteraturllexikon* (1964 och 1970) lade grund för senare redaktörsuppdrag, bland annat med Vetenskapssocieteten årsböcker på 1970-talet och några volymer *Lagerlöfstudier*, men framför allt för lagarbetet *Skånes litteraturhistoria*. Den utkom i två volymer 1996 och 1997 och var frukten av ett samarbete med kollegerna Anders Palm, Per Erik Ljung, Bertil Romberg, Per Rydén och Ulf Gran.

Helle Vogt, f. 1974, er siden 2018 professor i retshistorie på Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet. Hendes forskning har, siden hun i 2005 forsvarede sin ph.d. om de nordiske middelalderlove, primært koncentreret

sig om nordiske ret i middelalderen og tidligt moderne tid med fokus bl.a. på forholdet mellem ret og religion, specielt inden for straffe-, familie- og arveretten.

David Wästerfors är professor i sociologi och har genomfört flera studier där interaktion, institution och kultur står i centrum. För närvarande leder han ett VR-finansierat projekt om brottsdiskussioner på Internet, *Brottsutredande medborgare*, tillsammans med Veronika Burcar Alm och Erik Hannerz.

